KURDISTAN
HERITAGE INSTITUTE
HEWLER

وەزارەتی رۆشنبیری
حکومەتی هەرێمی کوردستان

لە بڵاوکراوەکانی وەزارەتی رۆشنبیری
زنجیرە کتێبی ئینستیتوتی کەلەپوری کوردستان
(1)

بەرکوتێکی مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی

لێکۆڵینەوە و رەخنە

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی
سەدرەدین نورەدین ئەبوبەکر

هەولێر ـ 2005

بڵاوكراوەی وەزارەتی رۆشنبیری

زنجیرە كتێبی ئینستیوتی كەلەپوری كوردستان

(1)

ناوی كتێب:بەركوتێكی مەتەڵی فۆلكلۆری كوردی
نوسینی:سەدرەدین نورەدین
پێداچوونەوەی:د.شوكریە رەسول
د.عەزیز گەردی
نەخشەسازی بەرگ:ئاسۆ مام زادە
تایپ:نووسینگەی گۆڤار (زەردەشت مستەفا)
سەرپەرشتی چاپ:دەرباز مامند ئاغا
چاپ: چاپی یەكەم 2005/هەولێر
تیراژ:1000 دانە
چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری
ژمارەی سپاردن (184)ی ساڵی 2005ی وەزارەتی رۆشنبیری حكومەتی هەرێمی كوردستانی دراوەتێ
نرخ: 2000 دینار

ناونیشان : هەولێر ــ گەرەكی روناكی ــ شەقامی روناكی ــ كۆڵانی ژمارە (342) ــ خانوی ژمارە (13)
تێلفاكس : **2519558**

ناوەرۆك

پێشەکی:

مەتەڵ وەك بەشێکی گرنگی ئەدەبی سەرزاری رۆڵێکی گرنگی لە زاخاودان و وریاکردنەوە و فەلسەفەی بیری سەرەتایی لە رامان و بیرکردنەوە لە شتە شاراوەکان بە مەبەستی تێگەیشتن و هەڵهێناندا بینیوە. سەرباری ئەوەی لە رووی هونەری روونبێژی و جوانـــــبێژی و واتا بێژیدا بەرزیی رەسەنایەتی زمان و کەلەپـــووری کـــــوردی دەرخستووە و زمـــــانی کـــــــوردی لە وشەگەلیدا دەوڵـــەمەند کـــــردووە. لە رووی ناوەرۆکیشەوە لایەنی ژیانی دێــــرینی نەتەوەکەمانی لە هەموو روێکی وەك: ئاین، کۆمەڵایەتی، سیاسی، رۆشنبیری، ئابووری رەنگی داوەتەوە.

کتێبی(بەرکوتێکی مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی) **بەرهەمی کاك**(سەدرەدین نورەدین)**ە کە رەنج و کۆششێکی زۆری چەندین ساڵەی داوە تا ئەم بەرهەمەی کۆکردۆتەوە و ساغ و پۆلین و شیکردۆتەوە و بە شێوەیەکی بابەتییانە سێ بەرهەمی سێ نووسەری کوردی لەم بوارەدا وەك:—(ئۆرخانی غالب، رۆستەم باجەلان، حەمەی مەلاکەریم)ی هەڵسەنگاندوە و راو بۆ چوونی خۆی دەربڕیوە**

ناوبــــراو نــــرخ و بەهای فـــــۆلکلۆری گەلەکەی بە چـــــــاکی زانیووە و یەکێکە لە خەمخۆرانی ئەو مەیدانە کە بە چاوێکی قەدرزانینەوە دەڕوانێتە کەلەپـــووری کـــــــــورد و ئەدەبی هاوچەرخی کـــــــوردی لە سەر بناغەی فـــــۆلکلۆرەکەی بەستۆتەوە، بەمە پتر رەسەنایەتی و کەسایەتیی کورد و پێشکەوتن و داهێنان و جوانکاریی سەردەمەکەی تیا بینیوەتەوە،بە پەرۆشەوە دەڕوانێتە پاشەڕۆژی فۆلکلۆری کوردی و بایەخ پێدانی لە لایەن دامودەزگا حکومییەکان و ناسینی فۆلکلۆری کوردی بە جیهان ...

ئەم کارەی کـــــاك ســــەدرەدیـــــن خـــۆی لە خۆیدا بیرکردنەوە لە هەڵهێنان و هەڵسەنگاندنیان و رەوانی و جوانکاری دەقەکان ئاسان و روونتر دەخاتە روو... هەر بۆیە دەست خۆشی لەم کارە ئەکادیمییەی دەکەین و بە هیوای بەردەوامی لە کۆکردنەوە و لێکۆڵینەوەی بەشەکانیتری فۆلکلۆری کوردی و بە چاپ گەیاندنی بۆ دەخوازین، هەر سەرکەوتووبێ...

پ. د .شوکریە رەسووڵ ئیبراهیم

2004/8/8

بەشی یەکەم :-
فۆلکلۆر چییە و بابەتەکانی چین و بایەخیان چییە؟

فۆلکلۆر چییە و بابەتەکانی چین و بایەخیان چییە[1]؟

(سیر ولیام جۆن تۆماس)ی شوێنەوارناسی بەریتانیایی یەکەم جار زاراوەی (فۆلکلۆر)ی بۆبابەتەکانی کەلەپوور لە ساڵی1846ز بەکارهێناوە.

رەنج و کۆششی زانایانی ئەڵەمان:_ (یاگوب گریم 1775– 1863) و (ویلهیلم گریم – 1877) بە سەرەتای زانستی لێکۆڵینەوەی کەرەستەی فۆلکلۆر دادەندرێن[2]

فـــۆلکلۆر وشەیەکی لێکدراوە، ئینگلیز و ئەڵەمان و یۆنانی و... بەکـــاریدێنن. بەمانای کەلەپووری میللەت (کەلتووری گەل) دێت، عـــەرەبیش (التراث الشعبي) بۆ بەکار دێنن. وشەی فۆلکلۆر لە نووسینی کوردیدا، یەکەم جار لە لایەن خوالێخۆشبوو مارف بەرزنجی لە ساڵی 1958ز.دا لە ژمارە دووی گۆڤاری شەفەق لە ژێر ناونیشانی ((کورد و فۆلکلۆر)) بڵاوکراوەتەوە، دواتریش بەهەشتی و مامۆستایان محمد تۆفیق وردی و عوسمان شارباژێڕی و تایەر تۆفیق... بەکاریان هێناوە[3].

بەشێکی کەلتووری میللەت کە زارەکی(زارگۆتە)ن **فۆلکلۆرە**، کە: پـەندی پێشینان، قسـەی نەستەق، مـەتەڵ،گاڵتەوگەپ، هۆنراوە،ئاواز و گۆرانی و شین و لاواندنەوە، چیرۆك،داستان و ئەفسانە و... دەگرێتەوە.

بەشێکی دیکەشی کە پێی دەڵێن: **ئەتنۆگرافیا**، شتی مادی و نازارەکین (هونەرەکانی میللی) وەك: شایی و هەڵپەڕکێ و نەخش و نیگار و درامای میللی و داب ونەریتی وەك: ئافرەت رازاندنەوە و ژن خواستن و بـووك گواستنەوە و مردوو ناشتن و لێنانی چێشتی

---

1 – لە دیمانەیەکی تەلەفزیۆنی هەرێم لە ساڵی 2000 بڵاوکرایەوە و پرسیارەکانیش لە لایەن کاك فەرەیدون سامانەوە ئاراستەدەکران و کۆپیەکیشی لە لای بەرێزیان مایەوە بەو نیازەی لە گۆڤارێکدا بڵاوی بکاتەوە،ئاگاداری بڵاوکردنەوەی نیم .

2– شوکریە رەسووڵ(1997) رێگاکانی کاری مەیدانی فۆلکلۆری کوردی، ل3،هەولێر. هەروەها بڕوانە د.هیوا عومەر ئەحمەد(1979)مێژووی فۆلکلۆر، نووسەری کورد، ژ 4،ل 66.

3- د. شوکریە رەسولٚ ئیبراهیم (1983) گۆڤاری کاروان، ژ 14 ل 22–25.

میللی و پیشه دەستییەکانی وەك:چیغ و کوین[4] دروستکردن و تەون و جۆلاّیی و شالوشەپك و گۆرەوی و کلاّش چنین و کالّەك و جل و کالاّ دروویین و دەستاڕهاڕین و جۆخین کوتان و رەوسە بڕکردن و ساوار کوتانەوە و... دەگریّتەوە[*]).

فۆلکلۆر هەم کەرەستەیە و هەم زانستیشە. ناوەرۆك و روخساری فۆلکلۆریش هەمیشە بە پیّی گۆڕانی قۆناغی کۆمەلّگە و بارودۆخی ژیانی گەلاّن گۆڕانکاری بەسەرداديّت, بەلاّم لە هەمان کاتیشدا شەقلّ و سیمای نەتەوەکە دەنویّنیّت.

ئەدەبی فۆلکلۆری چییە؟ :-

ئەدەبی فــۆلکلۆر: پــەندی پیّشینان، قسـەی نەستەق، مــەتەلّ، گالّتەوگەپ، هۆنراوە،چیرۆك،داستان و ئەفسانە و...دەگریّتەوە، ئەدەبیّکە دەماودەم و پشتاوپشت و ناوچە بە ناوچە هاتووە و لە رووبەری پان وبەریندا بلاّوبۆتەوە، ناوی دانەرەکانی بزر بووە و بووە بە مولکی گشــتی (مولکی نەتەوەکە)، باری ژیــــــانی گەلەکە بە شیّوازیّکی سادە دەنویّنیّت و قۆناغەکانی میّژوویی و گۆڕانکارییەکانی دەردەخات. (گۆرانی بە کۆنترین بابەتی هونەری و ئەدەبی مرۆڤایەتی دادەندریّت)

ئەم ئەدەبە زارەکییانە جــۆراوجۆرن، وەك چیّشتی مجیّور، تیّکەلاّویّکی هەمە بابەت و هەمە رۆژگار و هەمەشویّنە، پڕ لە شتی بە پیّز و جوان و نەمرە، لەهەمان کاتیشدا کەموکورتی و پڕوپوچ و خشتوخالّیشی تیّدایە.

بایەخی فۆلکلۆری نەتەوەیەکی بن دەست و بیّ دەولّەت چییە:

هەر سەردەمیّك و هەر قۆناغیّکی ژیان خاسیەت و تایبەتمەندیی خۆی هەیە، گۆڕان و پەرەسەندنی ژیار و شارستانییەتی مرۆڤایەتیش پیّبەپیّ بووە، وەك دەزانین ئەدەبی راستەقینە، ئاویّنەی بالاّنمای رۆژگار و سەردەمی خۆیەتی (بۆ ئیّمەی کورد

4- رەشمالّ، رەشمار، تاولّ.کوین.

*- د. عەزیز گەردی – هەڤپەیڤین

ئەدەبی فـــۆلکلۆرە، چونکە ئەدەبی نووسراوی دێرین ومێژوییمان دەگمەنە یا هەر تۆمار نەکراوە) کەواتە فۆلکلۆر ئاوێنەی بالأنمای رابردوومانە بە رووناکی و بە تاریکییەوە، ئەوەی ئەم ئاوێنەیە بشکێنێت ئەوا ناتوانێت بالأی خۆی بە درێژایی رۆژگار ببێنێت، ((یەکێك لە مەرجە بنەڕەتییەکانی بوون و مانەوەی هەرنەتەوەیەك خۆناسینە، واتە دۆزینەوەی شوێنەوار و مێژووی باو و باپیران، کە پیی دەگوترێ کەلەپووری نەتەوایەتی[5])) ئەدەبی فۆلکلۆریمان زادەی هزری باوك و باپیرانمانە، سیما و بۆنی ئەوان دەدا، کە باوك بڕوا میرات و جینەکانی بۆ منداڵەکانی دەمێنێتەوە، هەر نەوەیەکیش زمان و کەلتوور بۆنەوەکانی دوای خۆی بەجێدێلێ، ئەوەی بایەخ بە نەتەوە و رابردووی خۆی نەدا، هەرگیز ناکرێت بێکەموکورتی، بایەخ بە ئێستای خودی خۆی و جیهان و داهاتووی بدات، پتر بە دارێکی رەگبڕاو دەچێت.

ئەلیکسەندەر کـــراب دەڵێ: ((فـــۆلکلۆر زانستێکی مێژووییە، بۆیە دەبێ ئەم زانستە بپارێزرێت و ببێ بە بەردی بناغەی ئەدەبی پێشکەوتوو[6]))

تائێستا چ هەوڵێك بۆ کۆکردنەوەی فۆلکلۆری کوردی دراوە

لیستی ئەم هەوڵ وبەڵگەنامانەی خوارەوە، درەنگ وەئاگاهاتنەوەی خۆمان و سامانێکی زۆر و مێژوویەکی هەژار و لاوازمان بۆ دەردەخات،

*- یەکـەم کـــۆکراوەی فۆلکلـــۆری کـــوردی لە رووسیا لەبەردەست دا بـــووبێ دەسنووسێکە (ژمارە 373، ل 119) لە ســـــاڵی 1711 ز.دا نـــووسراوەتەوە و لە ئەرشێفی (ماتێناداران) لە ئەرمەنستان پارێزراوە، نزیکەی 15 قسەی نەستەق و پەندی پێشینانی تێدایە و بەئەلف وبێی ئەرمەنی و بە زمانی کوردی نووسراوەتەوە[7]

5- حەسەن جاف (1985) چیرۆکی نوێی کوردی، ل 55 ،بەغدا، چاپخانەی عەلا.

6- د. عومەر ئیبراهیم عەزیز(1992) گۆڤاری لاوك، ژ 1، ساڵی 1 ، ل 98 .

7- قەناتی کوردۆ (1976) ، کۆمەڵە تێکستی فۆلکلۆری کوردی ، ل 6 .

*- (فردریك فۆن شتێت) له ساڵی 1849دا باسێكی زانستی لەسەر گۆرانی و ئاوازی كوردی له ئەوروپا بڵاوكردۆتەوە[8].

*-(پیتەر لێرخ) زانا و رۆژهەڵاتناسی رووس، یەكەم كەسبووە فۆلكلۆری كوردی له زاری كوردەكانی ئەرمینیا كۆ كردۆتەوە و له كتێبە بەناوبانگەكەیدا: ((لێكۆڵینەوە – له بارەی كوردەكانی ئێران و خالدییەكانی باو و باپیرانیان))ەوە گەلێك تێكستی فۆلكلۆری كوردی بڵاوكردۆتەوە، لێرخ بابەتی فۆلكلۆری له كوردەكانی (ماردین، جەزیرە، دەرسیم، موش، دیاربەكر، ئورفە، خاربوت، ئەرزەرۆم) وەرگرتووە، بەرگی دووەمی كتێبەكەی له 1857ز له پیترسبوورگ چاپكردووە[9].

*- (ئەلیكساندەر .ژابا) كه كونسوڵی ئیمپراتۆرییەتی رووس بووە له توركیا له ساڵی1836–1869ز.دا به یارمەتی (مەلامەحمودی بایەزیدی) كەرستەیەكی زۆری له بارەی ئەدەب و فۆلكلۆر و زمان و ئەتنۆگرافیای كوردەوە كۆكردۆتەوە و له ساڵی 1860 ز.دا كتێبێكی له پیترس بۆرگ، به ناوی ((جامع یی رسالیان و حكایتان بزمانی كورمانجی)) به كوردی و فەرەنسی چاپكردووە[10]. (د.فەرهاد پیربال)یش له لای خۆمان به كوردی بڵاویكردۆتەوە.

*- (خ. ئابۆڤیان) رۆژهەڵاتناس و رۆشنبیرو پێشكەوتووخوازێكی ئەرمەنییە، گەلێك خزمەتی ئەدەبی فۆلكلۆری كوردی كردووە و بابەتیشی له گۆڤاری (قەفقاس) له تبلیس له ساڵی1848، ژ 471، ل 188 به ناونیشانی (كوردان) بڵاوكردۆتەوە[11]. به عەرەبی و به كوردیش له عێراق چاپكراوەتەوە.

8- شوكریە رەسووڵ(1997) رێگاكانی كاری مەیدانی فۆلكلۆری كوردی ، ل 30.

9- د. شوكریە رەسول ئیبراهیم (1983) گۆڤاری كاروان، ژ14، ل 21 . هەروەها ئەدەبی فۆلكلۆری كوردی، ب 2 ، ل 51.

10- قەناتی كوردۆ (كوردۆییف) (1976) كۆمەڵە تێكستێكی فۆلكلۆری كوردی ل 7–8 .

11- عیزەدین موستەفا رەسول، لێكۆڵینەوەی ئەدەبی فۆلكلۆری كوردی، ل 10.

*- (ئەلبەرت سۆتسین) زانـایەکی سـویسراییە لە ساڵانی 1887-1890 بە هـاوکاری (ئیگین پرایم) دوو کتێبیان لە بـــارەی زمان و فـۆلکلۆری کوردییەوە بڵاوکردۆتەوە، لە کتێبی دووەمیاندا گەلێك چیرۆك و داستانی کوردییان وەرگێڕاوەتە سەر زمانی ئەڵمانی[12].

*- (س. ئا. یەگیزارۆف) لە کتێبی((مێژوویەکی ئەتنۆگرافیی کوردی پارێزگای یەریڤان))دا هەندێ تێکستی فۆلکلۆری کوردی لە تفلیس لە ساڵی 1891. بڵاوکردۆتەوە، کە دەیان پەند و قسەی نەستەقی کوردیی تێدایە[13].

*- (ئۆسکارمان) لە ساڵی 1905-1909 ز..دا کتێبێکی نایابی بە دوو بەرگ بە ناوی ((تحفة مظفرية)) لە بەرلین چاپکردووە .گەلێك داستان و چیرۆکی وەك: ((مەم و زین، زەمبیلفرۆش، ناسر و ماڵماڵ، بەیتی ئاوڕەحمان پاشای بەبە...هتد)) گرتۆتەخۆی، زۆربەیانی لە ناوچەی موکریان کۆکردۆتەوە[14]. مامۆستای نەمر (هێمن موکریانی) هێناویەتیە سەر ڕێنووسی کوردی و ساخیکردۆتەوە و پێشەکییەکی پوختیشی بۆ نووسیوە، کتێبێکی کەم هاوتایە و کۆڕی زانیاری کوردی لە 1975ز لە بەغدا چاپی کردووە.

*- (ئەلبەرت فۆن لکۆك) لە ساڵی 1901ز. چۆتە کوردستانی باکوور و ژمارەیەك پەندیٚ پێشینان و قسەی نەستەق و چیرۆکی کوردی و نەوبەهاری ئەحمەدیخانی و مەولودنامەی پێغەمبەر ...ی کۆکردنەوە و بە یارمەتی چەند کوردێك لە دیمەشق

12- قەناتی کوردۆ (1976) کۆمەڵە تێکستێکی فۆلکلۆری کوردی، ل 14.

13- قەناتی کوردۆ(1976) ، کۆمەڵە تێکستی فۆلکلۆری کوردی ، ل 8 .

14- قەناتی کوردۆ (1976) کۆمەڵە تێکستێکی فۆلکلۆری کوردی، ل 15 . ساڵی 1906 نووسراوە. بەڵام لای د. شکریە رەسولٚ ساڵی1905 نووسراوە.

شیکردۆتەوە، بە پیتی عەرەبی و لاتینی و وەرگێڕدراوەکەشی بۆ ئەڵەمانی لە ئەڵمانیا چاپکردووە[15].

*– (سەرکیس ئایکۆنی، 1838 –1908) لە کتێبەکەیدا کە تایبەتە بە فـۆلکلۆری کورد و ئەرمەن، سەدان پەند و قسەی‌نەستەق و بەرهەمی ئەفسانەیی فۆلکلۆری کوردی گرتۆتە خۆ[16].

*- (ئی. نۆئیل) ئەفسەرێکی ئینگلیزە، ماوەیەکی دوور و درێژ لە کوردستاندا ژیاوە، لە 1920 ز. وتارێکی بە ناوی ((خاسیەتی کورد لە پەندی پێشینان و قسەی نەستەق)) بڵاوکردەوە، نموونەی پەندەکانیشی لە دەڤەری هەکاری کۆکردبوونەوە[17].

*– (هۆگو مکس) زانایەکی ئەڵەمانییە، چەندین چیرۆك و داستان و پەندی پێشینانی لە ناوچەی ماردین(بەشێوازی کرمانجی سەروو) کۆکردۆتەوە و لە 1926لە لینینگراد لە چاپدراوە[18].

*– (ئۆریان تالیست)ی کوردناس، کتێبێکی بە زمانی فەڕەنسی دەربارەی کورد و فۆلکلۆری کوردی لە ساڵی 1932 بڵاوکردۆتەوە[19].

*– (پۆل – مارگریێت) و (کامەران بەدرخان) لە ساڵی 1937 دا لە پاریس بەناوی ((پەندی پێشینانی کوردی)) کتێبێکیان بڵاوکردۆتەوە[20].

15– د. شوکریە رەسولْ ئیبراهیم،(1984) ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، ب 2 ، ل 10.

16– شوکریە رەسوولْ (1997) رێگاکانی کاری مەیدانی فۆلکلۆری کوردی، ل 35.

17– قەناتی کوردۆ(کوردۆییف)(1976) کۆمەڵە تێکستێکی فۆلکلۆری کوردی، ل 14–15.

18– د. شوکریە رەسولْ ئیبراهیم،(1984) ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، ب 2 ، ل 10.

19– د. عومەر ئیبراهیم عەزیز(1992) گۆڤاری لاوك، ژ 1، ساڵی 1، بیبلۆگرافیای فۆلکلۆری کوردی، ل 98 .

20– قەناتی کوردۆ (1976) کۆمەڵە تێکستێکی فۆلکلۆری کوردی، ل15.

*–(رۆژی لیسکۆ) **زانـــایەکی فەرەنسییە لە 1937دا** ؟؟؟ **کتێبی** ((**پەندی پێشینان ومەتەڵی کوردی**)) **دوای شیکردنەوە و وەرگێڕانی بۆزمانی فەرەنسی، لە پاریس چاپکردووە**[21].

کوردةكانی خـــــــــــــــــؤشمان لة سییةكانی سةدةی بیستةمدا

ضــــــــــــاویان لة بیانییةكان كــــــــــــــــردووة، لة جیاتی ذیَر و سةر و

بؤر و نــــــــــــــةحو و بــــــــــــةلاغة و تةلَقیندانی زیندوو و مردووان بة

زمـــــــــــــــــانی عةرةبی و لةبری ئةزبةركردنی ثةندی

فــــــــــــــــــــــارسی و هةلَبةستی توركی، سةیریَكی خاكی ذیَرثیَی

خـــــــــــؤیان كردووة و لة ضرقةی نیوةرِؤدا سیَبةری خؤیان دیوة و

وةئـــــــــــاطاهاتوونةتةوة و طریانیان بؤخؤیان و بؤ میللةتةكةیان هاتووة، یا

باشترة بلَیَن ثتر دةرفةتیان بؤ رةخساوة و بارودؤخیان قؤستوَتةوة، نموونة: –

21– **د. شوكریە رەسولْ ئیبراهیم**،(1984) **ئەدەبی فۆلكلۆری كوردی، ب** 2 ، **ل** 16.

*– مامۆستا (ئیسماعیل حەقی شاوەیس) لە ســالّی 1933 ز. دا کتێبی ((قسەی پێشینیان گۆستاولۆبوون)) کە 612 پــەندی پێشینانی گرتۆتە خۆ، لە بەغدا بلّاو کردەوە[22]. و ((هەندێ پڕوپووچی پێشینان و مەتەلّ)) لە 1938دا لە دیاری بۆ لاوان،ژ بلّاوکردەوە.

*– (ئەمینی عەبدالّ و حاجی جندی[16]) لە سالّی 1936 ز.دا کتێبێکی فــۆلکلۆری کوردی کە گۆرانی وداستان و ئەفسانە و... (مــەم و زیــن، شێخی سەنعان، لەیلا و مەجنون, زەمبیلفرۆش...)ی تێدایە بە نــاوی ((فــۆلکلۆری کورمانجا)) لە 663 لاپەڕەدا بلّاوکردەوە[23]. هەر ئەمینی ئــــەڤدالّ لە سالّی 1952 کتێبی ((ئەتنۆگرافیا و فۆلکلۆری کوردی)) لە یەریڤان چاپکردووە.

*– (حاجی جندی بە هاوکاریی کارۆ زاکاریان) لە 1936ز.دا هەندێك تێکستی فۆلکلۆری: (گۆرانی دلّداری و هەلّپەڕکێ و قارەمانیەتی و...) بە نــاوی ((گۆرانی میللی کوردی)) لە یەریڤان چاپکرد[24] هەر حــــاجی جندی لە سالّی 1957 دا کتێبی ((فۆلکلۆرا کورمانجا)) کە 393 لاپەڕەیە لە یەریڤان چاپکردووە، لە سالّانی 61 و 62 و 1969.ز.دا سێ بەرگی ((حیکایەتی فۆلکلۆری کوردی)) لە یەریڤان لە چاپداوە.

*– مامۆستا (معروف جیاوك) لە سالّی1938ز.دا کتێبی ((هەزار بێژە و پەند))ی لە بەغدا بلّاوکردەوە[25].

*– (پیرەمێردی نەمر) لە ســــالّی1932 وەوە پــەندی پێشینان و قسەی نەستەقی کۆکردۆتەوە و پەیتا پەیتا لە رۆژنامەکانی ژیان و ژین دا تا سالّی 1950 بە شێوەی

22– د. شوکریە رەسولّ ئیبراهیم،(1984) ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، ب 2 ، ل 11.

23– د. شوکریە رەسولّ ئیبراهیم،(1984) ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، ب 2 ، ل 15.

24– قەناتی کوردۆ (1976) کۆمەلّە تێکستێکی فۆلکلۆری کوردی، ل8–9.

25– قەناتی کوردۆ (1976) کۆمەلّە تێکستێکی فۆلکلۆری کوردی، ل8–9.

هۆنراوە بڵاویکردوونەتەوە و دوای خــۆشی کـــــاکەی فەلاح بەناوی ((پەندەکانی پیرەمێرد)) لە چوار بەرگدا چاپیکردوون ، دوا بەرگیان لە 1980دا بڵاوکرایەوە، کە سەرجەم (4448) پەند و قسەی نەستەقیان گرتۆتە خۆ.

*– (کوردۆییف، قەناتی کوردۆ) لە ساڵی 1935–1950 لە زاری کوردی سۆڤیەت ژمارەیەك تێکستی بـــــڵاو کردۆتەوە، لە 1961 ز. دا لەگەڵ (م. رۆدینکۆ) نــزیکەی 350 پـــەندی کـــــوردییان لە کتێبی ((پەندی پێشینان و قسەی نەستەقی گەلانی رۆژهەڵات)) لە مۆسکۆ بڵاو کردۆتەوە، کتێبی ((چیرۆك وگۆرانی و داستانی کوردی)) لە مۆسکۆ لە ساڵی 1962دا چاپکردووە[26].

*– ((محمد موکری)) کتێبی ((گۆرانی یا ترانەهای کوردی)) لە ساڵی 1951 لە تەهران بڵاوکردۆتەوە[27].

*– ((عبالله ئەیوبیان)) کتێبی ((چریکەی خەج و سیامەند))ی لە ساڵی 1956 لە تەورێز چاپکردووە[28].

*– مامۆستای مەزن (شێخ محەمەدی خـــاڵ) لە ساڵی 1957ز.دا کتێبی ((پەندی پێشینان–بەرگی یەکەم))، بەرگـــــــی دووەمیشی لە 1971دا چـــاپکردووە، کە بە هەردووکیان نزیکەی پێنج هەزار و سەد پەند و قسەی نەستەقیان تێدایە[29].

26– قەناتی کوردۆ (1976) کۆمەڵە تێکستێکی فۆلکلۆری کوردی، ل13.

27– شوکریە رەسووڵ (1997) رێگاکانی کاری مەیدانی فۆلکلۆری کوردی، ل 68.

28– شوکریە رەسووڵ (1997) رێگاکانی کاری مەیدانی فۆلکلۆری کوردی، ل 7.

29– د. شوکریە رەسوڵ ئیبراهیم،(1984) ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، ب 2 ، ل 31.

*–رۆشنبیر و شــاعیری نەمر (جگەر خــــوێن) کۆمەڵێك پەندی پێشینانی بە شێوەزاری کرمانجی ژوورو بەناوی ((گۆتنا پێشینا)) بەپیتی لاتینی لە شام– سوریا، لە ساڵی 1957ز.دا چاپکردووە[30].

*– (جەمیل کەننە) ئەفسەرێکی خانەنشین بووە، ((تعریب حکم و امثال کردیة))ی لە ساڵی 1958 لە حەلەب – سوریا، بە شێوزاری کــرمانجی سەروو و وەرگێڕدراوی عەرەبی چاپکردووە[31].

*– مامۆستا (محمد تۆفیق وردی) کتێبی ((حەسەن و مریەم))ی لەساڵی1955 دا لە بەغدا و ((فۆلکلۆری کوردی))– بەرگی یەکەم و دووەمی لە 1961، و بــــەرگی سێیەمیشی لە 1971دا، و لە ساڵی 1975 (نماذج التراث الشعبي الكردي) لە نەجەف چاپکردووە[32].

*– رۆژنامەکـــانی ریا تازە و کوردستان، ژین و ژیان و.... و گۆڤاری گەلاوێژ، شەفەق، کوردستان،....هتد گەلێك بابەتی فۆلکلۆرییان بڵاوکردۆتەوە.

*– (ئۆرخانی جەلیل) لە ساڵی 1964ز.دا کتێبی ((چوارینەی فۆلکلۆری کوردی گۆرانیی دڵداری و ئەڤین)) لە یەریڤان، و لە ساڵی 1966 – 1970ز.دا دوو کتێبی ((پــەندی پێشینان و قسەی نەستەقی کوردی))[33] و لە ساڵی 1967 کتێبی ((داستانی قارەمانێتی کورد–خانی لەپ زێڕین))ی چاپکردووە. خـــانی لەپ زێڕین نامەی دکتۆراکەی بووە. (ئۆردخانی جەلیل و جەلیلی جەلیل) لە ساڵی 1972 کتــــێبێکی (455) لاپەڕەیان بەناوی ((مەسەلە و مەتەلۆکی کوردا ڤێ زمانی

30– د. شوکریە رەسوڵ ئیبراهیم،(1984) ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، ب 2 ، ل 31.

31– قەناتی کوردۆ(کوردۆییف) (1976) کۆمەڵە تێکستێکی فۆلکلۆری کوردی، ل13.

32– قەناتی کوردۆ (1976) کۆمەڵە تێکستێکی فۆلکلۆری کوردی، ل11–12، و شوکریە رەسوڵ ئیبراهیم،(1984) ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، ب 2 ، ل 33.

33– قەناتی کوردۆ (1976) کۆمەڵە تێکستێکی فۆلکلۆری کوردی، ل10–11.

کوردیو روسی)) له مۆسکۆچاپکرد، که پەند و قسەی نەستەقی کوردی به هەردوو شێوەزاری کرمانجی باکوور و باشووری تیدایە، هەر هەردووبرا له ساڵی 1978 له مۆسکۆ دوو بەرگـــی ((زارگۆتنا کوردا)یان بڵاوکردەوه.

*- (چەرکەزی بەکۆ-بەکاییڤ) له ساڵی 1965 دا کتێبی ((زمانی کوردەکانی ئازربایجان))ی له مۆسکۆ چاپکرد[34].

*- (قادری فەتاحی قـازی له) ســـاڵی 1967 کتێبی ((شێخ صنعان)) و له 1968دا کتێبی ((منظومەی، بهرام و گلندام)) و له ســاڵی1970 ((منظومەی شۆڕ- محمود و مزرینگان)) و ساڵی 1973 ((منظومەی کوردی ، شێخ فرخ و خاتوون ئەستی)) له تەورێز چاپکردووه[35].

*- (محەمەدی مەلا کەریم) له ســـــــاڵی 1968ز.دا کتێبی ((کۆمەڵێك لاوك و حەیران))ی له بەغدا چاپکردووه[36].

*-(د.عیزەدین مستەفا رەسول) له ساڵی1970ز.دا لێکۆڵینەوەیەکی زانستییانەی به ناوی ((لێکۆڵینەوەی ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی)) له بەغدا چاپکردووه و له 1978 به عەرەبی و له 1979 دووباره پوختتر به کوردی بڵاوی کردۆتەوه.

*- (جەمال نەبەز) له ساڵی 1970 کتێبی ((پەندی پێشینان و قسەی نەستەق له کوردستانەوه))ی له میونخ به زمانی ئەڵمانی بڵاوکردۆتەوه[37].

*- مامۆستایان و نەمران:- (نـەجمەدین مەلا) و (علاءالدین ســـجادی) و (گیو مـوکریانی) و (رەمــزی قەزاز) و (مەعصوم ئەنوەر مــائی) و (رەشید هــەورامی) و

34- شوکریه رەسوول(1997) رێگاکانی کاری مەیدانی فۆلکلۆری کوردی، ل 68.

35- شوکریه رەسوول(1997) رێگاکانی کاری مەیدانی فۆلکلۆری کوردی، 74.

36- شوکریه رەسوول (1997) رێگاکانی کاری مەیدانی فۆلکلۆری کوردی، ل 69.

37- شوکریه رەسوول (1997) رێگاکانی کاری مەیدانی فۆلکلۆری کوردی، ل 69.

(محمد كريم شريف) و (عمر شێخ الله دەشتەكی) و (محمود زامدار) و (خالد جوتیار) (فاروق حەفید زادە) و (داود محمد شڕۆڵ) و (تارق جامباز) و (ئەسعەد عەدۆ) و (عومەر ئیبراهیم عەزیز) و (شیخ جعفر بەرزنجی) و (سەعدوڵا ئیسماعیل شێخانی)... هتد، بابەتی فۆلكلۆری جۆراو جۆریان بڵاوكردۆتەوە.

وەك لە سەرەوە دیـــارە كەمترین كۆكردنەوەی بابەتی فـۆلكلۆری لە كوردستانی بـــاكوور بووە، ئەمەشیان جێگەی داخە چونكە زۆرترین ژمارەی كــــورد لەو بەشە كپكراوەدا دەژین و فـــۆلكلۆرێكی دەوڵەمەند و بە پێزیان هەیە، چـــاوەڕێی قەڵەم و هزری خەمخۆر و دڵسۆزانە.

لە لیستی سەرچـــاوەكانی كتێبی((بەركوتێكی مەتەڵی فۆلكلۆری))دا ئـــاماژەم بەو سەرچاوانە كردووە كە مەتەڵی فۆلكلۆری كوردییان تێدا بڵاوكراوەتەوە، بە تایبەتیش ئەوانەی من دەستم كەوتوون و سوودم لێوەرگرتوون (بە پێویستی نازانم لستەكە لێرە دوبارە بكەمەوە) سەرەڕای ئەو سەرچاوانەی كە من دەستم نەكەوتوون، یا ئاگاداریان نیم.

ئێستاش لە چەرخی خێرایی و كــــۆمپیوتەر و ئەنتەرنێت و بـــڵاوبوونەوەی خوێندەواری لە هەمـوو ئاواییەكی وڵاتەكەماندا، هەوڵ و هەڵمەتی تاكە كەسیی دڵسۆز و بەگوڕ لە ئـــارادایە، هەرچەندە كـــارەكان وەكو پێویست زانستییانە نین، بەڵام هەنگاوی یەكەممان كۆكردنەوە و لە فەوتان دەربازكردنە، خوازیاریشین دەزگای كارا و بەتوانا بۆ ئەم مەبەستە بكەونەكار، ((كەسیش لە پڕێك نابێتە كوڕێك...، رۆژ و لات هەموو وڵات...))

ئایا راستە كورد لە فۆلكلۆرا دەوڵەمەندە؟ هەست ناكەیت بەهۆی پاشكەوتنی خۆمانەوە، بە شان و باهوی رابردوومان هەڵدەدەین، ئەگەریش هەبووەیە هۆی زەنگینییەكەی چییە؟

من له سه‌ره‌تای حه‌فتاکانی سه‌ده‌ی رابردوو له به‌غدا ده‌مخوێند، که‌مینه‌ی قوتابییه‌کانی زانکۆی به‌غدا و زۆرینه‌ی یه‌که‌مه‌کانیشی کوردبوون، ئه‌مه راستییه‌که نکوڵی لێناکرێت، بـــه‌ڵام بۆ له‌م قۆناغانه‌دا دواگــرته‌ی کاروانین؟ هه‌موومان ده‌زانین ده‌وروبه‌ر به ئه‌نقه‌ست ده‌رگای پێشکه‌وتنمان لێده‌گرێ و که‌ندڕ و چاڵمان له‌پێش هه‌ڵده‌که‌نـــن و بـــه‌رپێنه‌شمان ده‌ده‌نێ، به خـــۆشمان گه‌لێك خـــه‌م له رابــردوو و ئاینده‌ی خۆمان ناخۆین، ئه‌گینا گه‌لێکی ده‌به‌نگ و بێ تــوانا نین. بۆ سه‌یری زمانی فارسی و بلوجی و ئازه‌ری و تورکی و...ناکه‌یت تا بزانیت زمانی عه‌ره‌بی له سۆنگه‌ی ئاینه‌وه چ دکرێکی پێکردوون؟ به‌ڵام زمانی کوردی هه‌رچه‌نده بێکه‌س و بێ پشتیوانیش بــووه، فـــۆلکلۆر و ســـرووشته ســـه‌خته‌که‌ی تا راده‌یه‌کـــی بـــاش پاراستوویانه. کوردیش هه‌ستی نه‌کردووه که له فۆلکلۆردا ده‌وڵه‌مه‌نده و واشی نه‌گوتووه، به‌ڵام له دیـــرزه‌مانه‌وه روناکبیر و مرۆڤ دۆست و رۆژهه‌ڵاتناسانی جیهان ده‌رکیان به‌وه کردووه و دارایی و سامانی ئێمه له‌م بواره‌دا ئه‌وانی سه‌رسام کردووه، زانیویشیانه که ئێمه نرخی ئه‌م که‌له‌پوور و بۆماوه‌یه نه‌ته‌وایه‌تییه‌مان نازانین، بۆیان تۆمارکردووینه و هانیان داوین به‌ڵکو خـــۆبناسین و هـــه‌بووه‌یی هـــه‌بوونی خۆمان بچه‌سپێنین: -

(خ. ئابوڤیان) روناکبیری مـــه‌زنی ئـــه‌رمه‌نی و رۆژهه‌ڵاتناسی به‌ناوبانگ له رۆژنامه‌ی (قه‌فقاس) له (تفلیس) ژماره 47، لاپه‌ڕ 188، له ساڵی 1848ز. ده‌رباره‌ی فـــۆلکلۆری کـــوردی ده‌ڵێ : ((شیعری فـــۆلکلۆر هـــه‌نگاوی گه‌وره‌ی هاوێشتووه و گه‌یشتووه‌ته راده‌ی پوختی و نایابی. له‌هه‌ر کـــوردێکدا هه‌ست و به‌هره‌یی شاعیری به‌دی ده‌کرێت و زۆر به ساز و ئاواز، گۆرانی به‌سه‌ر دۆڵ و چیا و تاڤگه و رووبار و گوڵ و چه‌ك و ئه‌سپ و قاره‌مانێتیی وجوانیاندا ده‌ڵێن...[38]))

38- قه‌ناتی کوردۆ-کوردۆییڤ (1976) کۆمه‌ڵه تێکستی فۆلکۆری کوردی ، ل 4.

(ن . یا. مارو) زانایەکی گەورە و رۆژهەڵاتناسێکی ناسراوە، لە ساڵی 1911 ز نووسیویەتی:- ((فـــۆلکلۆری کوردی تەنیا لە ناو خۆیدا بڵاو نییە، بەڵکو لە ناو گەلانیتری رۆژ هەڵاتیشدا وەك عـەرەب، فـارس، تـورك، ئـازربایجانی و ئـەرمەنی و ئـاسوری دا باوە...))[39]

(مینۆرسکی) لە ل 7ی ((گـــــــــۆرانی و حیکایەتی قارەمانیەتی کوردی)) مۆسکۆ- 1962 دا گوتوویەتی: ((لای ئاسورییەکانی چیا، گۆرانی کوردی وتن و چیرۆکی کـــوردی گێرانەوە بۆتە عادەتێکی گشتی))[40]. (کتێبەکە بە کـــوردی و بە عەرەبی لە عێراق چاپکراوەتەوە.)

(ڤاسیلی نیکیتین) لە کتێبی کـوردان، لە ل 362، مــۆسکۆ، 1964ز. دەڵێت:- ((ئەدەبی کوردی لە پلەی یەکەمدا، فۆلکلۆری کوردییە، لەو فۆلکلۆرەدا هەرتەنیا پاشماوە و میراتی نەوە و پشتەکانی پێشوو نابینرێ، بەڵکو ئەمرۆش ئەم فۆلکلۆرە بەڵگەیە بۆ بە توانایی لە ژیاندا و بۆ رەنگینی هێزی بەرهەم هێنان...))[41] (کتێبەکە بە کوردی و بە عەرەبی لە عێراق چاپکراوەتەوە.)

ژیان بە شێوەیەکی گشتی دان و وەرگرتنی زۆری تێدایە، ئەدەبی فۆلکلۆریش لە نێوان میللەتاندا هەروایە، بەتایبەتی لە نیـــوان دراوســـێکاندا، بەڵام ئێمە کە لە دێرزەمانەوە خاوەنی کیان و قەوارەیەکی سیاسی خۆمان نین و دەسەڵاتێکی ئەوەندە بە تواناشمان نەبووە تا بەرهەمە جۆراوجۆرەکانمان تۆمار بکەین و بە بەڵگەی میـــژوییەوە بیـانپارێزین، هەڵبەتە هـاوسێکانیشمان لە زۆر لایەنەوە لە ئێمە

39- عیزەدین مستەفا رەسوڵ (1979) لێکۆڵینەوەی ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، چ 2 ، ل 10

40- عیزەدین مستەفا رەسوڵ (1979)... ل 10.

41- عیزەدین مستەفا رەسوڵ (1979) لێکۆڵینەوەی ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، چ 2 ،ل 11.

بالادەست و بەتواناتر بووینە و ئەرکەکـــانی خۆیانیان بـــاشتر جێبەجێکردووە، زۆرشتیش لە ماڵی ئێمە دەرچووە و کراوەتە ماڵی ئەوان وخۆشمان بێئاگاین یا بەتەنگییەوەنین، ئەوەتە لەم سەردەمەدا و بەنـــوێژی نیوەڕۆ و بەبەر چـــاوی جیهانـــەوە، گۆرانیبێژێکی گوندنشینی کوردی وەك ئیبراهیم تاتلی سان، گۆرانی تورکی بە ئاواز و ناوەرۆکی کوردیەوە دوای ئەوەی کلاو و شەدە و جامانەکانیان دادەگرێت و شەپقەیەکیان دەکاتە سەر تۆمار دەکـــات و بە دونیادا بـــــــــلاوی دەکەنەوە، ســـەیرتر ئەوەیە کە سەروگوێلاك شکاوەکانی خۆمان لەوان دەخوازینەوە و ئێمەش مەمنوون!!

بۆ کورد لە فۆلکلۆردا دەوڵەمەند:

1- سروشتی کوردستان دڵگیر و هەمەرەنگ و پڕ پیت و بڕشتە، مرۆ هاندەدات بیر بکاتەوە و دەیخاتە نێو جیهانی خەیاڵ گێڕان و مێشك دۆشین.

2- سروشت و ژینگەی جۆراوجۆر و بارودۆخی ژیانی و کاروکردەوەی جیاواز و جیاوازیی پیشەکان (لە نێو کـــورداندا: مـــەڕداری، پەلەوەر و هەنگ بەخێوکردن و کشتوکاڵی هەمەچەشن وکاروانچییەتی و بـــازرگانی و پیشە دەستییەکان و...) لە رووبەرێکی فراواندا، کەلتووری زۆر و هەمەچەشن دێننە کایەوە.

3- زستانی سارد و درێژ و بێکاری، شـەوگاری پایزی درێـژ و ... نەبوونی یا کەمی هۆیەکانی کات بەسەربردن، کۆبوونەوەی خەڵك لە دەوری ئاگردان و لە ژێر دەوار و دیوەخان و... هۆکاری باشبووینە بۆ گێڕانەوە و بەسەروەنانی ئەدەبی سەرزاری، زۆرترینیشیان لەکاتی تەنیایی و بیرکردنەوەی هێمندا هەڵبەستراون.

4- زمانی کـــوردی چـــەندین شێوەزاری هەیە کە ئەمیشیان زمان و فۆلکلۆرەکەی دەوڵەمەندتر کردووە.

5- درەنگ و کەم بڵاوبوونەوەی خوێندەواری لەکۆمەڵگەی کوردەواریدا، نەبوونی ئەلف وبێیەکی تایبەت بە زمانی کوردی، هۆکاری راستەوخۆن کە بوونەتە هۆی ئـــەوەی بـــەرهەمەکان زارەوزار بـــڵاوببنەوە و پشتاوپشت بمێننەوە و بڕیـــن و بەسەروەنانیان لەگەڵدا بکرێت و ناوی خاوەکانیان ون بکەن و زۆریشیان ئاوگەلە* بن و بکەونە نێو گەلەی دراوسێیەکانمان ئەوانیش بیگرنەوە و دروشمی[2 *] خۆیان لە گوێی بدەن و بیکەنەماڵی خۆیان، یا بەزمانی بیانییان بۆمان نووسراونەتەوە.

فۆلکلۆر پەرستی و نوێخوازی لە ئەدەبدا چۆن بەیەکەوە دەگونجێن؟

ژیان بریتییە لە گــۆڕان و گـــۆڕانکاری ونویێ بـــوونەوە، ئەدەب بە دەریاچەیەك دادەندرێت، بەردەوام چەندین رووبـــــار دەڕژێنە ناوییەوە، ئاویشی لەبەر دەڕوات، ئەگەر نوێکردنەوە و لەبەر رۆیشتن نەبێت ئەوا دەریاچەکە بۆگەن دەبێت و ژیانی تێدا نامێنێت، خۆشویستنی فۆلکلۆر مانای وانییە ببینە دژی نوێخوازی و داهێنان بنەبڕببێت، ئەو فۆلکلۆریستانەی دژی نوێخوازین، لە فۆلکلۆر نەگەیشتوون و ئەرك وتام و نرخی نوێکردنەوەش نازانن، ئێمە دوێنێمان بــۆ ئەمڕۆ و ئێستاشمان بۆ بەیانی گەرەکە.

کە بەنـــاوی نوێخوازییشەوە فـــــۆلکلۆر بە شتی مـــردوو و بێکەلك و بێبایەخ دەزانین وبە گشتی وەلای دەنێین و نەفــــــــــرەتی بەدوادا داوێین و فۆلکلۆرویستەکان بە مردووپەرست وبێ تـــــــــــوانا دادەنێین، نە لە نــــــوێخوازی گەیشتووین و نە لە فۆلکلۆر!. ناوە ناوە لێرە و لەوێ، لەخۆباییبوو دەردەکەون و لە پێناوی خۆ دەرخستن و ناوبانگ دەرکردن یاخی دەبن، بەڵام یاخی بوونێك تەنها لەپێناوی یاخیبوون وهیچیدیکەش نا، چـــــــونکە ئەوانە لە هەستی خــــۆیان و

* ئاژەڵێك لە گەلەی خۆی دابڕێت و بکەوێتە نێو رانێکی دیکەوە.

[2 *] مەڕدارەکان، هەریەکەو دروشمێکی تایبەت بە خۆی(بڕین یا داخ) لە گوێی مەڕەکانی خۆیان دەدا، بۆ ئەوەی بزانرێت ماڵی ئەوە و ئەگەر تێکەڵاوی ئاژەڵی خەڵکیتر بێت بیناسێتەوە.

کۆمەڵەکەیان وکەلتوور و مێژوو و رابردوویان، بە درك و گوڵییەوە بێزارن، بۆیە هێلی راست و چەپ بەسەر هەموو راست و چەوت و رەشو سپییەکاندا دێنن و دمبــگی نوێخوازی دەکــوتن و وڕێنان دەکەن، لە واقیعی خۆیان یاخی دەبن، بەڵام دەمەلاسکەی خەڵکی کۆمەڵگایەك دەکەنەوە کە داب ونەریت و هزر و بیرکردنەوە و قۆناغی ژیانیان و ژینگە و سروشتی ئابوورییان لەگەڵ ئێمە یەك ناگرێتەوە، بۆیە بەرهەمەکانیان بەناکامی لەدایك دەبێت و رووت وبێناوەرۆك و تەمەن کوورت دەبن.

ئەگەر لە شارۆچکەیەکی موسڵمانانا کانیاوێك کرابێتە خێرات، یا حاجیەکی دەوڵەمەندی نەخوێندەوار، مزگەوتێك دروست بکات، کاری دکتۆر و ئەندازیار و رۆشنبیرانی شارۆچکەکەش تەنها لۆمەکردن و بێنرخ کردنی کارەکەبێت، یا لەبری ئەوە هەوڵ بدەن کەنیسەیەك دابمەزرێنن، ئەنجامەکەی چــی دەبێت؟ بەڵام ئـــەگەر لەجێی گلەیی و بەگـژداچوونەوە، ئەوانیش نەخۆشخانەیك و قوتابخانەیەك و دوو پرد و پرۆژەیەکی ئاوی خواردنەوە بەناوی خۆیان بکەن، ئەوکاتە مێژوو و دانیشتوانی ناوچەکەش بەگشتی منەتباریان دەبن، و دەسخۆشی و ئافەرینیشیان لێدەکەن.

ئەوەی گوتم بۆچوونی تایبەتیمە، هەرکەسەش سەربەستە چۆن بیردەکاتەوە و چی دەنووسێت.

ئەمرۆ ئەڵقەی بەستنی نێوان دوێنێ و بەیانییە، کــــەواتە ئەدەبی هاوچەرخی رەسەن و نەمر دەبێت لەسەر زەمینەی فۆلکلۆر بێت و دەستیشی بگاتە نوێخوازی و نوێکردنەوە، بۆ **نموونە**:

1- (گــــۆران)ی شاعیر، پێی خستە سەر قۆناغەکــانی ئــــەدەبی فـــۆلکلۆر و ئەدەبی کلاسیکی و رۆمانسیەت، ئینجا هـــەنگاوی بــۆ نوێکـــردنەوە و داهێنانی ریاڵستی نا، سودی لە وشەی فۆلکلۆری و کێشی شیعرە فۆلکلۆرییەکان (پەنجەکان، برگەکــان) وەرگرت و کردنییە بـــەرگ و خشـــڵ و پێوەری هەڵبەستە ناســـك و ریالیستییەکانی.

2-(سەعدی شیرازی) ئەدەبی فۆلکلوری فارسی کردۆتە دەسکەلای بابەتە ئاینییە پڕ بایەخ و ئەدەبییە بەرزەکـانی لە ((گوڵســـتان)) و ((بوســـتان))دا کە لە رۆژهەڵات و رۆژئاوادا دەنگی داوەتەوە و بوەتە وێردی ســــەرزمانی زاناو داناکان و بە نموونە دەیلێنەوە.

((شانامەی فیردۆسی)) بە داستانە فۆلکلۆرییەکانییەوە بووەتە شانامە.

3- (رەسوڵ هەمزە تــۆف) لە هەردوو بـــــــــەرگی ((داغستانی من))دا، فۆلکلوری داغستانی کردۆتە خشـــــــــڵ و روخساری بووکە نووسینەکانی، لە میانییانەوە هاولاتیانیی و نیشتمانەکەی بە جیهان ناساندووە.

4- (مەکسیم گۆرگی) دەڵێ: ((بناغەی ئەدەب فۆلکلۆرە......))

5- (نەجیب مەحفوز)، فــۆلکلۆر و بــاری ژیانی خەڵکیگەڕەکە میللیەکانی شاری قاهیرەی کردۆتە هەوێن و روخساری شـــاکارەکانی، لە ئاکـــامدا مەزنترین خەلاتی جیهانی بۆ خۆی و بۆ ولات و نەتەوەکەی دەستەبەرکرد.

6- (یەشار کەمـــال)، ئەفســـانە و داب ونەریت و جلوبەرگ و جنێودان و گـــۆرانی کوردەکانی ئەراراتی کردۆتە سەربەند و دوابەندی نووسینەکانی، ئەوەتە رۆمانەکانی وەکو شاکاری جیهانی وەرگێڕدراونەتە سەر زمانە هەرە دەوڵەمەندەکانی سەرگۆی زەمین.

7- (گابریل گارسیا مارکیز)، رۆماننووسی هاوچەرخ، کە خەلاتی نۆبلی وەرگرتووە و بەرهەمەکانی وەرگێڕدراونەتە سەر زمانە جیهانی و ناوچەییەکان، بە حەکـــایەت و داستانە فۆلکلۆرییەکانی باپیرەی و داپیرەی گۆشکراوە و لە پەنجەرەی شارەکەیەوە (ماکـــوندۆ)-کۆڵۆمبیا، دەڕوانێتە ئەمەریـــــــکای لاتین و هەموو جیهان، هەموو شاکارەکانیشی بۆن و سیمای شارەکەی دەنوێنن،

هیچ کامێك لەو کەڵە نووسەرانە و هەرە بەناوبانگەکانی دیکەی جیهان فۆلکلۆر بە پڕوپوچ و کەلاکی تۆپیو نازانن، بەڵکو بە پێچەوانەوە، شانازیی پێوە دەکەن و لەکاری نوێکردنەوەشدا بەرجەستەی دەکەن.

به موتربەکردنی چڕۆی ئەدەبی هاوچەرخ لەسەر بنچینەی فۆلکلۆر، ڕەسەنایەتیو کەسایەتیی خۆمان و پێشکەوتن و داهێنان و جوانکاری سەردەم دەچنینەوە.

چی بۆ فۆلکلۆر بکرێت باشە؟

*** کۆمەڵەی فۆلکلۆری ئینگلیزی بۆ کۆکردنەوە بلاوکردنەوەی بابەتە فۆلکلۆرییەکان، لە ساڵی** 1877 **ز دامەزراوە،**

* قوتابیانی (زانكؤی ئؤبسالا)، لة كـــــــــــــــــــــــــــــــــــؤتایی

سةدةی نؤزدةهةمدا، طرنطییةكی زؤریان بةكـــــــــــــــــــؤكردنةوی دیالیكتي

سویدیـدا و ئةرشیظی ئـــــــــــــــؤبسالا بة كؤنترین ئةرشیظی ریَكوثیَكی

ئةوروثا دادةندریَت كة كةلةثوری میلییان تیَدا كؤكردؤتةوة[42].

* (ئةلیاس لؤنرؤت و هةظـــــــــــــــالآنی) لة ساَی 1907ز (كؤمةلَةی

فـــــــــؤلكلؤر ثةروران)یان دامةزراند كة ئامانجیان

كـــــــــــــــــــــــؤكردنةوة و لیَكؤلَینةوة لة

فـــــــــــــــــــــــــــــؤلكلؤری (فینلةندی) و بةراوردكردنی لةطةلَ

فؤلكلؤرى ئةوروثادا...بوو، ئةرشيفى فـــــــؤلكلؤرى فينلةندة لة ئةرشيفة طةورةكانى فؤلكلؤريى جيهانة، كة نزيكةى دوو مـــــــــليؤن ونـــــــيو بابةتى فؤلكلؤرى لةسةر كاسيَت و كارت و ... تؤماركراوة[43].

* لة سالَى 1930ز ميرى ئيَرلةندةثةيمانطةى فؤلكلؤرى ئيَرلةندى دامةزراند و طةليَك ليَذنةى تايبةت بة فـــــــــؤلكؤرى ئيَرلةندى بؤدامةزراندنى ئةرشيفى طةلةكةيان كةوتنةكار[44].

*** نەتەوە زلهێز و هەرە پێشکەوتووەکانی جیهان، لە بەناوبانگترین زانکۆکانیاندا، لێکۆڵینەوە لەسەر فۆلکلۆری خۆیان و گەلانی دیکەی دوور و نزیك دەکەن.**

*** لە مۆزەخانەی میللی کەلتوورە دێرینەکانیان دەپارێزن و پیشانی خۆیان و جیهانی دەدەن.**

*** بۆنە و رۆژی تایبەتییان بۆ زیندووکـــردنەوە و یـادکردنەوەی داب و نەریتە دێرینەکانیان هەیە و شانازیی پێوە دەکەن.**

*** تیپ و شانۆی تایبەتییان بۆ هەڵپەڕکێ و نواندن و گۆرانییە میللییەکانیان هەیە.**

کاتی ئەوە هاتووە کە ئێمەی کــوردیش رابین و مشووریێکی رابــردووی تـۆمار نەکراومان بخۆین:

42- **عیزەدین مستەفا رەسولْ** (1979) **لێکۆڵینەوەی ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، چ** 2 ، **ل** 10

43- **شوکریە رەسوولْ**(1997) **رێگاکانی کاری مەیدانی فۆلکلۆری کوردی ، ل** 8.

44- **شوکریە رەسوولْ**(1997) **رێگاکانی کاری مەیدانی فۆلکلۆری کوردی ، ل** 11.

1- له زانكۆكاندا لەبەشی زمـانی كـوردی و كۆلێجە پەیوەندیدارەكانی دیكەش بـایەخێكی تایبەتی بە فـۆلكلۆر بدرێت، بەتایبەتی لەسەر ئاستی خوێندنی باڵاو تۆماركردن و نواندن و پێشكەشكردن و بڵاوكردنەوەدا.

2- له وەزارەتـی رۆشنبیریدا بنكەیەكـی تـایبەت، وەك دەزگـایەك یـا بەڕێوەبەرایەتییەكی كارا بۆ فۆلكلۆر بكرێتەوە و ئاسانكارییان بۆ بكرێت (ئێستا هەیە بەڵام سڕ و بێدەسەڵاتە)، بـۆ ئەوەی بكەونە كـۆكردنەوە و تۆژینەوەی بـابەتە فۆلكلۆرییەكان، بۆ نموونە : كۆمەڵێك پـەند و قسەی نەستەق و مەتەڵ لە دەڤەرە جیاجیاكاندا كۆبكەنەوە چەند كەسی شارەزاش شیتەڵ و شییان بكەنەوە، گرووپێكی دیكە چیرۆك وئەفسانە و داستانەكان تۆماربكا،كە پڕیانە لە شتی دانسقەو نـایاب و فەنتازیاو خەیاڵی زانستی و...، دەستەیەكی دیكەش هۆنراوە و ئاواز و هەڵپەڕكێیە جۆراوجۆرەكان دەربازبكەن و بڵاویان بكەنەوە، خەڵكی لێهاتوو بەرنامەی رێكوپێك لە رادیـۆ و تـەلەفزیۆن و سـەتەلایت و ئـەنتەرنێت دا بڵاوبكەنەوە و رۆڵەكانی گەل هانبدرێن كە شانازی بە فۆلكلۆری خۆیانەوە بكەن و نرخی بۆ دابنێن و بەهانایەوە بچن.

3- سەرچاوە مێژووییە جـیهانییەكان،كە فـۆلكلۆریكـوردییان تێدا بڵاوكرایتەوە بهێندرێنە كوردستان، یا بەلایەنی كەم فۆتۆ كۆپییان بێنن و بڵاویان بكەنەوە.

4- كـۆمەڵەی فـۆلكلۆر پەروەران دابمەزرێندرێت و دەستی لێزان و خاوەن بەهرە و خـەمخۆر و كۆڵنەدەرەكانیان بـگرن دەسـەڵات و شوێنی شـیاویان بۆ دابین بكرێت.(ئێستا شتێك لەم بابەتە لە هەولێر و لە سلێمانی هەیە بەڵام جموجۆڵ و چالاكییان وەك پێویست ناكەوێتە بەرچاو)

5- بڵاوكراوەیەكی (گۆڤارێكی) تایبەت بە فـۆلكلۆر هەبێت و كادیری دڵسۆز وبەتواناو شارەزا، بـودجەی پێویست، ئـامراز و تەكنیكاری تـەواوی بۆ دەستەبەر بكـرێت، بـۆئەوەی بەرهەمە كـۆكراوەكان و لێكۆڵینەوەكانیان تێدا

بڵاوبكرێتەوە.(كۆمەڵێك گۆڤار ناوە ناوە لەم بوارەدا چەند ژمارەیەكیان لێ دەرچووو و وەستان وەك :فۆلكلۆر- سلێمانی، فۆلكلۆر– هەولێر، كـــــاروانی فۆلكلۆر– هەولێر، لاوك – هەولێر، ئاسۆی فۆلكلۆر – هەولێر، كەلەپوور– سلێمانی، دوا گۆڤاریشیان ئاسۆی فۆلكلۆر– هەولێرە.

6– تیپی گەڕۆك و بەتوانا لە بواری گۆرانیی كوردی و هەڵپەڕكێ و شانۆی میللی و ... دابمەزرێت و چالاكییەكانیان لە دەرەوە و ناوەوەی هەرێمدا پێشكەش بكەن.

7– مۆزەخانەیەكی شیاو بۆ پاراستن و پیشاندانی بابەت و شتە فـــۆلكلۆرییەكان بكرێتەوە، (ئێستا لە قەڵای هەولێر مۆزەخانەیەكی بچووك و شاردراوە هەیە بەڵام ئەركی خۆی نابینێت) دەكرێت مۆزەخانەكە وەك مـــــۆزەخانەی(بەغدادیات)ی كۆن بێت و ببێتە شوێنی سەردانی خۆمان و بیانییەكان.

8– بۆنە و بیرەوەرییەكانی وەك جەژنەكانی ئادار و نەورۆز بۆ بوژاندنەوەی كەلتوورە میللییەكان بقۆزرێنەوە.

9– یارمەتی تاك و كۆمەڵە نووسەرانێك بدرێت كە دەتـــــوانن و دەیانەوێت بەرهەمی فۆلكلۆری نایاب بڵاوبكەنەوە.ساڵانە رێز لە چەندكەسی شیاو بگیرێت .

10– هەوڵبدرێت داب ونەریت و بەرهەمە فۆلكلۆرییە باشەكانمان وەربگێڕینە سەر زمـــانە جـیهانیەكان و بە جیهانیان بناسێنین. ئێستا چـــــاپكردن و بڵاوكردنەوە لە سایتی ئەنتەرنێتەوە گەلێك ئاسان و كاریگەرە.

بەشی دووەم:

بەرکوتێکی هەڵسەنگاندندن و لێکۆڵینەوەی مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی

مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی چییە ؟

لە زمانی کوردیدا گەلێك زاراوە بە مانای مەتەڵ بە کاردێن وەك: **مەتەڵ ، هەتەڵە، مەیل، هەڵێنە، چەوچە، مامك ، تێدەرخستۆك ، تشتانۆك ...**

لە زمانی عەرەبیدا زاراوەی:(**لغز، معمّا، حزورة، الأحجية، العويص...**) بۆ بەکاردێن

ئینگلیزیش: Puzzle, Conundrum, Enigma, Mystery,Riddle, Secr پێ دەڵێن

مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی، دەقی پرسیارێکی کورتبڕی فۆلکلۆرییە، بەشێوەی هۆنراوە داڕێژراوە وەك :

((چەرمم دەرهێنا ڕەقی لەگەڵ هات... لەناوم دانا، دوو جاری پیا هات...

لەگەڵ دەرهێنان ئاوی لەگەڵ هات؟))

وەڵام: (کلدان، کلچووك، کل لە چاوکردن، فرمێسك)

یا بە شێوەی پەخشانە وەك : ((کانی چەرمە، ئاو بەردە، کندر دەزی، دەولك شاخە؟)) (کلدان و کل ودەزوو و کلچووك)

زۆر جاریش پەخشانەکەی ئاواز و سەروادارە، بە زۆری لە دەقەکەدا پرسیار لە شتێك یا چەند شتێك دەکات، لەگەڵ پرسیار کردنەکەشدا هەندێك نیشانە و هێمای زۆر تایبەتمەند بە شتە پرسیار لێکراوەکە دەردەبڕێ، بۆئەوەی بیستەر لە میانییەوە بتوانێت گرێکوێرەی پرسیارەکە بدۆزێتەوە و مەتەڵەکە وەك مریشکە کڕ هەڵبێنێت، بۆنموونە کە دەڵێن ((نەچاندی لە نەزای بکەی، نەزای لە نەنووستی بدەی؟)) مەبەستیانە بیر لە شتێك بکەیتەوە کە ناچێندرێت و خەڵك پێویستی پێیەتی، ئەویش خوێیە. خوێ لە بارهەڵگرێکی ئەوکاتەدا باربکرێت کە هەرگیز نەزێت، ئەویش هێسترە. هێسترەکە لە ڕێگەدا لە ئاوی ڕووبارێك دەدا، ئاوی ڕووباریش شەو و ڕۆژ دەڕوا و وەستان و خەوتنی نییە. یا دەربارەی شەمشەمە کوێرە دەپرسن چ گیانلەبەرێکی شیردار هەیە بفڕێت ((لە تەیرەکانا کامیان شیردارە؟)).

هەندێك دەق لە ناوەڕۆك و ڕوخساردا تایبەتن بە کۆڕی زانا و پیاوماقوڵان وەك:

((سواری کەس نەبەزاندی، لانکی کەس نەهەژاندی، باخی کەس نەچەقاندی؟)) **مـردن و گــۆڕ و بەهەشت. لە نێو دەقەکاندا هەورازەخەت دروست دەکرێ، بۆ ئەوەی بیستەر دەسخەرۆ بدەن، بۆیە دۆزینەوەی وەڵامی ئەو مەتەڵانە زیرەکی و وشیاری و قووڵی و بیری تیژی دەوێت.**

((شتێك هەیە لە چیایە، سپیاتی سپیانی تێدایە، ناوی گێزەر گیایە، جەرگم بووە کوون کوون، کوندەڵانم بێننە کن؟)) ژاژی .

هەندێکیشیان بۆ مرۆی ساویلکە و تام گێل و هەرزەکارە، ئاسانکاری و ڕێنمایی کردنێکی خۆشی دەداتێ. کە وەڵامەکەیان بە ئاسانی وەگیر دەکەوێت. وەك:

((بی تەڕتاڵە، لێو تەڕە دوونە؟))، ((من باوکی خۆم لە ناو لانکدا دیوە؟))

بۆ گاڵتـە و پێکـەنین و خـۆش دەمـاخی و سـاز و سـۆبەتی کـۆڕی مەتـەڵ پرسـین، گوشار دەخرایە سەر مەتەڵ هەڵهێنەکان و هەندێك جنێوی تـەڕو قسـەی مزریـان لـەناو مەتەڵەکانـدا بـە شـێوازی تـوانج پـۆش دەرخـواردەدان، گـەلێك مەتـەڵ بـە شـێوازێکی سێکسی ئامێز داڕێژراون، تاکو مەتەڵ هەڵهێن چیان لـە توانـا دابێـت درێخـی نەکـەن و کۆڕەکـە سـارد نەکەنـەوە، بـەڵکو پـتر هـەوڵ بـدەن بـۆ هەڵـدانی مەتەڵـەکان و خۆیـان لـە جنێوەکـان دەربـاز بکـەن.وەك: –((ئاڵـدم باڵـدم، شـەش پێـی دووسـم، ئەگـەر نـەیزانی(هـەڵی نـەینی)، پۆپیتەی دەگرم، پێی(پێت)دا دەفسم؟)) **لێرەدا (پۆپیتەی) یا (پۆپیتەت) بۆ کـابرای بەرامبـەر و پۆپیتەی تەرازووەکە کراون بە یەك و بەهێمنی لە پەناوە جنێوەکە دراوە ،بەڵام ئەگـەر بەرامبەر وەڵامەکەی نەزانێ ئەوا بە ئاشکرا جنێوەکە دەخوا.**

کە بیستەر وەڵامی مــەتەڵەکەی نـەدەزانی، لە هەڵـــدانی(پێگوتنی) مەتەڵەکەش دوبارە دەیان شووشتەوە و دەیانگوت:((هەڵت دەم، پەڵت دەم، لە گـووە شلەی مام **حــاجیت** وەردەم، دەرگــات لـەسەر سواقدەم، بۆ ناڵێی: تەرازووە.)) **یا دەڵێن:–** ((تا وەك پشیلەی مێیە نەمیاوێنی، یا ... وەڵامەکەت پێ‌ناڵێین!)).

ئافەرین و مزگێنی و قسەی خۆشیش دراوەتە بیر تیژ و زیرەکەکانی مەتەڵەکان دەزانن وەك:– ((چــوار باڵ و سەرێ، دایم بەدەوە، دوڕو جەواهێر مەکانی ئەوە، زەردی خۆر ئاوا لێش بەئەنێشە، هێستریێ مزگێنی بزانی چێشە؟)) **وەڵام(ماسی)**

((قەلآی گۆشتن، میراوی ئاوە، هەرچی هەڵیدا، ئاقڵی تەواوە؟)) **وەڵام (ماسی).**

ڕەگەزەکانی ڕەوانبێژی وەك:- کورتبڕی و درێژبڕی و خوازە و خواستن و ڕەگەزدۆزی و لەیەك چواندن و تیلنیشان و تێکهەڵکێش و دژیەك و توانج پۆشی و درکە و... لە نێو دەقی زۆر مـــەتەڵاندا بەدی دەکـــرێن کە لە لێکدانەوەو ڕاڤە کردنی هــــــەندێك مەتەڵاندا دواتر بە کورتی ئاماژە بە چەند نموونەیەك دەکەین.

هەرچەندە مەتەڵ و پەندی پێشینان و قسەی نەستەق و تا ڕادەیەکیش ئیدیۆم (درکە) **بابەتی فۆلکلۆریی سەربەخۆ و جیاوازن، مەتەڵ پرسیارێکە و وەڵامی دەوێ، پەند و قسەی نەستەقیش بەسەرهات و وتەی جوان و چڕ و کورتبڕ و پڕمانان، ڕستەی ئامادەکراوی بەردەستن و بێژەر بـــــــۆ پشتگیری و چەسپاندنی بابەت و بۆچوونی خۆی بەکـــاریان دێنێ، ئیدیۆمیش بـــــــۆ دەربڕینی ناراستەوخۆیە و ڕەوانبێژی دەنوێنێ، بەڵام لە زۆر دەقی فۆلکلۆریدا ئەم بابەتانەی سەرەوە ڕاستەو خۆ یا ناراستەو خۆ سوودیان لە ناوەڕۆك و ڕوخساری یەکدی وەرگرتووە،**

هەر بۆ نـــموونە: دەقیهەندێك مەتەڵ زۆر لە ئیدیـــۆم نـــزیك دەبێتەوە وەك: ((نانەخۆرەی پێنج ئەنگوست چییە؟)) **مـــــەتەڵێکی منداڵانەیە،** (چییە)**کە لادەیت ئیدیۆمەکە دەردەکەوێت.** ((شەو لە بان[45]))ە **بۆ مەتەڵی منداڵانە و وەك ئیدیۆمیش بەکارهـــاتووە[46]، بەڵام لە مەتەڵدا داوای وەڵام دەکـــــات. هەر وەها وەك ئیدیۆم بۆ مرۆی بێ بار و بێ بەر و پشت دەڵێن:**((فلانە کەس نیسکە، بەر و پشتی نیە.)) **پیرەمێردی نەمریش لە پـــەندەکانیدا گـــوتویەتی:** ((نیسکی مۆریاس و هەرزنی ڕەنگاڵ...بێ بەر و پشتن بۆ کەس نابنە ماڵ[47]))،**هەر وەها وەك ئیدیۆم دەڵێن** ((وەك نیسك بەرو پشتی بۆ نییە[48])).

لە مەتەڵیشدا بو نیسك بە تیل نیشانی ئیدیۆمەکە گوتراوە:-

45- **هیوا عومەر ئەحمەد** (1985) **ئەدەبی فۆلکلۆری منداڵان، نووسەری کورد،** ژ 4، ل 66.

46- **جەلال مەحمود عەلی**(1982) **ئیدیۆم لە زمانی کوردیدا،** ل 273.

47- پەندەکانی پیرەمێرد (کاکەی فەلاح) (1982)، بەرگی یەکەم ،چاپی دووەم، ل107 .

48- جەلال مەحمود عەلی (1982) ئیدیۆم لە زمانی کوردیدا، ل 479.

((ئەوە چییە پیاوی سپڵە، نەبەری هەیە نە پشتە؟))

لە مەتەڵەکە ناوی نیسك لابراوە و پرسیار لە ناوەکەی دەکات. لە قسە نەستەقەکە و ئیدیۆمەکەدا نـــاوی نیســــك دێت ،بــــەڵام مەبەستی مرۆڤێکی سپڵە و بێبار و بێبەروپشتە.

جاری واش هەیە سەرسەدەی مەتەڵ لە گەڵ پەند و قسەی نەستەقدا دەگاتەوە یەك وەك ((چییە ؟ هەرتم لە مـــاڵە، گەه شـــەکرە، گەه تاڵە؟))، ((چییە دۆستی خوتە ودوژمنی خۆتە و هەر لەخۆتە؟)) **وەڵام (زمان). ئەگەر چیەکە لابدەیت ئەوا دەبێتە پەند یا قسەی نەستەق, دەقی ئەم مەتەڵەی سەرەوە خواستن و کورتبریشی تێدایە،(دوژمن، دوست) یا (شەکرە، تاڵە) دژیەکن، (ماڵە،تاڵە) رەگەزدۆزی ناتەواوە.**

دوو دەقی مـــەتەڵ کە بۆ (پێڵاو، کـــارەك، کـــاڵەکی لە چەرمەگا دروستکراو) گوتراون: 1- ((بەدەوری پیر و پێشان، بزن لەسەر گامێشان؟)).

2- ((سەری یخەیە، بنی ئۆحەیە، لەکن خوشکەیە؟))

(یخە وشەیەکە بۆ دەنگدانی بزن و ئۆحە بۆ دەنگدانی گا وگامێش بەکاردێت و خوشکەش هیمایە بۆ ئەو مرۆڤەی پێڵاوەکە دەکاتە پێی.)

لە نێو پەندەکانی پیرەمێردا ئەدۆزینەوە کە ئەڵێ:-

((**پێشینان دەڵێن**:خوا هەر ئەو خوایە...ئێستاکە بزن وا سواری گایە[49]))

((بزنیان سواری گامێش کـــــردووە...تۆیش سواری دەبی کەچی مردووە.[50]))

پیرەمێردی نەمر لە زۆر شـــوێندا بە تێکهەڵکێش پـــەند و مـــەتەڵی بەیەکەوە نووسیون، نموونە:- مەتەڵ:

((ئەم لای دیوار، ئەو لای دیوار، ناوەڕاستەکەی سەگێکی(گورگێکی) هار؟))

پیرەمێردیش نووسیویەتی:

((خوا خۆی ئەیزانی زبان ناوەستێ... هێنای حەپسی کرد هاوێشتیە بەستێ،

لە پووك و لە دان کردیە دوو دیوار...دوو لێو بە سەریا دیوار بوو بە چـــوار،

49- پەندەکانی پیرەمێرد (کاکەی فەلاح) ، ب 1 ، چ 2 ، ل110 .

50- پەندەکانی پیرەمێرد (کاکەی فەلاح) ، ب 4 ، ل58 .

بەم چوار دیوارە هێشتا بەند نابێ... ئەبێ لـــەوەوە گەردوش بەرپابـێ
مـــەتـەڵی کـــوردی بۆ ڕێك خراوە ... بـــە گـورگێـکی هـــار نـــاوی بـراوە:
ئەملای دیوارە و ئەولاشی دیوار ... حەپسخانەیە بۆ گـــورگێکی هـــار.
لەگەڵ ئەوەیشا کاتێ دەرفەت بێ ... نـــایەڵێ سـەری خـێوی ڕحەت بــێ
خۆ ئەگەر بێتە سـەر باری چاکە ... لە هـەمـوو عضـوی بەدەندا تـــاکە[51]))

لەم دەقەی سەرەودا تێکهەڵکێشی مەتەڵ و قسەی نستەق و پەند وبابەتەکانی ڕەوانبێژی وەك: کورتبڕی و ڕاڤەکردن و درێژبڕی و جوانی بایس و درکە و ... بەدی دەکرێن، سەرەڕای مەتەڵ و پەندی نێو دەقەکە، بە تیل نیشان چەند مەتەڵ و پەندی دیکەشی تێ ئـــاخنراوە وەك: ((زمانت بگری ســـەرت سەلامەتە))، ((زمان بەڵای سەرە))، ((خراپە وچاکە بە زمانی دەکرێ)) هەر وەها نـــــاوەڕۆکی مەتەڵەکانی: ((چیە هەرتم ل مـــاڵە، گەهـ شـــەکرە، گەهـ تـــاڵە؟))، ((ژ ژەهرێ تاڵترە، ژهنگڤینی شیرینترە؟))ی گرتۆتەخۆ..ناوەڕۆکی ئەم ئیدیۆمانەشی لە نێودا دەدۆزرێتەوە

.((زمان شیرین– ڕووبەڕوو دەم چەور، پاشملە دەم تەور– زارخۆشی زگ ڕەش– دووزمان – زمان لووس – زمان پیس – دەم بۆگەنی...[52]).

ئەگەر بڕوانینە دەقی مەتەڵی:

((ئەم لای کەڵەك، ئەو لای کەڵەك، ناوەڕاستەکەی چەرخ و فەلەك؟)) کە بۆ هەمان مەبەست و هەمـــان واتا گوتراوە، چەرخ و فـــەلەك هیمایە بۆ زمان، چەرخ و فەلەك لە کۆنەوە وەك ئەفسانە و خەیاڵی زانستی لەجیاتی فـــڕۆکە و کـەشتی ئاسمانی ئێستا بەکارهاتووە. هەر لە بارەی ئەفسانە و مەتەڵەوە دەڵێن:

((پاشایەك تاکە کچێکی جحێڵ و زۆر نازداری هەبوو، ڕۆژێك دێوێك خۆی دەکاتە کۆتر و دەچێتە ناو باخچەی پاشا و کچەکە دەڕفێنێت، پاشا بانگ رادێری و داوا لە خەڵکەکە دەکات بەڵکو بە هانایەوە بچن و کیژەکەی بۆ بێننەوە، پەیمانیشیدا و گوتی: هەرکەسێك کچەکەم بۆ بێنێتەوە، کچەکەمی دەدەمێ و دەیکەمە زاوای خۆم، لە

51– پەندەکانی پیرەمێرد (کاکەی فەلاح) ، ب 4 ، ل 142–143 .

52– جەلال مەحمود عەلی(1982) ئیدیۆم لە زمانی کوردیدا، ل284,292، 295,296.

بەرەبەیانی رۆژی سێیەمدا سێ کەس چوونە دەرباری پاشا و ئامادەیی خۆیان بۆ کارەکە پیشان دا، بردنیانە ژووری پاشا،پاشا لە یەکەمیانی پرسی: تۆ چ بەهرەیەکت هەیە و چۆن دەتوانی کچەکەم بۆ بێنیتەوە؟ ئەویش دەڵێ:- دەتوانم بزانم دێوە و کچەکەت، یا هەرکەسێکی تۆ دەتەوێ ئێستا لە کوێیە (پاراسایکۆلۆجی). دووەمیش گووتی: هەرکەسێك تــــۆ بتەوێ بینێریتە هەر شــوێنێك، هەرچەندە دووریش مـــــن دەتوانم سواری چەرخ وفەلەکی بکەم و بە چاوتروکانێك بیگەینمە شوێنی مەبەست. سێیەمیش گوتی: منیش پاڵەوانێکی ئەوەندە بوێرو بەهێزم، هەرکەسێکت دەوێ لەگەڵیا بجەنگێم، دەیبەزێنم، هـــەتا ئەگەر دێویش بـــێ. یەکەمیان ســـەیری ئاوێنەکەی کرد و شوێنی کچە و دێوەکەی نیشان دان، دووەمیشیان چەرخ و فەلەکی داگرت و پاڵەوانەکەی سوار کرد و فڕاندی و گەیاندییە ماڵی دێوەکە. پاڵەوانیش لەگەڵ دێوە کەوتە شەڕە گورز و شیربازی دوای حەفت رۆژان کوشتی و کچەکەی لەگەڵ خۆیا سواری چەرخ و فەلەك کرد و هێنای لە باخچەی پاشای نیشتنەوە، ئایا کچەکە دەدرێتە کامەیان و بۆچی؟)) وەڵام: (دەبێتە هی ئەو کەسەی کە پتر ژیانی خۆی خستۆتە مەترسییەوە.[53])

لەنێو دەقی هەندێك مەتەڵی دیکەدا فەنتازیا و ئەفسانە و بەسەروەنان و... بە ئاشکرا بەدی دەکرێن، لەم دەقەی خوارەوەدا دەبینین کە کوچکئاگر(بەرداگر)) زۆر گەورە کراوە و کراوە بە گرد، سێڵ یا مەنجەڵ کراوە بە دێو کە دەعبایەکی ئەفسانەییە، شیشەی ئاسنیش کە ئاگرەکەی پێخۆش ئەکرێت کراوە بە نۆکەر...

((سێگرد بەرامبەرە، دێوی رەشیان لەسەرە، کلك قوتەش نۆکەرە؟))

وەڵام : (سێکوچکە و سێڵ (مەنجەڵ) و شیشەی ئاگر)

((دێوە رەشی ئاسمانە، گورزی هەژدە باتمانە، چاوی پڕ لە گریانە؟))

(هەور و بروسك و باران).

53- لە مامۆستا کەریم شارەزام بیستووە.

1-((بەگــزادەی چۆغەر بوزی[54])) و 2-((دونیــا سێبەرە هــەتا بچییە دووی نایگەیێ [4])) **وەك پەندی پێشینان تۆمارکراون، یەکەمیان وەکو خۆی بەبێ زیاد و کەم و دووەمیشیان ((دونیا سێبەرە))ی لابدەیت دەبنە مەتەڵ و لە زۆر سەرچاوانیش وەك مەتەڵ تۆمارکراون.**

شارەزایان دەڵێن میــژووی سەرهەڵدانی مەتەڵ لەگەڵ پەیدابوونی قسەی نەستەق و پەندی پێشینان جمکن، هەندێك مــەتەڵ تەمەنی نوحیان هەیە، وەك: ((رەقە بە رەقی دەکەوی، سوورە بە نەرمی دەکەوی؟) **ئەستێ و بەرد و ئاگرو پوش،**

((چوومە هەردێ، لەبن زەردێ، دارێ بەچەپۆك ئەیدا لە بەردێ.)). ((زاری لە پشتی، بۆخۆی لەبەردی، هێــزی بە ئاوە.؟)). **ئاشی ئاو. هەندێکیشیان لەتەمەنی ئێمە دان وەك:**((گیسکێ گۆڕی، لسەر ئاڤێ نڕی؟)) **ماتۆڕی ئاو.**

((دارا چل ئاواز؟)) **رادیــۆ. هەندێکیشیان تــام شیری خاویان لە دەمی دێت وەك** ((سەر خڕی ناو بۆش؟)) **(پیاوێك ناوی مستەر بۆش بێ)**

زۆرجار هــەندێك وشــەی شێوەزارێك لەگەڵ دەقی بابەتێکی فــۆلکلۆری بە ناوچەکانی دیدا بڵاودەبێتەوە و تاماوەیەکی دوورودرێژ دەمێنێتەوە، نموونە:- لە ناوچەی هەولێر دەڵێن:- ((ئاوی خورتان سەرهەوراز دەڕوا)) **یا دەڵێن** ((فلانە کچ بە فیسکە کوڕ ناشێ)) ، **(خورت و ناشێ) دوو وشەی بادینین و لە هەولێر لە نێو هەردوو دەقی ناوبراودا خەڵك مانایان دەزانێ، بەڵام بۆ مانا فراوانەکانیان بەکارنایەن.**

بایەخ و سودی مەتەڵی فۆلکلۆری چییە ؟

بابەتەکانی ئەدەبی فۆلکلۆر هەندێك سوودی هاوبەش و هەندێکی تایبەتمەندیشیان هەیە، چونــکە لە ئەنجامی ئەزمــــوونەوە رۆژگـــــار لە ســەنگی مــــەحەکی داون و نرخدارەکانیان بە زمانێکی رەوان و ساکار بڵاوبوویتەوە و بوونەتە مولکی گشتی و

---

54 - عومەر شێخەڵلا دەشتەکی ((پەندی کوردی)) ل 127و 143، بەغدا.

هەمـــوو چـین و توێژ و بگرە تاکەکـانی کـۆمەڵ، لە گفتار ورەفـتاری رۆژانەیاندا سوودیان لێ وەردەگرن، پیرەمێرد دەڵێ:.
((گوێ لە پیران و باپیران بگرە... لە هەر خەساری پەندێ وەربگرە[55]))

سوودەکانی مەتەڵی فۆلکلۆری ئەمانەن:

1- رۆڵێکی گرنگ لە زاخاودانی مێشك دەبینێ، و هانی بیرکردنەوەیان دەدات.

2- پرسیار و تاقیکردنەوەیەکە، زیرەکی و هۆشیاریی و قووڵی و بیرتیژی کەسەکان دەردەخات

3- تێکەڵاوبون و شەرم شکاندنێك بەتایبەتی لە نێومێردمنداڵدا دەرەخسێ.

4- ئەوکەسەی مەتەڵەکە هەڵدێنێ، هەست بە خۆشی و سەرکەوتنێك دەکات و لە لایەنی دەروونیشەوە باوەڕی بەخۆی پتەوتردەبێت.

5- رەوانبێژی و دەمڕاستی بیستەرەکان دەنوێنێت، بەتایبەتی لە کـــۆڕی بابەتی تەتەڵەی زماندا.

6- گەلێك مەتەڵی مەبەستدار وانە گوتنەوە و فێرکردنی باشی تێدایە، بڕوانە بابەتی مەتەڵە ئاینییەکان، نموونە: ((ئەوەچییە :. سەری نانی بنی نانی؟))
لە سەرەتای نانخواردن دەڵێین :. بەناوی خودا (بسم الله) و لە کۆتایی نانخواردنەکەش هەردەڵێن دەڵێین سوپاس بۆ یەزدان (الحمد لله)

7- لەجێی تەلەفزیۆن وسەتلایتی هەنووکە، شـــانبەشانی چـیڕۆك و داستان و ئامرازی کات بەسەربردن بووین و مەتەڵیش لە هەموویان پتر خەمی بە باداوە.

55- پەندەکانی پیرەمێرد (کاکەی فەلاح) ، ب 4 ، ل 187 .

8- وشه و زاراوەی رەسەنی کوردییان تێدایە، رەسەنایەتیی زمان دەردەخەن و دەکـــرێت وشـــەکان بۆ مانـــــــا و مەبەستی دیکە بەکـــاربێن و زمـــانەکەمـــانی پێ دەوڵەمەندتر بکەین.

9- بـــــاری ژیـــانی دێرینی نەتەوەکە لە زۆر لایەنەوە دەردەخـــــات. لە میانی شێوازەکەیەوە نـــــــاوچەکەی و تا رادەیەکیش سەردەمەکەی دەنـــاسیتەوە، بە هۆی ناوەرۆکیشیەوە دەزانرێت کە چ ئامرازێکی بەکارهێناوە ولەگەڵ چ ئاژەڵ و باڵندە و گیانلەبەرێك ژیـــاوە و چ کارێکی کردووە و چـــۆنی ئەنجامداوە، بـــاری ئابووری و مێژووی رابردوو و کەلتووری پێشینان دەداتە دەست.

10- زیرەکایەتی و قووڵی وبیرتیژی وچۆنیەتیی بیرکردنەوەی نەوەکانی کۆنینەمان بۆ دەگێڕێتەوە ...

بۆ مەتەڵی فۆلکلۆریم هەڵبژاردووە؟

له كۆنەوە زۆربەی هەرە زۆری كۆمەڵگەی كوردەواری، خەریكی كشتوكاڵ و ئاژەڵـداری بـووە و زۆربەی هەرەزۆری دەقـی مـەتەڵەكانیش لەم روانگەوە هەڵقولاون، منیش له منداڵیمەوە و راستەوخۆ له زۆبەی كارە كشتوكاڵییەكانی وەك : شوانی و سەپانی بژار و تەرییش و تـووتن شكاندنەوە و هەنار رنین و تریێ فرۆشتن و ...كارم كردووە و له مـەتەڵ هەڵهێنانیشدا زیخ و زیـرەك بـووم، مەتەڵێكی زۆریشم لەبەرە، كه دەقێكی مەتەڵی فـۆلكلۆری به قرتاوی و ناتەواوی بڵاودەكرایەوە، یا وەڵامەكەیان بەهەڵە لێكدەدایەوە، زۆر نیگەران دەبووم و خەمم لێی دەخوارد، دەشمزانی كـارەكە بۆمن گەلێك شاراوە و دژوار نییە بۆیە بڕیارمدا خۆمی تێوە بگلێنم، گـوتم كـاتی قووڵبونەوە و بەراورد و سـاخكردنەوە هاتووە، تەونی پرۆژەیەكی تاكە كەسی درێژخایەنم راچاند، وەك ئارەزوومەندێك بەپێی دەرفەت، بە پچرپچری بەڵام بە هەناسەیەكی دریـژ و بێوەڕسـبوون، مـاوەیەكی بـاشە كاری تێدادەكەم، زۆر دڵسۆزیش یـارمەتییان داوم، سەرچاوەیـان بۆ هێناوم و مەتەڵی جوانیشیان بۆم ناردووم، خۆیشم بەپەرۆشەوە زۆر ناوچان گەڕاوم و له دەرگەی زۆر كەسانیشم داوە، بەڵام دەبێ بزانین كاری تاكەكەسی هەرچەندە هەوڵی بۆبدرێت و لێی بخەفتی، هەرگیز ناگاتە كاری پوختی كۆمەڵەیەك یا دەزگایەكی تایبەتی خاوەن دەسەڵات و توانا. ئاگادارم تا ئێستا چەندین نامیلكەی تایبەت بە مەتەڵی فۆلكلۆری كوردی چاپكراون، وەك:

1- سـەردار فەتاح (1977) خەرمانێك له مەتەڵی فۆلكلۆری كوردی.

2- فەخرەدین رەئوف (1978) چەپكێك له مەتەڵی فۆلكلۆری كوردی.

3- بـڕەك ئـەیوبیان (1982) هەتەڵەی كوردی – ئێران–مهاباد.

4-ئەحمە عەبدوڵا زەرۆ(985) مامكێن كوردی / بەغدا. ...

وێڕای ئەو گۆڤار و كتێبانەی بە شێوەیەكی گشتی بـابەتی فـۆلكلۆرییان بڵاوكردۆتەوە، بە بۆچوونی من تا ئێستا مەتەڵی كوردی كاری پێویستی بۆ نەكراوە. هەركەسێكیش بیەوێ لەم بوارەدا رەوسەیەكی باش هەڵبگرێت و بەرهەمێكی بە پێز بڵاوبكاتەوە، ئەوا دەبێت سوود له سەرچاوەكانی پێشەخۆی وەربگرێت و هەوڵیش

بدات لەوان تێپەڕبکات، ئەگەر هەر لەناو هەمان بازنەدا بسووڕێتەوە ئەوا کۆششەکەی بە فیڕۆ دەڕوات.

ویستوومە مەتەڵە کوردییەکان لە کوردستانی گەورە و ناوچە کوردنشینەکانی وەك : یەریڤان و ئازەربایجان و ئێران و تورکیا و سوریا و لای‌خۆمان کۆبکەمەوە.

زۆریش هەوڵم داوە زۆرترین دەق لەو شێوەزارە بەکاربێنم کە کەوتۆتە ئەم بەر و ئەو بەری زێی بادینان، بەتایبەتی نێوان کەڵەکی یاسیناغاو بەردەڕەش، هەریر و ئاکرێ (زرارەتی و گـــــۆران و سورچی و خـــەیلانی و کرو و هەرکی) هەروەها نێوان سۆران و مێرگەسوور و سیدەکان، هەندێك ناوچەی (شنۆ)ش چونکە بادینییەکەیان تامی سۆرانی دەدا، سۆرانییەکەشیان بۆنی بادینی لێدێ، باشترە بڵێین شێوە زارێکی سۆرمانجیە، بە بۆچوونی من بەکارهێنانی ئەم شێوەزارە بە شێوەیەکی سەرەکی و بەربڵاو هاندەرێکی چاك و لەبارە بۆدروست بوونی زمانێکی یەکگرتوو، بۆ نووسین و زانست بـــڵاوکردنەوە لە سەرتاسەری کـــوردستاندا، چونکە باشترین دیالێکتی هاوبەشە و زۆرترین کورد تێیدەگا یا زۆر بە ئاسانی فێری دەبن، بەمەرجێك نیازمان پاك بێ و بە دڵسۆزی کاری بۆ بکەین، چارەی کەموکورتییەکانیشی بە وشە و زاراوەی پەتی ئێسك سووك و گونجاو لە شێوەزارەکانی‌دیدا بکەین، ئەوەیان گەلێك ئاسانترە لەوەی کە هەوڵدبدرێت شێوەزارێکی یەکگرتوو بۆ نووسین، بە پینە پینە و بە کۆکردنەوەی وشە و زاراوەی جۆراوجۆر لە ناوچە جیاجیاو دیالکێکتە جۆراو جۆرەکان دابڕێژرێت، کە کارێکی زۆر ئاڵۆز وئەنجام نادیارە.

هەڵسەنگاندندن و لێکۆڵینەوەی مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی[55]

نەتەوەی ئێمەش وەك هەر نەتەوەیەکی ڕەسەنی دیکەی سەر ڕووی ئەم وشکاییە، خاوەنی زمان و مێژوو و داب ونەریتی تایبەتی خۆیەتی، لە فۆلکلۆریشدا ئەگەر لەوان دەوڵەمەندتر نەبێ هەرگیز هەژارتر نییە. بەڵام بارودۆخێکی گونجاوی بۆ نەڕەخساوە و هەڵێکی بۆ هەڵنەکەوتووە کە بتوانێ بە پوختی کۆی بکاتەوە و بڵاوی بکاتەوە، تا خۆی بەتایبەتی و مرۆڤایەتیش بەگشتی سوودی لێ وەربگرن. لە پێش ئێمەدا بیانییەکان هەستیان بەم گیروگرفتە کردووە، بۆیە ڕۆژهەلاتناس و گەڕۆکەکان لە کۆنەوە (جا بەهەر مەبەستێك و بۆ هەر ئامانجێك بووبێ) لێرە و لەوێ زۆر بابەتی مێژوویی و فۆلکلۆرییان کۆکردۆتەوە و وەریان گێڕاوە و چاپیان کردووە. بەڵگە نەویستە و هیچ پێویست بە ڕوونکردنەوە و بەراورد کردن ناکات ئەگەر بڵێین: بیانییەك لەهەندەرانرا بێت و لەگەشتێکی سەرپێییدا، ئەدەبی سەر زارەکی لە کۆمەڵێکی نەخوێندەوار و پەرت و بڵاو و پەژمووردە کۆبکاتەوە، هەرگیزاوهەرگیز وشی لەدوای ئەم ئەدەبە فۆلکۆرەییە ناکات کە ڕۆڵەی ڕۆشنبیر و دڵسۆز و هاوزمانی هەمان نەتەوە لەناو جەرگەی کۆمەڵەکەی خۆیاندا کۆیبکەنەوە. بۆیە دەبێتە مایەی بەختەوەری و شانازی کەوا ڕۆشنبیری خەمخۆری نەتەوەکە، فریای کۆکردنەوەی بکەون و لە فەوتان ڕزگاری بکەن، بەتایبەتی کە ئێستا ڕەوڕەوەی گۆڕان و گۆڕانکاری کۆمەلایەتی و... زۆر بە خێرایی دەخولێتەوە و بەرەو شارستانیەتێکی فراوان و نادیار و تەماوی مل دەنێت و کەلتووری پێشینان و ئێستامان بەرەو گۆڕدەچێت، بۆیە زۆر وریانەبین لە ڕابردووی خۆمانا دادەبڕێین، هەر میللەتێکیش ڕەسەنایەتی و ڕابردووی خۆی بزر بکات گومڕاو سەرلێشێواو دەبێت وخۆی بۆ نادۆزرێتەوە.

---

55 – لە گۆڤاری (کاروان) ژمارە 119 ساڵی 1998 بڵاوکراوەتەوە. دەسکاریم کردۆتەوە.

ئەگەر هـــەر کـەسەو لەگۆلکە (گوێرەکە) سوورێك بپرسێتەوە، ئـەوا گەلە و گاڕانمان بە گردەوە بێسەروشوێن ناڕوات. بــە تۆمارکردنی فۆلکلۆر و دابونەریتەوە زۆر شتیمێژویی و ئابووری و کۆمەلایەتی و ڕۆشنبیری و...هتد گەلەکەمان لەدەست نـادەین. زۆر کەرستەی خــۆمالیی ڕەسەن و زیندوو بــۆ نەوەکـانی داهاتــوومان دەپارێزین. کە ئێستا بیٚ ناز و کــەم نــرخن، ئەوکاتیش بە هــیچ نــرخێك دەست ناکەونەوە، بۆ نموونە:-

مـامۆستای خوالێخۆشبوو (تۆفیق وەهبی) دەربارەی وشە و وشە ڕۆنان لە سەرەتای حەفتاکاندا نوسیبووی (کە بە تەواوی دەقەکەیم لە یاد نەماوە) گوتبووی :- من کە دەستم بە نووسینی ڕیــزمانی کـــوردی کرد، بۆ زۆر زاراوەی سەرەکیی دادەمام، بۆ جێگری (الجملة = رستە) بە کوردی زۆر گەڕام، بەلام دوا جار (رستە)م بەکارهێنا، ڕست- ڕاوکەر لە مــلی تــاژی دەکات، چــەند داوێك بەیەکەوە دەهۆننەوە دەبێتە رست (هەروەها رستەی جلکان بە مانای تەنافی هەلخستنی جلکان دێت)، جا چەند وشەیەك کە بەیەکەوە ببەسترێنەوە و مانایەکی پڕ واتا ببەخشن (رستە) پڕ بەپێستە. هەروەها د.رەحیمی قازی لە لاپەڕەی پێنجەمی ڕۆمانی ((پێشمەرگە))، چ 2، سالی1359دا دەلیٚ: ((کاتی دامەزرانی کۆماری خودموختاری کوردستان پێشەوا قازی محەمەد کە گرینگییەکی زۆری ئەدا بە زمان و ئەدەبی کوردی، ئەسپاردبووی لە جیاتی ووشەی سەربازو عەسکەرو نیزامیو فیدایی وشەیەکی جوانی کوردی بدۆزرێتەوە و بەکاربهێندرێت. جا ریزەیەك لە نووسەران و هونەران و پسپۆڕانی کورد بەو ئامانجە کۆبەنەوەیەك پێك ئەهێنن و چەند سعاتێك وتوێژی لەسەر ئەکەن و بە ئامانجێکیش ناگەن. کوردێکی پیر و نەخوێندەوار و دنیادیتوو کە لەو کۆبونەوەیە خزمەت ئەکا و نان وچایان بۆ ئەهێنی ئەبینی کە هەموو شەکەت بوون و چونەتە بەحری خەیالاتەوە، لەناکاو هەلدەداو ئەلیٚ: ئەریٚ بۆچی خۆتان لەهیچ و خۆڕایی ماندووئەکەن، باب و باپیرانمان پیاوی ئازاو بەکاریان بە پێش مەرگە نێو بردووە، ئێوەش هەر ئەو نێوەی لیٚبنێن...))

وشە گواستنەوە لەمانایەکی کۆن بۆ مانایەکی هاوچەرخ و نویێ کە پێویست پەیدای دەکات، پێویستییەکی پیرۆزە، زمان دەوڵەمەند دەکات و لە وشەی ناڕەسەن و داتـــاشراوی گەپ و ناشیرین دووری دەخـــاتەوە، یا پەنا بردنە بەر وشەی بیانی بۆ پڕکردنەوەی کەلێن و درزە نوێیەکانی رۆژگار. بەلام لەهەمان کاتیشدا دەبێتە مایەی بەدبەختی و شەرمەزاری، ئەگەر ئەو کەسانەی ئەم کارانە دەکەن لەڕووی زانیاری و ڕۆشنبیرییەوە شـــیاوی ئەم ئیشانە نەبن، پتریش ئەمە کـــاری کـــۆڕ و لیژنەی تایبەتمەندە.

هەمووومان دەزانین کە ئەدەبی فۆلکلۆر بەسەر زمانی نەوەکانی میللەتدا پشتاوپشت هاتووە و بە پێی کات و شوێن، گۆڕانکاریی بەسەرداهاتووە، لەیەك کات و شوێنیشدا بەپێی ژینگە و شێوەزاری ناوچەکە و ڕادەی ڕۆشنبیری و زیرەکیی ئەوکەسانەی کە فۆلکلۆریان لێ وەردەگیرێت، کورت کردنەوە و تێکردنەوەی لەگەڵدا کراوە، ئینجا بۆ نـــووسین بێت یا بۆ فێربـــوونی سەر زارەکی. ئەو کەسەی ئـــەرکی کـــۆکردنەوە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبی فۆلکلۆری بخاتە ئەستۆی خۆی دەبێ بزانێ هەویرەکەی چەند ئاو دەکێشێ، دەبێ خۆی بۆ گەشتێکی دوور و دژوار ئامادە بکـــات، وەڕس بـــوون نەزانێ، هەر تێکستێکی فۆلکلۆری کەلەسەر زمانەوە دەڕژێتە سەر پەڕەی نووسین دواتر هەڵناگیرێتەوە، بۆیە دەبێ زۆر وشیار و وردبین و دووربین بین.

ئەدەبی ئێستامان بنـــــاغەی لەسەر ئەدەبی دوێنێ و پێرێمان دامـــەزراوە کە فـــۆلکلۆرە، ئەدەبی بەیانیشمان دەبێتە چەند چینە دیوارێك لەسەر دیواری ئەدەبی ئەمڕۆمان. هەر بەردێك ناوەستایەك لەم بینایەدا دایبنێ دەبێ تا چ ڕادەیەك زیان بەخۆڕاگری و جوانی ئەپارتمانەکە بگەینێت؟

پێش بلاوکردنەوەی هەر بەرهەمێك، پێویستییەکی زۆری بەتەتلە و بژار و بەراوردکردنی چەند جـــارەکی هەیە، دەبێ دەقی فـــــۆلکلۆری بە ئەمانەتێکی پیرۆز بزانین، بەبێ زیاد و کەم، بەڕاستی و ڕەوانی بـــــلاوبکرێتەوە، تـــا ببێتە بەرهەمێکی مێژوویی بایەخدار، ئەو کاتە (دەستی ماندوومان لەسەر سکی تێر دەبێ). تا ئێرە

ڕووی قسەم لە هەموو ئەو دلسۆزانەیە کە شەونخونی دەکێشن و کات و دراو لە پێناو ئەم ئامانجە پیرۆزە دەبەخشن، بە مەبەستی بنیادنانی دواڕۆژێکی ڕووناک.

تا ئێستا بەشێکی زۆر کەم لە ئەدەبی فۆلکلۆریمان کۆکراوەتەوە، بەدەگمەنیش هەڵسەنگاندن و لێکۆڵینەوەی زانستی بۆ کراوە.

کە نووسەرێك دەقێکی فۆلکلۆری بڵاودەکاتەوە، ئەگەر بزانیٚ نووسینەکەی بەچاوی وردبین دەپشکنن، بە تەرازووی زێڕکێشان دەکێشرێت، تۆژینەوەی بۆ دەکرێت، کەمـوکورتی و خــەوشەکانی بە بــادەکەن، هەڵبەتە نــووسەر ناچاردەبێت بەخۆی دابچێتەوەو پتر لە نووسینەکەی دەخەفتیٚ و کــۆکترو بەپێزتری دەکــات و بەرهەمی زۆروبۆریشمان زۆر نابیٚ. ڕەخنە و لێکۆڵینەوە دەبنە هــۆی ڕۆشنکردنەوەی کەلێن و قوژبنی نادیار و تەم و مژاوی، دەبیٚ ببێتە هۆی گەشەکردن و پیٚ گەیاندن. هەڵچوون و دەمارگیری نەبیٚ، کپ کردنەوەی گیانی هەوڵدان و کوژاندنەوەی چرای داهێنان نەبیٚ، منیش بەپێی توانای خۆم ڕووم کردۆتە ئەم مەیدانە، تەمەنێکیشە خەریکی بەدواداچوونی مەتەڵی فۆلکلۆری کوردیم، بەڵام بەبیٚ بڵاوکردنەوە، ڕوی نەبوونیو چەرخی بەدکار ڕەش بێت، هیوادارم بتوانم بەرهەمەکە بخەمە بەر دیدی خوێنەری کورد، ئــــاواتە خوازیشم خــــــــاوەن تواناو شارەزا و بەهرەدارەکانمان لەم بوارەدا دەستەوەستان نەوەستن، ساغ کردنەوە و ڕاستکردنەوە بەئەرکێکی پیرۆز بزانن، تا مانگ ئاوا نەبووە و تاریکە شەو دانەهاتووە، بەچاوێکی ڕەخنەگرانە بڕواننە تێکستی فۆلکلۆریی، چونکە دەقەکان بەرهەمی تاکە کەسێك و تەنیا ناوچەیەك نین، بۆیە بەتەنیا کەسێك، یان لەنــاوچەیەکدا، ئەگەر هــــــەوڵی بەکـــۆمەڵی بۆ نەدرێت ئەوا ناتواندرێت سامانی پوخت کۆبکرێتەوە.

بەخوێندنەوەی سەرچاوەکان دەزانین کە سەروگوێی چەند مەتەڵی فۆلکلۆریمان شکاندوە، چەند مەتەڵ بەناوی فۆلکلۆرەوە داندراون، چەند مەتەڵیش بەناوی یەکەم جـار بڵاوکردنەوە، دووبــارە و دەبارە چاپ دەکرێنەوە. تـــا ڕادەیەکیش کەم و کورتییەکانیان کــەم بکەینەوە. بۆ لێکۆڵینەوەیەکی زانستییانەش دەبیٚ وەڵام بۆ ئەم پرسیارانە بدۆزینەوە. مەتەڵی فۆلکلۆری چییە؟ کەی داندراوە؟ کیٚ دایناوە؟ بۆ کیٚ

داندراوه؟ كـامەيان ڕاستەو كاميان ناتەواوه..؟ كە وەلاّمدانەوەی ئەم پرسيارانەش ئاسان نييە، هەروەها دەبیٚ مـــەتەڵی فۆلكلۆری كورديش بەگشتی بەهـــەموو دیالێكتەكانییەوه بێتە گـــۆڕی، دەبیٚ ئاوڕێكيش لە مـەتەڵی فـۆلكلۆری گەلانی دراوسیٚ و نـــەتەوه مـــەزنەكانی جیهان بدرێتەوه، كە لە بەركوتەكەی ئێمە جێگەی نابێتەوه.

نموونەی مەتەڵی بەپێز و لێکۆڵینەوە لە دەقی چەند مەتەڵێك:

ئەم چـــەند نموونانەی خوارەوەش، ئـەگەر هــەندێك مــەتەڵی نــایاب و جۆراوجۆریتری ناوچە جیاجیاکانی وڵاتەکەمانی بخەینە پاڵ (بەتایبەتی گۆران و لوڕی)، دەشێن بکــرێنە نموونەی مــەتەڵی بەپێز و لێکۆڵینەوەیەکی تێروتەسەلیان لەسەر بکرێت، وەك تــۆمارێکی مێژوویی بیکەینەوە و زیـــرەکیو لێزانیو بیرتیژی و بــیرکردنەوەی دانــەرەکانیان، چــۆنییەتی ڕێکخستن و داڕشتنیان لە بــارەی زمان و ڕەوانبێژییەوە، هەروەها دەتوانین بــارودۆخ و چۆنیەتیی ژیـــانی نەتەوەکەش وەك هەڵهێنانی مەتەڵەکان هەڵبێنین. ئـــەگەر لە کشتوکـــــاڵ و ئـاژەڵدارییەوە دەست پێ بکەین، دەزانین بە چ ئامرازێك و چۆن زەویی کێڵاوە، چی چاندووە،چۆنی درویتەوە، کووی کوتاوە و...، چ ئاژەڵێکی بەخێوکردووە، چۆن سوودی لێ وەرگرتووە، زۆربەی هەرە زۆری ئەم کەرستە و ئامێرانەی بەکار هێنراون و چۆنیەتیی بە کارهێنان و چاندن و بەرهەم کۆکردنەوە و گواستنەوە، بگرە تا ساغ کردنەوە و خواردنی بەرهەمەکە لە ناو مەتەڵەکاندا دەدۆزینەوە.

نموونەکان :-

1- ((حوشتر حایە، لە حەوایە،(بنووی گایە، هەڵسی چیایە؟) دایم دەشتە، کون لە پشتە؟))

(عومەر ئیبراهیم عەزیز، فۆلکلۆر، بەشی دووەم، ل 14) بەشێکی کەمە (حوشتر حایە، لە حەوایە – گەنمی دەشتێ، کون لە پشتێ)).(صدرالدین خۆشناو، کاروان، ژ 48 ساڵی 1986، ل 111.

((بنوی گایە، هەڵسی چیایە؟)) (محمد کریم شـــریف، فـــــۆلکلۆری یارییەکانی کوردەواری، 1977، ل 179).

زۆرینەی کورد لە پێشا کۆچەر و دەوار نشین بووە. ڕەشماڵ بە ئەستوندەکە و بە ڕست و داو لە حەوا ڕادەگیرێت. تاوڵ بەهەڵدراوی قەوارەی گەورەیە و شێوەکەی لە چیا دەکات. کە دەیخەن و دەیپێچنەوە، ڕەنگ و قەبارەکەی لە گاڕەشێك دەچێت کە

خەوتبێت. مەڕدار و ڕەوەند و چۆڵپەرستەکان لە دەشت و دەر، لە هەواری، لە بناری چیاکان، لە کوێستانان، لە نزیك پاوان و لەوەڕگەی پەزەکانیانەوە ڕەشماڵ هەڵدەدەن. بۆ گیرکردنی ئەستوندەکە و ڕاگرتنیشی، چەند کونێکی تێدایە کە هەڵدرا دەکەونە سەرپشتی.

2-((قوون لەسەر حەردی، سەر لەبن قوونیّ، دە لە دووان، دەست لە ملان؟)). (عەزە کوردەی سەرگەڕان، هەولێر)

((قوین ل ئاخیّ، سەر ل قوینیّ ، دەه ل دووا؟))(ئەحمەد زەرو، نوسەری کورد، ژ8، ل19

((سەر ل قوین، قوین لە ئەرد، دەهـ ل دوو؟)) (ئەحمەد قەرەنی،کانی، 984، ل143)

((دەهـ پێیە، سیّ سەرییە، دوو دەستە، یەك پەرییە؟)).

(قەناتی کوردۆ، کۆمەڵە تێکستی فۆلکلۆری کوردی، 976 ، ل270).

هونەرمەندێك، نیگارکێشێك، تـــابلۆی مەڕ دۆشین و بێرکـــــردنی کێشاوە، بێری لەسەر زەوی دانیشتووە سەری بردۆتە ژێر دونگی مەڕێك بە دە پەنجەی ناسکی هەردوو دەستی، شیر لە دوو گوانی مەڕەکە دەدۆشیّ، کاکەی شوان، زیتە و کارامە لەسەر سەربێر (بەردەبێر)یّ دانیشتووە، دەستی خستۆتە سەر ملی مەڕەکە، تا بێری دەڵیّ ((بەرەکەت)). یان پەرییەك، خاتونێکی نەشمیل بەدەنگە بەسۆزەکەی خۆی چێڵێك دەلاوێنێتەوە و دەیدۆشیّ، مانگاکەش بەسۆزی دایکایەتی وردە وردە گوێرەکەکەی دەلێسێتەوە. کە بەهەرسێکیان دەپیّ و سیّ سەرو دوو دەستیان هەیە!

3- ((شتێك هەیە لە چیایە، سپیاتی سپیانی تێدایە، ناوی گێزەر گیایە، جەرگم بووە کـــون کـــون، کوندەلأنم بێننە کن؟))، (عەیشیّ و عەزە کوردەی باوکی- گوندی سەرگەڕان- دیبەگە- هەولێر).

لە کوێستانان، لە هەوار و ڕەشمالأن، کابانی مەڕ داران، ژاژی و پەنیر لە شیری (سپیاتی) مەڕ (سپیان) و جۆرە گیایەکی سروشتی چیاکان (بیزا) دروست دەکەن،

ئەو کەسەی ژاژی بخوات زۆری تێنوو دەبێت و حەز دەکات ئاوی ساردی کوندەی سەر کوندەڵانی لەتەنیشت دابندرێت.

سپیاتی:- درکەیە بۆ شیر و بەربوومی شیر. سپیان:- درکەیە بۆ مەڕ. (سپیاتی، سپیانی) و (چیایە، گیایە) ڕەگەز دۆزی ناتەواویان تێدایە.

لە دەقەکەدا پێمان دەڵێ شتەکە لە چیایە، دواتر روونکردنەوە و ئاسانکاریمان بۆ دەکا ودەڵێ شیری مەڕ و گیایەکی تێدایە، بەوەش ناوەستێ بەڵکو پتر ڕێنماییمان دەکا و دەڵێ ئەوی بیخوا زۆری تێنوو دەبێ و حەزی دەچێتە ئاوی سارد، لە هەمان کاتدا تایبەتمەندییەکی تێدایە کە ئەم سیفەتانە تەنها لە ژاژی و پەنیردا کۆدەبنەوە.
دەوار و بێرکردن و پەنیرو ژاژی دروست کردنمان بەیەکەوە گرێدا و کردماننە سێ نموونەی ئاژەڵداری. دوو نمونەش بۆ زەوی کێڵان و جۆخین کوتان دێنین:

4- ((شەش چاو و شەش گوێیە، سێ سەر و دە پێیە، چواری چاوە،دار لەناوە، دە شاقاوە(دە هەنگاوە)،گڵ درەی ناوە،ناوی دارە، کلکی خوارە؟))
(زێنەبی هاوسەری مەلا ئەحمەدی خەنجەرگەورە- قوڵتەپە- هەولێر).
((چواری چاوە..هەشتی هەنگاوە.. بۆ درەی ناوە؟))(سەردار فەتاح، خەرمانێك،ل16

دەقی مەتەڵەکە جوتیارێك و جووتە وڵاخەکەی بەیەکەوە کۆدەکاتەوە کە شەش چاو و شەش گوێ و سێ سەر و دە پێیان هـــەیە. نیرێك لەسەر ملی وڵاخەکان قایم کراوە، کە چوار کونی (چاوی) تێدایە، هەر کونێکیش دارکلاوەیەکی لەناو دایە. ئامور (هەوجاڕ) بەهۆی مژانە و زەنگوڵە و سەر مژانکە و هیرتەوە لە نیرەکە قایم کراوە. بەهۆی گاسنێك کە بەزمانەی هـــەوجارەکەوە بەستراوە، زەوی دەکێڵێ و گڵ هەڵدەدڕێت.

5-((چواری گوێیە، هەشی پێیە، بووك رەوێیە، (دەری دارە، پڕ بزمارە، لەناویدا گورگە هارە)؟)). (فاتح محمد داربەنی)، (عمر ابراهیم، فۆلکلۆر- بەشی دووەم، ل 6. بەلام برگەی دوایی نەنووسراوە).

دوو ولاغ، کـه چـوار گویٚ و هەشت پێیان هـــەیە، جەنجەڕێك لەسەر خەرمان ڕادەکێشن، جــەنجەڕەکە لە دار دروست کــراوە، بــەمێخی ســەرزل بــزمارڕێژکراوە، دوو تۆپی جەنجەڕی لەنــاو دایە و دەخولێتەوە، دەمەبیور و چــــەقۆی تیژ (باڵتە)و هار و ترسناکیان لیٚ چەسپ کراوە، بۆ کوتانی (ورد کردنی) قرشە (قەد و گەڵا و گوڵی گەنمی درواوە) بەکاردەهێنرێت، تـا بیکاتە وردە (کــــا و دان) و شــــەن بکرێت و دانەکەی لیٚ جیابکرێتەوە.

((ئەم لای دار و ئەو لای دار، تیایەتی دوو سەگی هار))(سەردار فەتاح، خەرمانێك،ل14).

6- ((چاندم نۆك، شین بوو بی، پەلك پانی بەرهەرمی؟)).

((بەپەل بی، بەگەڵاتوو، بەبەرهەمی؟)) (سەردار، خەرمانێك...، ل28)

((هەپلە پان و هەپلەپان، گیاییٚ شینە، پەلکی پان، کوڕی پیرە، بابیٚ جان؟)) (ئەحمەد قەرەنی، کانی ، ل147). ((بێدەرا (جۆخینا) ل پشتا بانی، کا چێترە ژدانی؟)) (پێزانی ئالیخانی،دوو مراری...، ل41). (ئەحمەد زەرو، مامکێن..، ل 56).

لە دەقەکەدا لیکچواندنی بە هێز و کورتبڕی تەواو بەدی دەکرێن، تۆوی پەمۆ تاڕادەیەك بەدنکە نۆك دەچیٚ، ڕەنگی سەوز و شینی ڕووەکەکەی لە (داری بی) دەکا، گەڵاکانی پانن، لە شێوە و قــەوارەدا وەکو گەڵای داری تــووە، قۆزاخەکەی پێش پشکووتن وەك بــەری هەرمێیە، داوی لــۆکە (ڕیشی سپیی‌یە = پیرە) سپی‌یە، داوی پەمۆ (کا) بەنرخترە لە تۆی پەمۆ (پەموانە) کە دانەکەیەتی.

7-((شیرینە لەدار ڕنە، دار ڕنە لە گـــویٚ بەلە، گویٚ بـەلە بەڕیٚ کەوی، پیٚپانۆك بە دووکەوی؟)) (پلکە زەینەب- قوڵتەپە - هەولێر).

((شیرنۆك ل دارینۆك، دارینۆك ل گوهبەلۆك، گوهبەلۆك ب ڕیٚ کەت، پیٚ پەحنوك ب دیف کەت؟)).(ئەحمەد زەرۆ،نووسەری کورد، ژ 8، 1982، ل 21)

((شیرینی شاری، هنگڤینی داری، گوهبەلێ ب ڕێدا پێ (پالەی!) ب دیڤدا؟))
(ئەحمەد زەرۆ،مامکێن کوردی...، ل32)

میوە، بەری داری بەردار کە پێدەگات، کە پەسیرە شیرین دەبێ دەبێتە هەنگوین، تــرێ لە دارمێو دەڕندرێ، لەو سەردەمەیدا تـــــــرێ و میـوەی دیکەش دەکرایە ناو قەرتاڵە و سەوی لە شۆڵی دار دروست کراو، لە ولاخی گوێ بەل (بەل:- ڕەپ و لول وەستاو، مەبەست کەر و هێسترە) باردەکرا، ولاخەکە بە بارەوە بەڕێ دەکەوت، کاروانچی پێ پان (مرۆڤ) دەست دەداتە داردەستەکەی و دەکەوێتە دوای.(مەتەڵی ژمارە (2) وە (7) یەکیەتیی فۆلکلۆری ناوچە جیاجیاکانی گەلەکەمان دەنوێنین).

8-((ئاڵدم باڵدم، شەش پێی دووسم، ئەگەر نەیـــزانی، پۆپیتەت دەگــرم، پێت دا دەفسم؟)). (عەلی مەلا تاهیر بەکر، هەولێر - 1986).
((هەشتم هەشتم، شەش پای دووسم، ئەگەر هەڵی نەدەی دەدەمت تسم؟)). (بڕەك ئەیوبیان، هەتەڵەی کوردی ، ل23)
((شەش بەندو بەندیلکەك،دو نان (دارەك و دوو دەول) و کوتلکەك؟))
(پێزانی ئالیخانی، دوو مراری...ل 16 ،بەلام(دارەك و دوو دەول) لەوێ نەنووسراە).

تەرازووی دەسکــردی کـــــــــوردەواری کە ترێ و میوەی دیکەیان پێ دەکڕی و دەفرۆشت (ترێیان سەربەسەر یا یەك بەدوو بە گەنم دەگۆڕییەوە) بـەم شێوەیەی خوارەوە دروست دەکـــرا:- دارێکی ڕێك و ڕاست، لە نــاوەڕاستەوە بەنێکی پێوە دەبەسترا یــا تێی هەڵدەکێشرا، لە کـــــاتی کێشکردن دا داوەکەی ناوڕاستی دارەکە (پۆپیتە)، بەدەست دەگیرا شەش داوی یەکسان لە درێژیدا (شەش پا)، هەر سەرەی دارەکە سێ داوی پێوە دەبەسترا ونـــــزیکەی 50 سم شـــۆڕ دەبووەنەوە، دوو دەفری یەکسان لە قەوارە و کێشدا (دوو سم)، ڕۆخی هەریەکێکیان لە سێ شوێنی یەکسان لەیەك دوور کون دەکراو یا سێ ئەڵقەی هەبوو، سێ داوەکەی پێوە دەبەسترا.

9- ((ئـەمڕۆ چـوومە دەشـتێ، دەعبایـەکم گەیـشتێ، قـوز لـەبن کلکـی، گـون لەسـەر پشتێ؟))　　　(پیاوێك سواری ماین بووە)

((تشتەکی چیت لدەشتێ، قینکا لبنکلکێ، یەکا لهێسکی پشتێ، چوار پێ ئی لبن زگی، دوو ژێ لتەنیشتێ ؟))

وەڵامەکەی: راوچییەك، پیاوێك سواری ماینێکە. دووپای سوارەکە لە تەنیشتی ماینەکەیە و چوار پای ماینەکەش لەسەر زەوییە.

10-((ئەز چوومە دەشتا گەڤەرە، من تەیرەك دیت ب شاش و پەڕە، دارا حشکە فێقیێ تەرە؟)) ئەحمەد قەرەنی ، کانی...، ل137.

مێش هەنگوین مێرووێکی بـــاڵدارە. سەبەتە (قەرتاڵە =حەلە)ی بەخێوکردنی هەنگ لە شوولی داری تەڕ دروست دەکرێت، دوایی وشك دەبێتەوە، هەندێك جاریش هەنگ لەناو کۆلکەداری کلۆردا شانەی دادەنێت، شـانەی هەنگ مێوێکی وشکە، هەنگوینەکەی ناوی تەڕە.

((گەلەم ڕانی،پەچەم دۆشی؟))(محمدی مەلا کریم، ڕۆژی کوردستان، ژمارە 63،ل40).

((مەڕ چوو هەوێزم دۆشت؟)) (صدرالدین خۆشناو،کاروان ژ 48 ، ل113).

لە کاتی هەنگوین بڕینەوەدا هەنگەکان لە شانەکانیان(هەوێز=پەچە) دوکەڵدەدرێن و دەردەکرێنە دەرەوە و شانەکەیان (شوێنەکەیان) کە هەنگوینی تێدایە دەدۆشرێت.

11-((ئەمە چییە لەم شـــــارە، ددان دارە وەك مشـارە، هەردوو دیوی بەکارە، ئەفرۆشێ بە پارە؟))　　　(شانە)

((مامەکم هەیە لە بێری، گۆلکۆکان دادەگێڕی))　　　(شانە و ئەسپێ گرتن)

وەك دەزانین تا بەرەبەری ناوەڕاستی سەدەی بیستەم، مووی سەری منداڵی نێرینە و هی پیاوان وەك گندۆرەی سپیکراو بە مووس و گویزان پاك دەتراشرا، بە دەگمەن پیاو هەبوو قژی درێژبێت، مەگەر دەروێش وسۆفی ومەکتەبلی و...بووبێت، بەڵام بڕینی پرچی ئافرەت سووکایەتی و ئەتکردن بوو، هەڵبەتە بە هۆی کەمی سابوون و کەم

خۆشۆردن و زۆر دژونی، چڵکن و قرێژدار دەبوون وسەریان پڕدەبوو لە ئەسپێ و بانگولە و ڕشك، لەو ســـــــەردەمەدا دۆم کە پیشەوەری گـــەڕۆك بوون، بەزۆری وردەواڵەی وەك تەشی و تیرۆگ و شانە و بێژینگ و داس و تەپشوو و شتیدیکەیان دروست دەکرد، شانەی ژنانیان لە دار دەکرد و لە دیهات و شارەکاندا دەیانفرۆشت (لە شارە گەورەکانیشا پیشەوەری وەك: دارتـاش و ئاسنگەر ، ئەم کارانەیان دەکرد)، شانەکە پـــان و تـــەنك و دوو رووی هـــەبوو. دیوێکی شانەکە ددانەکانی شاشبوون پێیان دەگووت دیوی درشتان، دیوەکەی دیکەشی هوردان بوو، بۆ ئەسپێ دەرکردن لە سەریانا، هـــەندێك داوە دەزوویيان لە ددانەی دیوە وردانەکە دەئـــاڵاند و قژیان پێدادەینا، جلکەکانیشیان لە نـاو ئاودا دەکوڵاند تـا ئەسپێکان بتۆپن. دواتـــریش دەرمان ئەسپێ (مێرووکوژ) بڵاوبۆوە و زۆربونی سابوون و خۆ شۆرین پاکوخاوێنی وزانینی رۆڵی ترسناکی کێچ و ئەسپێ و مێشوولە لە بڵاوبونەوەی پەتا و تیفۆس و تاولەرز ئەم مێرووە زیانبەخشانەی لەبەر چاوان گومکردن یا زۆر کەمتر بووینەوە.

12- ((دارەبەنێ، لەسەر بەنێ، میرو حاکم دەست دەکەنێ؟)).

((دارە بەنێ لەقەد کەنێ، شێخ و مەلاّ دەستی ئەدەنێ؟))، (محمدی مەلا کریم، ڕۆژی کوردستان، ژ63، ل 38) ،

ئەگەر بە وردی سەرنجێکی ئەم مەتەڵە بچکۆلەیە بدەین زۆر شتی گەورەمان بۆ دەخوێندرێتەوە. بەدەســکاری کردنی هەر پیتێك یا وشەیەك زۆر شـــــتمان لەدەست دەچێت و بۆمان نادۆزرێتەوە، دارە بەن، سەر بەن، (بان، زەوی پان و بەرز، بانی چیا، قەدکەن) ، مـــیر و حــــــاکم و شێخ و مــــەلا، دەست دەکەنــێ (دەست دەدەنێ) چەند وشەیەکی کەمن، شتی زۆریان لەنـــاودا حـــــەشاردراوە، جگە لەوەی کە بەزمانێکی پاراو و ئاوازێکی شیرین هەلبەستراوە.

دارەبەن: (دار بنێشت، دار قـــەزوان) دارێکە لە قـەدپاڵ و ســــەربەن و تەلانی هەندێك ناوچەی وڵات دا بەسروشتی دەڕوێت، دانیشتوانی مەڵبەندەکەش بەکـــۆکردنەوەی بنێشتە تاڵ و قەزوان ڕنین لەدارەبەن، مازوو گروان لە دار مازوو(وەك دەڵێن :

((هەلاران و مەلاران، هێلکەی ئەکا لە داران، بۆ فەقیر و هەژاران؟)) وەڵام مازوو) و بەڕوو و جــەفت لە دار بەڕوو و کرۆسك (هەرمێ کیویلکە) و گۆیژ (گێوژ) کۆکردنەوە بۆ خواردن و سوود لێ وەرگرتنیان یا پێویستیەکانی ژیانی ساکار و سادەیی خۆیان پێ دابین دەکرد، بەتایبەتی ئەو هەژار و ڕەشوڕووتانەی کە خاوەن موڵك و مــاڵات نەبــوون و دەرفەتی کارکردن کەم بووە. بەڵام چیاو دارەبەن و دار مازوو و کەنگرۆك... هتد، موڵکی گشتی بووین و بۆ هەمووان بێ پەنگانەوە بووە. دیارە دەست کردنە دارەبەن بۆ جاجگە تــاڵ و کەسکوان کۆکردنەوەی بۆ میر و حاکم و شێخ و مەلایان ناشێ و لەوانیش ناوەشێتەوە، بەڵکو کاری چینی ڕەنجدەر و ڕەشوڕووتە، کە دەبێ بۆخۆیان و بۆ میرو حاکم و شێخ و مەلا و براگەوران کۆی بکەنەوە و ئەرکی دەستەبەر کردنی پێداویستییەکانی ژیانی خــۆیان و ئــەوانیان لە ئەستۆدا بــووە. لێرەدا سەرسوڕمانێك هەیە، چۆن دەبێ مەلاو شێخ دەست بدەنە دارەبەن!. بۆیە بیر لە دارە بەنێکی دی دەکرێتەوە کە بنێشت دەربدات و لە سەربەن بێت، ئــەویش لــــــووتە، بەقەد کێوی سەرەوەیە و چڵم دەردەدات و هەر کەسەش دەبێت کەپووی خۆی بسڕێت و چڵمەکەی لێ بکاتەوە.

هەر دەربارەی نواندنی جیاوازی نێوان چینەکانی کۆمەڵگەی کوردەواری سەیری دەقێکی دیکەی بچووك و بەڕواڵەت ناشیرین دەکەین کە دەڵێ:

((ئەوە چییە دەوڵەمەند هەری(هەڵی) دەگرن و فەقیر فڕێی دەدەن؟)) (چڵم)

زۆرینەی کرمانج و جوتیار و ســـەپان و شــوان و گــاوان و بەرخەوان و کاسبکاری کوردی هەژار لە دەر و دەشت کاریان کردووە و لە هەر شوێنێك لەم سروشتە پان و بەرینەی دەوروبەریاندا چڵمی لوتیان هاتبێ، ئەوا فننێکیان کردووە و فڕێیان داوە، بەڵام میر و ئاغا و بەگ و شێخ و مەلا و پیاوی ماقوڵی دیکە، لە دیوەخان و مزگەوت و ژێــر دەوار و ... دانیشتوون، ناکــرێ بە چڵمەکیان رایەخ و مــافوور و ژووری کۆڕو دانیشتنیان پیس بکەن، بۆیە چڵمیان دەکردە نێو دەسەسڕێك و لە بەرك و بەر

باخەڵیان هەڵیاندەگرت، تا دواتر لە ماڵەوە بۆیان دەشووشتن.... لە پـــەندەکانی پیرەمێردی نەمر دا هاتووە :-

((گەدا کە چڵم بە قۆڵ ئەسڕێ ---- سەرکەوت؟؟ کلکی گا بە مەندیل ئەگرێ[57]))

13- ((بلـــوورین گومـەزێکم دی، مـــەهو ڕۆژی لە نێوابوو، کە ڕۆژ هەڵـــێ لە گومەزدا، بلوورین شووشە ئەشکێنێ، ئەگەر مەردی مەتەڵ زانی، بەفیکری خۆت هەڵی بێنە، موعەممایەکی هێند سەهلە، کە تەیرێکەش هەڵی دێنێ؟)). کامەران موکری، فۆلکلۆر- هەولێر.

هێلکە گومەزێکی سپی و خر و سەیرە، سپیلك و زەردێنی ناو هێلکەکە بەمانگ و ڕۆژ دەچن، کە ناوەرۆکی هێلکەکە دەبێتە جووجەڵە، جووچکەکە بە دندووکی بلەوری شووشەی توێکڵی هێلکەکە دەشکێنێ، مەتەڵەکە هەڵبێنە ئاسانە، هێلکەیە، هێلکەش تەیرۆکە (باڵندەی بچووك) لەسەری کورك (کڕ) دەبێ و دەیکاتە جووجەڵە و هەڵیدێنێ.

زیرەکایەتی و بیرتیژی و ڕەوانبێژی تا چ ڕادەیەك بڕی کردووە!.

لێکچواندنی نایاب و بەهێزی تێدایە، هەڵهێنان وەك ڕەگەز دۆزی تەواو بۆ دوو مەبەستی لەیەکدی دوور بەکار هاتووە، یەکێکیان (مەبەستە قووڵەکەیان) هەڵهێنانی مەتەڵەکەیە، ئەوی دیکەش (مەبەستی بەرچاو) هەڵهێنانی هێلکەیە بەڵام دەسخەرۆدان و شێواندنیشی تێدایە، چونکە کە جـاری دووەم درێـــژبڕی دەداتێ و پتر روونی دەکاتەوە دیسان پتر سەر لە بیستەر دەشێوێنێ و دەڵێ ((مەتەڵۆکەکی هێندە ئاسانە کە تەیرۆکەش هەڵیدێنێ)) بۆیە بیستەری تەفرەدراو وادەزانێ مەتەڵەکە ئەوەندە ئاسانە کە تەیرۆکە هەڵی دێنێ، بەڵام مەتەڵهێن بە پێچەوانەوە لە جاری دووەمدا بێفرتوفێڵ و بە ئـــاشکرا هاوار دەکا و پێی دەڵێ: تـەیرۆکە هـــەڵیدێنێ، بەمەش تایبەتمەندییەکەی مەتەڵەکە تەواو دەکات ئەویش ئەوەیە کە

57- پەندەکانی پیرەمێرد، ب 4 ،1980، ل 155 .

تەیرۆکە تەنها و تەنها دەتوانێت هێلکە هەڵبێنێ وبیکاتە جووجەڵە و ناتوانێ هیچ شتێکی دیکە هەڵبێنێت.

14- ((دارێك هەیە لەناو ئاویٚ (داریٚ گوڵباویٚ)، پێنج لکان داویٚ، سیٚ لە سێبەریٚ و دوو لەبەر تاویٚ؟))

((دارەکا ل هنداڤ ئاڤیٚ، پێنج (5) چــەق ژیٚ دەبلاڤن، ســیٚ لبەر سیبەریٚ، دوو لبەر هەتاڤیٚ ؟)) (ئەحمەد زەرۆ، مامکێن...، ل44).

((پێنجن حەفت و هەشتی پیٚ ناویٚ، نۆ لە سێبەریٚ، هەشت لەبەر تاویٚ ؟)) (ستار عەباس ڕەزا، هەولێر). لە ڕۆژێکدا پێنج نوێژ هەیە،دەسنوێژی بە ئاو بۆ هەڵدەگیرێت، سیٚ نــوێژ لە سێبەرە (ڕۆژ بــەدەرەوە نیە) نـــــــــۆڕکات (رکاعات)ە، کاتیٚ دوو نوێژەکەی دیکەش (هەشت ڕکاتە)کە، ڕۆژ بەدەرەوەیە.

15-((ئەستێرەی جەدی لە ئاسمانە، کاوڕە مێیە، دایکی بەرانە؟)) (سلیمان قادر بەرزەواوری- هەولێر). چۆن بەران کە نێرە دەزێت و بەرخی مێی لیٚ دەبێت...؟

((لێرەڕا هەتا مازندەران، بپرسن لە عەقڵ بەسەران، بەرخی میٚ دایکی بەران؟)). (بڕەك ئەیوبیان، هەتەڵەی...، ل20). دایکە حەوا (بەرخی میٚ) لە پەراسوی باوکە ئادەمەوە (بەران) دروست کراوە، گونجاندنی دوو شتی دژ بە یەك، لە بیرو باوەڕ و ئایندا... لە مەتەڵێکی بچووکدا بەدی دەکرێت.

16-((سواری کەس نەتەراندوو (نەبەزاندی))، لانکی کەس رانەژاندوو (نەهەژاندی))، باخی کەس نەچەقاندوو (نەچەقاندی)؟)).

(ئۆرخانی غالب، چەند باسێکی ئەدەبی، ل26) بەڵام سواری کەس (نەبەزاندی) بووە بە سواری کەس (نەتەراندوو) وەڵامەکەشی لە مردنەوە بووە بە (با).هەروەها ((مەرگی کەس نەچڵاند، لانکی کەس ڕانەژاند)بە ئاسمان و بــــــا داندراون لە لایەن (بــڕەك ئەیوبیان، هەتەڵەی...، ل21).

ئەم مەتەڵە مەتەڵێکی فەلســەفی زۆر بەرزە: هیچ کەسێك مــردن یا عیزرائیل نابەزێنێت و لە دەستی دەرباز نابیٚ، گــۆڕ لە شێوەی لانك دایە، چــۆن منداڵ لەناو بێشکە درێژ دەکرێت و دەخەوێت ئەوهاش مردوو لە ناو گۆڕەکە درێژ دەکرێت، بەڵام هیچ دایکێك ناتوانێت گۆڕی کۆرپە مردووەکەی ڕابژەنێت. پاش مردن و زیندوو کردنەوە مرۆڤی خواناس و کردەوە باش بە بەهەشت شاد دەبێت، دارەکـــــــانی میوەجاتی باخی بەهەشت، بەدەستی کەس نەچێندراون.

17- ((مامریەك، هێلکە دووازدە، جوجەڵە سێصەد و پەنجا و پانزە؟))
(محمدی مەلا کریم، ڕۆژی کوردستان، ژ63 ، ل 41).
((سیٚسەد و شێست و شەش چویچك، دووازدە هێك و ئێك مریشك؟)).
(پیٚزانی ئالیخانی،دوو مراری...ل40) لەگەڵ کەمێك گۆڕان لە عبدالباقی فارس فارس، ئۆردوگای قوشتەپە) وەرگیراوە. ساڵێك (12) مانگ و (365) ڕۆژە.

18- ((چیە هەرتم ل ماڵە، گەهـ شەکرە، گەهـ تاڵە؟))
(کوردۆییڤ، کۆمەڵە تێکستی...، ل269
((ژ ژەهریٚ تاڵترە، ژهنگڤینی شیرینترە؟)) (ئەحمەد قەرەنی، کانی...، ل142).
((ئەم لای دیوار ، ئەولای دیوار ، ناوەراستەکەی سەگێکی هار؟))
محمدی مەلا کریم ، رۆژی کوردستان، ژ 63، ل 35)

زمان هەموو کاتێك لەناو دەم دایە، ئەگەر بەچاکە گەڕا، قسەی شیرین و خۆش و بەسوودیکرد، ئەوا لەشەکر و هەنگوین شیرینترە، ئەگەر ئارداویژیشی ئازاردان و هەست بریندارکردن و کووکە نانەوە بێت، ئەوا لە ژەهر تاڵترە و لە خەنجەری دەبانی ژەهراویش کوشندەترە.

19- ((وی لای پەرژان، وی لای پەرژان، ل نیڤەکیٚ(ناڤدا) مۆری و مەرجان؟)).
(ئەحمەد زەرۆ ، نووسەری کورد، ژ 8 ، ل14) .

((ئەم لای پەرژین، ئەو لای پەرژین، تیایەتی (ناوەڕاستەکەی) کۆترێکی نەخشین؟))
(گۆڤاری پەروەردەو زانست ژ (1) ساڵی (1) ل96.)، (سەردار فەتاح، خەرمانێك..، ل12).(محمدی مەلا کریم، ڕۆژی کوردستان، ژ63،ل 35)

برژانگ وەك پەرژین وەستاوە و چوار دەوری چاوی داوە و دەیپارێزێ، چاو وەك کۆتری نەخشین (شین و سپی، ڕەش و سپی، چاوبەڵەك)ە. وەك مۆریو مەرجان خڕ و بریسکە دارە.

20-((بن یێ شینە، سەرییێ سپییە، کولاڤ زێڕینە؟)) (ئەحمەد زەرۆ، مامکێن، ل56)

گەڵاو نێرکی ڕووەکی نێرگـــــز. سەوزێکی شینباوە، پـــەڕی گوڵەکەی سپییە و ناوەندی گوڵەکە، کلاوەیەکی ڕەنگ زەردی تێدایە کە بەکلاوی کوردەواری دەچێت. نێرگز گوڵێکی جـــوان و بۆن خۆش و ســـەرنج ڕاکێشی ســــــروشتی کوردستانە، لە بەهاراندا نێرگزجاڕەکان پەلکێشی هەست و هۆشی مـــرۆ دەکەن. کورد دەورووبەر و سروشت و ژیانی خۆی بەپێی بۆچونی کاتی و شوێنی خۆی بەفۆلکلۆر تۆمار کردووە.

21- ((بیی تەڕەتاڵە، لێو تەڕەدوونە؟)) ملا خالد ابوبکر احمد- هەولێر.
((لێو تەڕە دوونە، بی تەڕ شینە!)) (سەعدوڵا شێخانی ،گوڵبژێرێك..، ل78)
((بیی تەڕ تاڵە!)). (عەلائەدین سجادی ، دەقەکانی ئەدەبی کوردی...، ل167)

تامی شوولی دار (بی) تەڕ تاڵە، مرۆڤیش دوو لێوی تەڕی هەیە. وەڵامی مەتەڵەکە لە تێکستەکەی دایە، بەڵام بە خێرایی دەگوترێت تا بیستەرەکەی چەواشە ببێت.

22- ((گۆشتی سەگی گڕوو (گەڕ) دەخوریێ!))

پێستەی سەگی گەڕ خورشتی هەیە! ڕستەیەکی خەبەری تەواوە و پرسیار نییە! وەڵامەکە لە دەقەکە دایە، بەڵام گوێگری سادە تەفرە دەداو بەهەڵەی دەبا.لە مێشکیدا پرسیارێك دروست دەبێ و لەجیاتی (دەخوریێ) بە مانای خورشت بزانێ، ئەو سەری سووڕدەمێنێت کە چۆن دەکرێ گۆشتی سەگی گەڕ وەك خۆراك بخورێت، لە کاتێکا سەگی ساغ گلاوەو گۆشتەکەی ناخورێت،

هەر لە بابەتی تەفرەدانەوە زۆر جار دەقی مەتەڵ سیفەتی گیانلەبەران دەداتە پاڵ شتی بێگیان و نازیندوو، بۆ نموونە:– ((رەشی رەشەندوو دەچێتە کونەکی بە موو، دێتەدەرێ ئاو لەدوو؟)) وەڵام :(کلچووك و چاو و فرمێسك)، جووڵانەوە و چوونەژوور وهاتنەدەر سیفەتی گیانلەبەر و شتی زیندووە و دراوەتە پـــاڵ (کلچووك = قەڵەمی رەشکردنی چاوی ژنان). مەتەڵی لەم بابەتە گەلێك زۆرن وەك: ((مردوو زیندوو رادەکێشێت؟)) وەڵام (پێشاو)، کەچی لە راستیدا بە پێچەوانەیە و دەبێ زیندوو مردوو رایکێشێت.

23– ((منداڵێك بـــانگی منداڵێکی دیکە دەکـات و دەڵـــێ: ((هۆ هۆ... خاڵە! ئەتو خاڵی منی، ئەمنیش مامی تۆمە، باوکی من باپیری تۆیە! ئەم خزمایەتی‌یە چۆن دەشێ ؟)) (هەمین احمد عبدالرحمن)

وەڵام: کوڕ و باوکێك، دایکێکی بێوەژن و کیژەکەی مارە دەکەن، دایکەکە بۆ کوڕەکە، کچـی بێوەژنەکەش لەبـــاوکی کوڕەکە مـــارەدەکرێت. هەریەکە و کوڕێکیان دەبێت، کوڕی (بێوەژن و کوڕەکە) ،بانگی کوڕی (باوکە و کچەکە) دەکات.

24– ((دە هۆقە ڕۆن (یا دەڵێن دۆشاو) لەناو هیزەیەك دایە کە قەبارەکەی (10) دە هۆقە روون یا دۆشاو دەگرێت، دوو دەفـــری دیکەش لە بەر دەستدان کە یە کێکیان پێنج هـۆقە و ئەوی دیکەشیان ســێ هـــۆقـــە دەگرێت، روونەکە بکە بە دوو بەشی وەك یەك! (5 هۆقە+ 5 هۆقە) بەمەرجێك هـیچ تەرازوو و دەفـــری دیکەشمان لانییە جگە لە (3) سێ دەفرەکەی کە لە پێشەوە ناومان هێنان))؟

بۆ وەڵامەکەی بڕوانە مەتەڵی تایبەت بە بیرکاری ، ل 236

نموونەی دەوڵەمەندی کورد لە مەتەڵدا

ئەگەر بڕوانینە ئەو مەتەڵانەی کە بۆ: هێلکە، کەلەشێر، کیسەڵ، ڕەشماڵ، سەماوەر، مقەس، باگوردان، مەشکە و مەڕدۆشین، ئاش، نانکردن، چاوی مرۆ، ئاسمان و مانگ، خۆر و ئەستێرەکان.... ئەوا بە زەقی بۆمان دەردەکەوێت کە کورد لە مەتەڵی فۆلکلۆریدا تابلێی پتر هەبووە و دەوڵەمەندە. ئەم چەند مەتەڵەی خوارەوە، کەتەنها بۆ هێلکە گوتراون، دەکەینە بەڵگەی بۆچوونەکانمان

1- ((سایەقەی سامالْ هەوری فەڕەنگی، دوو ئاو لە جامێ هەریەك لە ڕەنگێ؟))
(سەرنجێك لە دەروازەی فۆلکلۆری کوردەوە (1961) نەقابەی مامۆستایان، ل25).
(محمدی مەلا کەریم، ڕۆژی کوردستان ژمارە 63 ساڵی1981، ل39). (د.عزالدین مستەفا رەسول، لێکۆڵینەوەی ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی (1979)، چ2، ل 212)
(فخرالدین رؤوف،چەپکێك لە مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی ، سلێمانی، 1978 ، ل 38).
(جەمال بابان،گۆڤاری پەروەردە و زانست، ژمارە 1،ساڵی1961)
((هەلاڵەی ئاسمان، هەوری فەرەنگێ، دوو ئاو لە جامێ هەریەك لە ڕەنگێ؟)). بڕەك ئەیوبیان ، هەتەڵەی کوردی، ل23.

2- ((جامێ (بادیێ) تەنگ، ئاوی دوو ڕەنگ؟)) سەباح ئەسعد خۆشناو.
((پیاڵەی سپی، ئاوی دوو ڕەنگ؟))
((کاشی چینی ئاوی دوو ڕەنگ؟)) (بڕەك ئەیوبیان (1982) هەتەڵەی کوردی، ل17.)
((گۆزیکمان هەیە سپی ڕەنگ، تێی دایە ئاوی دوو ڕەنگ؟))
بڕەك ئەیوبیان، هەتەڵەی کوردی،ئێران،1982 ، ل18.
((دەریای دوو ڕەنگ، بێ شەپۆل و جەنگ؟)) بڕەك ئەیوبیان، هەتەڵەی کوردی،ل13

3-((سێنی و فەخفووری، ئاوی دوو ڕەنگە، بە ساردی شلە بە گەرمی توندە (تونگە)؟)) .(سعدالله شێخانی، گوڵبژێرێك لە فۆلکلۆری کوردی، ل 71)

4- ((لە دەرێ پێکە، لە ژووری دووانە؟)). (زرار خدر رەسول- هەولێر)).

5- ((مامکیٚ من هەیدەرە، دوو کراسی ل بەرە، ئێك سپیـیە ئێك زەرە؟)).

((هاتە مالامە عەنتەر، دوو کورتەکیت بەر، ئێك سپیـیە، ئێك زەر؟).

((عەمەرە عەمەرە، سیٚ پیستی سپیـیە و ئێکی زەرە؟)).

((حەیدەرە، سیٚ قوتك لبەرە، دوو سپیـنە، ئێکی زەرە؟)).

(أحمد عبدالله زەڕۆ، مامکێن کوردی،بغداد،1985 ، ل50).

((عومەریٚ مام عومەر، دوو کراسی سپیـنە، ئێکی زەرە؟))

(پیٚزانی ئالیخانی، دوو مراری ژ گەنجینا فۆلکلۆری کوردی، هەولێر، 1985، ل26).

6-((کـــلاٚوی هەمزە پـــاڵەوان، بـــیٚ دوورمـــــان و بیٚ نیشــــان (نـــە تیکی هەیە نە درومان)؟)). سەردار فەتاح **(1977)** خەرمانێك لە مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی ل 10.

عومەر ئیبراهیم عەزیز، فۆلکلۆر، بەشی دووەم، ل13 (ڕاستمان کردۆتەوە).

((کلاٚوی هەمزە پاڵەوانی، نە دەرزی دیوە نە درووومانی؟)). (بڕەك ئەیوبیان- ل 17)

7- ((قەراتۆکەی گێچینە (هێسکەی کادینە)، هیچ پێبلقەی لیٚنینە، مردی تێدا زندینە؟)). (سەعدولاٚ شێخانی، گولبژێرێك..،ل71.(تەواو کراوە)

8-((قەلاٚیەکم هەیە گەچ گەچێن، نە پای هەیە نە پاچێن، ؟)) (محمد مەلا کریم، ڕۆژی کوردستان، ژمارە63،ل 40)

((قەلاٚی گەچین، ڕێی نییە تێی بچین؟)). (سەردار فەتاح/ خەرمانێك...، ل10.

((قەلاٚی گێچی، رێی نییە تێیچی؟)) (بڕەك ئەیوبیان، هەتەڵەی ...، ل17).

9- ((قەسری سپی بیٚ دەرك)). ((قەسری سپی بیٚ دەرکە؟)).

(ئاواز دزەیی، فۆلکلۆری کوردی لە ناوچەی دزەییاندا ،1984، ل94.).

((خانیی بیٚ دەری؟)) (ئەحمەد زەرۆ،مامکێن کوردی، ل 53،).

((قەسری سپی بیٚ دەرگەهـ؟)) (احمد قرنی،کانی،1984، ل145).

((قەسرا سپییە، بیٚ دەریە؟)) (پیٚزانی ئالیخانی، دوو مراری...، ل26).

((گومەتی سپی بیٚ دەرك؟)) (عمر ابراهيم، فۆلكلۆر،بەشی دووەم،1985، ل13).

((مامكیٚ منۆ خانییٚ بیٚ دەری؟)) (ئەحمد عەبدولاّ زەرو،نووسەری كورد، ژ8، ل22).

((لاویٚ (میٚریٚ) زەر، ییٚ دقەسرا سپیدا؟)) (ئەحمە زەرو،نووسەری كورد ژ8، ل19).

(صدرالدين خۆشناو، كاروان ژ48 ، 1986، ل 106).

10- ((قەسری سپی بیٚ دەرگا، زیندەوەریٚكی وا تیٚدا؟)) .

11-((زەریٚ زەرانی، ل ناڤ میٚزەرا كتـــانی، نە ل عەردییە نە ل عاســـــمانی؟)).

(پیٚزانی ئالیخانی،دوو مراری ... ل25.)

12- ((مــەتەلۆك و مەتەلۆك، قوینا تە دكەم مەنجەلۆك، ئاڤكیٚن بانا، شلقا ل خۆ ددەت، ییٚ دبەمە دهۆك؟)). (پیٚزانی ئالیخانی، دوو مراری ...، ل37.)

13- ((پاروی قونیٚ (تیكەی قینگ) دەخۆی، یان دەرخۆنەی قوزی؟))

(سەردار فەتاح / خەرمانیٚك لە مەتەڵی فۆلكلۆری كوردی ل27)

وەڵام : هیٚلكە دەخۆی، یا دونگی بەرخۆڵەی میٚ (دەرخۆنە= سەرپۆش).

14- ((زینــدوو لە مـــــردوو پەیدا دەبیٚت، مردووش لە زیندوو پەیدا دەبیٚت؟)) مریشك هیٚلكە و جیقنە دەكات. هیٚلكەش دەبیٚتە مریشك. ناوەڕۆكی مەتەڵەكە لە ڕوی زانستییەوە ڕاست نییە چونكە هیٚلكە زیندووە، ئەگەر بمریٚت نابیٚتە جوجەڵە.

15- ((وەكی دەبی مـــــردییە حەرارە (حەلاّلە)، هــەر مـــــردییە و حـــەرامە دەبی، لەپاشان حەرار(حەلاّلٚ) دەبیتەوە؟)) (بەناتەواوی لەگۆڤاری كاروان، ژ 48، ل106 بلاّوكرایتەوە). هیٚلكەی حەرامە:= هیٚلكەی پیس بوو، هیٚلكەیەك كە خویٚنی بكەویتیٚ یا تیٚك بچیٚ.

16- ((ڕیتۆ ژ پیرتو دبیٚت، پیرتو ژ ڕیتو دبیٚت؟)).احمدعبدالله زەرۆ، مامكیٚن ..ل60.

17-((یەك فەردە خــوێی دێنیٚ، دەیخەینە ناو خــوێیٚ هەر ســوێر نابیٚ؟))
(فخرالدین رؤوف ،چەپكێك مەتەڵی..،ل39).

18- ((بلــــوورین گومەزێكم دی، مـــەهو ڕۆژی لە نێودایە، كە ڕۆژ هەڵـــدیٚ لە گومەزدا، بلوورین شووشە ئەشكێنیٚ، بەفیكری خۆت هەڵی بێنە، موعامەیەكی هیند سەهلە كە تەیرۆكەش هەڵی دێنیٚ؟)). كامەران موكری، فۆلكلۆر- هەوزلێر.

19- ((نەمریشكە نەباڕۆكە، بەسەری خۆی دادا سپی چارۆكە؟))
(بڕەك ئەیوبیان، هەتەڵەی كوردی...، ل22.)

20- ((خڕە وەك گۆ...سپیە وەك دۆ..؟)) (سەردار فەتاح،خەرمانێك،ل15.)

بۆ خوێندنەوەی چەندین دەقی دیكەی تایبەت بە هێلكە تكایە بڕوانە بەشی تایبەت بە گیانلەبەران – هێلكە - لاپەڕە 217-219.

بەراوردکردنی مەتەڵی کوردی لەگەڵ مەتەڵی هەندێك نەتەوەی دیکە :

هەموومان دەزانین کە نەتەوەکان بە درێــژایی مــێژوو شتیان لە یــەکدی وەرگرتووە، بە تایبەتیش ئەوانەی لە یەکدی نزیکن، هەروەها لە زۆر قۆناغ و ژینگەی هاوشێوەشدا بیروبۆچوونیان یەك دەگرێتەوە و خــاڵی هاوبەشیان هەیە، بـەڵام نەتەوە زیندووەکانیش هەریەکە و تایبەتمەندی خــۆی هەیە و، لە دابونەریت کــەلتوور و ...یدا ڕەنگدەداتەوە. هەرچەندە بەراوردکردنی مەتەڵەکانمان لە گەڵ مەتەڵی نەتەوەکانی هاوسێی و زل نەتەوەکاندا لە پلاندا نەبوو، چونکە کارێکی دژوارە و کار و کاتی زۆری دەوێت، بەڵام لەوکاتانەی کە بە دوای تەواوکردن و ساغکردنەوەی ناوەرۆکی کتێبەکەدا دەگەڕام، بەرێکەوت نموونەی مەتەڵی ئینگلیزی و عەرەبی و تورکی و فارسیشم گیردەکەوتن،بۆیە پتر ئاوڕم لەم بوارە دایەوەو لەتەك دەقی مەتەڵیکوردی پەیوەندیدارە تۆمارمکردن. لێرەدا تەنها هەندێك خاڵی هاوبەش و هاو شێوەمان تۆمارکردووە و خۆمان لە تایبەتمەندییەکان لاداوە:

یەکەم: نموونەی مەتەڵی ئینگلیزی:-

1- ((بیبینــی لەبــەری ناکــەی، لەبــەری بکــەی نــایبینی)) (خــەڵات،کفن، بــەرگی مردن)

((ئەوی دروستی بکا بەکاری ناینێ، ئەوی بەکاری بێنی دروستی ناکا)) (کفن- گۆڕ)

The man who invented it doesn't want it. The man who bought it doesn't need it. The man who needs it doesn't know it. What is it?[57] A (**Coffin**)

ئـەوە چییە: ئـەوەی دایهێنـاوە(دروسـتی دەکـا) نایـەوێ، ئـەوەی دەیکـڕێ گـەرەکی نییـە، ئەوەشی دەیەوێ نازانێت بۆ ئەوە؟ (کفن)

((ماهو الشيء اذا لبسه شخص لايراه واذا راه لايلبسه؟))[58]

2- ((لەبەردی بدەی ناشکێ، لە داری بدەی نادڕێ، خەنجەری لێ بدەی نایبڕێ، لە ئاوێی بدەی تەڕ نابێ(ناخنکێ)، لە ئاگری بدەی ناسووتێ؟))(سێبەر- تیشك - دەنگ)

57- ئەنتەرنێت ویب: Riddles. Com (rinkworks. Com/brainfood)

58- رجاء ناجي الدبو (1985) الألغاز متعة وفائدة، بغداد، ص 8.

I'm the part of the bird that's not in the sky. I can swim in the ocean and yet remain dry. What am I? shadow(من بەشێکم لە باڵندە کە لە ئاسمانا نەبێت(نەفڕێت)،

لە زەریاشدا(لە ئاودا) مەلە بکەم هەر وشکم، من کێم؟ (سێبەر)

3- ((ئەڕوا و پێی نییە، هاوار ئەکا زمانی نییە، فرمێسك ئەڕێژێ چاوی نییە؟))

(هەور و بروسك و باران)

What can run but never walks, has a mouth but never talks, has a head but never weeps, has a bed but never sleeps? A river( )

ئەوە چییە رادەکات بەڵام هەرگیز هەنگاو نانێ، دەمی هەیە بەڵام قسە ناکات، سەری هەیەو ناگرییێ، جێگای‌خەوتنی هەیە بەڵام هەرگیز نانوێ؟ (رووبار)

4- ((هەمو شتێك دەخواتەوە ئاو نەبی، کە ئاو بخواتەوە دەمری؟)) (ئاگر)

FireGive me **food**, and I will live; give me water, and I will die.What am I?

(خواردنم بدەیێ دەژیم، ئاو بدەیتێ دەمرم، من کێم؟) (ئاگر)

((وآكلة بغير فم وبطن، لها الأشجار والحيوان قوت، اذا أطعمتها انتعشت وعاشت، واذا سقيتها ماء تموت؟)) [59]

5- ((بەری هەسانە، پشتی خورییە، بەڕۆژ تێرە، بەشەو برسییە؟)) (کلاشی بەن)

((بەڕۆژ ئاوسە ، بەشەو قسرە؟)) (کەوش، کاراش، کلاش، پێڵاو، پێتاو)

I run over fields and woods all day. Under the bed at night I sit not alone. My tongue hangs out, up and to the rear, awaiting to be filled in the morning. What am I? A shoe

بە درێـژایی رۆژ لـە کێڵگـە و لەسـەر دار و چیلکە رادەکـەم، شـەوانیش لـە نێـو جێگـەدا بەتەنها نیم، زمانم دەرهێناوە، چاوەڕوانم بەیانی پڕببمەوە، من چیم ؟ (تاکە پێڵاوێك)

6- ((بەزەوی دابدەی ناشکێ، بەزێێی دابدەی دەشکێ ؟)) (کاغەز)

((ئەیدەم بەدارا نادڕێ، ئەیدەم بەبەردا ناشکێ، ئەیدەم بەئاوا ئەدڕێ ؟)) (کاغەز)

Throw it off the highest building, and I'll not break. But put me in the ocean, and I will. What am I? A wave A tissue (ئەوە چییە: لە بەرزترین شوێن فڕێیبدەیت ناشکێت(

59- مكتبة دار ابن النديم( ) الحوازير الشعبية، ص 28

بەڵاّم بیخەیتە ناو ئاو دەشکێت؟ (کلینکس – پەڕەی کاغەز– شەپۆڵ)

7– ((سەری ئەبڕی و بۆی ئەگری؟)) ،((سەری دەبڕی و پێیدەگرییێی؟)) (پیاز)

((پڕ بە دەستە و ئەیگـــری، هەر بۆخۆت سەری ئەبـــڕی، ئەوسا دواتر بۆی ئەگری؟))

You use a knife to slice my head and weep beside me when I am dead. What am I?

)An onion(تۆ سەرم بە چەقۆ دەبڕی، کە دەمرم لە تەکما بۆم دەگری.من چیم؟(پیاز)

((هم دوغراسان، هم ییغلاسان؟)) (وردی دەکەی و بۆی دەگری: پیاز)

دووەم :نموونەی مەتەڵی عەرەبی:–

1– ((لە نێوان زەوی و ئاسماندا چی هەیە؟)) (پیتی و)

((ما هو الشيء الذي بين الأرض والسماء؟)) (حرف و)

2– ((شورەی سەوز، عەسکەری ڕەش، رووباری سوور، کلیلی ئەو شارە چەقۆیە؟))

((دەریای سوور، ماسی رەش؟)) (شووتی)

((مدينة خضراء، انهارها حمراء، سكانها عبيد، مفتاحها حديد؟)) (رقي)

((اللهە یاپار یاپسینی، دمیر آچار قاپسیتی؟)) (دروستکەری یەزدانە، کلیلەکەی ئاسنە)

3–((خان و مان کچە پاشایە، سی و دوو کراسی لەبەردایە؟)) (سەرکە کەلەم– پیواز)

((کچا میری ،سەد کراسێت لبەر؟)) ((بنت الحاكم، لابسة الف فستان) (لهانة, بصل)

4–((ســـکی بەرخـــە، پـــشتی کـــارە، کلـــك مەقـــەرە (مەقەســـە)، ســـەری مـــارە))

(پەڕەسێلکە) ((کلك مەقەس، ڕوو هەترەس؟)) ، ((راسه جرس، ذيله مقص، بطنه شحم، ظهره فحم؟))

5- ((بە شانت، بە شەرواڵت، زاوای خاڵت، هاتە ماڵت، چی دەدەیتیٚ ؟))

((مێردی بووکی نەنکت، هاتە ماڵت ،چیئەدەیتیٚ)) (باوکت بێتەوە چی ئەدەیتیٚ)

((خوشکی خارتە(خوشکی خاڵتە) و پلکیشت (پووریشت) نیە؟)) (دایکتە)

((عمتك اخت ابوك، خال ابنها شيصير منك؟))60 (والدي)

6- ((پیاوێك بانگی پیاوێكی دیكەی دەكرد ودەیگوت: . هـۆ! هۆ! خاڵە! ئەتۆ خاڵی منی و ئەمن مامی تۆمە، باوكی من باپیری تۆیە! ئەم خزمایەتیە چۆن دەشێت؟)) ل 109

((رجل زوج ابنة ام البنت، واتىالبنت بالزواج الحلالِ... فاتت منه بنت قالت الشعر، وقالت لابن هاتيك خالي...جدتي أمه وأبي جده، وان عمه له وهو خالي.؟ كيف تم ذلك))7

7- ((من كێم؟ئەگەر نێم داوام ئەكەن، ئەگەر بێم لەبەرم رائەكەن؟)) (باران)

((يطلبني الناس اذا غبت عنهم، ويدعون الله لأحضر، فاذا حضرت هربوا واختبأوا؟))61

8- ((دووكەسن ،ێكەوە دەنون و پێكەوەهەڵدەستن، پێكەوە دەڕۆن و پێكەوە دادەنیشن، پێكەوە دەگرییێن و پێكەوە پێدەكەنن و یەكدیش نابین؟)) (دوو چاوی مرۆڤێك)

((دوو باز لە قەد چیان، بەرامبەر یەكن و نابینان، بیانگرن دەمرن، بەریاندەن دەفڕن؟))

((من أنا؟ اننا أختان نسكن في جهتين متقابلتين ولكن أحدانا لايرى الأخرى؟))62

9- ((سەری دەتوو، بنی دەدایكت؟)) (مەمك) ((رأسه بك، عرقه بأمك))

10- ((بەچاران دەخشی، بەدووان دەڕوا، بەسێیان دەلەنگی؟))

((ئەڤ چییە، سڤە چارە، نیڤرۆ دوویە، ئێڤار سێیە؟)) (تەمەنی منداڵی و گەنجی و پیری)

((سپێدێ لسەر چارا دچیت، نیڤرۆ لسەر دوویا، ئێڤاری لسەر سێیا دچیت؟))

((على أربعة يدب وعلى اثنين يسير، وعلى ثلاثة يزحف؟)) 63

11-((بەرەلاّیکەی ڕادەوەستێ، ببەستییەوە دەڕوا؟)) (پێلاّوی بەقەیتان)

((هەتا نەیبەستییەوە ناڕوات؟)) ((ما الشيء الذي لايسير الا اذا ربطته؟))64

60- دار ابن النديم الحوازير الشعبية، مبناها ومعناها- 222حزورة، بغداد، ص 30

7- رجاء ناجي الدبو(1985)، الغاز وتسلية، بغداد، ص 9.

61 -عبدالاله رؤوف (985) كتاب الألغاز ((اختبر ذكائك))ص 14.-

62- عبدالاله رؤوف (985) كتاب الألغاز ((اختبر ذكائك))ص 14.

63- عبدالاله رؤوف (985) كتاب الألغاز ((اختبر ذكائك))ص 25.

64- دار ابن النديم ( ) الحوازير الشعبية، مبناها ومعناها- 222حزورة، يغداد 23

12- ((زیندوو، مردووەك رادەكێشن، زیندوو بیٚ دەنگن، مردوو دەدوێتن؟)) (خامە)
((پێنج دساخن، نا ئاخڤن، ئێك مریە دئاخڤیت؟)) (خامە، قەلەم)
((ثلاثة يحملون ميتا، الميت يتكلم وهم لايتكلمون؟))65

13- ((بە چوار برا سەرێكیان هەیە؟)) **((من انا؟ اننا اربعة اخوة ولنا راس واحد؟2))66** (مێز)

14-((زیندو هات بەفیێڵ، مردووێكی ناشت، بەری دارەكەی ئادەمی لیٚ ناشت، زیندوو بۆ خواردن هاتە سەر مردوو، مردوو هەڵبەزی، زیندوو پێوە بوو؟))
((وما من ميت كفنته و دفنته، فقام الى حي صحح فأوثقه؟))67

15- ((دە لە دەیان دەربێنی دەمێنێتەوە دە؟))(پەنجەوانە و پەنجەكانی هەردوو دەست)
((كيف تنتزع عشرة من عشرة ويظل الباقي عشرة؟))[8]

16- ((سیٚ پێنج پازدە، دوو حەڤدە، سیٚ بیست.)) $(20 = 3+ 2 + 5 \times 3)$
((عشرة وعشرتين وبقدها مرتين،وخمسة وثلاثة واثنين،كم))68 $\{10+(2\times10)\}\times3+5+3+2=100$

17- بڕوانە پەڕاندنەوەی ((مەلا ومەلاژن، قەشە و قەشەژن....)) ل 240
((اظطر ثلاثة رجال وثلاث نساء الى عبور النهر، وكان كل منهم غيور على زوجته، ،ولكن لم يكن بالنهر الا قارب واحد لايسع الا شخصين، فكيف استطاعوا عبور النهر بدون ان ينفرد احدهم الى زوجة الاخر؟))69.

18- تەتەڵەی زمان: ((كەلە كۆتكی ئاشی سوسیٚ، بە شەوی سێشەم دەسووتیٚ.))
((سدينا صدر شط السيد, والسيد ما سد صدر شطنا))*

65- رجاء ناجي الدبو(1985)، الغاز وتسلية، بغداد، ص 8.
66 – عبدالاله رؤوف (985) كتاب الألغاز ((اختبر ذكائك))ص 14.
67- جوزيف فاخوري ( ) حك دماغك ، هل انت ذكي- المكتبة الحديثة، بيروت ص 24.
8- رجاء ناجي الدبو(1985)، الغاز وتسلية، بغداد، ص 8.
68- مكتبة دار ابن النديم ( ) الحوازير الشعبية، مبناها ومعناها- 222حزورة، يغداد 31.
69- جوزيف فاخوري ( ) حك دماغك ، هل انت ذكي- المكتبة الحديثة، بيروت ص15.

سێیەم:- نموونەی مەتەڵی تورکی

1- ((ساجی زل زل، کەوتە مەنزڵ، کوڵەکەم نەوی، بە خولاّ(بەغدا) ڕەوی؟)) (بروسك)
((بردَن وردم قلنجن حَلبتَ جختِ اوجي؟))[70] (لێرە شیرم وەشاند لە حەلەب دەرچوو:بروسك)

2- ((ئاسۆیەکی نزمۆکە، لێی ئەبارێ بەفرۆکە؟)) (هێلەگ و ئارد)
((هەورۆکە هەورۆکە لێی دەبارێ بەفرۆکە؟)) (هێڵەگ و ئارد)
((کجك دَمدَ قارياغر؟)) (لە سەر بانی بچووك بەفر دەباری:. هێڵەگ و ئارد)

3-((پەچە ڕەشی بزن جینگانە؟))،((حەوشەی ڕەشە و جرتوفرت؟))(برێشکەی ناو ساج)
((کجك دَمدَ جين اوينَر؟)) (لە سەر بانی بچووك ئەجندە یاری دەکەن:. برێشکە)

4-((ئەم لای دیوار، ئەو لای دیوار، ناوەڕاستەکەی سەگێکی(گورگێکی) هار؟)) (زمان)
((**اویانی دیوار بویانی دیوار، ایچندەوار دەلی داوار؟**))
(ئەملی دیوار ئەولای دیوار، تێیدایە دەوارێکی هار: زمان)

5- ((ژ ژەهری تاڵترە، ژ هنگڤینی شرینترە؟)) (زمان)
((**بالدان تاتلی، زهيرون آجي؟**)) (لە هەنگوین شیرنترە، لە ژەهر تاڵترە: زمان)

6- ((ئەمە چیە لەم شارە،ددان دارە وەك مشارە،هەردوو دیوی بەکارە، ئەفرۆشیێ بە پارە؟))، ((دەوی(دەمی) نییە و ددانی هەیە؟)) (شانە)
((**دیشلری وار،دیشلمز؟**)) (دانی هەیە و ناگەزێ: شانە)

7- ((سەری سۆرە سەلامەت، بنی قوڵە قیامەت، بە تەڕی تێی دەنێن بە هیشکی دەردێنن، سەڵی عەلا محەمەد؟)) (تەندوور)

---

*- مکتبة دار ابن النديم ( ) الحوازير الشعبية، مبناها ومعناها- 222حزورة، يغداد 42.

70- مامۆستا (سەید تەلعەت خەفاف ، 59 ساڵ، هەولێر) .

((**بر قوطوم وار علامت، ایچندەوار قیامت، یاش ووردم قوروچیندی، صلوا علی محمد؟**))

(قووتییەکم هەیە عەلامەت،لە ناویدا قیامەت،بە تەڕی تێی دەنێی، بە وشکی دێتە دەرێ)

8- ((هندی دبەزیت ، ژ جهێ خۆ ناچیت؟)) (ماتۆڕی ئاو- ئاشی ئاو-مەشکە...)

((**گیدەر گیدەر یریندە، آلتون کمر بیلندە، گیجە گوندوز یول ایدر، گتە دوروب یریندە؟**))

(دەڕواو هەر لە جێگەی خۆیەتی، قایشی زێڕی لە پشتێ، شەو و رۆژ رێی خۆی دەکا، وەستاوە لە شوێن خۆیدا: ئاش)

9- (سەوزە سەید نییە، سپییە حاجی نییە، قژی هەیە دەروێش نییە: تەڕەپیاز)

((**یشیلدی سید دەگی، بیاضدي حجی دەگی، صاچی وار درویش دەگی؟**))

10- ((کلآفەی کەوە، مرغی بێ زمان، هەرکەسێ هەڵیبێنێ ئافەرین جەوان؟)) (ماسی)

((**حیواندە دیلسیز؟**)) (گیانلەبەرێکی (ئاژەڵێکی) بێ زمانە: ماسی)

11-((فڕنی فڕنی فڕناوێ، گێزبەلەی بەر هەتاوی، سووژنی لە قوونێ باوێ (درێشەی لە کوونێ هەردەی)، هەوەست دەچتە ماستاوێ؟))،((ناوی ئاسن دەری گۆشتە؟))(کەباب

((**ایچی دمیر ئوستی خمیر؟**)) (ژووری ئاسن،دەری هەویر: کەباب)

چوارەم:- نموونەی مەتەڵی فارسی:-

1- ((کشتێکی عاجباتیم دیت لەم دەشتە، رەوان (رۆح) چوارە، بە لەش پێنجە، بە قاچ هەشتە؟)) (چوار پیاو تەرمی مردوویێکیان لەسەر دارەبازە هەڵگرتوە و بەرەو گۆڕستانی دەبەن، چواریان زیندوون و گیانیان هەیە، پێنج لاشەنە، بە هەشت لاق بەرە و گۆڕستان دەڕۆن.)((**عجایب دیدم چیزی در این دشت، بە تن پنج و بە روح چهار و بە پا هشت؟**))[71]

2- ((شتێکە خوێنی رەش دەخوا و بە رێگای سپی دادەڕوات، بکەوێتە دەست زانا دنیای پێداگیر دەکات، نەزانیش (ئاژەڵیش) بە خاوی دەیخوات؟)) (نەی،قەڵەمقامیش)

71- **مامۆستا (وریا قاتع ،61 ساڵ ، هەولێر)، مامۆستا حەکیم مەلا سالح – هەڵەبجەیی.**

((**این چیست رفتنش راه سفید، خوردنش خون سیاه**؟))؟؟؟

3- ((**خوا نەیکردووە و هەس**))، ((**خوا نەی کردووە و هەیە**؟)) **(قامیش، نەی)**

((**این چیست که خدا نی افریده، سبزاست و بلند و قد کشیده**؟)) **(نی)**

4-((تانجییە زەردی زرزرە لە گوێ، سەیران ئەکا لە دەوری دێ ؟)) **(زەردەزیرە)**

((**یك تازی دارم موذی،افسارش طلا درزی،گر باتو کنندبازی،صد نعره براندازی**))

5- ((**آن چیست که جسمش آهنینست، گهی اندرهوا گه برزمین است**)) **(فرۆکە)**

6-((**عجب صنعتی دیدم درین دشت، بیجان پیجاندار می گشت**؟)) **(تفەنگ)**

7- ((**چیست آن مرغ بی بال و پر، سرش رانبری نگوید خبر**؟)) **(زەرفی نامە)**

چەند سەرنجێك دەربارەی هەندێك

مەتەڵی كوردی چاپكراو

چەند سەرنجێك دەربارەی هەندێك مەتەڵی كوردی چاپكراو

وا شوڵكوتێكی[2] پێش دەست و بەركوتێكی لێكۆڵینەوە لە مـــەتەڵی فۆلكلۆری كوردی دەكەین، سیٚ كۆمەڵە مەتەڵی بلاٚوكراوە، وەك نموونە دەخەینە تای تەرازووی شیكردنەوە و هەڵسەنگاندن، هیوادارم بەسنگێكی فراوان و دڵێكی گەورە وەریبگرن، دوور بین لە خـــــۆهەڵكێشان و یەكتر داكێشان. ئـــامانجی ســـــــەرەكیمان هەڵگرتنی خەرمانی خەبات و ڕەنجی باپیران و دەوڵەمەند كردنی گەنجینەی میللەتە چەوساوە و بیٚپشتەكەی خۆمان بێت و هیچیتر نا.

ئەم سیٚ كۆمەڵەیەشم بـــۆیە هەڵبژارد چونكە بەڕێزان: مامۆستایان ئـــۆرخانی غالب و ڕۆستەم باجەلان و محەمەدی مەلاكریم زۆر لە مێژنییە بلاٚویان كردونەتەوە و هەوڵی لێكدانەوە و لێكۆڵینەوە و قووڵبوونەوەیان بەناخی مەتەڵەكاندا داوە. تاكو ئێستاش لە كۆشش و بەهرە و بەرهەمی ئەدەبی بەگشتی بەردەوامن، لەم بەركوڵەدا بەگوێرەی توانا و دەسەلاٚت و بۆچوونی خۆم، بەنیازی یەكلا كردنەوە و بەراوردكردنیان لەگەڵ تێكستی لەبار و ڕەوانتری هەمان مەتەڵ كە لەبەر دەستمان دانە و هەندێكیشیان تاكو ئێستا بلاٚونەكراینەوە، دەخەینە بەر وردبینی لێكۆڵینەوە، هەڵبەتە دەقـــــی ئـــــەم مەتەلاٚنـــەی كەمن بەڕاستتریان دەزانم، ئەوانیش بیٚ كـــەموكورتـــی نین، هەموو بۆچوونەكانی منیش سەد لە سەد ڕاست نین، چاوەڕێی زانا و ڕۆشنبیر و دڵسۆزان لە گشـــت كـــونجێكی ئـــەم نیشتمانەدا دەكـــەین كە لیـــــێكۆڵینەوە و توێژینەوەی تێروتەسەلتریان لەبارەیەوە بكەن.

2- لە ساڵی 1987 نوسیوومە و لە ژمارە 126 ی 1998 ی گۆڤاری كاروان بلاٚوكراوەتەوە، دەسكاریم كردۆتەوە.

1- چەپکێك گوڵاڵەی ڕەنگاوڕەنگ لە باخچەی مەتەڵی کوردیدا:

مامۆستا (ئـــۆرخانی غالب) لە پەرتـــووکی (چەند باسێکی ئـــــــەدەبی، 1984، سلێمانی)دا لەژێر سەردێڕی (چەپکێك گوڵاڵەی ڕەنگاو ڕەنگ لە باخچەی مەتەڵی کوردیدا) لەلاپەڕە (25-31)دا (34) مەتەڵی فۆلکلۆری چاپ کردووە. کە پێشتر بەڕێزیان لە ژێر هەمان ناونیشان دا لە گۆڤاری ڕۆشنبیری نویٚ، ژمارە (94) ساڵی 1982 ل 78-79دا بڵاوی کردبوونەوە.هەر لە چەند باسێکی ئەدەبی دا (27) مەتەڵی دیکەی لە لاپەڕە (32-36) بڵاوکردۆتەوە و دەفەرمویٚ:.

((دەربەستم چەند دانەیەك لەو مەتەڵۆکانەی لامان دەست دەکەون بەسەر بکەمەوە کە تا ئێستا شەقامەڕێی چاپ و بڵاوکردنەوەیان نەدیتوە)). مامۆستای بەڕێزمان بۆ ئەنجام دانی ئەم کـــارە ماندووبوونی کـــەمی نەکێشاوە. بەروبوومی شەکەتیەکەشی شایانی ڕێزلێنان و دەسخۆشییە، بەڵام ئێمە لەم بەرکوتەدا بە هەبوونی سەرچاوەی زۆرتر و کــــــاتی پتر و قوڵبوونەوەی فرەتر، دەمانەوێت بە بۆچوونی خـۆمان کەم و کورتییەکانیان دیـــاری بکەین و ڕاستکردنـــەوەکانیشیان بخەینە بەرچـاوان، وەك ئاشکراشە دەقی مەتەڵەکان زادەی بیری من و مامۆستای ڕێزدارمان نین.

نـــامانەوێت بڵێین چـــــەند لەم مەتەڵانەی لیستەی دوایی. کــەی و لە کویٚ بڵاوکراونەتەوە، چونکە تەنها مەبەستمان ڕوون کردنەوەو دەرخستنی کەم و کورتی مەتەڵەکانە، بەڵام پێنجیان هەر لە هەمان سەرچاوەدا لە لیستی یەکەم بەبڵاوکراوەی پێشتر زاندراون، کـــەچی لەلستی دووەمــــــدا دووبارە بەشەقامەڕێی ((چـــاپ و بڵاوکردنەوە))دا هەنگاویان نـــاوە و بڵاوبوینەتەوە، پێشتریش لە (ڕۆشنبیری نــــویٚ ژمارە 94)دا لەلاپەڕە (78-79) بڵاوی کردوونەتەوە. مــــەتەڵەکان بەگشتی کەم و کورتی ئاشکرایان پێوە دیـــارە. کەمیش سەروەشێن نــەکراون، ئەگەر بە درشتیش مەتەڵەکان بخوێنینەوە، هەندێك لە هەڵەکانیش بخەینە ئەستۆی چاپ، ئەوا ئەم چەند مەتەڵە هەر دەستەویەخەمان دەبن و بەرۆکمان بەرنادەن:

1- ((بەوشکی لە زاری دەهاوم، بەتەڕی دەری دێنمەوە؟))

وەڵام : لغاوی ئەسپ، (چەند باسێکی ئەدەبی– ل33)

خۆ ئەگەر منداڵێك نوقڵێك بە وشکی بخاتە زاری، ئەوا بەتەڕی دەری دێنێتەوە!

دەقی تەواوی مەتەڵەکە ((یەکت لێ دەکەم (1)، یەکت لەبن زگی ڕادەکەم (2)، یەکت لەبن کلکی دەنێم (3) دووت پێوە دەکەم (4)، دووت لێوە دەکەم (5) دووی دیت بەسەر قونێدا شۆڕدەکەمەوە، بەهیشکی تێت دەنێم، بەتەڕی دەری دێنمەوە (7) ؟)) **وەڵام (1) یەك زین لە ئەسپ دەکرێت. (2) تەنگە کێش (تەنگەبەند) (3) قوشقونە (پارو، ژێرکلکە). (4) رکێب (ئاوەزەنگ)، (5) ڕێشمەو دەسجڵەو، (6) گوڵنگەی پاشکۆی زین، (7) لغاو. (لە حاجی محمد سلیمان شێخ بزێنی، ڕاوچی، وەرگیراوە). کە زانیارییەك لە دەقی مەتەڵەکەدا دەربارەی پرسیار لەبارە کراوەکە دەدرێت پێویستە زۆر تایبەتمەندبێت بۆ ئەوەی لە میانییەوە بگەینە وەڵامەکەی، ئەگینا دەیان وەڵام سەرهەڵدەدەن و ناشتوانین رەتیان بکەینەوە. هەرلەم بارەیەوە گوتویانە: ((دوانت لێ هەڵکێشم، دوانت لێ ڕاکێشم، بەوشکی تێت ئەخەم، بەتەڕی لێت دەرکێشم؟))،((یەکی لە پشتی، دووی پێوە شۆڕ ئەبێتەوە، یەکی لەبن کلکە، بە وشکی تێی دەنێن، بەتەڕی دێتە دەرێ ؟)) (محمدی مەلا کریم، ڕۆژی کوردستان، ژ 163 ســاڵی 1981، ل 38 ،42). هەروەها دەڵــێن:((یــەکێکی لێ ئەکەم، دووانی پیا بەر ئەدەمەوە، بە وشــکی تێی ئــەخەم، بە تــەڕی دەری دەهێنمەوە))، (سەردارفتاح، خەرمانێك...1977، ل 27).**

1– ((بەتەڕی تێی دەنێم، بەوشکی دەری دێنمەوە؟)) واتە نان.

(چەند باسێکی ئەدەبی– ل33)

خۆ دەکرێت کراسێك بە تەڕی بخەینە ناو ئامێری جلشۆرەوە یا خشتێك بە تەڕی بخەینە ناو کورە و بە وشکی دەری بێنینەوە!

ئەم مەتەڵەی سەرەوە بەبڵاو نەکراوە دانــــراوە کــەچی تەنها 2/3ی مەتەڵەکە قرتێندراوە 3/1ی نوسراوەتەوە، بەڵام پێشتر لە زۆر سەرچاوەدا بەتەواوی کەوتۆتە بەرچاوان. وەڵامــەکەی: (هەویر، هەنگوتك بەتەڕی دەکرێتە نـان و کولێرە و دەخرێتە ناو تەندوورەوە کە برژا (ووشك بوو) دەری دەهێنن. دەری تەندورەکەش سوورە و

گەرمییەکەشی سەلامەتە، بەڵام ناو تەندوورەکە وەکو ئاگری دۆزەخ جۆش دراوە، بۆیە وەسفی تەواوی مـــــەتەڵەکە لەم دەقەی خوارەوە هاتووە:((سەری سوورە سەلامەت، بنی قووڵە قیامەت، تەڕ بەوشکی دەرامەد. صلی علی محمد؟)). (محدی مەلا کریم، ڕۆژی کـــوردستان ژ63، ل 39). ((سەری سۆرە سەلامەت. بنی قۆڵە قیامەت، بەتەڕی تێی دەنێم، بەوشکی دەری دێنم سەلی عەلا موحەمەد))؟ مەتەڵەکە لە (چەپکێك لە مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی ساڵی 1978 ل 37 و لە گۆڤاری پەروەردە و زانست، ساڵی 971، ، ل 96) بڵاوکرایتەوە. ((ژ سەرڤە هەلاٚمەت، ژ بنڤە قیامـــەت، ب تـــەڕی دبەمیٚ، ب هیشکی دئینم، صلی علی محمد)) (ئەحمەد زەرۆ، مامکێن کوردی ، ل 23).

3- ((چوار مامم هەیە لە ڕۆمیٚ، تیران داوێنە گۆمی؟)) (چەند باسێکی ل34)

مەتەڵەکە بەم شێوەیەی خوارەوە گوتراوە: ((چوار مامم هەنە لە جۆمیٚ، تیران داوێنە گۆمیٚ؟)) (فاتح محمد دارەبەنی)، وەلاٚمەکەی: کە چوار چیچلەی گوانی مانگا دەدۆشرێت، شیرە سپییەکەی وەك تیر بۆ ناو گۆمی مەنجەڵەکە دەچن.

((چوار برا هەن لە چۆمیٚ، تیران داوێنە گۆمیٚ؟)) (سەردار فتاح، مەتەڵی... ل16)

((چوار برا هەنە لە چۆمەکی، تیران داوێنە گۆمەکی؟)) (محمد کریم شریف، فۆلکلۆری یارییەکانی کوردەواری، کەرکوك،1971، ل 179).

ئاشکرایە جۆم و چۆم بۆ ناو گەڵ و گوانی مانگا هاتووە و لێکچواندێکی تێدایە، بەڵام (ڕۆم) ئەگەرچی بەتیر هاوێشتن و جەنگ کردن بەناوبانگ بووین کەچی (ڕۆم) وشەیەکە دوور و نزیك پەیـــوەندی لەگەڵ گەڵ و گوانی مانگادا نییە. وادەزانم کە مامۆستا بـــرەك ئەیوبیان هەمـــان هەڵەی کردووە کە لە ((هەتـــەڵەی کـــوردی،1982، ل 10))دا دەڵیٚ : ((چوار مامم هەیە لە رۆمیٚ، تـــیران داوێنە گۆمیٚ؟)) ئینجا مامۆستا ئاگاداری هەتەڵەیە یا نا ، بۆچی ئاماژەی بۆ ناکات ئەو خۆی دەیزانێت.

4- (ڕەشی بنەبـــانیٚ، هەڵدیٚ لە کـــابانیٚ)؟ لە هـــەردوو لیستی چەند باسێکی ئەدەبی ل 29 و 35دا چاپکراوە. (وەلاٚم: کوندە)،

وەڵامی ڕاستی مەتەڵەکە (کوندە) نییە، بەڵکو مەبەست (هیزە)یە، کوندە جێگەی لەسەر کوندەڵانە، تا شەوبای لێبدات و ئاوەکەی ساردبێت، لە بنەبانی خانووش دانا‌ندرێت پەند:((دێمکەی (کوندەی) ڕەق وئاوی شەوی، ئاغاو کرمانج ڕێك ناکەوی)) بەڵام هیزەی ڕۆن لە بنەبانی خانووی ماڵەوە دادەنرا، مەتەڵ بۆ (هیزە) دەڵێن:- (ڕەشی لە بنەبانێ، هەڵدێتە کابانێ)؟ (هەمین أحمد عبدالرحمن).

((ڕەشەکەی بنەبانێ، خۆش خۆش دەچێتە کابانێ؟)) (عمر ابراهیم، فۆلکلۆر، ب 2، 1985، ل9). کەچی بۆ کوندە دەڵێن:((لە ئاوێ دەردێ، لە کابان (کەیبانە) هەڵدێ))؟ (چەند باسێکی ئەدەبی،ل 29، لە ڕۆشنبیری نوێ ژ 94 ، ل 79) نووسراوە . ((لە ئاو دەردێ، لە باوکت هەڵدێ؟)) (محەمەدی مەلاکەریم، ڕۆژی کـــوردستان ژ63 ساڵی 1981، ل40) هەروەها دەڵێن: ((یەکی ڕەشی بەموو، لە ئاوێ دەرچوو. سواری پشتی دایکت بوو؟)) (عەیشێی عەزە کوردەی، سەرگەڕان- هەولێر).

وەك لە مەتەڵەکان ئـــاشکرایە و پێشتریش دیـــارمان کرد کە دەڵێن: هەڵدێتە کـــابانێ مەبەست ڕاکردن نییە، بەڵکو سوار بـــوونە، پەند: ((فلاٚنەکەس گیسکە نێرە هەڵدێتەوە دایکیخۆی)) بەڵام بەپێی دەقی ناوبراو کە مامۆستا ئۆرخان نووسیویەتی ئەوا (هەڵدێ لە کابانێ) واتاکەی وا دێتە بەرچاو کە لە دەست کابان هەڵدێت و ڕادەکات.

4- ((گیان لەبەرە مووی نییە، خواردنی هەیە ڕی نییە))؟ وەڵام (گەنە)
(چەند باسێکی.. ل 36)

ئەم دەقەی خوارەوە ڕاستترە کە دەڵێن: ((گیانلەبەرە مووی نییە، دەمی هەیە قـــوونی نییە، خـــواردنی هەیە ڕیتنی نییە؟)) (حسین عبدالله حاجی یاسین- هەولێر). یان دەڵێن: ((هۆ هۆ! هۆی نییە، چـــەرمۆکەیە مووی نییە. خواردنی هەیە گوی نییە؟)) (سعدالله اسماعیل شێخانی).

خواردن و ڕیتن لە گیانلەبەرە باڵاکاندا دوو کرداری بەیەکەوە بەستراون، وشەکان دژیەکن و جوانی و ڕەوانی بەمەتەڵەکە دەبەخشێت، بەڵام(خواردن و ڕی)کە لە

دەقەکەی مامۆستادا هاتووە، ئەگەر ڕێ بە رەگی کرداریش دابنێین ئەوا ناوەرۆك و روخساری هەتەڵەکە هەردزێو و ناتەواو دێتەبەر چاو.

6- ((لە دوازدان یەکی حەرامە؟)) (چەند باسێکی... ل36)، (وەڵام: ڕەمەزان)

دەقەکەی سەرەوە کورت کراوەتەوە و قرتێندراوە، دەقی مەتەڵکەچەند جوان و ڕەوانترە کە دەڵێن: ((دوازدە کوزە گندۆرەی (کاڵەکی) ساڵ، یەك حەرامە و یازدە حەڵاڵ؟)). هەروەها نووسراوە: ((دوازدە گندۆرە، یەکی حەرامە)) (سەعدوڵا شێخانی، گوڵبژێرێك..، ل 75) . ساڵێك دوازدە مانگە، مانگی ڕەمەزان خواردن بە ڕۆژ حەرامە.

7- ((بەسێ برا دۆخینێکیان هەیە))؟ وەڵام:- سێ پای مەشکە.
(ڕۆشنبیری نوێ، ژ94 ، ل 79)، (چەند باسێکی ئەدەبی...، ل 26)

دەقی مـــەتەڵەکە جـــــوانترە کە دەڵێن: ((بەسێ برایان مێزەرێك، بە دوو کونان گێزەرێك؟)) (زرار خدر رسول- هەولێر) وەڵام: (سێپێك و لۆلەپ و ناودۆکی مەشکە)یە هەروەها:((بەسێ برا کلاوێکیان هەیە)) (سەردار فتاح، خەرمانێك ، ل38)

بەسێ برایان مێزەرێك، کلاوێك، جامانەیەك، شاشکێك بۆ سێپێك دەڵێن چونکە سێ پا لەسەرەوە بەیەکەوە دەبەسترێنەوە، لەناو قەدڕا نابەسترێت هەتا دۆخین و پشتێن بەکار بێنن، بەنەخوێن بۆ ناو قەد بەستن دروست کراوە، مێزەر و جەمەدانیش بۆ سەربەستن بەکاردێن، هەروەها ((بەسێ برایان مێزەرەك؟))، (عمر ابراهیم، فۆلکلۆر ب2، ل 14) بۆ فەرشە (خوان، پنە) گوتراوە جوانتریشە کە گوتویانە ((بەسێ برایان مێزەرەك بە دوو خوشـــکان گێزەرێك؟)) سێ بـــرا، سێ پێچکەی فەرشەیە، مێزەر، پانی خوانەکەیە کە لەسەر هەرسێ برایانە، دوو خوشك هەردوو دەستی خاتوونی نانکەرە، گێزەرەکەش تیرۆگە. بۆ سێپێك ئەم مەتەڵەش دەڵێن: ((سێ پێی شەش گوێ؟)) چـــونکە زۆربەی داری سێپێك داری دوو گوێیە (دوو لکــــە) تـــا لەیەکدی نەترازێن وەك بە کوڵەگەی دوو گوێ دەڵێن ((یەك پێی دوو گوێ بار هەڵگری (کا) نەخۆر؟)). بۆ هەرزاڵەش گوتراوە:((چوار پێی هەشت گوێ، بار هەڵگری جۆ نەخۆر))؟.

8- ((دارەوەنیٚ، لەسەر کەنیٚ، شێخ و مەلا دەستی پێوە ئەگری؟))

وەڵام: لووت... (**خەرمانێك**...، ل27)، (**ڕۆشنبیری نویٚ ژ** 94، ل79).

بەڕاستی لووت بڕینیش هەر ئەوها دەبێت، سەیری دەقی تەواوی مەتەڵەکە بکەین کە پێشتر چەند جار بڵاوکرایەتەوە ((دارەبەنیٚ، لەسەر بەنیٚ، میرو حاکم دەست دەکەنیٚ؟)).

((**دارەبەنیٚ لە قەد کەنیٚ، شێخ و مەلاٚش دەست دەکەنیٚ؟**)) (**صباح اسعد خۆشناو**) **یا** ((**دارە بەنیٚ لەقەد کەنیٚ، شێخ و مەلاٚ دەستی ئەدەنیٚ؟**)) (**محمدی مەلا کریم**، **ڕۆژی کوردستان**، ژ63، ل 38) ،

((**کۆڵە بەنیٚ، لەبن بەنیٚ، میرو حاکم دەست لۆ بەنیٚ؟**)). (**صدرالدین خۆشناو**، **کاروان**، ژ48، ل113). ((**دارە بەنیٚ لە گویٚ کەنیٚ، شێخ و مەلا دەستی دەنیٚ**))؟ (**سەردار فتاح**، **خەرمانێك**... ، ل12).

بەدەسکاری کردنی هەر پیتێك یا وشەیەك لە مەتەڵەکە زۆر شتمان لەدەست دەچێت و بۆمان نادۆزرێتەوە، کە دەڵیٚ ((**دەستی پێوە ئەگریٚ**)) **پیاو بیر لەوە دەکاتەوە کەبۆ پیرۆزی دەستی پێوە بگریٚ یا بۆ ئەوەی نەکەوێت، چونکە لووت سڕین یا کۆکردنەوەی بنێشتە تاڵ بە دەست پێوەگرتن ئەنجام نادرێت.** **بڕوانە ل** 52.

9- (ئەگەر عاقلی، عاقڵ داری خۆت لە بیرە، لە هەموو تەیران چ تەیر بەشیرە)؟ **وەڵام** (**شەمشەمە کوێرە**). (**خەرمانێك**... ل26)

چەند ڕێك و ئاوازدارترە کە گوتراوە ((ئەگەر ئاقڵ داری ئەقڵت بەگیرە، لە ناو مەلاندا کامیان بەشیرە؟)) (**سەردار فتاح**، **خەرمانێك**...1977، ل20).

((**گەر ئاقڵداری، ئاقڵت لەبیرە، لە هەموو تەیران کامیان بەشیرە؟**) (**فاتح محمد دەرەبەنی**). ((**ئەقڵدار ئەقڵت لەبیرە، لە تەیران کیهە بە شیرە**)) **عەزیز گەردی**

2- ((**مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی و پەیوەندی بەئەدەب و هونەری تەمومژاوی ئەمرۆمانەوە**))، ((**چەپکێك مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی**)).

ناونیشانی ئەم کۆمەڵە مەتەڵەیە کە مامۆستای هێژا ڕۆستەم باجەلان کۆیکردۆتەوە و دابەشی کردووە و لێکۆڵینەوەی لەسەر کردووە. سێ جار کۆڕ بۆ ئەم چەپکە مەتەڵە بەستراوە، سێ جارانیش بەچاپ کردن بڵاوکراوەتەوە لە:

1. گۆڤاری کاروان ژمارە (14) ساڵی 1983 کورتەیەکی بڵاوکراوەتەوە.
2. فۆلکلۆر،بەشی دووەم- هەولێر،بەغدا، 1985 لەلاپەڕە (28-45).
3. گۆڤاری ڕۆشنبیری نوێ ژمارە 109 ساڵی 1986 لەلاپەڕە (333-340)

مامۆستای ڕێزدار زۆر بەدوای کۆکردنەوە و لێکۆڵینەوەیاندا شەکەت بووە، من لە نزیکەوە دەزانم کەوا لە سەرەتای مامۆستایەتیدا لە ناوچەی باڵەکایەتی خولیای ئەم کارە بوو، چەند ناوچە و چەند گوند گەڕاوە، مەتەڵەکانیش فۆلکلۆرین، بەپێی زیرەکیو بۆچوون و شێوەزاری ناوچە و کەسەکان، گۆڕانیان بەسەردا هاتووە،. ئەگەر ئەومامۆستایانەش لەپێش مندا مەتەڵۆکیان کۆنەکردبایەوە و بڵاویان نەکردبایەوە، ئەوا منیش نەم دەتوانی بەسەریان دابچمەوە.

زۆربەی مەتەڵەکان، پێش ئەوەی لەلایەن مامۆستا باجەلانەوە بڵاوبکرێنەوە، چەند جاری دیکە بڵاوکراونەتەوە، (وەك پێشتر گوتومە زۆربەی ئەو بەڕێزانەی مەتەڵیان کۆکردۆتەوە، هاوکارەکانی پێش خۆیان فەرامۆش کردووە وکاری منیش لێرەدا ساخکردنەوەی دەقی ئەو مەتەڵانە نیە کە بۆ یەکەمجار بڵاودەکرێنەوە) گەرەکمە کەم و کورتی و شێواندنی مەتەلۆکە فۆلکلۆرییەکانی مامۆستا بڵاوی کردوونەتەوە بەپێی دەسەڵات و تواناو بۆچوونی خۆم، پاش بەراوردکردنیان لەگەڵ دەقی ڕاست و پوخت و گونجاوتر تۆماربکەم و ناتەواویەکانیشیان بەسەرچاوە و بەڵگەی چەسپێنەرەوە بخەینە پێش چاوان:.

1-((سێ پێ لە بانان دەبەزی، بۆقە و پێت ناڵێم؟))، وەڵام: بۆق

(ڕۆشنبیری نویٚ ، ژ 109، ل 338). (فۆلکلۆر، ب2 ، ل40).

بۆقی سیٚ پیٚ یا گیانەوەری سیٚ پیٚ لەسەر هیچ بانێکی ئەم وڵاتەدا نەبینراوە، دەبیٚ پیرەمێردی دەست بەگۆچان کرابێتە بۆق؟ مەتەڵۆکەکە دەڵیٚ: ((چوار پیٚی قوتەکە (قوندەکە) لەبانان ڕادەکا، بـــــۆقە و پیٚت ناڵیٚم؟)) (زاریٚ مولود عزیز – هەولیٚر) (قوندەکە: بیٚ کلك) هەروەها دەڵێن ((چواری چەقە، دووی زەقە، بۆقیشە و پیٚت ناڵیٚم؟). بڵاوکردنەوەی دەقی فۆلکلۆری بەبیٚ سەرەند و گێژکە و بەبیٚ بێژینگ و تەتڵەکردن، بەبیٚ زیوانشۆر و بژارکردن، بەرهەم بیٚ پیٚزو کرچ و کاڵ و زۆر و بۆر دەکات.

2– ((ئاشەوان دەگەڵ ژنەکەی، ئاشگێڕ دەگەڵ خوشکەکەی، ئەم چوارەی سەرەوە بۆ شووتی کڕین دەچنە بازاڕی کـــــەرکوك، لە ئەنجامدا تەنیا سیٚ شووتی دەکڕن بەڵام ئەوەی جێگەی سەرسوڕمانە هەر یەکە و شووتییێکی وەبەر دەکەویٚت))؟ (وەڵام): ژنی ئاشەوان خوشکی ئاشگێڕە). (فۆلکلۆر، ب 2، ...ل36).

ئەوەی من بیزانم ئاشگێڕ ئاشەوانە، هەر ئاشەوانیشە ئاش دەگێڕیٚ، چوار کەسی سەرەوەش نین بەڵکو سیٚ کەسن، دەقی ئەم مەتەلۆکەیە لە (ڕۆژی کوردستان، ژ63، ل 34) پیٚنج ساڵ پیٚشتر بەم جۆرە بڵاوکرایتەوە ((ئاشەوان بەخۆی و ژنەکەی، باراش هاڕ بەخۆی و خوشکەکەی، سیٚ کولیٚرەیان هەیە، هەریەکیش کولیٚرەیەکیان بەر ئەکەویٚت؟)) وەڵام: (خوشکی باراش هاڕ خێزانی ئاشەوانە).

2–((حەلوای سەر بنجی دەخۆی یان گوی مێرە قنجی؟))
(فۆلکلۆر/ ب2/...ل39)، (ڕۆشنبیری نویٚ ،ژ 109، ل 338)

ئەم دەقە چەند قنج ترە کە دەڵیٚ: ((دەخۆی حەلوای سەر پنجی، یان گوی میٚرووە قنجیٚ؟)) (زرار خدر رەسول، هەولیٚر) لەم دوو دەقەدا تەنها یەك پیت کەم و زیادی تیٚدایە جگە لە گۆڕینی شوێنی وشەکان، بەڵام جیاوازییەکی گەورە لە واتا و لە ڕیٚك و پیٚکیو ناسکی و سەروا وداڕشتنی ئەم دوو تیٚکستەدا هەیە. میٚرە قنج (لە هەردوو سەرچاوەدا نووسراوە) هیچ خزمایەتیو پەیوەندی لەگەڵ میٚش مەنگوینێدا نییە، بەڵاٚن ئاشکرایە کە

هەنگ مێرووێکی خنجیلەی سوودبەخش و خۆشەویستە. بەم شێوەیەش گوتراوە:- ((دەخۆی شەکری سەر پنجیێ، یان گوی قەلاسنجیێ؟)) وەڵام:- حەلوای سەربنجیێ (شەکری سەر پنجیێ) مەبەست گوو سەگە لەسەر پنجی ڕووەك، گوی مێرووە قنجیێ (هەنگ) یا (قەلاَ سنجیێ: کە دیێەکە لە قەدپاڵی چیای سەفین و بە هەنگ بەخێوکردن ناوبانگی دەرکردووە، مەبەست هەنگوینە. وا باوە کە هەنگوین گوی هەنگە، بەڵام ناوەڕۆکی مەتەڵەکە لە ڕووی زانستییەوە ڕاست نییە، چونکە هەنگوین لە قنگی هەنگەوە دەرناچیێ، بەڵکو لە دەمییەوە دەردیێ و خۆی لە شیلەی ئەم گوڵانەی کە دەیمژێت دروستی دەکـــات. مـــەتەڵ هەڵهێنەکە لەکاتی بیرکردنەوەیدا، لە هەڵبژاردنی دوو شت (گوو، حەلوا)، حەلوا (شەکر و شیرنەمەنی) بەشتێکی خۆش و خاوێن دەزانێت، گوی مێرووە قنجی بەناشرین و پیس دەزانیێ، لەوانەیە حەلواکە کە دەکاتە گوو سەگەکە هەڵبژێرێت و تێبکەوێت و دەبێتە گەپجاڕی و پێکەنین، ئینجا بۆی دەردەکەوێت کە لە هەڵبژاردنەکەدا تیێکەوتووە. پتر بۆ منداڵ و گەلحۆیان دەگوترێت، وەك مەتەڵ هەڵهێنانی تێدا نییە، بەڵکو هەڵبژاردنە و بۆ پێکەنینە.

4-((زەردی زەعفەران، نام لە ووشتران، بردیان بۆ کافران؟)) (ڕۆشنبیری نویێ، ژ109، ل335)، وەڵام: تووتن.

بەڕای من ئەم تێکستە ڕاستترو کوردانە ترە: ((زەردی زەعفەران، باردەکەن لە هێستران، دەیبەنە ناو کافران؟)) یا ((زەردی زەعفەران، نام لە ئێستران، بردم بۆ شاری کافران؟))، (سەردار فتاح، خەرمانێك...،ل22)

پاش دۆزینەوەی جیهانی نویێ (کێشوەری ئەمەریکا) لەلایەن کۆلۆمبسەوە، تووتن بە هۆی گەمیەوان و گەڕیدەکان بـڵاوبوویتەوە، لەوڵاتی ئێمەشدا چاندن و بەکارهێنانی تووتن (دواتریش تەماتە و پەتاتە کە لە خێزانی ڕووەکی باینجانیینەکانە (solaneceae)، ڕابردووێکی کۆنی نییە، تا سەردەمی (سوڵتان مرادی چوارەم - سوڵتانی عوسمانی) تووتن وەك تریاك و هیرۆین و حەشیشە و بەنگی ئێستا سەیر دەکرا، هەر کەسێك جگەرەی بکێشابوایە، فەرمـــــــانی کوشتنی

درابوو، بەلأم لە سەردەمی سولَتان سەلیمی دووەم دا فەرمانەکە هەلَگیراو باج لەسەر تووتن و توتن چاندن داندرا، لەو کاتەشەوە تاکو ئیَستا کەوشەنی کوردستان لەو شویَنانە نەبووە کە وشتر بار هەلَگری سەرەکی کاروانچییەتی و بازرگانییەتی بووبیَت، تا تووتن بۆ کەنار دەریا و کارگەکانی جگەرە بگویَزریَتەوە ئەوروپا. وشتر کە بارهەلَگریَکی چاکە و بەرگەی تیَنویەتی و برسیەتی و گەرما دەگریَت، لە بیابان و دەشتە پانەکاندا هۆی گواستنەوەی خویَ و خورما و... بووە، بەلأم ئەم بەستەزمانە کەلەش زل و پیَپانە لەگەلَ ناوچەی سارد و شاخاویدا کە جیَگەی بەرهەم هیَنانی تووتنە ناگونجیَت. لە کوردستانی عیَراق دا خەلَکی بەدەگمەن وشتریان دیوە، لە کوردستانی گەورەش دا وشتر کەمتر هەبووە، هۆی گواستنەوەی سەرەکی لە ناوچە شاخاویەکاندا هیَسترە، کە ولأخیَکی دوو رەگی نەزۆکە، چونکە لە دوو جۆری جیاوازدا پەیدا بووە، هیَزی ماین و ئارامی نیَرەکەری تیَدا کۆکراوەتەوە، زانایانی ئاژەلَناس بەپیَی بەلَگە میَژووییەکان لەم باوەڕەدان کە بۆ یەکەم جار هیَستر لە کوردستان دا بەپەڕینی نیَرەکەر لە ماین داکەوتووە (هەر وەك شویَنەوارە دیَرینەکانی: ئەشکەوتی شانەدەر و هەزارمیَرد و پەیکەری مرۆی لیاندڕتال و گوندی چەرمۆ وشویَنەواری کۆنینەی گەنم چاندن و ئاژەلَداری و چەندین بەلَگەنامەی دیکەش دەیچەسپیَنن کە سەرەتای کشتوکالَ و گوند نشینی لەم دەڤەرە سەریهەلَداوە) هیَستر کە ئاژەلَیَکی نەزۆکە بۆیە هەر لەم ڕوانگەوە مەتەلَەکی دیکە هەیە دەلَیَت ((نەچاندی لە نەزای بکە، نەزای لە نەنووستی بدەی؟)) خۆیَ ناچیَندریَت لە هیَستر باربکریَت هیَستری بالَەبانیش کە نازیَت لە ئاوی ڕووبـاری بپەڕیَنیَتەوە کە ئـــاوەکەی هەردەم لە ڕۆیشتن دایە و نـــاخەویَت. پـــاساویَکیش بـــۆ مـــامۆستا دەینینەوە و دەلَیَین کە مـــەتەلَەکەی مـــامۆستا بـــــاجەلان لەلایەن (بڕەك ئەیبوبیان لە سالَی 1982 لە هەتەلَەکەی کوردی لە ل14) بەم شیَوەیە بلأو کرابۆوە. ((زەردی زەعفەران، نایان لە وشتران، بردیان بۆ گاوران؟)).

5-((چوومە سەر دارەکی، سەد سینگم بڕی بەجارەکی، یەکم وە دایێدا، یەکم لە کایێ کوتا؟))، (ڕۆشنبیری نوێ، ژ 109، ل 336).

کـــوانێ (98) سینگەکەی مـــاوەتەوە؟ ڕاست و ڕەوانترە کە دەڵێن: ((چوومە ناو دارو بارەکی، چوار سنگم بڕین بەجارەکی، دووم کوتا کایێ، دووم دا دایێ)).

ئەمانە لە کۆڕی مەتەڵ هەڵهێنان دەگوترێن، بەڵام هەڵهێنانی تێدا نییە، بەڵکو جۆرە پێشبڕکێیەکی لێك نزیك بوونەوەی وشەکان و پیتەکانن، کە زمان ڕەوانی و دەمڕاستی و زیرەکی تێدا بەدیار دەکەوێت. هەروەك دەڵێن ((میوانەکەمان هات، دایکم نۆ نانی دایێ، نۆ گای دایێ)) بە دووبارە و سێـــبارە کردنەوەی دەقەکە بەخێرایی، تەتەڵە و زەللەی زمان پەیدا دەبێت و لە کابرا و لە دایکی کابرا دەقەومێ، دانیشتووەکانیش بە تێکەوتن و هەڵەکردنەکە تێر پێکەنین دەبن و دەبێتە گاڵتە و گەپێکی خۆش و کات بەڕێ کردن.

6-((گەنمە نێریەکی پرچن پرچن ,هەر پرچم گرت و لێ ی هەلاتم ,پرچی گرتم و لێی هەلاتم)). (ڕۆشنبیری نوێ، ل326). (فۆلکلۆر، ب 2، ل34).

لە هەردووکیاندا (گەنمە) نووسراوە بۆیە ناکرێت بەهەڵەی چاپ دابندرێت, من ئەم دەقەم ئەوها بیستووە ((گـــەیشتمە نێریەکی پرچن, هـــەر پرچم گرت و هەڵیهاتمێ, هەرپرچم بەرداو هـــەڵی هـــاتمێ)). ئەمەشیان دەچێتەوە بابەتی پێشبڕکێیەکەی کە پێشتر باسمان کرد. تێبینیم لەسەر دەقەکەی مامۆستا: (گەنمە) نیيە، بەڵکو گەیمە (گەیشتمە)یە، (پرچی گرتم) نییە (پرچم گرت)ە چونکە نێری واتە (تەگە) پرچی مرۆ ناگرێت، (لێی هەلاتم) نییە و (هەڵی هاتمێ)یە چونکە مەبەست سوار بوونە، تەگەش(نێری) سواری بزن دەبێت! هەتەڵە نییە و تەتەڵە کردنی زمانە.

7- (مەیلەکم هەیە مەیلانە، لەناو بوخچەی سوڵتانە، لەبۆ ڕۆژی تەنگانە) وەڵام: منداڵە لەناو سکی دایکیدا. (ڕۆشنبیری نوێ ژ 109، ل 340)

مەتەڵەکە پێشتر چەند جار بڵاوکرایتەوە کە دەقەکانیان بەپێزتر و پڕ واتاترن، بۆ نموونە: ((چتێکم هەیە لە چتانە، وا لە بوخچەی سوڵتانە، خوا نەبێ هیچ کەس

نەزانە؟)) (ڕۆژی کوردستان، ژ 63، ل 37). ((چ شتێك هەیە چشتانی، لەناو بوخچەی سوڵتانی، خودا نەبی کەس نایزانی؟)) (ڕۆشنبیری نویٚ ژ94، ل 79 و چەند باسێکی ئەدەبی ل 27). ((مەیلەکم هەیە مەیلانی لەناو بوخچەی سوبحانی، خودا نەبی کەس نایزانی؟)). (فاتح حاجی محەمەد دارەبەنی).

منداڵ کە لەنـــاو سکی دایکیەتی سگەکە بە بـوخچەی خــودا داندراوە، تەنها خوداش لەکاتی دروست بوونی منداڵەکە دەزانێت نێرە یان مێیە، بەلاٚم منداڵ لە ناو سگی دایکی داناندرێت بۆ ڕۆژی تەنگانە، وەك پارەی سپی لەناو خەزێنەدا بۆ ڕۆژی ڕەش بێت و ئەوکاتەی بتەوێت دەری کەی.

8-((**پیاوی یان میاوی؟**)) (**فۆلکلۆر، ب** 2، ل40)، (**ڕۆشنبیری نویٚ**، ژ 109، ل 338

9- ((**خوشکی یان مشکی؟**)) (**فۆلکلۆر، ب**2 ، ل 40).

لەگەڵ مەتەڵدا نێوانیان ئاسمان و ڕێسمانە، ئەگەر ئەمانە مەتەڵ بن ((سەرمایە یان گەرمایە، هەڵبژاردنی تێدایە، زۆر جۆرە مەتەڵی دیکەش دێتە کایە)).

10- **ئەگەر (فڕی فڕی و فڕی فڕی قەل فڕی) ڕۆشنبیری نویٚ، ل**340. **جۆرێك بیٚ لە مەتەڵ ئەوا (چاوشارکیٚ و خەجەڕۆ پینە و پەڕۆ)ش دەبنە مەتەڵ ئەوانیش یاری منداڵانن. خۆ خلە لەبلەی کەمتر نییە. فڕی فڕی قەل فڕی گەمەیەکی منداڵانەیە و خوالێخۆشبوو مەلا محەمەدی کۆیی نووسیویە و بەهەشتی گیو موکریانی چاپی کردبوو و مامۆستا محەمەد کەریم شەریف دووبارە لە (فـــۆلکلۆری یارییەکانی کوردەواری، ل 117-118)دا لەسەری نووسیووەتەوە.)**

11- (**هەولێر... ئەتۆ ڕێوی ئەمن شێر**) (**ڕۆشنبیری نویٚ** ، ل339).

12- (**باژێڕ... ئەتۆ پاقڕ ئەمن زێڕ**). (**ڕۆشنبیری نویٚ** ، ل339).

13- (**ڕیٚ... ئەتۆ جۆگە ئەمن زیٚ**). (**ڕۆشنبیری نویٚ** ،ل339).

14 (**یەك دەم.. دوو دەم.. بەسەر دەیان دا پاز دەدەم**).

هەڵهێنان و بـــــیرکردنەوەیان تێدا نییە، پەیوەندی و خزمایەتی دوور و نزیکیان لەگەڵ هیچ جۆرە مەتەڵێك دا نییە، چیرۆکی((کۆسە کۆسانێ و...بڵێ جوو، لە کیست چوو...))ش جۆرێکن لەم مەتەڵە تازە بابەتانە. هەر وەها دووبارە کرنەوەی سەلم کی،(کە دەبێتە کیسەڵم و) رۆشنبیری نوێ، ل 339، کە لە ژێر جۆرە مەتەڵی شەشەمی داناوە، هەمان بابەتی سەرەوەیە و بە مەتەڵ داناندرێت.

مامۆستا دەفەرموێ: ((لێکۆڵینەوەیەکی قووڵ و ورد و زانستییانەم کردووە)) منیش دەڵێم تەنها بۆ بڵاوکردنەوە یەك مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی گەر بڵێین ئێمە بڵاوی دەکەینەوە، نەك لێکۆڵینەوەیەکی تێروتەسەل، پێویستە سەربەسەر هەموو ئەم سەرچاوانە دابگرین کە پەیوەندیان بەمەتەڵی فۆلکلۆری کوردییەوە هەیە، سەرەڕای سەرچاوەکانی زانستی فۆلکلۆر بەشێوەیەکی گشتی، بەڵام مامۆستا نە پەنجەی بۆ ڕاکێشاون و نەبەکاریشی هێناون.

15- مامۆستا دابەش کردنی مەتەڵی کردووتە دووبەش.

بەشی یەکەم بۆ پێنج جۆر و بەشی دووەمیش بۆ دە جۆر، بە بۆچوونی من دابەش کردنیان بـــەپێی بـــابەت و خـــزمایەتی و نزیکایەتی مەتەڵەکان لەگەڵ یەکـــتریدا، لێکۆڵینەوەکە سەرکەوتووتر دەکات و تێکەڵاو کردن و شێواندنی دەقەکانیش کەمتر دەکـــاتەوە، بەراوردکردنیان ئـــاسانتر دەبێت و بـــاری ئـــابووری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری و زیرەکی و بیروباوەڕی میللەتەکەش ڕوونتر دەنوێنن.

16- نموونە هێنانەوەشی بۆ هەر جۆرێك لە جۆرەکانی کە مامۆستا دابەشی کردووە، هەندێکیان لەگەڵ دابەش کـــردنەکەدا ناگونجێن. مـــامۆستا زۆر دەقی پوخت و بایەخداری لەبەردەست دا نـــەبووە تـــا بیانکـــاتە دەسکەلا، وەك ئەو نموونانەی خوارەوە کە مشتێکن لەم خەراوەرەدا:

أ-((مەیلەکم هەیە مەیلانە، لەناو بوخچەی سوڵتانە، لەبۆ ڕۆژی تەنگانە)).

لەگەڵ مەیل مەیلانێی جۆری نۆیەم ناگونجیٚ، مەیل مەیلانی وانییە. لە ((فۆلکلۆری یاری‌یەکانی کـــوردەواری، محمد کريم شريف، ل132)) دا مەیل مەیلانیٚ بەدریـــژی باســـکراوە، منیش دەمەوێت کورت بـــڕی بکەم و دووبارە درێژی نەکەمەوە، تەنیا هەبوونی وشەی (مەیل) کە بەواتای مەتەڵیش دێت ڕەوا نییە مەتەڵەکە بخەینە خانەی گەمەی مەیل مەیلانیٚ.

ب- هەردوو مەتەڵە عەرەبییەکەی (ل366و ل337)ی ڕۆشنبیری نویٚ: .

((ما معنى هذه الحزورة: يا قاضي تها، أسألك عن امرأة تزوجتها، فهي أمي وأنا ولدتها،)) و ((أبن وأبن أمي , وأنا بنت باكرة))

دەکەونە بەر یەك جۆر و لە یەکدی جیا ناکرێنەوە.

ج- مەتەڵەکەی مـــەلا مەســـعودی بیٚبـــەش (هەڵهێنێك ئـــەڵێم لە شەش پیتانە، دەرئەچیٚ هەرمانگ لەم کوردستانە، پتی یەك و دوو بەچوار پیٚ ئەدریٚ، وا ئەبیٚ کاری دیشی پیٚ ئەکریٚ...هتد) وەڵام گۆڤاری (کاروان)ە.

ناچێتە سەر ئەدەبی تەمو مژاوی سەردەم، بەڵکو مەتەڵێکی رووتی نووسراوی سەردەمە، خوالێخۆشبووان: مامۆستایان نەجـــمەدین مەلا و زیوەر و گۆران و بێکەس و کاردۆخی و ... لە کۆنەوە زۆریان لەم بابەتە مەتەلانە نووسیوە، نموونە:- لە لاپەڕە دووی رۆژنامەی ژین ژمارە (555)دا کە لە شوباتی ساڵی 1939ز دەرچووە مەتەڵێکی مەلانەجمەدین نوسراوە کە دەڵیٚ:- ((مەتەڵەکەمان پارچەییێکە لە خاکی سلێمانی، شەش پیتە، سێیانیان باڵندەییێکە هەمیشە بەسەر دەستی شاهانەوەبووە و هەڵفڕیوە تەقڵەیەکی لێداوە و وەرگەڕاوە، هەر لەو نزیکانە بووەتە روبارێکی مەزن، پارچەی چوارەمی ناوەتە ژێرخۆی کردوویە بە یاری، ئەو باڵندەیە دوایی پارچەی مەتەڵەکەی کردوتە دەستی بۆی بووە بە پارچەیەك خشڵ ، 1 و 3 و 6 بۆت هاتووتە شیر، سیٚ پیتی دوایی سەرەو ژێر لێدە دەنگێکی خۆش ئەبیٚ)) وەڵام (بازیان) لە لاپەڕە دووی ژمارە (556)ی هەمان رۆژنامە مەتەڵێکی دیکەی لەم بابەتە بەناوی مامۆستای نەمر زیوەر بڵاوکرایتەوە.لە نێو دیـــوانی شـــاعیرەکانیشمانا نموونە زۆرن، بەڵام ئەمانە مەبەستی ئێمە نین.

د- بەڕای من ناوەڕۆکی بابەتەکە ((مەتەڵی فۆلکلۆری کوردیو پەیوەندی بەئەدەب و هونەری تەومژاوی ئەمڕۆمانەوە)) کەم و زۆر نیشانەی ناوونیشانی نەپێکاوە، **زۆریشی کورت کردووە، ئەگەر چی تەم و مژ و هیما لە ئەدەب دا شتێکە و (چەندین مەبەستی تایبەتی خۆی هەیە، کە پەیوەندی بە کارەکەی ئێمەوە نییە)، مەتەڵیش شتێکی دیکەیە.**

2- کۆمەڵێك مەتەڵی کوردی

ناونیشانی کــۆمەڵە مــــەتەڵێکە کە مامۆستای بــــــەرێز محمدی مەلا کریم کۆیکردوونەتەوە و پێشەکی بۆ نووسین و لێکدانەوەی بۆ کردوون و لە لاپەڕە 34-42ی ژمارە(163)ی گۆڤاری ڕۆژی کوردستان، ساڵی1981بلاوکراونەتەوە.

بە بڕوای من ئەم کۆمەڵە مەتەلەی مامۆستای بەڕێز کە 97 مەتەڵی جۆراوجۆرن و بەپێی ئەبجەدیەتی پیتی سەرەتایان ریزیکردوون، جوانترین و نایابترین کۆمەڵە مەتەڵن بلاوکرابنەوە و باشترین لێکدانەوەشیان بۆ کراوە.

ئەم سەرنجانەی خوارەوەم دەربارەی مەتەڵەکان هەیە:

1-((بەژنی باریك شەوی تاریك)) وەلامەکەی تفەنگە. مەتەڵی ژمارە 14 لە ل 36

من وادەزانم نیوەی دووەمی مەتەڵکە: ((خۆم ناوێرم تۆ دەنێرم)) ی کەوتووە، چونکە تفەنگ بــــۆ فیشەك تەقاندن وگوللە هاوێشتن بەکــاردێت و گوللەکەش دەنێردرێتە شوێنی ترسناك کە خاوەن تفەنگ خۆی ناوێرێت بچێتە ئەوێ.ئەگەرنا مەتەڵەکە بۆ کچێکی بەژن باریك بە شەوێکی تاریك دەشێ.

2-((خوا نەیکردووە)) (نەی، قامیش) مەتەڵی ژمارە 40 ل 38.

ئەویش نیوەی دووەمی(و هەیە) کەوتووە، پێشتر مامۆستای نەمر علاءالدین سجادی لە دەقەکانی ئەدەبی کوردی ل 166 دا بلاوی کردۆتەوە و دەڵی[1]: ((خوا نەی ناوە و هەس!))

3-: ((دەشتێکە و دووکانێکە، چوار مەڕو شوانێکە؟)) مەتەڵی ژمارە 47،ل 38 و ((سەربانێکە و بن بانێك چـــــوار مەڕە وشوانێکە)) مەتەڵی ژمارە 55، ل39 وەلام دەست. وا دەزانم دوو تیکستی یەك مەتەڵن.

1- - لە بەرگی گۆڤارەکە نووسراوە ژمارە 63، کەچی لە پێرستی ناوەرۆکی بەشە کوردییەکەی نووسراوە ژمارە 60 .!

4- **هەروەها مەتەڵی ژمارە 44،ل38** ((دوانت ڵێ هەڵکێشم، دوانت ڵێ راکێشم، ، بە وشکی تێت ئەخەم، بە تەڕی لێت دەرکێشم؟)) **و مەتەڵی ژمارە 96،ل42** ((یەکی لەپشتی، دووی پێوە شـــۆڕ ئەبێتەوە، بە وشــکی تێیدەنێن، بە تەڕی دێتە دەریێ؟))، **(وەڵام لغـــاو و زین) دەکــرا بکرینە دووتێکستی یەك مــەتەڵ، پێشتر نووسیوومە کە دەقی مەتەڵەکە جوانتر و تەواوترە کە دەڵێن : ((یەکی ڵێ دەکەم "1"، یەکی لەبن زگی ڕادەکەم (2)، یەکی لەبن کلکی دەنێم (3) دووی پێوە دەکەم (4)، دووی لێوە دەکەم (5) دووی بەسەر قوزیێدا شۆڕدەکەمەوە، بەهیشکی تێی دەنێم، بەتەڕی دەری دێنمەوە (7) ؟)) وەڵام (1) یەك زین لە ئەسپ دەکرێت. (2) تەنگە کێش (تەنگەبەند) (3) قوشقونە (پارو، ژێرکلکە). (4) رکێب (ئاوەزەنگ)، (5) ڕێشمەو دەسجڵەو، (6) گوڵنگەی پاشکۆی زین، (7) لغاو. (لە حاجی محمد سلیمان شێخ بزێنی، ڕاوچی، وەرگیراوە) .**

5- ((لووتەی لە ماڵ تۆراو)) مەتەڵی ژمارە 75، ل 40: **وەڵام مێخی دەوار ، چونکە دەوار لە دەرەوەی ماڵ هەڵئەدرێ.**

من وای بۆ دەچم کە مەبەستیان بێت سینگی داوی هەڵدانی رەشماڵەکە لە دەرەوەی دەوارەکەیە، نەك دەوار لە دەروەی ئاواییە.

6 – مەتەڵی ژمارە 85، ل 41 : ((مەڵێ هات بە سیسی ئیسا لە موسای پرسی، ئەو مەلە بۆ رۆیی بە برسی؟))
وەڵام مەل بە مردووشوبهێنراوە.

من وام بیستووە و واشی بۆ دەچم کە مەبەست لە مەتەڵەکە مانگی رەمەزان بێت ،چونکە بۆنی ئاینی دەدات و برسیەتی و سیس بونی مرۆی برسی لە رمەزانا دێنێتە بەرچاو، لە زۆر مەتەڵی دیکەشدا مانگی رەمەزانیان بە تەیر شوبهاندووە.((تەیرێك هات بە هانەهان، دندووك سپی شاقاڵ کەوان،گەورەی گرتن، گچکەی بەردان.))،
((مەلێك هات بە هانە هان، شاپەڕ سپی تیر و کەوان، عیسا لە موسای پرسی، ئەو مەلە بۆ رۆیی بەبرسی؟)) لە ئاسۆی زانکۆ، ژ 2، ساڵی 1980 بڵاوکرایتەوە

7– مەتەڵی ژمارە 89 ل 41 ((هەر لە بەیانی تا ئێوارە خۆڵ ئەکا بەسەر خۆیا، ئێوارە دێتەوە لە ئاغەژنەکەی خـــــۆی جوانترە)). ((وەڵام گـاسن، مەبەست لە ئاغەژنەکەی ئێرەقەکەیە کەلێی گیرکراوە، خزمەتکاری بۆ ئەو ئەکا و زەوی بۆ هەڵ ئەگێڕێتەوە، بۆیە لێی جوانترە، چونکە ئەم ئاسنە و ئەو دارە.))

من وادەزانم ئاغەژنەکە کەیبانوی ماڵی خاوەن جووت وگاسنەکەیە، چونکە جوتیار یا رەنجبەر بە خاوەن کارەکەی خۆیان دەگوت (ئاغا) لە لایەکی دیکەشەوە لە دەقەکەدا دەڵی ((ئێوارە دێتەوە))ماڵی ئاغا، بۆیەش گاسنەکە جوانترە، چونکە ئەو کانزایە ئەوەندەی لەگڵ بخشێت، لـــووس و بـــریسکەدار دەبێ. ناکرێت زمانەی ئامووەرکە (هەوجاڕ، ئێلەقە) بە ژن دابندرێت چونکە گاسنەکە گەرۆمەی هەیە و زمانەکەش لە گاسنەکە رادەکرێت.

دەڵێن قسە قسەی رادەکێشی، بۆیە ئەگەر درێژ دادڕیبکەین و لە چەقی بابەتەکە دوور بکەوینەوە بەڵام لە جغـــزەکەی دەرنەچین: دەڵێن پیشەگەری میللی وەك: ئاسنگەری و زێڕینگەری و بیناسازی و دارتاشی و داو ودەرمانی کوردەواری... لە ئیمارەتی سۆران– رواندز زۆر باوی هەبووە، تۆپەکەی وەستا رەجەبیش باشترین بەڵگەیە، پێشتریش لە دەڤەرەکەدا وا بـاوبوو کە جـــوتیار رۆژانە ئامووری لە کێڵگەکەیدا بەجێدەهێشت، لە سەردەمی پاشای گەورەدا هەوجاڕدز پەیدابوون و جوتیارەکان لە ترسی دزان رۆژانە ئامووریيان دەبردە سەرکار و ئێوارە دەیانهێناوە، هەراسان ببون، ســـکاڵایان لەلای پــاشا دەربڕی، ئەویش رۆژێك فەرمانیدا: هەمو پیاوانی ناوچەکە لە سەر لێواری خەرەند کۆبکەنەوە، خۆی لە شوێنێکی بەرز رووەو حەشاماتەکە وەستاو قسەی بۆ دەکردن لە هیکەوە گوتی ((کورە کابرای شان بەقوڕ ئەوە لۆ ئاموران ئەدزی)) کابرای دزەش بێدەستی خۆی ئاوڕی بۆ هەردوو لاشانی داوە و دەستی پێداهێنا.ئیتر دزە ئاشکرابوو و چارەیان کرد و لەو رۆژەوە ئامووری لەسەر زەویێ بەجێدێلن و نایهێننەوە.

ئەگەر مەتەڵەکانی مامۆستا کۆی کردوونەتەوە لەگەڵ مەتەڵەکانی بەرێزان :

سەردار فەتاح (1977) خەرمانێك لە مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی. و فخرالدین رۆوف (1978) چەپکێك لە مـــەتەڵی فـــۆلکلۆری کوردی بەراورد بکرێن کە دوو نامیلکەی تایبەتن بە مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی و پێشتریش بڵاو کراینەوە ، ئەوا مەتەڵەکانی مامۆستای بەرێز دەبنە مێوژی سەر بووکێ، بەڵام ئێمە تەنها لەگەڵ دوو سەرچاوە بەراوردیان دەکەین کە تایبەت نین بە مەتەڵ و دووکتێبی زۆر دیارن ناکرێت بڵێین مامۆستای رێزدار نەیدیون :

1- عیزەدین مستەفا رەسوول (1979) لێکۆڵینەوەی ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی چ 2، ل 210- 213 . کە چاپی یەکەمی لەساڵی دا بڵاوکرایتەوە1970.
2- علاءالدین سجادی (978) دەقەکانی ئەدەبی کوردی ل 163-167.
لە سەرچاوەی یکەم دا سێ مەتەڵ و لە دووەمدا (14) مەتەڵ بڵاو کرایتەوە.

1- ((سایەقەی سامانێ هەوری فەرەنگی، دوو ئاو لە جامێ هەریەك لە رەنگێ؟)). رۆژی کوردستان، ژ63،ل39).پێشتریش لەم سەرچاوانەی خوارەوە بڵاوکرایتەوە

ا- (د.عیزەدین مستەفا رەسول(1979) ،ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، چ 2، ل 212

ب- (جەمال بابان،گۆڤاری پەروەردە و زانست، ژمارە 1،ساڵی1971).

ج- (سەرنجێك لە دەروازەی فۆلکلۆری کوردی، نەقابەی مامۆستایان، 1961، ل25).

2- ((بەقەد پوولێکە، پڕ بە ژوورێکە ؟)).گوڵی چرا (رۆژی کوردستان...ل 36)
((بەقەد پوولێکە، پڕ بە ژوورێکە ؟)).(عیزەدین...لێکۆڵینەوەی ...ل210)

3-((بیگرە پڕ بە مشتێکە، بەرىدەی پڕ بە دەشتێکە؟)). (رۆژی کوردستان...ل 36).

((بیگرە مشتێکە، بەرىدە دەشتێکە)) چرا (سجادی...دەقەکانی...ل 164.)

4- ((تەپ لەسەر تەپ، دەستت لە رەپ.)).دەستاڕ (رۆژی کوردستان...ل 37

((تەپ لەسەر تەپ, دەستت لە رەپ؟)) (**سجادی... دەقەکانی... ل** 165.)

5- ((هێستره شەشەم، شەش پا و دوو دەم، ماڵیان لە چەم، بێترس و خەم؟)) **(رۆژی کوردستان...ل** 41)

((شەش پا و دوو دەم، ماڵی ها لە چەم ؟)) **(سجادی...دەقەکانی. ل** 16.)

6-((سەری یەکە و بنی دوو، بــە قنگی بــاو و باپیرتا چوو؟))**(رۆژی کوردستان، ژ** 63، **ل** 39)

((هەڵئەچیێو دا ئەچیێ، بەقنگی باو و باپیرتا ئەچی؟)) **(رۆژی کوردستان...ل** 41)

((لە سەرەوە یەك، لە بنەوە دوو، بە قنگی باو و باپیرتا چوو؟))

(**سجادی... دەقەکانی... ل** 166.)

هەرگیز مەبەستم نییە بڵێم: _ ئەگەر یەکێك دەقێکی بڵاوکردەوە ئەوا کەسیدیکە مافی چاپکردنەوەی نەبێت، بەڵام دەڵێم ئەگەر بەراورد بکرێت و ئامارژەش بۆ سەرچاوە چاپکراوەکان بکرێت، ئەوا ماندووبوونی هاوپیشەکانمان فەرامۆش ناکەین و کۆششی هەردوولایانیش دەنوێنێت، لە لایەکی دیکەشەوە کەموکورتی دەقەکان زەقتر دەردەکەون و باشتریش کەلێن و درزەکان چارە دەکرێن، پتریش شێوەی زانستی و ئەکادیمیانە پەیرەو دەکەین ... مەبەستی من لێرەدا هەموو ئەو بەرێزانەیە کەدەق کۆدەکەنەوە و تۆماری دەکەن. زۆر بەئاشکرا دیارە کە زۆر لەو بەرێزانەی مەتەڵیان کۆکردۆتەوە و چاپیان کردووە، لە زۆر شوێندا سوودیان لە چاپکراوەکانی پێشەخۆیان وەرگرتووە و بە دەگمەنیش ئامارژەیان بۆ دەکەن، بەم کردارەش نەك هەر بەرهەمەکانیان رەسەن و بەپێزتر نابێت بەڵکو بە پێچەوانەش دەکەوێتەوە.

تێبینی و روونکردنەوە

1 – لەبەشەکانی پێشتردا مەبەستمان لێکۆڵینەوە و راستکردنەوە بـــوو، بۆیە لە هەموویاندا وەك بابەتە ئەکادیمییەکان ناوی سەرچاوەکانمان تۆمارکردووە. بەڵام لێرە بە دواوە وەکو پێشتر ئاماژە بۆ سەرچاوە چاپکراوەکان و ئەو کەسانە ناکەین کە مەتەڵەکانمان لێ وەرگرتوون، چـــونکە زۆربەی مەتەڵەکان لە چەندین گــۆڤار و کتێبدا بەشێواز و دەقی جۆراوجۆر بڵاوکراونەتەوە، ئێمەش بە بۆچوونی خۆمان پوخت و رەوان و گونجاوەکانمان هەڵبژاردوون و لە گەلێك شوێنیشدا بە هۆی مەتەڵزانانەوە کەم و کورتییەکانمان چارەکردوون و چەندین مەتەڵیش بۆ یەکەم جار چاپدەکرێن، خۆ ئەگەر لە گشت شوێنێکا وەك توێژینەوە ئاماژە بە هەموو ئەو سەرچاوانە بکەین (تەنها هەرمەتەڵێك لە چـەندین چـاپکراودا بڵاوکرابێتەوە و هەندێك جــار هـــەمان دەقە و لە هەندێك شوێنیشدا کــەمێك جیاوازیان هەیە) ئەوا خوێنەر زۆر زوو زوو لە دەقەکان دادەبڕێت کە رەنگە بێزارببێت، لەلایەکی دیکەشەوە هەر ناوی ئەم سەرچاوانەیە کە دەبێ دەیان و سەدان و... جار بیان نووسینەوە، لە ئەنجامیشدا کتێبەکە ئەوەندە گەورە دەبێت رەنگە نەتوانم چاپی بکەم، بۆیە لە کۆتایی کتێبەکە هەر وەك زۆربەی چاپکراوەکان، بەشێوەیەکی گشتی ئاماژە بە گشت ئەو سەرچاوانە دەکەم کە سوودم لێوەرگرتوون.

2– لە کاتی پاکنووسکردنەوەی کتێبەکە ســێ چـوار ســەرچاوەم لەبەردەستدا نەمابوون و چـــەندین جـــاریش رەشنووسەکە بە دەسنووسی چەند کەسێك نووسراونەتەوە، سەرەڕای هـــەڵەی کۆمپیوتەر، بە ئاشکراش لە دەقی هەندێك مەتەڵدا تێکەڵاوکردنی شێوەزارەکانیان تێدا بەدیدەکرێت، بۆیە دوورنییە هەندێك هەڵەی بە نەکاوی و نائەنقەست روویدابێت، یا لە سەرچاوەکانی پێش کتێبەکەی من بە هەڵەی نووسیویانن یا مەتەڵبێژەکان بە تێکەڵاوی ناتەواوی و گوتوویانن.

بۆیه هێشتا له هەندێك دەقدا کەموکورتی و ناتەوای بەئاشکرا بەرچاو دەکەون و بـــۆمان چارە نەکــراون و بۆخۆشمان بە راستمان نەزانیوە دەستکاریان بکەین) ئەمانەش پاساوهێنانەوە نین، بەڵکو ئەمانەتێکی زانستییە، دەبێ پێی لێ بنێین، پێ لە هەڵەنانیش پتر گەورەیی و دەسپاکی دەنوێنێ، شاردنەوەی راستییەکانیش بێتوانایی و نەزانی و... دەردەخەن.

لە سەرچاوەکاندا ئاماژەمان پێکردووە کە لە زۆر ناوچاندا خۆم راستەو خۆ لە دەمی خەڵك دەقەکانم وەرگرتووە، بەڵام لە زۆر نـــاوچانیشدا دڵـــسۆزان لە خەڵکیتر کۆیانکردۆتەوە و بۆیان ناردووم.

بەشی سێیەم:-

پۆلینکردن و دابەشکردنی دەقی مەتەڵەکان

بەپێی بابەتکانیان

پۆلینکردن و دابەشکردنی مەتەڵەکان بەپێی بابەتکانیان : ـ

دەقی مەتەڵەکانم بە گوێرەی پەیوەندی ناوەرۆکەکانیانەوە پۆلین کردووە، نەك بەپێی ئـەبجەدیەیی پیتی دەسپێکردنیان، چونکە وادەزانم ئەگەر بە پێی پیتی ســــەرەتای مــەتەڵەکان ریزبکرێن، ئەوا دەبێت دەق و ناوەرۆکی یــەك مــەتەڵ گــەلێك جــار دووبارە بکرێنەوە (هەرچەندە بەپێی ناوەرۆکیش دەقی هەندێك مەتەڵ چەند بابەتێکی جیای گرتۆتە خۆ، بۆیە هەندێکیان دووبارە کردنەوەیان گەرەکە، بەڵام گەلێك کەمــــترە گەر لەگەڵ ریــــزکردن بە پێی پیت بەراورد بکرێت.) بــۆ نـموونە: کە مەتەڵێك لە دەوروبەری هــــــەولێر بە **(دە)** دەسپێدەکا، هەمان مەتەڵ لە نـــاوچەی ســــلێمانی سەرەتاکەی ئەبێتە **(ئـە)**، لەوانەیە لە دەڤەری دهۆکیش پێشگرێکی وەك: (مامکێ منۆ) ی بخرێتە پێش، یا مەتەڵێك لە یەك ناوچەدا سەرەتای مەتەڵەکە **(شتێکم هەیە)**،**(تشتێکم هەیە)**، **(چشتێکم هەیە)**، **(ئەشتێکم هەیە)** بێت! یا هەر مەتەڵێك لە سەرەتادا چەندین پێشگری بۆ داندراوە.

هەر چەندە لە سەرەتا یا کۆتایی هەر مەتەڵێکدا دەبێ ئامرازی پرسیار هەبێت، بەڵام بەزۆری بەهۆی کورتبڕییەوە وەلاندراوە.

پۆلین کردنی مەتەڵ بە پێی بابەت و ناوەرۆك، بیرکردنەوە لە هەڵهێنان و هەڵسەنگاندنیان ئاسانتر دەکات و رەوانی و جوانکاری دەقەکانیشیان روونتر دەخاتە بەرچاوان. پۆلینکردنی مەتەڵان بەپێی بابەتەکانیا زۆر ئاڵۆزە و ئاسانیش نییە، چونکە هەر چۆنێکیان پۆلین بکەین هەر ناتوانین چەندین پێوەری سنووردار دیاری بکەین بۆ ئەوەی بابەتەکان تێکەڵی یەکتر نەبنەوە، هەر چۆنێك بێ، مەبەستمان ئاسانکاری و قووڵبوونەوە و کورتبڕییە.

ریزکردنی مەتەڵ بە پێی پیت، کارەکە ئاسانترە و دۆزینەی دەقەکانیش ساناتردەکات، بــــەڵام لە هەمان کاتدا بیرکردنەوە لە چۆنیەتی داڕشتن و هەڵهێنانی مەتەڵەکان فەرامۆش دەکات، چونکە دابڕ دابڕێکی زۆری تێدەکەوێت کە ئەمەیان گرنگیەکی تایبەتی هەیە.

پۆلین کردنی مەتەڵ بە پێی بابەت و ناوەرۆك:-

یەکەم : ـ مەتەڵی تایبەت بە ئاین:ـ
دووەم : ـ مەتەڵی تایبەت بە سروشت:
سێیەم : ـ مەتەڵی تایبەت بە مرۆڤ و ئەندام و بەشەکانی لەشی مرۆڤ
چوارەم : ـ مەتەڵی تایبەت بە جلوبەرگ و کەلوپەلی تایبەت بە مرۆڤ
پێنجەم : ـ کارکردن و کەرستەی کارکردن و کەلوپەلی دیکە
شەشەم: ـ رووەك و بەروبووم و خواردەمەنی رووەکی.
حەفتەم : ـ مەتەڵی تایبەت بە زیندەوەر و ئاژەڵ وبەروبوومی ئاژەڵی :
هەشتەم :ـ مەتەڵی بیرکاری و ژمارەیی،
نۆیەم : ـ مەتەڵی هەمەجۆر.
دەیەم : ـ وەڵامی لەخۆی
: ـ تەتەڵەی زمان (تێکەوتن، زمان خلیسکان):

یەکەم :ـ ئاین و ئاینداری لە مەتەڵی فۆلکلۆری کوردیدا

ئاین و ئاینداری لە مەتەڵی فۆلکلۆری کوردیدا*:

وەك دەزانین زۆرینەی کورد لە کۆنەوە ئاینی ئیسلامی بە بیروباوڕێکی پتەوەوە وەرگرتووە، ئەمەش لە رەوشت وکردار و بیرکردنەوەی رۆژانەی‌دا خۆی دەنوێنێت و لە بابەتە فۆلکۆرییە هەمەرەنگەکانی سەردەمە جۆراوجۆرەکانیدا رەنگی‌داوەتەوە، هەر لەم راونگەیەشەوە زۆرجاران ناحەزە ویژدان رەشەکانی ئەم میللەتە موسڵمانە دڵپاك و بێ‌پشتیوانە لە پەنای ئاین و بەناوی ئیسلامەوە خەنجەری ژەهراوییان لێداوە.

مەتەڵی فۆلکلۆری وەك پێوەرێك بۆ هەڵسەنگاندنی تواناو زیرەکی و بیرتیژی تاکەکان، لە لایەکی دیکەشەوە بە مەبەستی وانەدادان و پەروەردەکردن بەکارهاتووە، سەرەڕای ئەوەی کەوەك شەوچەرە لە مزگەوت و تەکییە و دیوەخانەکاندا، لە کۆڕی ئاینزانان و خەڵــکی سادە و خوداناساندا کاتی خۆی دراوەتێ، لەم کورتە دەرفەتەدا دەقی هەندێك مەتەڵی فۆلکلۆری ئاین بابەت کە لە دێرزەمانەوە دەربارەی ئاین وبیروباوەڕی خۆیان هەڵیان بەستوون، دەخەینە بەردیدی بەرێزان :

لەبارەی بیروباوەڕ و فەلسەفەی‌مردن و ژیانەوە : ـ

1- ((لە هەمو کەسێك بێ‌کەسترە و لە هەمووانیش بە تواناترە)) **(خودا)**

2- ((ئێمە هەمانە و خودا نییەتی)) **(خودا، دایك و باوك، منداڵ)**

3- ((یەکــــە و نابێتە دوو، دووە و نابێتە سێ، سێیە و نابێتە چـوار، چوارە و نابێتە پێنج، پێنجە و نابێتە شــەش، شەشە و نابێتە حەفت، حەفتە و نابێتە هەشت، هەشتە ونابێتە نۆ، نۆیە و نابێتە دە، دەیــە و نابێتە یـازدە، یازدەیە و نابێتە دوازدە، دوازدەیە و نابێتە سێزدە؟))

---

* ئەم بەشەیان ناردرابوو بۆ ئەوەی لە گۆڤاری کاروانی فۆلکلۆر بڵاوبکرێتەوە، ئاگادار نیم بڵاوکرابێتەوە!.

(یەك خوا هەیە و نابێتە دووان، بەهەشت و دۆزەخ یا شەو و رۆژ یا مانگ و خۆر دووانن و نابنە سیٚ، تەڵاق لە ئیسلامدا سێنە و نابنە چوار، خەلیفەکانی راشیدین (ئەبوبەکر، عـومەر، عوسمان ، عەلی) چوارن و نابنە پیـٚنج،مەزهەبی بڕیـــــــــاردان (الاحکام) لە سونەدا چوارن(حەنەفی، شافعی، مالیکی، ئەحمەدی)، یان ئاینی ئیسلام رێیداوە پیاوێك چوار ژن بهێنێت، یان وەرزی ساڵ چوارن...، ئەرکانی(فەڕزەکانی) ئاینی ئیسلام پێنجن(شەهادە، نوێژ، رۆژوو، زەکات، حەج)، نوێژی فەڕز لە رۆژێکدا پێنجن و نابنە شەش.

بنچینەکانی بـــــــاوەڕی ئیسلام (ارکان الایمان) (بـــاوەڕهێنان بە:خودا، پێغەمبەرەکـــانی، فریشتەکانی، کتێبە پـــیرۆزەکانی، رۆژی زیندووبوونەوە، قەزاو قەدەری خێر و شەڕ) شەشن نابنە حەوت. رۆژەکانی یەك حەفتـــە ، دەرگاکانی دۆزەخ حەوتن ونابنە هەشت. دەرگاکانی بەهەشت ، فریشتەکانی عەرشی خودایان راگرتووە هەشتن و نابنە نۆ. ماوەی ئاوسی ژن (دووگیانی) نۆ مانگە و نابێتە دە، یارانی پێغەمبەر کە مژدەی چوونە بەهەشتیان دراوەتیٚ دەن و نابنە یازدە، یان رۆژی جەژنی حاجیان رۆژی دەیەمی مانگەکەیە و ناکەوێتە یازدەمین (...). ژمارەی مانگەکانی ساڵێك، هاوڕێکانی عیسا پێغەمبەر، ژمــــــارەی ئەو بەردانەی موسا پێەمبەر بە داردەستەکەی لێیداون و کانیاویان لیٚدەرچووە و ژمارەی خێڵەکانی کە لەسەر کانیاوەکان بوون دوازدەنە و نابنە سێزدە...

4-((هەتا کافر نەبی نابییە موسڵمان؟))

(لە شادمانی هێناندا لە پێشدا دەڵێن ((اشهد ان لا ا لە))(واتە: شایەدیٚد کە هیچ خودایەك نییە) کە ئەگەر تەواو نەکرێت مرۆ کافر دەبێت، بەڵام بە تەواو کردنەکەی ((الا اللە واشهد ان محمد رسول اللە)) (واتە :جگە لە یەزدانی مەزن و شایەدیش دەدەم کە محەمەد پەیامنێری خودایە) شەهادەی مرۆی ئیسلام تەواو دەبێت).

5- ((رکت لە هەقیٚ دەبیتەوە و لەبەر رەحمەتی خوداش هەڵدێی؟))

(هەموو کەسێك دەمرێت، کەواتە مردن یەکسانی و هەقی تێدایە، بەڵام مرۆ رکی لە مردنە و نایەوێ بمریت. باران کە رەحمەتی خودایە و خێر و خۆشی و فەڕ و هاتی بە دواوەیە، بەڵام کە باران دەبارێت، خەڵکان بۆ ئەوەی تەڕنەبن و سەرمایان نەبێت لە ترسی باران هەڵدێن)

6- ((چشتێکی عاجباتیم دیت لەم دەشتە، رەوان (رۆح) چوارە، بە لەش پێنجە، بە قاچ هەشتە؟))

(چوار پیاو تەرمی مردووێکیان لەسەر دارەبازە هەڵگرتوە و بەرەو گۆڕستانی دەبەن، چواریان زیندوون و گیانیان هەیە، پێنج لاشەنە، بە هەشت لاق بەرە و گۆڕستان دەڕۆن.)

7- ((بە زیندویی ناڕوا، بە مردوویی دەڕوا ؟))

(دار لە دارستاندا رواوە و ناڕوا، بەڵام کە دەیبڕن و دەیکەنە داری تابووت و دارەبازە و شتی دیکە، ئەوسا دەڕوا)

8- ((بە پێی خۆم دەچمە ماڵی خەڵکی و بە پێی خەڵکی دەچمە ماڵی خۆم؟))

(مرۆڤی زیندوو بە پێی خۆی دەچێتە ماڵی خزم و دۆستانی، بەڵام کە دەمرێت گۆڕەکەی دەبێتە ماڵی یەکجاری ، دەبێت خەڵك بیبەنە ناو گۆڕەکەی.)

9- ((ئەسپی کەس نەبەزاندی (**نەتەراندی**)، لانکی کەس نەهەژاندی، باخی کەس نەچەقاندی چییە؟))

(مردن ئەسپێکی چەتوون و سەر رەق و سەرەڕۆیە، هەرکەسێك بێتە ژیان سواری ئەم ئەسپە دەبێت و هەڵیدەگرێت و دەیبەزێنیت (دەمرێت)، مردووش دەخرێتە نا گۆڕ، گۆڕیش لە شێوەی لانکدایە، بـــەڵام هــــیچ دایکێك ناتوانیت گۆڕی رۆڵەکەی رابژێنێت، لە دوای مردنیش ئەو کەسانەی کار و کردەوەیان باشە دەچنە نێو باخی بەهەشت، داری باخی بەهەشتیش بە دەستی کەس نەچێندراوە.)

10- ((سەیێ نەتاژاندی، بەرخا نەمێژاندی، مێرگا نەچەلاندی.
(شەیتان سەگەکەیە، دایکە حەوا بەرخە بێدایکەکەیە، مێرگی بەهەشتیش کەس نەیچاندووە.)

11- ((کەرێکم هەیە کەس نەیبەزاندووە، گۆمێکم هەیە کەس نەیشڵەقاندووە))
(شەیتان و ئاسمان)

12- ((بیبینی لەبەری ناکەی، لەبەری بکەی نایبینی)) (خەڵات،کفن، بەرگی مردن)

13- ((ئەوی دروستی بکا بەکاری نایێنێ، ئەوی بەکاری بێنی دروستی ناکا))
(دارە بازە- کفن- گۆڕ)

14- ((دوومبەران دوومبەران، ئاش لەسەر دوو قۆتەران، بەدەوری پیر و پێغەمبەران))
(گۆڕ- کفن)

15- ((سندوق سلیمانە، لە گۆڕەکی پانە، تێیدایە پیرو جوانە)) (گۆڕ)

16- ((باژێرە دەنگ ژێ ناهێت، سیکە بازاڕێ ژێ ناهێت)) (گۆڕستان)

17- ((دانیشتوانی شارێك هەیە، نەئەمرن، نەباراشیش ئەهاڕن)) (گۆڕستان)

((خەڵکی شارێك نە مردییان لێ دەمرێ و نە ئارد لە ئاش دەکەن، ناوی شارەکەم پێبڵێ؟)) (گۆڕستان، مردوو دووبارە نامرێتەوە و ئاردیش لەئاش ناکرێتەوە)

18- ((گوندی بێ کسۆك)) (گۆڕستان، ئەم دەقە هی سەردەمێکە کە لە هەموو گوند و هۆبە رەشماڵاندا سەگ بۆ پاسەوانی یا راو راگیراوە، تەنیا گوندێك کە خەڵکی لێ بووبێ و سەگیان نەبووبێ گۆڕستان بووە.)

چیرۆك و سەرگوزشتەی پێغەمبەران:

19-((زیندەوەری بێدایك و باوكن، لە بانەوە بانگدەكەن، خەڵكینە خراپەی مەكەن ؟))

(فریشتەكانی یەزدانی بەخشندە و میهرەبان)

20- ((ئەلف گوێتییە جیمی قافی ببە لۆ میمی؟))

(الله) خودا فەرمویەتی: (جوبرائیل)، (قورئان) ببە بۆ،(محمد) پێغەمبەر (د.)

21- ((میــوانێك چـــووە لای خــانەخــوێیەك، مـیوانەكە پێغەمبەری نەبـــوو، خانەخوێیەكەش خودای نەبوو؟))

(لە شەوی میعراجدا محمد پێغەمبەر (د.) كە خۆی پێغەمبەرە، چووە لای خودای تاك و تەنیا وبێخودا)

22- ((هەر لێرە هەتا مازندەران، بپرسن لە ئاقڵ لە سەران، بەرخی مێی و دایكی بەران؟)). ((ئەستێرەی جەدی لە ئاسمانە، كاوڕە مێیە و داكیبەرانە.))

(چۆن بەران كە نێرەیە بێچوی مێی (بەرخ، كاوڕە مێی)ی دەبێت، بەڵام سەرێك كە ئەقڵ و هۆشی تێدابێت دەزانێت دایكە حەوا (كاوڕە مێ) لە پەراسوی باوكە ئادەم (بەران) دروستكراوە.)

23- ((پیاوێك لە دایك نەبووە و مردووە، یەكێكیش لەدایك بووە و نەمردووە؟)) **(باوكە ئادەم لەدایك نەبووە و مردووە، عیسا پێغەمبەریش لەدایك بووە و نەمردووە) .**

((ئێمە هەمانە و باوكە ئادەم نەیبووە)) (ناوك)

24- ((یەكێك بێ دایك و بێ باوكە ، یەكێك بێ دایكە ، یەكێك بێ باوكە ، یەكێكیش دایك و باوكی هەیە ؟))

(باوكە ئادەم بێ دایك و باوكە، دایكە حەوا بێ دایكە، عیسا پێغەمبەر بێ باوكە ، خەڵكانی دیكەش دایك و باوكی خۆیان هەیە)

25-((زەمین لافاوە, شارێك لەسەر ئاوە، هەموو زیندەوەرێكی لەناوە؟))

(لافاوەكەی سەردەمی نوح پێغەمبەر و كەشتییەكەی)

26-((خۆشەویستێکی خودایە، خزمەتکارێکی لەبەردەستدایە، خزمەتکارەکەی لە رۆژی حەشرا عەفوکرایە؟))
(عوزێر پێغەمبەر و کەرەکەی)

27- ((ئەشکەوتێکی گۆشتە و تاریکستانە، بەندەی تێدایە، چەند شەو و چەند رۆژ شای نەهەنگان قوتیدایە، دێتە دەرێ نەمردییە و مایە، سوبحانەڵا لەم خودایە؟))
(ونس پێەمبەر کەوتوتە نێو دەم و سکی نەهەنگ و دوایش خودا دەربازی کردووە.)

28- ((قەڵای گۆشتینە و رەوانی(رۆحی) پیرۆزی لە بەردایە، بەرگێکی خوری لەبەردایە، لەناو ئەشکەوتێکی گۆشتدایە، ئەشکەوتەکەش لەناو بەحردایە؟)) **(بەرگی یونس پێغەمبەر لە ناو سگی نەهەنگ خوری بووە, نەهەنگیش لەناو ئاوە.)**

29- ((مزگەوتی گۆشتە و میحرابی ئاوە، روو لە هەرکوێ بکا قیبلەی تەواوە (ئەوی بیزانێ ئەقڵی تەواوە؟)))
(یونس ێغەمبەر لە ناو دەم و زگی نەهەنگ نوێژ بکات، روو لە هەرلایەك بکا قیبلە تەواوە.)

30- ((تەڵەم ئاوە، زیتەم چیوە، نێچیر رایکرد سەگ بوو پێوە))
(فیرعەون دەکەوێتە دوای موسا پێغەمبەر (نێچیر) بۆ ئەوەی بیگرێت و وەك نێچیرێك بیکوژێت، (ئاو)ی زێی نیل رادەوەستێت و بواری تێپەڕین و دەربازبوونی موسا(د.) دەدات ،بەڵام کە فیرعەون(سەگ) و دارودەستەکەی دەگەنە قووڵایی زێیەکە، ئاوەکە دەڕوات و فیرعەون و لەشکرەکەی دەکەونە ژێر ئاوەوە و دەخنکێن .هەر وەها دەڵێن ((بە تەڵەی ئاو وەدەبن)).

31- ((شتێکە بە زیندوویی خواردنی نەخواردووە و بە مردوویی خواردنی خواردووە؟)) **(دارەکەی موسا پێغەمبەر دوای ئەوەی وشك بووە(مردووە) ئینجا سیحری ساحیرەکانی خواردووە)**

32-((باوکی دارە، دایکی بەردە، منداڵەکەشیان نەبەردە؟))
(بە دارەکەی موسا پێغەمبەر لە بەرد دراوە و، ئاو دەرچووە)

33-((خۆشەویستێکی خودا گوتویەتی:خێزانەکەم (ژنەکەم) خوشکمە، درۆشی نەکردووە؟))

(ئیبراهیم پێغەمبەر، مەبەستی بوو کە سارا خاتوونی خێزانی لە بیروباوەڕ و ئایندا خوشکیەتی)

34- ((نە لە ئادەمییە ، نە لە جنیە، قاسیدێ بەیناخەڵکییە))

(پەپوو سلێمانە پێناوی نێوان سلێمان پێغەمبەر و خاتوو بەڵقیس بووە)

- ((چەند کەسێك درۆیان کردووە و دەچنە بەهەشتیش))

(براکانی یەسف پێغەمبەر)

دەربارەی نوێژ و رۆژی و زەکات:ـ

35-((چوومە سەر گردەکی هاوارم کردە یەکەکی هەموو هاتن بە جارەکی؟))

(لە بانگداندا دەچنە سەر شوێنی بەرز و هاواردەکەن و ناوی خودا دێنن، گشت گوندنشینەکان کە دەنگی بانگ دەبیستن، بەتایبەتی لەنوێژی هەینیدا، بۆنوێژکردن بەرەو مزگەوت دەچن.)

36- ((بڕۆبدە ، دەچم دەشۆم ئەوجا دەکەین؟))

(بڕۆ بانگ بدە، دەچم دەسنوێژ دەشۆم، ئینجا نوێژدەکەین.)

37- ((هی دایکت مستێکە و هی باوکت بستێکە؟))

(لە کاتی نوێژکردندا، ماوەی نێوان دووپێی ئافرەت بە قەدەر کۆڵەمستێکە و هی پیاویش بستێکە یا پێیەکە.)

38-((پیاوی نامەحرەم لە سێ شوێنی ئافرەت دەسنوێژی ناشکێت؟))

(نینۆك، ددان، موو)

39- ((دارێك هەیە لەناو ئـــاوێ (دارێ گوڵباوێ)، پێنج لکـــان داوێ، سێ لە سێبەرێ و دوو لەبەر تاوێ؟))

(نوێژکردن دارێکە بە ئاوی دەسنوێژگرتن ئاودەدرێت، لە رۆژێکدا پێنج نوێژ واجبە، سێ نوێژی (بەیانی و شیوان و نووستنان) لە کاتی سێبەر و

رۆژئاوابووندایە، دوو نوێژی نیوەڕۆ و عەسریش لە کاتێکدا دەکرێن کە خۆر بە دەرەوەیە).

40– ((پێنجن حەفت و هەشتی پێناوێ، نۆ لە سێبەرێ و هەشت لەبەر تاوێ)).   **بێگومان لە ڕۆژێکدا پێنج نوێژ فەڕزکراون، نۆ رکاتەکانی نوێژی بەیانی و مەغریب و عیشا لەبەر سێبەر دەکرێن، هەشت رکاتی دوو نوێژەکەی دیکەش لەبەر خۆرەتاودا دەکرێن.)**

41– ((لە پێنجان دوو بڕوات دەمێنێتەوە پازدە؟))

(لە پێنج نوێژی ڕۆژێك کە دەکاتە 17 رکات، دوو رکاتی بەیانی بکرێت هێشتا پازدە رکات دەمێنێتەوە.)

42– ((لە کاتێکدا مەلا نوێژی لەسەر مردوو دەکرد، لە کڕنۆشبردندا دەرزییەك چەقییە نێوچاوانییەوە و مەلا مرد، ئایا خوێنی مەلا دەکەوێتە سەر خاوەن مردووەکە یا خاوەن دەرزییەکە؟))   **(مەلا لە نوێژی سەر مردوو کڕنۆش نابات)**

43– ((تێنانی سونەتە، لە قاندنی واجبە؟))

(ئەموستیلە لە پــــەنجەکردن، لە زەمـــــانی پێغەمبەرەوە (د.) ڕێگەی پێدراوە، بەتایبەتی بۆ ئافرەتان، لە کاتی دەسنوێژگرتندا دەبێت ئەموستیلەکە بلەقێندرێت، بۆ ئەوەی ژێرەکەی تەڕببێت و دەسنوێژگرتنەکە تەواوبێت، زۆر مەتەڵی ئاین بابەت سێکس ئامێزن!)

44– ((لە قورئانێدانییە و خوێندنیشی لە نوێژێدا واجبە؟)) **(التحیات)**

45– ((تەیرێك هات بە هانەهان، ،دندووك سپی شاقەڵ کەوان، گەورەی گرتن، گچکەی بەردان؟)) ،((تەیرەك هات بو سیسی، عیسا لە موسا دەپرسی، ئەو مەلە بۆچ ڕۆیی بە برسی (بە سیسی) ؟))

46– ((مەلێك هات بە هانە هان، شاپەڕ سپی تیر و کەوان، عیسا لە موسای پرسی، ئەو مەلە بۆ ڕۆیی بەبرسی؟))

(مانگی رەمــــەزان وەك باڵندەیەكی ماندوو لە دوورەوە دێت، نیشانەی هاتنیشی بریتییە لە دەركەوتنی مـــانگی سپی و یەكشەوی كـــەوانەیی، گەورەكان ڕۆژوویان لەسەرە و دەبێ بیگرن، منداڵە بچووكەكانیش ڕۆژوویـــان لەسەر نییە، مـــرۆڤ كە بەرۆژوودەبێت لە برسانا سیس دەبێت.

47 – ((سندوقی زەردی یەمەنی، تەقڵە مەكە ئەیشكێنی، تەقڵە مەكە كلیلدارە، لە هەموو شارێك خەبەردارە؟))

(گەر ڕۆژووەوان بەرۆژی ڕوونـــاك و زەرد، خـــواردن و خـــواردنەوە بخوات ئەوا ڕۆژووەكەی دەشكێت، ڕەمەزان دەمی ڕۆژووەوان كلیلدەدات و ناهێڵێت خــــواردن و خــواردنەوە بخوات، كە مـــانگی ڕەمەزان دێت، مـــوسڵمانانی هــــەموو شـــارەكان ئاگاداردەبن و خودای دەسەڵاتداریش دەزانێ كێ ڕۆژوودەگرێت و كێش بە ڕۆژوو نابێت.

48– ((دوازدە كوزە گندۆرەی ساڵ، یەك حەرامە و یازدە حەڵاڵ؟))

(ساڵ دوازدە مانگە و تەنها مانگێكیان ڕەمەزانە و بە ڕۆژ خواردنی تێدا حەرامە.)

49–((سی سوار هاتنە شارەكی هەر سی چوونە هەموو مارەكی (ماڵەكی)؟))

(سی شەوی مانگی ڕەمەزان لە هەموو شارێكدا دەبنە میوانی هەموو ماڵێكی موسڵمان.)

50–((دارێك شەست سێوی پێوەیە، سی سێویان سپینە و ناخورێن، سیشیان ڕەشن و دەخورێن؟))

(سی ڕۆژی ڕەمەزان خواردنی تێدا ناخورێت وسی شەوەكەش (سێوە ڕەشەكان) خواردنی تێدا دەخورێت.)

51– ((تەنافێكم هەیە ئەگەر بیگرم كزدەبم، گەر بەری‌دەم گوناهباردەبم)) (ڕەمەزان)

52–((هی‌خۆتە و هی‌خۆت نییە؟))، ((ئێستا هەمووی هی‌خۆتە و پاش ساڵێكی دیكە هەندەكی دەبێتە هی‌خەڵكی.))

(دراو و سەرمایە و ماڵی زیندە و... هی خــــاوەن ماڵەکەیە، بــەلأم زەکاتی ایٚدەکەویٚت، بەشە زەکاتەکەیش دەبیٚتە مــاڵی هـــەژار و خەڵکیتر، هەروەها سالأنە زەکات لە سەرمایەدا نویٚدەبیٚتەوە.)

لەبارەی دابونەریتی نانخواردنی موسڵمانان :ـ

53– ((ئەوەچییە :. سەری نانی بنی نانی؟))

(لە سەرەتای نانخواردن دەڵیٚین :. بەناوی خودا ((بسم الله)) و لە کۆتایی نانخواردنەکەش دەڵیٚین سوپاس بۆ یەزدان (الحمد لله)...)

لەبارەی خزمایەتی و شەریعەتەوە:

54–((لە باوکتە و لە دایکتە، نە براتە و نە خوشکتە)) **(خۆتی)**

55–((یەکیٚك ترومبیٚلیٚکی دەهاژوا و منداڵیٚکی لەگەڵدابوو، لیٚیان پرسی:.
ئەو منداڵە چی تۆیە؟ ئەویش گوتی:. کوڕی منە و منیش باوکی نیم؟))

(لیٚخوڕی ترومبیٚلەکە دایکی منداڵەکەبوو)

56– ((ژنیٚك و پیاویٚك بە ریٚگەدا دەڕۆیشتن، لەژنەکەیان پرسی :.
ئەو پیاوە چیتۆیە وا لەگەڵی دەڕۆیت،؟ ئەویش گوتی:. کوڕی کوڕمە و برای میٚردمە، ئەم خزمایەتییە چۆن دەشیٚت؟))

(دوو پیاو ژن بە ژنی بە دایکیان دەکەن و یەك و کوڕیان دەبیٚت و ئەم خزمایەتییە دیٚتە ئاراوە.)

57– ((دوو پیاو ژن بە ژنی بە دایکیان دەکەن، یەکیٚکیان کوڕیٚکی بوو و ئەوی دیکەش کچیٚك. ئایا ئەم دوومنداڵە دەبنە چی یەکتری))

58– ((دوو ژن دەیانگۆتە دوو پیاوان:. هەڕنەوە کوڕیٚت مــە، وەرنەوە میٚریٚت مە، بابیٚت هەنگۆنە خەزیریٚت مە؟)) **(دووپیاو ژن بە ژنیان بە دایکیان کردبوو)**

59– ((دوو ژن ماندوونەبوون لە دوو پیــاوان دەکەن و دەڵیٚن: مــاندوونەبن باوکەکانمان ومیٚردەکانمان . ئەم خزمایەتییەیان چۆن بووە؟))

(دوو پیاوەکە ژن بە ژنیان بە کچەکانیان کردووە)

60- ((ئافرەتێك و دە پیاو لە ژێر دەوارێك دانیشتبوون، میوانێکیان هات و لە ژنەکەی پرسی:- ئەو پیـــاوانە چی تۆن؟ ژنەش گوتی:- یەکیان مێردمە و چـــواریان شوبرامن، پێنجیشیان برامن! هـــــەمووشیان لە یەك دایکـــن! ئەم خزمایەتییە چۆن دەشێ؟))

(بێوەژنێك پێنج کوڕی دەبێ و مێرد بە باوکی کچەکە(ژنەکە) دەکاتەوە، کوڕێکی بێوەژنەکەش کچەکە مارە دەکات، بێوەژنەکە لە باوکی کچەکە پێنج کوڕی دەبێ)

61- ((شوانێك لەگەڵ دە ژنان بێری مەڕی دەکرد، یەکی لایدە هات وپرسی :- مام شوان! بۆ ئەو ژنانە بێکەسن؟ شوانەش گوتی:- بێکەس نین، سێیان خـــــوشکمن، سێ دایکمن، ســـێ کچمن، یەکیشیان ژنمە و دایـــکی هەموانە!؟ لایدەکەش داما، دواتر خزمایەتییەکەی بۆ لێکدانەوە))

(بێوەژنێك سێ کچی دەبێ، هەرجارەی کچێکیان شوو بە باوکی شوانە دەکات و ئەویش تەڵاقیان دەدا، سێیەم کچ لە باوکەکە سێ کیژی دەبێ، شوانەش بێوەژنەکەی دایکیان مارەدەکاتەوە و سێ کچیان دەبێ.)

62- ((پیاوێك بانگی پیاوێکی دیکەی دەکرد ودەیگوت: . هۆ! هۆ! خاڵە! ئەتۆ خاڵی منی وئەمن مامی تۆمە، باوکی من باپیری تۆیە! **ئەم خزمایەتیە چۆن دەشێت؟))**

(کچ و دایکێك مێرد بە باوك و کوڕێك دەکەن، باوکەکە کچەکە مارەدەکات، دایکەکەش شوو بە کوڕی پیاوەکە دەکات، یەك و کوڕیان دەبێت و ئەم خزمایەتییە پەیدا دەبێت.

63- ((کچێك بـانگی کوڕێکی دەکرد و دەیگوت : هۆ خاڵە ! ئەتۆ خاڵی منی و ئەتۆ مامی منی ! **ئەم خزمایەتییە چۆن دەشێت؟))**

64- ((ژنێك بە دیار تەرمی مردوویێك دەگریا و دەیلاواندەوە و دەیگوت:. هەی مێردە رۆ! هـــەی برا رۆ! هەی کوڕە رۆ!. راستیشی دەکرد. ئەم خزمایەتییەیان چۆن بووە؟))

65-((رۆژێك چوومە ســـەر گۆڕســـتان، دیـــم ژنێك دەگریێ و لەخـــۆئەدا بە کوڵەمستان. گوتم بـــۆ دەگری و وا کردووتە قووڕپێوان، گـــوتی برای ژنی ئەم مردووە خاڵمە ماڵوێران؟))

(ژنەکە بۆ باوکی گریاوە)

66-((پیاوێك نوێژی دەكرد، كە سەلامی لای راستی داوە سی رۆژی رەمەزانی لەسەر واجب بـــوو! كە سەلامی لای چەپی داوە تـــەڵاقی كەوت! كە هەستاوە سەرپێیان نوێژەكەی بەتاڵبوو !؟))

(كە سەلامی لای راستی داوە مانگی یەك شەوەی رەمەزانی لە ئاسمان بینی. لە لای چەپدا كۆنە مێردی ژنەكەی خۆی بینی كە دەساڵبوو بێ سەروشوێن بوو ئەویش ژنەكەی مارەكردبۆوە،بەڵام كە مێردی یەكەمی هاتەوە تەڵاقی دووەمیان بەتاڵ دەبێ. كە هەستاوە ئاوی بینی، ئەویش بە تەیەموم دەسنوێژی گرتبوو، كە ئاو پەیدابو تەیەموم بەتاڵە)

67-((سێ كاروانچی بە رێگەدا دەڕۆیشتن، خـــەریكبوو لە برســانا بمرن، گەیشتنە كەلاكی كەرێكی تۆپیو، یەكێكیان تێر گۆشتی كەری تۆپیوی خوارد، دووەمیان تانیوە تێربوو خواردی بۆیان حەڵاڵبوو، بەڵام سێیەمییان هیچی نەخوارد چونكە بۆی حەرامبوو!؟))

(كە زۆریان برسیبوو و خەریك بوو لە برسانا بمرن لە ناچارییدا كەلاكی كەری تۆپیو حەڵاڵبوو، یـەكەم تێری خــوارد و دووەم نــیوە تێر و سێیەمیش هێشتا هــیچی نەخواردبوو كە كاروانێكی دیكە هات و خواردنی زۆریی هەبوو، بۆیە دواتر خواردنی كەرە تۆپیوەكە حەرام دەبێتەوە.)

68- ((ژن و مێردێك لەسەر رۆخــی رووبارێك دەپەڕینەوە،پیاوەكە تەڵاقی لە ژنەكەی خوارد كە نابێ لەم ئاوە بپەڕێتەوە ،پیاوەكە پەڕییەوە، دواتر ژنەكەش پەڕییەوە و تەڵاقی مێردەكەشی نەكەوت؟)).

(ئەو ئاوەی كە پیاوەكە سوێندی پێخواردبوو تێپەڕیبوو)

69- ((پیاوێك بەرامبەر دوو ژنی رووت دانیشتبوو.نەزەری ژنەكانی بۆ حەرام نەبوو، بەڵام كە ژنەكان سەیری پیاوەكەیان دەكرد, نەزەرەكەیان حەرام بوو؟))

(پیاوەكە كوێر و نابینابوو)

70- ((كەڵەبــابیماڵێ حەسەنی، لە ماڵێ حوسێنی دانی دەخــوا و لە مــاڵێ حەسەنی هێلكەی دەكـا، ئـایـا هێلكەكە دەبێتە هی مـــاڵێ حــەسەنی یــان حوسێنی؟))

(كەڵەباب هێلكە ناكات)

لە بارەی خەون و خۆشۆرینەوە : ـ

71- ((درۆیە، راستە، واجبە؟))

((وانییە و وایە، راستە و درۆیە، فەرزە و واجبیشە))

ئیحتیلامبوون (شەیتانیبوون) لە خەودا روداوێکی راستەقینە نییە، بەڵام بە راستی لەش پیس دەبێت و خۆشووشتنیش واجب دەبێت.

72- ((ئەوە چییە ئینسان دەیبینێ ، خودا نایبینی ؟)) **(خەون، مردن)**

دەربارەی قورئان و سوێند بەدرۆ خواردن: -

73- ((دەستووری ژیانە، دادوەری یەکسانە، ستایش و فەرمانە، خاوەنەکەی یەزدانە؟))

(قورئان)

74-((سی تاق، سی بەرتاق، سی دەرگەیە و سی حوجرەیە؟))

(سی جزمی قورئان)

75- **((چەنی چەنی ، پیێ بەرداشە، لە سەر بەنیێ تەیر و تاشە، رێنابەنی)) (قورئان)**

76-((دارێکم هەیە وشیە ترێی دەگری، ئەوی بە ناهەق بیخوا پێی دەمری.؟)) **(قورئان دارێکی پیرۆزە وبەری شیرین و سوودبەخشی هەیە ، ئەوی بە درۆ و بە ناهەق سوێند بە قورئان بخوات، ئەوا تاوانێکی گەورە دەکات ، قورئان دەیگرێت و لەبەرچاوی خەڵك دەمرێت.**

77- ((ماڵی بێ دەرگا، مزگەوتی بێ میحراب)) **(ماڵی خودا، کەعبە)**

چەند تێبینییەك :-

1- لێرە بەدواوە پتر وەڵامی مەتەڵەکان، بەبێ ڕاڤەکردن و لێکدانەوەیەکی درێژ دەنووسین، مەگەر زۆر پێویست بێ، چونکە ئەوەی بەشەکانی پێشتر بخوێنێتەوە، ئەوا شارەزاییەکی باش لە شیکردنەوەیان پەیدا دەکات، زۆر خوینەری بەڕێزیش بە بیستنی پێشتری یا بە سەلیقە دەیانزانیت.

2- لە دەقی زۆر مەتەدەڵاندا دەقی هاوشێوە هەن زۆر لە یەکتر نزیکن بە جۆرێك کە تەنها وشەیەکیان یا دەستەواژەیەك یا ڕستەیەکیان دەگۆڕێت، بۆ ئەوەی دووجار ئەم جۆرە دەقانە نەنووسینەوە و خوێنەریش بێزارنەکەین، وشە یا ڕستە جیاوازەکەمان لە نێو(...) داناوە و خستوومانەتە نێو دەقی مەتەڵەکەوە، وەك لە بری ئەم دوو دەقەی خوارەوە:.

أ- ((وی لای پەرژان، وی لای پەرژان، لنیڤەکێ مۆرو مەرجان)) (چاو)

ب- ((وی لای پەرژان، وی لای پەرژان، دناڤ دا مۆرو مەرجان)) (چاو)

بەم شێوەیە نووسیومانە:.

((وی لای پەرژان، وی لای پەرژان، دناڤ دا (لنیڤەکێ) مۆرو مەرجان)) (چاو)

هەروەها لە جیاتی :

ا-((مەیلەکم هەیە مەیلانی، لەناو بوخچەی سوبحانی،خودا نەبی کەس نایزانی))

ب-((مەیلەکم هەیە مەیلانی، لەناو بوخچەی سوڵتانی، خودا نەبی کەس نایزانی))

نووسیومانە:.

((مەیلەکم هەیە مەیلانی، لەناو بوخچەی سوبحانی (سوڵتانی)، خودا نەبی کەس نایزانی)) وەڵام (منداڵ لەزگی دایکی)

3–دەقی مەتەڵەکانمان لەنیۆ جوت کەوانە ((..)) نووسیون و وەڵامەکانیشمان لە نێوان (..) نووسیون، وەك: ((چەندی بیدەیێ تێرنابی)) وەڵام (مقەس)

4-هەندێك مەتەڵ چەند وەڵامێك دەگرنە خۆ، بۆ دووبارە نەکردنەوەی دەقەکان لە وەڵامدانەوەدا داشمان (–) خستۆتە نێوان وەڵامەکان وەك:.

((چەندی بیدەیێ تێرنابی)) وەڵام (چاو– نەفس– مقەس)

5– بۆ وشەکانی هـــاو واتا و هەمان مەبەست و هەمان وەڵام فاریزەمان(،) لە نێوان داناون، وەك:

((دارەبەنێ لە قەد کەنێ، شێخ و مەلا دەست ئەدەنێ)) (کەپوو، لووت، دم، دفن)

هەروەها بۆ ئەو مەتەڵانەی کە چەند بابەتێکیان تێدایە، هەر وەك بۆ دەقەکە فاربزە هەیە، هەر ئەوهاش بەرامبەر وەڵامەکانییان فاریزەمان داناوە وەك:–

((دینم لە نەڕوای، باردەکەم لە نەزای، دەڕۆم لە نەبڕای؟))

(خوێ، هێستر، ڕێگە و ئاوی رووبار)

واتە:– نەڕوای = خوێ، نەزای = هێستر، نەبڕای = ڕێگە و ئاوی روبار

((دایکی قەڵەوە، باوکی درێژە، کچی جوانە، کوڕی بڕێژە؟))

(زۆپا، لوولە، ئاگر، خۆڵەمێش)

6– لە گوتنی زۆربەی دەقی مەتەڵەکاندا،چەند وشەیەك وەك ئامرازی پرسیار بەکاردێن وەك :– ئەوە چییە ؟ ئەوشتە چییە؟ شتێك هەیە؟ ...، بۆ ئەوەی دەقەکە ببێتە پرسیار، بەڵام ئێمە بۆ کورتبڕی لە هەموو دەقەکاندا وشە و ئامرازە پرسیارەکانمان دووبارە نەکردۆتەوە، لەلایەکی دیکەشەوە خوێنەر و بیستەر لەگەڵ دەقەکان راهاتوون کە بەبێ گوتنی ئامرازی پرسیارەکان خۆیان دەزانن دەقەکان پرسیارن، ئێمەش بۆ پتر ئاشکرا کردنی ئامرازی پرسیارە لادراوەکە نیشانەی پرسیارمان (؟) بۆ داناون ،وەك:

((دیوێکی هەسانە، دیوێکی قورئانە؟)) (کوارگ،کارگ، قارچك)

کە لە راستیدا دەبێ بگوترێ : ((ئەوە چییە دیوێکی هەسانە و دیوێکی قورئانە؟))

دووەم: مەتەڵی تایبەت بە سروشت

مرۆڤی کورد لە وڵاتێکی دڵگیردا ژیاوە، هەستی لە سروشتی دەوروبەری خۆی ڕاگرتووە وبیری لێکردۆتەوە، دیاردە سروشتییەکان، ڕۆژگارە جوان و ڕازاوە و خـــۆشەکان، وەرز و بارە سەخت و تـــووشەکان هەستیان ورووژاندووە، بە پێی لێکدانەوەی باری دەروونی و بۆ چوونی لەو کات و شوێنگەیەدا خستوونیەتە نێو قسەی نەستەق و مەتەڵی شیرین و بۆ نەوەکانی دوای خۆیان جێیان هێشتوون:

((سێ بەی، سێ زەردە بەی، سێ هەنار، سێ ژەهری مار))

(چوار وەرزی ساڵ: بەهار و هاوین و پایز و زستان)

((سێ گایا، نۆ گا خواردن))

(سێ مانگی زستان بەرهەمی هەموو مانگەکانی دیکە دەخورایەوە)

((سێ گورگە شۆڕ، نۆ گورگە قەرەو خواردن))

(سێ مانگەی زستان، بەرهەمی نۆ مانگەکانی دیکە دەخۆنەوە)

((ئاژەران و ماژەران، ئاشێك هەیە لەسەر دوازدە قۆتەران)) (ساڵ دوازدە مانگە)

((چوومە بەستەکی،من ئاو خار بمستەکی، دوازدە ئاش گەڕیان سەر بستەکی))

(ساڵێك دوازدە مانگە)

((دارێکم هەیە دوازدە لکە، هەر لکەی 30 پەلکە، هەر پەلکەی لایەکی سپییە،و لایەکی ڕەشە))

(ساڵ و دوازدە مانگ و شەو ڕۆژ)

((دارەکە و دوازدە لکە، هەر لکێکی 30 پەلکە، هێلانەك و دوو هێلکە))

(ساڵ، دوازدە مانگ، سی ڕۆژی مانگێك ،ئاسمان وخۆر مانگ)

((مامر یەك، هێلکە دوانزە، جووجەلە: سێسەد و پەنجا و پانزە؟))

(ساڵ و دوازدە مانگ و ژمارەی ڕۆژی ساڵێك)

((مامێکم هەیە لکاو لك، یەك هێلانە و دوو هێلك)) **(ئاسمان و مانگ و خۆر)**

((سێسەد و شەست و شەش قولنگ، هێلینەکە و دوو تێژك))

(ژمارەی رۆژی ساڵێك و ئاسمان و مانگ و خۆر)

((سێسەد و شەست و شەش هێلکەنە، دوانزە بەچکە و یەك دایکانە))

(رۆژ و مانگ و ساڵ)

((ناڤی رۆژە، ناڤە شەوە، حەفت برا پەی هەڤ، دەرەڤی)) (حەوت رۆژی حەفتەیەك)

((چار برایە، جا دیارە، یەکی گەرمە، یەکی سارە، یەکی بارە))

(هاڤین، زڤستان، بەهار، پاین)

((بازرگان هات بەلەنگەلەنگ، کوتاڵی هێنا لە هەموو رەنگ)) **(بەهار و گوڵ)**

((بەحرا شینە، ئاڤ تێ نینە، دوو مار تێدا خشینە، ئێك هەسپە، ئێك ماهینە))

(ئاسمان و مانگ و خۆر)

((بەحری شینە... دو پاپۆری لێ دابەزیینە.... یەك هەسپە، یەك مایینە))

(ئاسمان ومانگ و خۆر)

((مێرگە شین و مێرگە شین، دوو سوار تێدا خشین، یەك هەسپە و یەك ماهین))

(ئاسمان ومانگ و خۆر)

((تەختی شین ،پاشای زێڕین)) **(ئاسمان و خۆر)**

((سەرێ دنێ، بنێ دنێ، دوو گوهیژ ب تەنێ)) **(ئاسمان و خۆر و مانگ)**

((لەسەر فەرشەك دوو فەنەر، یەك ئاگرە، یێ دن سەر)) **(ڕۆژ و هەیڤ)**

((پەسۆر و پە بادینا دوو زەوینە)) **(مانگ و ڕۆژ)**

((کەپرەکا بیٚ ستینە)) **(ئاسمان)**

((شینی پیٚ ستوون، لەسەری سایە، لەبنی بایە، خوا نەبیٚ کەس نازانیٚ چ باس و چ هەرایە))

(ئاسمان) ((سینیا جان، تژی مەرجان)) **(عەزمان و ستێرك)**

((مێرگا شین، تژی هەلاٚڵ و بەیبین)) **(ئاسمان و ئەستێرە)**

((دەسرۆکەکا گول گولی، تژی سێڤێت سۆرکری)) (ئاسمان و ئەستێرە)

((لێفە شڕێك بەحەواوە، بەهەزاران پینەی لێدراوە)) **(ئاسمان و ئەستێرە)**

((چارۆگەکم هەیە گۆشان گۆشە، پڕ لە بزنی بەلەپۆشە)) **(ئاسمان و ئەستێرە)**

((شاڵێنەیەکە پڕ لە کاری پۆش؟)) (ئاسمان و ئەستێرەکان)

((گۆمی کەس نەلەقاندوو، چۆمی کەس نەچەقاندوو)) **(ئاسمان و ئەستێرەکان)**

((تەنیرا دەمدەمی، تژی نانیٚ گەنمی، سحاریٚ(سپێدیٚ) رابین خەتمی))

(عەسمان و ستێرن)

((پەزیٚ حەما، بەردا چەما، هەتا سپێدیٚ کەت ژیٚ نەما)) **(ئاسمان وستێرن)**

((ئەگەر زۆرە کەمە، ئەگەر کەمە زۆرە)) **(مانگ و هەیڤ)**

((ئەگەر پڕە نیوەیە، ئەگەر نیوەیە پڕە)) (مانگ و هەیڤ)

((بەتەواوی ناتەواوە، بەناتەواوی تەواوە)) (مانگ و هەیڤ)

((پڕبی پڕە، پڕخالییە، نیوەی پڕە؟)) **(مانگ ، هەیڤ)**

((بەیەك شەوی داسە، بە دووشەوی ئەڵماسە، بەسیٚ شەوی خڕباسە؟)) **(مانگ)**

((بۆ خۆم چوومە سەربانی، بەریێ خۆم دا ئاسمانی، دیتم کەرکەکی (پارچەکی) نانی؟))

(مانگ)

((هەنوونیێ ، مەنوونیێ، یە زەرە وکی هێك و ڕوونیێ، یا خوارە وکی داسکا درونیێ، هەرکەس نزانی کلاویێ منی دکوونیێ؟)) **(مانگ)**

((جامیێ ماستی، لەسەر دەستی، ڕەق ڕاوەستی؟)) **(مانگ)**

((بازنیێ ستییێ، کەتە کانییێ، شەوقیدا ئامێدییێ؟)) **(هەیڤ، مانگ)**

((بازنی ستییێ، هاڤێت کانییێ، شەفەق دا ئامێدییێ؟)) (هەیڤ، مانگ)

((تشتەکی من هەیە، کۆك (رەگی) لە عەزمانە، سەری ل عەردیە؟)) **(هەیڤ–خۆر)**

((بزنەکا کالێ، سەر بەرەکیێ ڤالێ، هندی هیێ هیێ دکەمیێ ناهێتە مالێ؟)) **(مانگ)**

((بزنەکا کالێ، سەر کەندالێ، یار یار دکمیێ نایێتە خار؟)) (مانگ، هەیڤ)

((لەلاتە، دەیبینی و ناگیریێ ؟)) **(سێبەر– تیشك)**

((گەورە بی و گچکە بی هەندی یەك گرانە؟)) (تیشك– سێبەر–دەنگ)

((بەسەر ئاویێ ڕادەچیێ، تەڕ نابیێ ؟)) **(تیشك، سێبەر،دەنگ)**

((لەبەردی بدەی ناشکیێ، لە داری بدەی نادڕیێ، خەنجەری لێ بدەی نایبڕیێ، لە ئاوێی بدەی تەڕ نابیێ(ناخنکیێ)، لە ئاگری بدەی ناسووتیێ؟))

(سێبەر–تیشك– دەنگ)

((مامەکم هەیە هێلی هێلی، دەشت و پەنای دەکێڵی، خۆی بە کولانیێ دادێلی؟))

(تیشك)

((تشتەکە، ژ جهیێ خۆ نالڤیت و ل هەمی عەردا دگەڕییێت؟)) **(خۆر،هەتاو)**

((بەڕۆژ لەگەڵتان ئەڕوات، بەشەو دائەنیشێت؟)) **(سیبەر)**

((بەڕۆژ لەگەڵتە و بەشەو بەجێت دێلی))،((هەر دەڕۆیت و نایگەیتێ ؟)) (سێبەر)

((چەندی بڕۆی نایگەیێ))، ((بۆ کوێ دەڕۆی لەگەڵت دێ))، ((تا تۆ نەڕۆی ئەو ناڕوات ؟)) (سێبەر)

((نە سڤکە نەگران، هم بێ رووحە، هەم بێ جان، گەهـ درێژە، گەهـ ژی گرە، ئەوی ژ مە قەت نە دوورە؟))

(سیبەر)

((لە ناڤ ئاگر گەرم ناڤە، لە ناڤ ئاڤێ نەرم ناڤە؟)) **(سێبەر)**

((بە رۆژ دەڕوا حولەپێ، بە شەو دەڕوا حولەپێ، تەیری بە بار(بە باڵ) نایگاتێ؟))

(با– ئاوی رووبار)

((بە رۆژ دەڕوا مامەڵۆك (ناوەستێ)، بە شەو دەڕوا مامەڵۆك (ناوەستێ)، ماندی نەبی پێ تیرۆگ؟))

(با– ئاوی رووبار)

((هەر ئەڕوا و لاناکاتەوە)) **(با– ئاوی رووبار)**

((هەر دەروا و ناگیرێ ؟)) **هەڵەیە و راست نییە؟** **(با – روبار)**

((دە بارە دار هەڵدەگری، بزمارێك هەڵناگرێ ؟)) **(ئاوی رووبار و…)**

((بێ رەنگە و بێ بۆنە، ئینسان بێیوی لە چوونە؟)) **(ئاو– هەوا)**

((دەنگی هەیە و رەنگی نییە، بە مقاش بیگری گۆشتی نییە؟)) **(ئاو– با)**

((دەنگی هەیە و رەنگی نییە، شت فڕێدەدا و دەستی نییە؟)) **(ئاو– با)**

((دەخورێ گۆشتی نییە، هەڵدێ لاقی نییە؟)) **(ئاو– هەوا)**

((هەر دەڕوا و سێبەری نییە؟)) **(با)**

(دەیبڕی و نایبینی؟)) **(با)**

((گا ل سەرا دبۆڕی، چێلٚ ل چەما ئاوس دبی؟))

(بای دار ئاوس و دار پشکێو لە کۆتایی زستان و سەرەتای بەهارە، لەو کاتەدا پشکۆی داری گەڵاوەریو دەئاوسێن و دەپشکوون)

((هەتەلٚ مەتەلٚ مەتۆزی، مانگای ئەحمەد گەلۆزی، نەگەڵی هەیە نە گوان ، شیر ئەدا بە هەمووجیهان؟) (کانیاو)

((مانگایەکی بیٚ گەلٚ و گوان ،شیر ئەدا بە هەموو جیهان؟)) **(کانی– هەنگ)**

((دوژمنە لۆ ئاگری، بە تۆن داری هەردەگری، بزمارەکی راناگری؟)) **(ئاو**

((توولی تەڕ، توولبەندی تەڕ، لە نەڕەی شێر، هەیدەری کەڕ ؟)) **(هەور)**

((پیٚ لە عەردە، سەر لە عەزمان، جێییٚ وییی دەشت و زۆزان؟)) **(هەور)**

((سوارێك هات بە هۆ هۆ، نە سەری هەیە نە رابۆ؟)) **(هەور)**

((هۆڕ هۆڕدکت، گۆر گۆر(بۆڕ بۆڕ) دکت، قەستا چیاێیٚ ستەمبۆڵیٚ دکت؟)) (هەور)

((ساجی زل زل، کەوتە مەنزڵ، کۆڵەکەم نەوی، بە خوڵا(بەغدا) ڕەوی؟))

(بروسك، هەورەتریشقە)

((لە دوور دێ، لە نوور دێ، قەڵەم و کاغەزی سوور دێ؟)) **(هەورەتریشقە)**

((تەیرەکە بە حەواوە، زنجیرەکەی پساوە(بەدواوە)، لە ئاسمانێ ڕشاوە؟))

(هەور و بروسك و باران)

((ماینێ شێیە، لە حەوشێیە، دەحیلێنی، ئاوی پێیە؟)) (هەور و بروسك و باران)

((دێوە ڕەشی ئاسمانە، گورزی هەژدە باتمانە، چاوی پڕ لە گریانە؟))

(هەور و بروسك و باران)

((ئەڕوا و پێی نییە، هاوار ئەکا زمانی نییە، فرمێسك ئەڕێژێ چاوی نییە؟))

(هەور و بروسك و باران)

((من کێم؟ ئەگەر نێم داوام ئەکەن، ئەگەر بێم لەبەرم ڕائەکەن؟)) **(باران)**

((شتێك هەیە ڕەحمەتە، خەڵك پێیان زەحمەتە؟)) **(باران)**

((لە کلی وردترە، لە حوشتری بڵندترە؟)) **(هەور، دوکەڵ)**

((لێرە ڕا تا قڵیاسان، بە خرینگە خرینگی داسان؟)) **(تەزرە بارین)**

((هەر لێرە تا خۆڕاسان، گشتی خرینگ و هۆڕی داسان؟)) (تەزرە، تەرزە)

((لێرە ڕا هەتا پردێ باسا زرینگ و هۆڕێ داسا؟)) (تەزرە، تەرزە)

((هەڵدەفڕی باڵی نییە، هەڵدەپەڕی پای نییە، ،دادەنیشێ قوونی نییە، سەری سپییە مووی نییە، زگی دەچی گووی نییە؟)) **(تەزرە بارین، تەرزە)**

((هێلکەی قازان، لەناو ڕەزان (لە هەورازان)، دێتە بازان؟)) **(تەزرە، تەرزە)**

((كڵاوی قازی، لە ناو رەزی، هەڵدەبەزی؟)) (تەزرە، تەرزە)

((لە حاسمانان تەبەق تەبەق، دێتە خواریٚ رەق و تەق؟)) (تەزرە، تەرزە)

((سەنگەنە(زەنگەنە)، گڵ هەڵکەنە؟)) (تەزرە- دڵۆپە)

((قەسری سپی، رێی لە کاروانان دەگری؟))

(بەفری زۆر بباری، ریٚ لە کاروانان دەگری)

((هانیە و مانیە، پەرەسێلکەی کانییە، رێگری کاروانییە؟)) (بەفر)

((کورە ئاوە و لە ئاو دەخنکیٚ؟)) (بەفر)

((کاوڕ کوڕی، گیای لە وڵاتی بڕی؟)) (بەفر)

((سپی و وردە دەفڕی، هەموو وڵاتی دادەگری، بە فوێکی دەمری؟)) (بەفر)

((دهێت وەکی میرا، رونیت وەکی وەزیرا، دچیت وەکی فەقیرا؟)) (بەفر)

((دهێت شێرە، روونیت میرە، دچیت ئەبدال و ئێخسیرە؟))

(بارین و مانەوە و توانەوەی بەفر)

((هانیکیٚ و مانیکیٚ، فرشیٚ دەری کانییٚکیٚ، ریٚ نادەی حەیوانێکیٚ؟))

(سەهۆڵ، شەختە، بووز)

((نە شیرە نە شەکرە، بەبیٚ هەوێن دەمەیی؟)) (ئاو و سەهۆڵ)

((بیخەرە سەر ئاگر نامێنێت ؟)) (بەفر، سەهۆڵ)

((هەناسەی بخواتەوە دەژی، ئاویٚ بخواتەوە دەمری؟)) (ئاگر- بەلەم)

((شتێکە هەناسەی وەرگرت زندییە، ئاوێ بخواتەوە مردییە؟)) **(ئاگر)**

((هەمو شتێك دەخواتەوە ئاو نەبی، کە ئاو بخواتەوە دەمری؟)) **(ئاگر)**

((چاو زەرد لە چاو سپی دەترسیٚ؟)) **(ئاگر لە ئاو دەترسیٚ)**

((بە شەو دەڕوا ناڕناڕۆکە، بە رۆژ دەڕۆا باڕباڕۆکە، نە هێلکەی دەکا نەباڕۆکە؟))
(دووکەڵ)

((رەشە کوڕی رووناکییە، بەرزیش نەبی رازی نییە؟)) **(دوکەڵ)**

((نە پای هەیە نە پانی، بۆ خۆی دەچێتە سەربانی؟)) **(دوکەڵ)**

((هەتا کەر دەزیٚ، جاشك دەچێتە سەربانی؟)) **(ئاگر و دوکەڵ)**

((هەتا چێڵیٚ سۆرن دۆشی، گۆلکیٚ رەش چووە سەر بانی؟)) **(ئاگر و دوکەڵ)**

((گۆلکیٚ پوورە ئامانیٚ، بە قۆرە قۆڕ چووە ئاسمانیٚ؟)) **(دوکەڵ)**

((گای شین بەسەر پشتی گای زەرد دەچێتە سەربانی؟)) **(دوکەڵ و ئاگر)**

((گای رەش لە پێشەوە، گای سوور لە پشتەوە؟)) **(ئاگر و دوکەڵ)**

((گای سۆر(سوور) گای رەشی دەرکرد؟)) **(ئاگر و دوکەڵ)**

((گا قولەی مەیدانیٚ، کلکی هەڵێنا بۆ ئاسمانیٚ ؟)) **(ئاگر و دوکەڵ)**

((هەرجێگایەك گای سووری لیٚ بنویٚ، گیای لیٚ شین نابیٚ؟))
(ئاگر وخۆڵەمێش، شوێنێك کە خۆڵە مێشی زۆری تێدابێت رووەکی لیٚ ناڕوێت)

((دەنکە ناریٚ ، نامە چاریٚ(چاڵیٚ) بو بە هەزاریٚ؟)) **(پشکۆ و ئاگر)**

((پیره مێرێ پشت کەلەشتی، دەرمانی هەمی تشتی؟)) (خوێ)

سێیەم: مەتەڵی تایبەت بە
مرۆڤ و ئەندام و بەشەکانی لەشی مرۆڤ:

باپیرانمان له دیــرزه‌مانه‌وه وه‌ك نیگارکێش یا وه‌ك بــرووسکه خه‌یاڵ، وێنه‌ی مرۆڤ و به‌شه‌کانی له‌شی مرۆڤ و جلوبه‌رگ و چه‌ك و که‌ل و په‌لی دیکه‌ی تایبه‌ت به خودی مرۆڤیان خستۆته نێو تابلۆی مه‌ته‌ڵ و قسه پڕ شه‌کره‌کانیان:

((سه‌رێکی هه‌یه و دوو ده‌ست و دووپا، خولان ئه‌خوا وه‌ك ده‌عبا، له خه‌و هه‌ڵسێ به‌ڕێدا ئه‌ڕوا؟))

(مرۆڤ)

((نانه خۆره‌ی پێنج ئه‌نگوست؟)) **(مرۆڤ)**

((قه‌فه‌زی نۆ کون تێدا؟)) **(مرۆڤ)**

((ته‌په گرده‌له‌ی گیا ورده‌له؟)) **((گرده‌خڕیله‌ی، گیا وردیله؟))** **(سه‌ری مرۆڤ)**

((گیایه‌که زۆر باریکه، له‌سه‌ر ترۆپکی شاخێك ئه‌ڕوێ؟)) **(پرچی‌سه‌ری مرۆڤی)**

((هه‌ڤرست*، به که‌ڤری ڤه‌ڕست؟)) **(قژی سه‌ری مرۆڤی)**

((به خاوێنی ناخورێ، به پیسی ده‌خورێ ؟))

(پێست و سه‌ری مرۆڤ به پیسی خورشتی هه‌یه)

((خریله‌ی حه‌وت کون))، **((گردێکم هه‌یه حه‌فت کانی تێدایه؟))** **(سه‌ری مرۆڤ)**

((چیایه‌ك و حه‌فت کانیاوه، دوو تاڵن، یه‌ك شیرناوه، دوو سوورن (سووێرن))، دوو ترشاوه؟))

(سه‌ری مرۆڤ و ده‌رهاوێژی دوو کونه گوێ و ده‌م و چاو ودووکونه لووت)

*** ناوی ده‌وه‌نێکی سروشتییه، گه‌ڵاکانی تیژو ده‌رزیله‌ین.**

((ئەز چوومە گریێ دەلال، تێدا هەبوون چوار کانێت زەلال، دوێت سویرو دوێت تالێ؟))

(کەللە سەر ، دوو چاو، دوو کونە گویێ)

((ئەز چوومە سەر گریێ دەعلیێ دزان، دوو مارێت ڕەش، دوو ستێرێت گەش، دوو کون رویڤینە، شکفەتەك تژی مرارینە؟))

(سەری مرۆڤ و برۆ و چاو ودووکونە لووت، دەم و ددان)

((دوو کونە ڕیوی، دوو ئەستیرەی گەش، بانی بە پووش، ئەشکەفتی ڕەش؟))

(دوو کونە لووت ودوو چاو و سەرو قژ و دەم)

((پرتەقاڵە، بە دە لیێدەکرێتەوە، بە پێنج پاك دەکریێ ،بە سی و سیێ دەخوریێ؟)) **(پرتەقالێ، پەنجەکانی دوودەست، پەنجەکانی دەستێك، سی ودوو ددان و زمان)**

((کانیەك هەیە لە چیایە، سی و دوو گەوهەری تیایە؟))**(کەللە سەر ،دەم و ددان)**

((ئەشکەفتۆکە پڕ بەردۆکە)) **((هەیتم خانوو، پڕە لە تەپشوو؟))** **(دەم و ددان)**

((چومە شکەفتەکیێ هەمی تات بوون، تاتەکیێ وتۆ نەبوو نڤێژیێ لسەر بکەم؟)) **(ددان)**

((ژوورێکمان هەیە تاریك تاریك، پڕە لە زەنگە قلیشەی باریك؟)) **(دەم و ددان)**

((لەیەك سالأن ڕەفیقم پەیدا بوو، لە ڕوح و گیان شەریکم بوو، هیچ ڕۆژێك بەرامبەرم نەبوو، هەتا رۆحی لەبەر دەچوو؟)) **(ددان)**

((چوومە سەر گردەکی، ڕوانیمە بەحرەکی، 32 ماسی لە ڕەنگەکی؟)) **(دەم و ددان)**

((لە ئەشکەوتێکدا 32 کەس دانیشتوون، یەکێکیش سەمای دەکا؟)) **(ددان و زمان)**

((سیو دوو دقۆتن و یەك د دەتەبەر؟)) **(ددان و زمان)**

((ئەم لای کەڵەك، ئەو لای کەلەك، ناوەڕاستەکەی چەرخ و فەلەك؟)) **(دەم و زمان)**

((چواردەورەکەی کەڵەکە، ناوەکەی چەرخوفەلەکە؟)) **(دەم و ددان و زمان)**

((ئەم لای دیوار، ئەو لای دیوار، ناوەڕاستەکەی سەگێکی(گورگێکی) هار؟))

(دەم و ددان و زمان)

((بەدەیان کێشەی دەکەن، بەسییان گێرەی دەکەن، یەکیش چاڵی ڕوو دەکا؟))

(دەست و ددان و زمان و خۆراك خواردن)

((سواری هەراش، سەگی نێو بەرداش؟)) **(زمان)**

((گایێ سۆری د گەلیدا گرێدای؟)) **(زمان)**

((دۆستی تەیە، دوژمنی تەیە، هە ژتەیە؟)) **(زمان)**

((چیە هەردەم ل ماڵە، گەهـ شەکرە، گەهـ تاڵە؟)) **(زمان)**

((ژ ژەهری تاڵترە، ژ هنگڤینی شرینترە؟)) **(زمان)**

((لە دایکی وێك ناکەوێتەوە، لە باوکی وێك دەکەوێتەوە؟)) **(لێو)**

((لەبابەی دەگا لە دایەی ناگا؟)) **(لێو)**

((لە سەربەنێ، میر و حاکم دەستدەکەنێ؟)) **(دم،کەپوو، لووت)**

((دارەبەنێ لە قەد کەنێ، شێخ و مەلا دەست ئەدەنێ ؟)) (کەپوو، لووت، دم، دفن)

((کانی چرقینی، میرو حاکمیش دەستی خۆ ددەنێ ؟)) (دم،کەپوو، لووت)

((کانی چڵقنەی لەبەربەنێ، میرو مەزن دەست دەدەنێ ؟)) (کەپوو)

((کانی مەڕە چڵقنە، هەموو دەمی دەچنە؟)) (کەپوو)

((شیمشاقە، ل تاقە؟)) (چڵمی کەپوو، کلمیش)

((فەقیر فرێی دەدەن ، دەوڵەمەند هەڵیدەگرن؟)) (چڵمی لووت، کلمیش)

((فەقیر دهاڤێن، ماقویل هەڵدەگرن؟)) (چڵمی کەپوو، کلمیش)

((دوو هۆدە و کۆڵەگەیەك لە بەینیاندا؟)) (کەپوو، لووت، دم)

((بەدوو ژوور کۆڵەگەیەکیان هەیە؟)) (کەپوو، دم، لووت)

((دانیشتووە لەسەر جلی، چاوی وەکی چاوی گولی، رندێنی لە پشتی ملی؟))
(کەپوو، دم، دفن، لووت، برۆ)

((دەری گۆشتە و ناوی مووە؟)) (لووت ،کەپوو، دم، دفن)

((چەندی بیدەییێ تێرنابی؟)) (چاو، نەفس، ئاش، مقەس)

((دوو حەوزم هەیە پڕ لە ئاوی گەش، لەناویان هەڵکەوتووە دوو کەشتی ڕەش))(چاو)

((وی لای پەرژان، وی لای پەرژان، دناڤ دا (لنیڤەکێ)مۆرو مەرجان؟)) (چاو)

((ئەم لام پەرژین ئەو لای پەرژین، تیایەتی(ناوەڕاستەکەی) کۆترێکی نەخشین)) (چاو)

((ئیلاش پەرچین، ئۆلاش پەرچین، دلیشەن گوڵیوی چین؟)) (چاو)

((دوو گام هەنە هێری هێری، دەشت و چیایان دەکێلی تەنها گردەکی دێلی؟))
(چاو، کەللە سەری خاوەنەکەی نابینیت)

((دووكەسن ،پێكەوە دەنون و پێكەوەهەڵدەستن، پێكەوە دەڕۆن و پێكەوە دادەنیشن، پێكەوە دەگرییێن و پێكەوە پێدەكەنن و یەكدیش نابین؟)) (دوو چاوی مرۆڤێك)

((دوو باز لە قەد چیان، بەرامبەر یەكن و نابینان، بیانگرن دەمرن، بەریاندەن دەفڕن؟))

(چاو)

((كێوێك دوو بازی پێوەیە، بەقەد یەكن قەت بەیەك ناگەن؟)) **(چاو)**

((ئەستێرەی ناو مەنجەڵێ، بە رۆژ لە دەرێ، بە شەو لە غەرێ؟)) **(چاو)**

((چوومە شاری شكاكان، گۆشتم دیت لە ملاّكان؟)) **(چاو)**

((چوومە شاری شك تێنا، گۆشتم دیت ئێسك تێنا؟)) **(چاو– مەمك)**

((هێلینا شمفارێ، یا لنیوەكا دوو گلێنێت دارێ، نە لبە ڕۆژی، نە لنزارێ ؟)) (چاو)

((لەبەفری سپی ترە، لە تەنی ڕەش ترە، لە هێلكەی گچكەترە، لە گای گەورەترە؟))

(چاو)

((لەبەفر سپی ترە، لە خەڵوز ڕەشترە، لە چۆلەكە بچوك ترە، لە حوشتر گەورە ترە، لە گوللە خێراترە؟))

(سپیلك و ڕەشكێن و بینینیچاو)

((سپییە وەك شیری، ڕەشە وەك قیری، تیژە وەك شیری؟)) **(چاو)**

((لە كنە من هەتا كنە تو(تۆ)، كوتە كوت ناگاتە تو؟)) **(چاو تروكان)**

((گلۆلەی باز، دای لە هەوراز؟)) **(چاو)**

((كانی نییە و ئاو دەدا، چیاو زەویش قووت دەدا؟)) **(چاو)**

((کانیلەی لەبەر بەنیٚ، مەلاو فەقیٚش دەست دەکەنیٚ ؟)) **(چاو)**

((نە کەندە نە لەندە، کەند و لەندە، بە کەندیٚوە بەندە، بزانە چییە و چەندە؟)) (چاو)

((ئەوە چیەیە، هەرچی بلێی پێیدا دەڕوا؟)) **(گویٚ)**

((شتەکی من هەموو شتێکی دەچیتیٚ؟)) (گویٚ)

((هەموو شتێکی دچیتیٚ، پەنجەیەکیشی تێوە ناچی ؟) (گویٚ)

((کاسە لەتەی بە دیوارەوە نوساو؟)) **(گویٚ)**

((کاسە شکاوی بە حەواوە ، بە ئەمری خوا راوەستاوە)) (گویٚ)

((کاسە کەچیٚ بە حەواوە؟)) (گویٚ)

((سوالّەتە شکاویٚ بەلا دیوارەوە؟)) (گویٚ)

((چوومە شاری شکێنا، گۆشتم خوارد هێسک تێنا؟)) **(مەمك)**

((کاذیـیا لنزاری، میر و حاکمان ئاڤ ژیٚ ڤەخار؟)) **(مەمك)**

((کاذیـیا لبەر کەندالی، میرو حاکما لیٚ ڤەخاری)) (مەمك)

((سەری بەخۆت، بنی بە دایکت)) **(مەمك)**

((سەری دەتو، بنی دە داکت؟)) ((سەری بەتۆ، بنی بەدایکت)) (مەمك)

((پێنج پیرە مام لە دەشتیٚ، هەریەکیٚ سێلی خۆی لە پشتیٚ)) **(پەنجەونینۆك)**

((دەهـ برانە، تێنە دەشتێ، هەر ئێکی فەرشەکێ لە پشتێ ؟))

(تبل، قامك، ئەنگوست، پەنجەو نینۆك)

((سەربانێکەو بن بانێکە، چوار مەڕو شوانێکە ؟))

(پشتە دەست و ناولەپ و چوار پەنجە و پەنجەی گەورە)

((هەیوانێکە و پشت بانێکە، چوار مەڕو شوانێکە؟)) **(دەست و قامك)**

((دەشتێکەو دوکانێکە چوار مەڕ و بەرانێکە؟)) **(دەست و پەنجە)**

((دوو کانن،دوو بانن، هەشت بێرینە و دوو شوانن؟))

(دوو ناولەپ و دوو پشتە دەست و هەشت پەنجەی بچووك و دوو پەنجەی گەورەی دەستی مرۆڤێك، بزن دۆشین)

((ئێکی دەتەنا ب پێنج شاهیداڤا؟)) **(تارەت، خواردن بە کەوچك)**

((ئێك دمرۆڤی دنێت، پێنج شاهیدن؟)) **(تارەت- چێشت بە کەوچك خواردن)**

((مردوو زیندوو ڕائەکێشێ؟)) **(تارەت- پێشاو)**

((مەیلەکم هەیە مەیلانی، لەناو بوخچەی سوبحانی ئاوی دەخۆی یان دانی؟))

(میز و پیسایی لە سکدا، تارەت)

((هەر دەمری و زیندوو دەبێتەوە؟)) **(نینۆك- ڕیش)**

((هەر دەبڕی و درێژ دەبێتەوە؟)) **(نینۆك- ڕیش)**

((ترشە، مزرە، هەنار نییە، لەبەحریْدا ماسی نییە، حوکمان دەکا، حاکم نییە))
(دلْ – نەفس– منداڵ)

((شیرینە هەنگوین نییە، تاڵە ژەهری مار نییە، لەبەحریْدا ماسی نییە؟)) (منداڵ– نەفس)

((لە ئاویْدا ماسی نییە، شیرینە شەکر نییە، تاڵە ژەهر نییە؟)) (نەفس– منداڵ)

((بیگریت مستێکە، بەری دەیت دەشتێکە؟)) (نەوس ،چرا)

((ئەڕوا لە ریْ قەوچە ئەکا، دائەنیشیْ پیْئەکەنی؟)) (...)

((نە ل عەردا نە ل عەسمانا، هێلینا کەسرەوانا؟)) (منداڵ لە زگی دایکی)

((مەیلەکم هەیە مەیلانی، لەناو بوخچەی سوبحانی(سوڵتانی)، خودا نەبی کەس نایزانی؟))
(منداڵ لەزگی دایکی)

((ل باغی هەچیومەچییە، دزانین هەیە، نازانین چیە؟)) (دەزانریْ ژن ئاوسە، بەڵام لە کاتی دروست بوونی منداڵەکە نازانی کچە یا کوڕە)

((نۆ مانگ لە حەپسخانە و ساڵ و نیویْك سواڵکەرە؟))
(منداڵ لە سمکی دایکیدا و گاگۆڵە کردن)
((چوومە گوندەکی شار نەبوو، دوو کاوڕم خوارد هێسکی نەبوو، سواری ئەسپەکی بووم روحی نەبوو؟))
(منداڵ لەسکی دایکی و لەبەر مەمکان و لە ناولانکدا)

((هاشان و ماشان، جیْی میر و پاشایان؟)) (بێشکە، لاندك، لانك–سکی دایك)

((سوارێمە بە نیشانە، لەسەرماینیْ بیْگیانە؟)) (منداڵ و لانك)

((سواری ئەسپێ بووم، بێ گیان بوو، دوو مەڕیشم خوارد بێ ئێسقان بوو؟))
(منداڵ و لانك و مەمك)

((کەری مردی، باری زندی)) **((مردوو زیندوو هەڵدەگرێت؟))** **(منداڵ و لانك)**

((ئیلاش تەتە، ئۆلاش تەتە، دلیرایش سوورە لەتە؟)) **(منداڵ وبێشکە،لاندك)**

((ئەملای تاتە، ئەولای تاتە، ناوەراستەکەی سوولەقاتە؟)) **(منداڵ وبێشکە)**

((ئەملای تەختە، ئەولای تەختە، ناوەڕاستی زەڕنەقوتە؟)) **(منداڵ وبێشکە،لاندك)**

((نەنێرە، نە مێیە، کاریشی بەجێیە؟)) **(نەژنونەمێرد، نێرەمووك)**

((ژن نییە، پیاویش نییە، بێ دایك و بابیش نییە؟)) **(نێرەمووك–کچ)**

((هەر لێرە هەتا شام، هەمووی تریێو تەعام، ماڵە و لە ماخۆی حەرام؟)) **(کچ)**
((هەر لێرە هەتا مەکە، هەمووی بەرخی پێ بەڵەکە، ئەستەویرە و(بە قەسری) گوانێ دەکا؟))
(کچ)

((هەر لێرە هەتا مەکە، هەمووی بەردیلی(شەکەمێی) چاو بەڵەکە ئاوس نییە و گوانیش دەکا؟)) **(کچ)**

((تەیرەك هەیە ژە هێلین، شازدە ساڵ نافڕی، ڕۆژەك دچی سەر زین(سەر ئەسپ)، هێلینا نوو دەگەڕی؟))
(کچ و شووکردن، لەو سەردەمدا زۆرینەی کچان لە تەمەنی 16 ساڵیدا مێردیان کردووە)

((بەچاران دەخشی، بەدووان دەڕوا، بەسێیان دەلەنگی؟)) (منداڵ بە چوار پەل گاگۆڵە دەکا، گەنج بە دوو پێ دەڕوا، پیر بە دوو پێ و گۆچانێك دەلەنگی)

((ئەڤ چییە، سڤە چارە، نیڤرۆ دوویە، ئێڤار سێیە؟)) (منداڵ بە چوار پەل گاگۆڵە دەکا، گەنج بە دوو پێ دەڕوا، پیر دوو پێ و گۆچانێکی دەوێ)

((سپێدێ لسەر چارا دچیت، نیڤرۆ لسەر دوویا، ئێڤاری لسەر سێیا دچیت؟)) (تەمەنی منداڵی و گەنجی و پیری)

((دووی لێ دەبێتە سێ، نزیکی لێ دوور دەکەوێتەوە، دووری لێ نزیك دەبێتەوە؟)) (پیری، گۆچانی دەوێ و چاوی کەمبینا دەبێ و مردنی لێ نزیك دەبێتەوە)

((چواری لێ دەبێتەوە دوو، دووی لێ دەبێتەوە سێ، دووری لێ نزیك دەبێتەوەو نزیکی لێ دوور دەکەوێتەوە؟)) (منداڵیو جحێڵی و پیری، مردن وتەمەنی منداڵی)

((دیر ل من نزیك بوون، دوویان بوونە سێ، سی هـ و دوویان ماکەت و جووت)) (پیری: مردن نزیك دەبێتەوە، دوو لاق و گۆچانێکی دەوێ ،لە 32ددانیشی، تاك تاکەی دەمێنن ؟)

((ئەڕواو ناگەڕێتەوە؟)) (تەمەن – کات)

((هەتا درێژبێ کورت ئەبێتەوە؟)) (تەمەن)

((هەر دەڕۆیی و لێت بەجێ دەمێنێ؟)) (تەمەن – کات– شوێنپێ)

((هەر ئەڕۆی و لێت ئەکەوێ)) ((هەر ئەڕواو لێی بەرئەبێ؟)) (تەمەن– شوێنپێ)

((چریچیە و مریچییە، کەس نازانێ ناوی چییە؟)) (منداڵی ساوا بەر لە ناونانی)

((هه نووسه نووسه نووسه، هەرچی هات پێی وەنووسا؟)) (ناو)

((که نام پێتەوە، لیێت نابێتەوە؟)) (ناو)

((له بونتەوە پێتەوە دەنووسیٚ، تاکو دەمری لێت نابێتەوە؟)) (ناو)

((شتەکم هەیه به هەموو شتێکەوە دەنووسیٚ و لێشی نابێتەوە؟)) (ناو)

((هەموو کەس هەیەتی و کەسیش نایبینیٚ))،((لەلامه و دیاریش نییه؟)) (ناو)

((هەرچەندی بیبەخشی کەم ناکات، هەتا سەرفی بکەیت زیاد دەکات؟)) (زانست)

((دوور دفرە، نەچڤیکه، نەگرانه، نەسڤکه؟))
(هزر وبیر و خەیاڵ، گرانی و سووکیان نییه، بۆ شوێنی دووووریش دەفڕن)

((نه مەزنه نەگرە، ئەرش و عەزمان (عەرش و عەسمان) دگەڕە، ئەو نەکۆرە، نەکەچە(نه کوڕە نه کچە)، هەردەم
به و ریٚ – ڕیچە؟)) (هزر، خەیاڵ)

((له لاته، نایبینی و ناگیریٚ ؟)) (هزر و هۆش– ناو – خەیال)

((نەپێی هەیه نەقاچە، ئەز دمنم ئەو دەچە؟)) (دەنگ)

((ژهنگڤینی شیرینترە،، ژ رەساسی(قوڕقوشمی) گرانترە؟)) (خەو، نوستن)

((لەپاش قرە قڕ و شەڕە شەپ، پێمان ئەکا قڕ و قەپ؟)) (خەو، نوستن)

((ئەوە چییه ئینسان دەیبینیٚ ، خودا نایبینی ؟)) (خەون، مردن)

((دایکا دایکانه، بۆ مرۆڤ ناڤ و نیشانه ؟))

(نیشتمان)

چوارەم: جلوبەرگ و کەلوپەلی تایبەت بە خودی مرۆڤ:

((هەتا نخونی نەکەیتەوە پڕ نابێت؟)) **(کلاّو)**

((دەمی سەر نشیڤ دکەن تژی دبیت؟)) (کلاّو)

((کە نخوونی دەکەیەوە پڕە، کە ڕووی لە ئاسمان دەکەی بەتاڵە؟)) (کلاّو)

((چل نار، چل بزمار، چل چلۆکەی چل هەزار)) (لاگیرە،پێشتە سەرە، خشڵێکی ژنانە)

((چل نار، چل بزمار، پێچ پێچۆکەی سەد هەزار؟)) (لاگیرە – قەرتاڵە –رووبار)

((بەسەد برا ریخۆڵەیەکیان هەیە؟)) **(تەسبیح، گەردانە، ملوانکە، خەناوکە)**

((سەد سوار لەدوای سوارێکی دەبەزن؟)) **(دەنکەکانی تەسبێح)**

((زەردی زەعفەرانە، نە لە عەردییە نە لە ئاسمانە، لە بەربەڕۆچکەی شەیتانە؟))

(لووتەوانە، خەزێم)

((وەسا ل تە وەرتێت، تنیٚ تە ناگێت؟)) **(بەنەخوێن، دۆخین، پشتێن)**

((ل دوورتە دزڤڕێت، لیٚ تە ناگێت؟)) **(بەنەخوێن، دۆخین،پشتێن)**

((مامکیٚ منۆ یٚی ل دیڤ تە دزڤڕیت؟)) (بەنەخوێن، دۆخین،پشتێن)

((مارە تۆپیوە لە دوو کونەوە، سەر دەردەهێنیٚ بەبەژنەوە؟)) **(دۆخین و نیفۆ)**

((لەسەرەوە یەك، لەبنەوە دوو، بەقنگی باو و باپیرتا چوو؟))

(دەرپیٚ، شەرواڵ، رانك)

((لە سەری یەکە و لە بنی دووە، بە قوونی باوك و باپیرت دا چووە؟)) (شەرواڵ)

((سەری یەکەو بنی دووە، بەباوك و باپیرتا چووە؟)) (دەرپیٚ، شەرواڵ)

((هەڵئەچێ و دائەچێ، بەقنگی باوباپیرتا ئەچێ؟)) (دەرپێ، شەرواڵ)

((سەرپاك (هەمووی) هی خۆتە نیوەتی تێدایە؟)) **(دەرپێ، شەرواڵ)**

((مەلێك هات بە هۆهۆ، نەتانی هەیە نەپۆ؟)) **(کوڵەباڵە، فەڕەنجی، کەڕك – لباد)**

((قەسرا دوو دەر، تێ چوومە دەر، ئەڵڵاهو ئەکبەر؟)) **(کراس)**

((دوو دەر، تێ چوومە دەر؟)) (کراس)

((پاتە (ملە) بێ سەر، پشتە بێ زگ ، دەستە بێ پێ)) **(کراس)**

((ملی هەیە و سەری نییە، باسکی هەیە و دەستی نییە؟)) **(کراس)**

((سێی پێوە شۆڕئەبیتەوە و دووی تێهەڵئەکێشن؟))
(شاقەڵ و قۆڵی کورتەك و چۆغە)

((ڕەشەی بێموو، سواری دایکت بوو؟)) **(عەبای ژنان)**

((دایك دکت، باب تێڕا دکەت؟)) **(گۆڕەوی، گۆریە)**

((دایکا تە چێدکەت، بابێ تە تێڕادکەت؟)) (گۆڕەوی، گۆرییە)

((لووت چرچی چل کون؟)) **(کاڵەکەگا، پێتاوی چەرمین)**

((چوومە سەر گردەکی پێم کەوتە کوپەکی؟)) **(پێڵاو، پێتاو)**

((بەری هەسانە، پشتی خورییە، بەڕۆژ تێرە، بەشەو برسییە؟)) **(کڵاشی بەن)**

((بەڕۆژ ئاوسە ، بەشەو قسرە؟)) **(کەوش، کاراش، کڵاش، پێڵاو، پێتاو)**

((بەر هەسانی پشت خوری، ئەگەر هەڵی نەدەی لەبەرم مری؟)) **(کڵاش)**

((بنی پەڕۆ، سەری خوری، ئەگەر نەیزانی دایكت مری؟)) **(کلاّشی پەڕۆین)**

((ڕاست و چەپی دەچییەکنی، ڕیگاوبانان هەڵدەچنی، دەچیییە مالان دای دەکەنی؟))

(پیلاو، پیتاو)

((هەتا نەیبەستییەوە ناڕوات؟)) **(پیلاوی بەقەیتان)**

((بەرەلای‌کەی ڕادەوەستیّ، بیبەستییەوە دەڕوا؟)) (پیلاوی بەقەیتان)

((تشتەك هەیە کو گریّ ددەم دچە، کو ڤەدکەم ناچە؟)) (چارۆخ، کارەك، پیلاو)

((ئەز سوار بووم نە زینە، گریّ دەدەم ڕیّ دەچیّ، ڤەدکەم دسەکنی)) (چاروخە، پیلاو)

((سەری یخەیە، بنی ئۆحەیە، لەکن خوشکەیە؟))

(پیلاوی سەر مووی بن چەرمە گا، یەمەنی: پیلاویکی ئافرەتانە بوو)

((بەدەوری پیر و پیشان، بزن لەسەر گامیشان؟))

(کلاش، یەمەنی: سەری مووی بزن، ژیری پیستە گامیش)

((سەر جلی، بن جلی خوری، ئەگەر هەرینەینی(هەڵینەینی)، لەبەر پیریژنە بۆرییەکی(بۆلییەکی) مری؟)) (کلاشی بەنی خوری)

((بار لەبەریّ، تەنگ لەپشتیّ، برۆ قشتیّ؟)) **(کەوش،پیلاو)**

((من هولەك هاڤیتە دۆلەکیّ،دۆلّ دڕیا هول نە؟)) **(پیلاو دەدڕیّ و پیّ دەمینی)**

((بان گۆشتە، باگوردان ئاسن؟)) **(سەر و مەکینەی سەرتاشین)**

((گیسکیّ مەلای، چووسەریّ چیای، نەهیلا داڤا گیای؟)) (گویزانی سەرتاشین)

((سەگی هار، چووە بان دار، کلۆ کلۆ بەفری هاوردە خوار؟))

(به گیزانی سەرتاشین، قژی پیرەپیاوێك بتاشن)

((گۆلکی مەلای، زلەك نەهێلا ل سەرێ چیای؟)) (گویزان و سەر و ریش تاشین)

((بەرخۆکا سەرێ چیای، ناهێلیت بسکەکا گیای؟)) (مووس و تراشکردن)

((کارە کۆرەی مەلایە، بەرم دایتە چیایە، نەیهێشتییە دنکە گیایە؟))

(گیزانی سەرتاشین)

((بزنە قووتەی مەلایە، نەی هێشتووە پنچکە گیایە؟)) (گیزانی سەرتاشین)

((هێسترا پاشای، چووە سەرێ چیای، نەهێلا دێندکا گیای؟)) (گیزان)

((هارم بە کوڵکنت؟)) (گویزان، کەرستەی ریش تاشین)

((مامەکم هەیە لە بێری (لە لێڕی)، گۆلکۆکان دادەگێڕی؟))

(شانە و قژ شانەکردن ن و ئەسپێ گرتن)

((شوانەکم هەیە لە بێرێ، بزنە گەلی دادەگێڕی؟))

(مووس و سەرتاشین، شانە وقژ شانەکردن و ئەسپێ دەرکردن)

((شوانەك هات لە کەندالی،بەرخ و مەڕی رامالی؟))

(شانە وقژ شانەکردن و ئەسپێ دەرکردن)

((ئەمە چیە لەم شارە، ددان دارە وەك مشارە، هەردوو دیوی بەکارە، ئەفرۆشرێ بە پارە؟))

(شانە، شەنە)

((دەوی(دەمی) نییە و ددانی هەیە؟)) (شانە، مشار)

((ئەو تاق و ئەم تاق ئەکا، چاو لە خەڵکی زەق ئەکا؟)) (ئاوێنە، نەینۆك)

((سەیری خەڵکی دەکاتەوەو لەگەڵ کەسیش، درۆێ ناکات؟)) (ئاوێنە، نەینۆك)

تۆی له بەردی، گاسنی له شاخی، زەوی له گۆشتی؟)) (کل و کلچووك و چاو)

((کانی چەرمه، ئاو بەردە، کندر دەزی، دەولك شاخە؟)) (کلدان و کل ودەزوو و کلچووك)

((چەرمم دەرهێنا ڕەقی لەگەڵ هات، لەناوم دانا، دوو جاری پیا هات، لەگەڵ دەرهێنان ئاوی لەگەڵ هات؟))
(کلدان، کلچووك، کل له چاوکردن، فرمێسك)

((ڕەشی ڕەشەندوو، دەچێتە کونێکی بەموو، دێتە دەرێ ئاو له دوو؟))

(کلچووك و چاو)

((ڕەشی ڕەشالوو، دەتنێن له کونەکی بەموو، دێتە دەرێ ئاو له دوو، کەیفیشت پێخۆشدەبوو؟)) (کلچووك و چاو)

((ڕەشی ڕەشاندووە، ڕوم هێشتە کونێکی بەمووە، هاتە دەر ئاوی دەدووە؟))

(کلچووك و چاو)

((تێکردنی سوونەتە، لەقاندنی فەرزە؟)) (ئەنگوستیله، ئەمووستیله)

((شیشی گۆشت، کەبابی ئاسن؟)) (پەنجە و ئەنگووستیله)

((خەنە هەی خەنە، زەردەلوو خەنە، دوو سندوق لەبان سندوقێك بەنە؟)) (بەرماڵ)؟؟

((کەڵە وەژی گیان کێشانی، دۆست و دوژمنی نازانی؟)) (تفەنگ)

((تانجیە ڕەشەی دم هەراسی، خێو و خاوەنی ناناسی؟))؟؟؟ (تفەنگ)

((گاڕەشی مام وەسمان، دەنگی دەگاتە ئاسمان؟)) (تفەنگ)

((مانگا ڕەشی مام وەسمان، نەگەڵی هەیە نە گوان، نەڕەی گەیشتە ئاسمان)) (تفەنگ)

((چوم سەرداریێ، دقوتم بزماریێ، دەنگ دچت هزاری؟)) (تەقاندنی تفەنگ)

((بەقنگ ئەیخوا و بەدەم فڕێیئەدا؟)) **(دەمانچە– تفەنگ– تۆپ)**

((بنی دخۆت، دەڤی دهاڤێت؟)) **(دەمانچە– تفەنگ– تۆپ)**

((مردووی دەنگ گەورە، بروسك و هەورە؟)) **((مردی تڕ گەورە؟)) (تفەنگ)**

((کەر زەڕی، پشکل(قشپل) فڕی؟)) **(تفەنگ و گوللە)**

((شەو تاریکە، ڕم باریکە، خۆم ناوێرم، تۆ دەنێرم؟)) **(تفەنگ و گوللە، تیر)**

((شەو تاریکە، مل (قۆڵ) باریکە، من ناوێرم، تۆ دەنێرم؟)) (تفەنگ و گوللە)

((شەوی تاریك، بەژنی باریك، خۆم ناوێرم، تۆ دەنێرم؟)) (تفەنگ و گوللە)

((لەیلێم بەرزە و باریکە، قەبری قووڵێم تاریکە؟)) (تفەنگ)

((ل سەر ئاڤێ دچیت تەڕ نابیت؟)) **(گوللە– سێبەر– تیشك– دەنگ)**

((تشتەکی من ژ تشتانە، هەکە تە دەست هاڤێتی دەنگێ شەشانە، هەکە تە دەست ژێ بەردا دێمریە و روح تێنیە؟)) **(تفەنگ)**

((تەنەکەی نەفتێ، قورفەی کەتێ، کەس نایگاتی؟) **(گوللە)**

((مەنجەڵی جەفتێ، قورپەی کەفتێ، کەس نەیگەیشتێ ؟)) (گوللە)

((هێلکەی قەتێ، لە کونێ دەردێ ، کەس نایبینێ و کەس نایگاتی ؟)) (گوللە)

((هێلکەی مەتێ، لە کونێ دێتە دەرێ، تیر نایگاتێ ؟)) **(گوللە)**

((هێلکەی ماتێ، با نایگاتێ ؟)) (گوللە)

((له دوور دێ، به نووڕه نووڕ دێ، قەڵەم دەبڕی خین دێ ؟)) (گولله)

((بازنێ خوچه هەمینێ، کەته ناو ژێر زمینێ، دەنگی گەییه ماردینێ ؟)) (گولله)

((دەنگی سییان، دام له بییان، ڕۆیی لۆ روس و ئامێدییان؟))؟؟؟ (گولله)

((دانه کوتا قوتایی، ڕێزا کارا دانایی، بۆخولامێت ئاغایی؟)) (ڕەخت،فیشەکدان)

((تاسی زڕ زڕ، دای له بڕ بڕ، کۆڵکه نەوی، بەغدا ڕەوی؟)) (تەلەفۆن– تۆپ)

((هەداری زل، دام له مجل، کۆلکه (کۆڵەکه) نەوی، بەغدا رەوی ؟)) (تۆپ– هەوڕ)

((سێلی زڕ زڕ، کەوته مزر، کۆلکه نەوی بەغدا ڕەوی؟)) (تۆپ)

((ئاگر و ئاسن، کەلێ مەزن، ڤێکرا دبەزن؟)) (فڕۆکه)

((مەتەڵ به کوردی تەواو پێنج پیته، وەکو برووسك له غار و جلیته، دەڕوا نەك له ناو قوراو و لیته، له کاتی شەڕدا دەڵێی عفریته؟)) (فڕۆکه)

((تەخته لەبن تەخته، حاجی بێ بەخته؟)) (خەنجەر و کالان)

((بنی (بی)یه و سەری شاخه، ناوی ئاسنی پڕ له زاخه؟)) (خەنجەر و کالان)

((ئاخوڕ خواره، گای هاره؟)) (خەنجەر و کالان)

((ئەملای دار و ئەولایدار، له ناویدا سەگێکی هار؟)) (خەنجەر)

((هێرڤه دار و وێڤەدار، یێ دناڤێدا کویچکێ (سەیێ)هار؟))

(خەنجەر و کالان– جەنجەڕ)

((شووم هاوێشته گەری(گەلی)، گەری ڕزی، شوو ناڕزی؟)) (خەنجەر و برین)

((گا د گەلیدا، گەلی دڕزیت، گا ناڕزیت؟)) (خەنجەر و بڕین)

((چەوت و چێڵ و چەمییە... وشك و ڕەق و بێ دییە؟))؟؟ (گۆپاڵ،گۆچان)

((چەوت و چێڵ و چەمەندە، لاشەی بێ ئێسقان سەری بێ دیدە (پێچ پێچە)؟))

(گۆپاڵ)

((بەپری و بەبەتالی هەندی یەك گرانە؟)) (سەعات قورمیش کردن– کاسێت–سیدی)

((شتێك هەیە لە کارە، لە دەشت و گوند و شارە، لەبازاڕ دەیکڕی بەپارە، شەو ڕۆژ دەکا ژمارە؟)) (سەعات، کاتژمێر)

((سێ تاس، سێبنە تاس، سێ بەربووك و سێ ڕەقاس؟)) (کاتژمێر، سعات)

((بە دوازدە برا سێدەست ویەك دڵیان هەیە؟)) (سەعات، کاتژمێر)

((دوازدە پاشاو سێ پاسەوان؟)) (سەعات، کاتژمێر)

((دوازدە مەڕ و سێ شوان؟)) (دوازدە ژمارە و سێ میلی کاتژمێر، سعات)

((زیندوو، مردووەك رادەکێشن، زیندوو بێ دەنگن، مردوو دەدوێن؟))

(پەنجە و قەڵەم)

((پێنج دساخن، نا ئاخڤن، ئێك مریە دئاخڤیت؟)) (خامە)

((هەموو شتێکی بەژێردا تێ دەپەڕێ))، ((تشتەکی هەمی دبنڕا دچن؟)) (قەڵەم)

((بەخۆی مردییە، هەموو دنیای لەبن دەستییە؟)) (خامە، قەڵەم)

((ماسی بەحرە، شەرع دەکا و مەلانییە، حوکم دەکاو قازی نیە؟)) (قەڵەم)

((هەتا سەری کۆت (رووت) نەکا، ئیش ناکا؟)) (قەڵەمی وشك)

((هەتا سەری نەبڕی، قسان ناکا؟)) **(قەڵەمی دار–زەرفی نامە)**

((ئەوە کێیە هەموو زمانێك ئەزانیٚ؟)) **(کەڕوڵاڵ– قەڵەم)**

((کەڕو لاڵە ودەمی نییە، هەموو زمانێك ئەزانیٚ ؟)) (قەڵەم)

((شتێکە خوێنی رەش دەخوا و بە رێگای سپی دادەڕوات، بکەوێتە دەست زانا دنیای پیٚداگیر دەکات، نەزانیش (ئاژەڵیش) بە خاوی دەیخوات؟)) (نەی، قەڵەم قامیش)

((زەوی سپیییە، ئاوی سیاوە، ئاودێری دارە، گوخڵی پیاوە؟)) (قەڵەم قەمیش)

((زەوی سپی، تۆی(جۆی) ڕەش، بەدەست دەیچێنێن،بە چاو (بەدەم) دەیدروونەوە))
(کاغەز و نووسین و خوێندنەوە)

((پەرێزی سپی و تۆوی ڕەش؟)) **(پەڕتووك)**

((مەلایە، مەلا نینە، ئاقڵدارە و رۆح تیٚ نینە؟))
(قەڵەم–کتێب– ئێستا کۆمپیوتەر و رەبۆت و شتی دیکەش دەگرێتەوە)

((بەزەوی دابدەی ناشکیٚ، بەزێیی دابدەی دەشکیٚ ؟)) **(کاغەز)**

((ئەیدەم بەدارا نادڕیٚ، ئەیدەم بەبەردا ناشکیٚ، ئەیدەم بەئاوا ئەدڕیٚ ؟)) (کاغەز)

((شارە و خانووی نییە، بەحرە و ئاوی نییە، دارستانە و داری نییە؟))
(نەخشەی سەر کاغەز)

((رەش بی خاوینە، سپیبی پیسە؟)) (تەختە رەش)

((خەتی بیٚ خۆر، مێی بیٚبەر، گوندی بیٚ سەر؟)) **(نووسین، هێستر، گۆڕستان)**

((سواری کەپوویە، دوو گوێی بەگرۆیە، چاوی لە تۆیە؟))؟؟ (چاویلکە)

((هەتا لێت وەرنەگری ناتداتێ ؟)) (کامیره و وێنەگرتن)

((وەزن سوک و قیمەت گران؟)) (زێڕ- ئەڵماس- دراو-چەك)

((زەردە زەعفەران نییە، نووسراوە و قورئان نییە؟)) (لیرە)

((هەمووی شینە، نیوەی قاوەییە، چارێکی سەوزە؟))

(ڕەنگیدینارێك، نیو دینارێك ، چارێگە دیناری کۆن)

((نەپای هەیە نەپانی بە هەموو مالان دەزانی؟))

(دراو، دەستاڕ، ئێستا کارەبا و ئاو و تەلەفۆن وئیمێل و شتیتریش دەگرێتەوە)

((هەپلەمچە، هەپلەمچە، هەزار مێردان دەکا و هەر کچە؟)) (پارە و پوول)

((شتێکم هەیە لەم شتانە، هەلی ئەگرم بۆ ڕۆژی تەنگانە؟)) (دراو، سەرمایە)

((ماینی سپی چەپەرخانە، خۆش خۆش دێتە بەرمەیدانە؟)) (پارە، دراو)

((ئەسپی سپی تەتەرخان، خۆش خۆش دەچتە دیوەخان؟)) (پارە، دراو- چرا)

((ئەسپی شیێ کەفەڵ پان، دەگەڕی لە هەموو دیوان؟)) (پارە، دراو)

((هەڵدەپەڕی قەلانی، نەپێی هەیە نەپانی؟)) (تۆپی یاری)

((خڕە وەك گندۆرە، گەمەی پێدەکەن بە نۆرە؟)) (تۆپی یاری)

((سێ پیتە وبیست و یەك خالی هەیە ؟)) (زار، زاری تاولە)

((نام بە قنگیەوە، سەرە زوڕنای ڕۆمی، قنگی ئەقاسپێنێ وەك کەویدۆمی))

(نێرگەلە)

((یەکی منە و دووی برات، خڕەخڕ دێت لە دەوری کونات، لە خۆت دەربێنە و بیدە برات؟))

(نێرگەلە)

((مناره لەسەر مناره داندراوە، سەری ئاگره و بنی ئاوە؟)) **(نێرگەلە)**

((سەری ئاگره و بنی لە ئاوە، دەیمژن وەك گۆلكە ساوا؟)) **(نێرگەلە)**

((سەری ئاڤینە (ئاخینە)، بن دارینە، خوار ئاویٚ گیاییٚ شینە؟)) **(نێرگەلە)**

((دەریایێکە، لەسەردەریاکەوە چیایێکە، لە سەر چیاکەوە سەوزە گیایێکە، لەسەر گیاکەوە چۆلە چرایێکە (شەوچرایێکە)؟)) **(قەنەی ئاوی، نێرگەلە)**

((سەری ئاگرینە، ناوەندی دارییینە، بنی قوڕینە، خواردنی گیایٚ شینە؟))

(قەلووین، سپیل)

((دەمت بە قنگی، دەستت بەکێری، خۆش خۆش هەڵدەستییت، ئاگری بۆ دێنیٚ؟))

(قەننە)

((دەمت بە کێری، دەستت بە ژێری، خلەخل ئاگری بۆ تێری؟)) **(قەننە)**

((کا دسوژیت، کادین دمینیت؟)) **(قەننە، قەلوون، قەلوین– نێرگەلە)**

((کانییٚ سەر نشێو، جۆگەی سەر هەوراز؟)) **(قەلوون)**

((سەری سووره، نەفەسی بەرەو ژووره؟)) **(جگەره)**

((بنی داره، نیوەی تاره (تاڵە)، سەری ئاگره؟)) **(جگەره و دارجگەره– قەننە)**

((قنگی بەدەستت، تسی بەلووتت؟)) **(جگەره و دوکەڵ)**

((هەتا بیکێشی کورتتر دەبێتەوە؟)) **(جگەره)**

((بەیەك دەقیقە دەگەمە بەغدا؟)) **(جگەرەی پاکەتی بەغدا بکێشی)**

((بیری پەڕۆ، رستی دەست، دەولکی قوڕ؟)) **(کیسەی تووتن و دەست وقەڵنە**

((بیری پەڕۆ، دەولکی چەرمین؟)) **(کیسەی توتن و دەست)**

((مردی گوو ڕەش؟)) **(دار جگەرە- زۆپەی دار سووتاندن)**

((رەقی رەقایی، دام لە نەرمایی، گەیشتە گەرمایی؟))

(ئەستێو بەرد و پووش(قاوە)، لە پێشدا بو قەڵنە و ئاگر داگیرسان بەکار دەهاتن)

((رەقی رەقایە، لەسەرم دانا نەرمایە، لێم دەرینا گەرمایە؟)) (ئەستێ و بەرد)

((رەقە بە رەقەی دەکەوێ، سۆرە بەنەرمەی دەکەوێ ؟)) (ئەستی و بەرد و ئاگر)

((پەنجا کەسی سپی لە ژورێک درێژ بووینە، سەریان زەرد و سۆر و قاوەینە؟))

(شخاتە)

((لە زکی داکی(دایکی) دەردێ، پشتی بابی دەخورێنی)) **(شخاتە، گۆگرد)**

((سووری سابڕ کرای، لۆ قوونی بابت(باوکت) دروست کرای)) **(مافوور)**

((سپی پەستراوە، بۆ قنگی باوکت دروست کراوە)) **(لباد)**

((خوا کردگییە و نەوگە)) (نەوگ=لباد، نەوگە =نەبووە، کردگییە، کردوویەتی. لباد)

پێنجەم : کارکردن و کەرستەی کارکردن و کەلوپەلی دیکە

جۆر وسروشتی ئەو کـــارانەی کردوویـانن، یـــا ئەو کەلوپەل و کەرستانەی کە بۆ کارکردن بەکاریان هێناون بە پێی قۆناغەکانی ژیـــانی کۆمەڵگەکەیان لە نێو دەقی مەتەڵەکانیانـدا دەدۆزرێنـــەوە، لــە داڕشـــتن وبیرکردنەوەشـــیانا، ژینگەکــەیان بــەدی دەکرێــت، ئەگــەر بڕوانینــە دەقـــی هەنـدێك مـــەتەڵ ئـەوا دەبیـنین بـۆ لێکـچواندن بەزۆری:- دەشت، چـــیا، ئەشکەوت، گـــرد،پاوان، بەفر، کانی، رووبار، سوار، گا، کاوڕ،سەگ، مار، هەنار، ترێ... هتد، بەکار هێنراون :-

((سەر لووسی بن پەراسوو؟)) (سـەربان و بنمـیچ، کاریتـە و دەسـتەك)

((پیرە بابی مردی، منداڵان سەر پێ کردی؟)) (کاریتە و دەستەك)

((داك مردی، باب مردی، فەرخۆڵان سەرپێکردی؟)) (کاریتـە و دەسـتەکی خـانوو)

((یـەکێ ئـەڵێ ئـای قڵیـشم، یـەکی ئـەڵێ ئـای پـشتم، یـەکێ ئـەڵێ : وەی وردیلـە وردیلەکان کوشتم (یا: وردە وردەکانی بان پشتم)؟))

(کۆڵەگە و کاریتە و دەستەك (شەقرە)ی خانوو یا کەپر)

((دێ چم سەر کەرکووکێ، دێ ڤەکەم بکورکەکێ، سەد چیچك دیڤ مامرەکێ ؟))

(وەستای خانوو لە سەر دیوارە، دیوار بە خشت و بەرد و بلۆك دەکا)

((یەك پێچکەی، دوو گوێچکە، بارهەڵگری گیا نەخۆر؟)) (ئەستوندە، کۆلەگە)

((یەك پای دوو گوێ ؟)) (کۆلەگە، ئەستووندە)

((مامێ من بلنگەکێ، همبەری گوندەکێ؟)) (دەرگای بە سیوسیوە، بە گرێژەنە)

((بابێ تە، لسەر کیرێ خۆ دزڤڕیت؟)) (دەرگای بە سیوسیوە، بـە گرێژەنـە)

((مامکێ منۆ، باپیرێ تە هە سپێدێ هەتا ئێڤاری، ل سەر بنێ خوە دزڤڕی؟))(دەرگا)

((مردینـه، بـەڕۆژ یەکـدی بـەردەدەن، شـەویش هـەتا سـبەینێ دەسـت لـە ملـی یەکدی دەکەن؟) (دەرکەی دوو دەری)

((هەتا باوکت دێتەوە، دایکت تێیدەنێ ؟)) (کلیل،شمشێرەی دەرگا)

((تا پیای نەکی ناخەوێ ؟)) (دەرگا و کلیل)

((بەینی ژوور و دەرێکا، وەختی خەوێ کیری درێژ دەکا؟)) (شمشێرەی دەرگا)

((بڕوانـە بـەژن و گیـواری(تەماشـای قـەدو گیپـاڵی)، ئێـوارێ چـەنگی دان لـە دیواری، ژوور و دەری گرت لە ڕێبواری؟)) (دەرگا)

((کە ئەچیتەوە ماڵ، لەپێش تۆدا دەچێتە ژوور؟)) (کلیلی دەرگا)

((دەشتە، کون لە پشتە؟)) (کولانکە و سەربان – ڕەشماڵ)

((حیلەی بایە ڕووی لە خوایە؟)) (کلاوڕۆژنە، کولانکە، بەرهەڵە)

((حلور بایە، رووی دەخوایە(دەخولاّیە) ؟)) (کلاوڕۆژنە، کولانکە)

((لە حەوایە، لە حەوایە، لە پشتی پیرە گایە؟)) (کولانکە و دوکەڵکێش)

((تشتەکی من چکە و عێدز؟)) (دڵۆپەی خانوو)

((تشتی من مرییە، ئەو بخۆ گۆڕی خۆ دکوڵیت؟)) (دڵۆپەی خانوو– تەرزە)

((تەپ تەپ دەکا، ڕەپ ڕەپ دەکا، لە میوانم شەرمەزار دەکا؟)) (دڵۆپە)

((حـایم حایـه، لـه هەوایـه، هەسـتیٚ چیایە، بنـوی گایـه، کـون دەپـشتە، دایـم دەشتە؟))   (تـاولٚ، رەشمـالٚ، دەوار، کـوین)

((بنوی گایە، هەستی چیایە))((بنویٚ گایە، هەڵسیٚ چیایە؟))   (تاولٚ، رەشمالٚ)

((حوشتر حایە، لە هەوایە، دایم دەشتە، کون لە پشتە؟))   (رەشمـالٚ)

((حوشتر حایە، لە حەوایە، بنوی گایە، هەڵسی چیایە، دایـم دەشـتە، کون لـە پـشتە))
(رەشمالٚ)

((هەردەستیٚ هەندی چیایەکی، دادەنیشیٚ هەندی نیوە گایەکی؟))   (ڕەشمالٚ)

((حوشتر حایە، لە حەوایە، گەنمی دەشتیٚ کون لە پشتیٚ ؟))   (ڕەشمالٚ)

((زستانیٚ خڕە، هاوینیٚ پڕە؟))   (ڕەشمالٚ)

((دای دەنێم بێژنگە، هەڵی دەگرم قورینگە؟))   (ڕەشمـالٚ)

((ئەسپە ڕەشەی چل قەمتەرە، هەر قەمتەرەی یەك نۆکەرە؟))!!!   (ڕەشمالٚ، چادر ؟؟)

((ڕەشەی ڕەش بەراز، دندووك ئالقەڕاز، چل گەزی کراس؟))   (ڕەشمالٚ)

((ڕەشی کون کون، لە عیلمی ژن، ئافەرین بزن؟))   (ڕەشمـالٚ)

((ڕەشی کون کون، لە مووی بزن ، ئافەرین ژن؟))   (ڕەشمالٚ)

((لووتەی لەمالٚ تۆراو؟))   (سـنگی(مێخـی) ڕەشمـالٚ)

((هەتا لێی نەدەی ناڕوا؟))   (مێخ، سینگ– تۆپ)

((گا گێڕەوەیە، با گێڕەوە نییە؟))   (چیغ)

((له داری چیا، له مووی بزن، عافەریم ژن؟)) (چیغ)

((هەزار سوارم بە دارەکی بەستەوە؟)) (چیغ)

((عەسکەری ریزە ریزە، هەمووم کردە ئامێزە؟)) (چیغ)

((خالۆیەکم هەیە لە نهۆڵێ، کیرو گونی ها بە کۆڵیەوە؟)) (چیغ کردن)

((چواری پێیە، هەشتی گوێیە، جۆ نەخۆرە، باری لێیە؟)) (هەرزاڵە– کوندەلأن)

((چوار پێی هەشت گوێ، بار هەڵگری کا نەخۆر؟)) (هەرزاڵە– کەپر)

((ئێ چار پێە، ئی هەشت گوێیە، باری حوشترێی پتر لێیە؟)) (ئەستێرك)

((بەڕۆژ بووکە، بەشەو بەربووکە؟)) (نووێن و ئەستێرك)

((بەڕۆژ دەرێی خاتوونە، بەشەو دەرێی مەیموونە؟)) (نووێن و ئەستێرك)

((ڕۆژانە خاتونە، شەوانە مەیموونە؟)) (نووێن و ئەستێرك)

((بەشەو کەنەفتە، بەڕۆژ خانم؟)) (ئەستێرك و نوێن)

((بەڕۆژ کۆکە، بەشەو پەرش و بڵاوە؟)) (ئەستێرك و نوێن)

((بە ڕۆژ زاوا بەشەو رووتاوە؟)) (ئەستێرك و نوێن)

((بەڕۆژ بووکە، بەشەو ڕووتە؟)) (ئەستێرك و نوێن)

((سپی و لووس و زل و تاتە، ڕاخەری کوردی و جێیتاتە؟)) (حەسیری زەل)

((بەشە و خانم، بەڕۆژ کلفەتە))، ((بەشەو بووکە، بە ڕۆژ عەیارە؟)) (گەسك)

((قشتیله، پشت بەستیله، بەشەو خانمێ، بەڕۆژ کلفەتێ ؟)) (گێسك،گەسك)

((پشتۆکەی لە پشتێیە، هەموو ماڵان ئیش پێیە؟) (گەسك)

((خشت مشت، چوو لە دەرا هەنێ ڕوونشت؟)) ((کشت و مشت، چوو وێراهە ڕونیشت؟)) (جەرینك، گێسك)

((سەری پیسە و قوونی پاکە؟))،((قوونی پاکە و سەری پیس؟)) (گەسك)

((بە سەد برا مێزەرێك؟) (گەسك)

((یەك سەری هەیە و هەزار پێی پێوەیە؟)) (گێسك –هەزارپێ)

((بەکاری بێنی، فرمێسك ئەڕێژێ ؟)) (مۆم)

((لەسەرەوە گوڵە، لەبنەوە کانیێکە و مارێکی تێدایە؟)) (چـرای نـەوتی)

((گۆمەکە لە ئاو، گورەکی(گوڵێکی) سۆر ل هنداڤ ؟)) (چرا، لامپا)

((مارێـك لـە ناوحەوزێکدایـە، گـوڵێکی زەردی لـەدەم دایـە، مارەکـە ئاوەکـە دەخواتەوە، گوڵەکەش مارەکە دەخوا؟)) (لەمپا، فتیلەو نەوت ئاگر، چرا)

((دەستم شووشتن چاو نا، سوارم گەیشتی پیاو نا، ڕۆژهەڵات و تاو...نا؟)) (نەوت و ئاگر و چرا)

((سەری ئاگرە و ژێری ئاوە؟)) (لامپا و نەوت)

((ئاو هەر ئاوە، ماری مردووی لەناوە، تەیری زێڕی لە ناوە؟)) (لامپـا)

((تشتەکی منۆ تشتە، ئاڤە نەئاڤە، مارێ مری لناڤە، تەیری زێڕی ل هنداڤە؟)) (چرا)

((هەندووکە و مەندووکە، لە دیوانان دەلێی بووکە؟)) (چرا)

((ئەوەندۆکە، بە دندووکە، لە پێش حاکمان دەڵێی بووکە؟)) (چــرا)

((خۆی هەندۆکە بەدندووکە لە پێش پاشای ئەڵێی بووکە؟)) (چرا)

((هەندی هەنارێکە، پڕ بەماڵێکە؟)) (گڵـۆپ)

((بیگری مشتێکە، بەری دەی دەشتێکە؟)) (چرا– نەفس– نەوس)

((بیگری پڕ بە مشتێکە، بەری دەی پڕ بە دەشتێکە؟)) (چرا، نەفس)

((بەقەد پولێکە، پڕ بە ژوورێکە؟))، ((گوڵە گاڵیٚ، پڕ بە ماڵیٚ)) (چرا)

((تەمەن تبلەکی، پڕ دکەت ئۆدەکی؟))، ((بەقەد پەنجەکی، پڕ دکەت ئۆدەکی؟)) (چرا)

((تەلحا تری خانییٚ، خانی تژی کری؟)) (لەمپە، قەندیلکە، فەنەر،چرا)

((تلمسکا تریٚ، خانی(دونیا) تژی کری؟)) (چرا، گڵۆپ، هەیڤ)

((مەلاییٚ بلنگەکی، چووە شەڕی گوندەکی؟)) (بیور– تەڤر، قازمە، قوڵنگ)

((ڕەشی سەر بەکڵاوە، کاری کوتان و تێماوە، لە دەستان خۆش و داماوە؟)) (چەکوچ)

((سەری قەسپە، ملی هەسپە، پێی مشارە؟)) (مشار)

((سەری ئەسپە، کلکی دارە، پێی مشارە؟)) (مـشار)

((سەرێکی ڕاستەو سەرێکی خوارە، خۆی ئاسنە سەرەکەی دارە؟)) (مشار)

((سەرێکی ئاسنە، سەرێکی دارە، دەنووکێکی ڕێك و دەنووکێکی خوارە؟)) (مشار)

((سەری دارە، پێچپێچەکەی سەد هەزارە))   (خلۆکە، خڕیلەی دەزی)

((سەر کونی بن تیژ ؟))   (دەرزی– سوژن)

((سەری تیژە، بنی کونە، ئەیماشێتەوە ئەو بێ گونە؟))   (سوژن و داو)

((حەسەنۆکە یەك چاوۆکە؟))   (دەرزی– سوژن)

((گا کوێرەی یەك چاو))، ((قازیلەی یەك چاو؟))   (دەرزی–سوژن)

((سەری هەبێ چاوی نییە، چاوی هەبێ سەری نییە؟))

(کۆترۆکە، دەرزیلەی جوانی ئافرەتان –دەمبوس، دەرزی)

((هەموو کەسێکی جوان(بە بەرگ و کۆك) دەکا و بۆ خۆی بە ڕووتی دەگەڕێ))

(دەرزی)

((سەرڤان دخەملینە، هەموو ژ وی د ڕازینە، لێ بخوە رووت و تازینە؟)) (دەرزی)

((دەڕوا پێی نییە، جێپێشی دیارە؟))   (دەرزی)

((مردی بەپێوە ، پەڕۆی (شەپڵتەی) بە قوونێوە؟))   (کەندوو)

((ڕەپ ڕەپ وەستاوە، پەڕۆی تێگیراوە؟))   (کەندوو)

((کە برسیبێت دەم ئەکاتەوە، کە تێربێ دەم ئەقوچێنێ؟))   (کەندوو)

((جگەرە دەکێشی و نە بە دەستی دەیگری، نە بە زار؟))   (لوولەی زۆپای داران)

((ڕەشە وەك دێوی، خواردنی لە کێوی؟))   (زۆپای دار سووتاندن)

((دایکی قەڵەوە، باوکی درێژە، کچی جوانە، کوڕی بڕێژە؟))

(زۆپا، لوولە، ئاگر، خۆڵەمێش)

((پیره مێردێ گو سپی؟)) (زۆپای دار سووتاندن)

((پیرەمێردی قوون بە مشکی؟)) ((پشت ڕەشی ناو سۆر؟)) (زۆپەی داران)

((سێ تلی سێ پێنە، ل ناڤ دەشتێنە، میر و حاکمان پاڵ لێنە؟)) (زۆپە)

((لـە دەرێ کەسـکە(سـەوزە)، لـە بـازاڕی ڕەشـە، لەماڵـەوە سـوورە، هەڵیدەخـەیت سپییە؟)) (دار، خەڵوز، ئاگر، خۆڵەمێش)

((پایزێ دەیکوژنەوە، زستانێ خینی لێدێ ؟) (دار و خەڵوز)

((دوو پەنجەنە(قامکن)، دەناو ئاگریان ڕادەکەم هیچیان لێ نایێ ؟)) (مقاش)

((بە دوو پەنجان پەنگری دەگرم و نامێشی)) (مقاش، پەنگرکێش)

((هەشتەق مەشتەق، ئاسنی سەر زەق، دای لە تەبەق؟)) (شەکرشکێن)

((چومە لێڕەوارەکی، بڕیم سەرێ دارەکی، کردمە قازیێ شارەکی؟))
(کۆتکی شەکر، تەبەق)

((ئەمە چییە؟ گیزە گیزییەتی؟ عالەم بەتەمای خۆشەی میزییەتی؟)) (سەماوەر)

((خواردنی میرە، میر بۆی زەرroورە، چوار دەوری بەحرە، ناوی تەنوورە؟))
((دەوری بەحرە نێوی ئاور))، ((دەری ئاوە، ئاگری لەناوە؟)) (سەماوەر)

((کەنار ئاوی نێوی تەندوورە))، ((دەشتی ئاوە ، ناوی تەندوورە؟)) (سەماوەر)

((قەراغ حەوزی نێو تەندوور، پاروو ڕەشـی پـشکەل سـوور، دەنوڕێنی(بلێـسەی دێ) وەك تەندوور؟)) (سـەماوەری ڕەژی)

((تشتەکی من دنووك دنووکە، لەناو مەدریسا(مەجلیسا) وکی بووکە؟)) (سەماوەر)

((زەردی چوار پێیە، کانیلەی لێیە، ئاورگی(ئاوگی) پێیە؟)) (سەماوەر)

((سێ پایلکەی، سەر ڕەش کەرەی، گیڤ گیڤ کەرە؟)) (پریمز، پەرەمێز)

((سێ مەڕە، سێ سەرە، ئەحمەد پاشای لەسەرە، کلك درێشەی نۆکەرە؟)) (سێکوچکەی ئاگر و مەنجەڵ و شیشەی ئاگر خۆشکردن.)

((قەڵاتۆکەی سێ‌سەرە، ئەحمەدخانی لەسەرە، قولە چەتەی نۆکەرە؟))
(سێکوچکە و سێڵ و شیشەی ئاگر)
((سێ‌گرد بەرامبەرە، دێوی رەشیان لەسەرە، کلك قوتەش نۆکەرە؟))
(سێکوچکە و سێڵ (مەنجەڵ) و شیشەی ئاگر)
((قەیسەری سێ قەیسەری، کڵاوی رەشی لەسەری، کلك تەقێنەش کارەکەری؟)) (سێکوچکەی ئاگر،سێڵ(ساج)، شیشەی ئاگر خۆشکردن.)

((بە سێ برایان کڵاوێك.))، ((بە سێ مەلایان مەندیلێك؟)) (سێڵ و سێکوچکە)

((تانجی رەشە، ئاڵقە لە گوێ؟)) (سێڵ، ساج)

((چەرمەگا، دەئاوێم نا، هیچ نەنوا؟)) (سێڵ، ساج)

((کەری رەش کورتانی سپی)).((گای رەشی جل سپی؟)) (سێڵ ونان)

((بە گەرمایێ جل دەکرێت، بە سەرمایێ روت دەکرێت؟)) (سێڵ و نان)

((تەڕبووە، دەچتە سەربانی گەرم دەبیتەوە، دێتەخواری؟)) (نانی ساج)

((تا لێی نەدەی ناوەری)) ((تا لێی نەدەی ناڕی))، ((هەر لێی ئەدەی و لێی بەرئەبێتەوە)؟)) (هێڵەگ و ئارد)

((ئاسۆیەکی نزمۆکە، لێی ئەبارێ بەفرۆکە؟)) (هێلەگ و ئار)

((هەورۆکە هەورۆکە، لێی دەبارێ بەفرۆکە؟)) (هێڵەگ و ئارد)

((لە سامالّی، بەفر دەباری؟)) (هێڵەگ و ئارد)

((سەری سۆرە سەلامەت، بنی قوّلە قیامەت، بە تەڕی تێی دەنێن بە هیشکی دەردێنن، سەڵی عەلا محەمەد؟)) (تەندوور)

((سەری سوورە سەلامەت، بنی قووڵە قیامەت، تەڕ بە وشکی دەرامەد، سەڵی عەلا محەمەد؟)) (تەندوور)

((بەتەڕی دەچتە ژوورێ، بە هیشکی دێتە دەرێ ؟)) (ئەستوورکە تەندووری)

((دەستت لە ناو ورگییەتی، ورگت بە ورگییەوە ناوە؟)) (تەندوور)

((رەپی سەرخڕ؟)) (تیرۆگ)

((بە سێ برایان مێزەرێك، بە دوو خوشکان گێزەرێك؟))

(خوانە و دوو دەستی کابان و تیرۆگ)

((یێ ب سێ لنگا، یارێ ژنکا؟)) ((خانك ، خوانە، فەرشە)

((سێ مەلا ب شاشکەکێ ؟)) (فەرشـە، خوانـە، خانـك)

((سپی سێ پێ ؟)) (فەرشەی گەچ، خوانە)

((سێ پایە و پانە، سێ مەمکی لە بنانە؟)) (فەرشە، خوانە)

((هەتا لێی نەدەی گەورە (زل، پان) نابی؟)) (ئەنگوتکی هەویری)

((به هاوین و به زستان، دای دەكوتن به كۆره (كۆڵه)مستان؟)) (هەویر شێلان)

((پەچه رەشی بزن جینگانه؟)) (برێشكەی ناو ساج)

((حەوشەی رەشه و جرتوفرت؟)) (برێشكەی ناو ساج)

((ماتیٚ ماتیٚ، كلكی رەپكرد چووه جماتیٚ؟)) (تاوه– دووپشك)

((فافۆنی كون كونه، دایم له دەستی ژنه؟)) (كەوگیر، پلاوپارزن)

((سەری تاش و بنی تاش، مام ئۆمەری كلك جاش؟)) (كەوچك، ملاك)

((هەتا بتبەنیٚ (تێت راكەن) پیت خۆشه؟)) (خواردنی به كەوچك)

((ئەیكەی بەخۆتا و حەزی لیٚئەكەی؟)) (خواردن به كەوچك)

((تەڕی ئەكەی و بەلی ئەكەی، ئەیكەی بەخۆتا؟)) (خواردن به ملاك)

((هەڵتدێتیٚ و داتدێتیٚ ، كلكه رەپ دەتباتیٚ؟)) (خواردن به كەوچك)

((هەموو رۆژێك دایكت دەسكه كیرێك دەشوا؟))

(رۆژانه ئافرەت دەسكێك كەوچك دەشوات)

((قوون لەسەر حەردی، سەر لەبن قوونیٚ، دە له دووان، دەست له ملان؟))

(بێری له سەر زەوی دانیشتووه و سەری له ژێر دوونگی مەڕە و به دەپەنجەی دوو گوانی مەڕێك دەدۆشیٚ، شوانیش دەستی له سەر ملی مەڕەكەیە)

((قوین ل ئاخیٚ، سەر ل قوینیٚ ، دەه ل دووا؟)) (مەڕدۆشین)

((سەر ل قوین، قوین له ئەرد، دەه ل دوو؟)) (مەڕدۆشین)

((دوو له دەست،سەر له قوون، قوون لەزەوی؟)) (مەڕدۆشین)

((ده له زگ دووانن؟)) (به ده پەنجان دوو گوانی مەڕ دەدۆشن)

((هەشتان دێڵە دێڵە، کۆتکه و دار قەندیله؟))

(به هەشت پەنجان چوار گوانی چێل دەدۆشنه ناو بادیلەکی)

((سواران چێڵە چێڵە، کۆتکی سەر قەندیله؟)) (مەڕ یا مانگا دۆشین)

((چوار مامم هەنه له جۆمیٚ، تیران داوێنه گۆمیٚ؟))

(دۆشین و دەرچونی شیر له چوار گوانی مانگا)

((به چوار برایان تفەنگیٚ داوێنه گۆمەکی؟)) (مانگا دۆشین)

((چوار برا هەنه له چۆمەکی، تیران داوێنه گۆمەکی؟))

(دۆشینی چوار گوانی مانگا)

((دەهـ پێیه، سیٚ سەرییه، دوو دەسته، یەك پەرییه؟)).

(کابانێك به دوو دەستی، چوار گوانی چێڵێك دەدۆشیٚ، که به چێڵ و گوێرەکه و کابانەکەوه سیٚ سەر و ده پێیان هەیه).

((دوو کانن، دوو بانن، هەشت بێرینه و دوو شوانن؟))

(دوو ناولەپ و دوو پشته دەست و هەشت پەنجەی بچووك و دوو پەنجەی گەورەی دەستی مرۆڤێك، بزن دۆشین)

((چوار پێی له هەوا، پشتی له ئەرزه، لێی ئەدەی به حینگه لەرزه (فلْتان فلْتی)؟))

(مەشکه ژەندن)

((چوار پەل له هەوا، پێنج لاق له حەردی، وەرنه سەیرانی جرت و فرتی؟))

(مەشکه هەژاندن، چوار پەلی مەشکه، سیٚلاقی سێپێك و دوو لاقی کابانیٚ)

((سیٚ لینگ له حەردی،چار(چوار) لاق له هەوای؟)) (سێپێك و مەشکەی له دار)

((سێ پێ له حەردی، چوار لاق له ئاسمان، دوو لاق هەڵستا دایه بەرحینگان))
(مەشکه هەژاندن)

((بەسێ برا دۆخینێکیان هەیه؟)) (سێپای مەشکه)

((بەسێ برا جەمەدانیەك؟)) (سێپێك)

((سێ پای سەر زەمین، چوار پای هەمانه، شڕدووم به پڕ دووم، پڕدووم به شڕدووم، وەرنه سەیرانی ئەم شڕوپڕانه؟.)) ؟؟؟ (مەشکه هەژاندن)

((بەهەر چوار پەلان پێکوڵی دەکا، خواردنی حاکمان پەیدا دەکا؟))
(مەشکه هەژاندن، نویشك(کەرە) خواردنی پیاوماقووڵانه)

((هەر چوار پەلم دەحەوا کرد، چەپ و چۆپم لێ پەیدا کرد؟)) (مەشکه هەژاندن)

((هەڵده بەزی، دا دەبەزی، هەر دەڕوا و (له جێی خۆی) نابەزی، دەمی دێنێ بۆ (...)، ددانی نییه بیگەزی؟)) (مەشکه هەژاندن)

((زاری بۆ لای (...) دایکت دێنێ، قنگی بۆ لای(...) باوکت دێنێ ؟)) (مەشکه)

((پشتی له خوار و دەستی له حەوا، بزن هەی بزن باری تەعالا؟)) (مەشکه)

((تیپێنه خۆش تیپێنه، دوو دەستن، دوو پێنه، قالبه (دەنگ ژێدێ)، رووح تێنه))
(مەشکه هەژاندن)

((سەر نشیڤا، لنگ ل هەوا، سپیێدی رادبن ژبەر خەوا، کارێ بێریڤانا ئەوە؟))
(مەشکه هەژاندن)

((دەنگی دووره، شلقەی ژووره، بازنەی سووره؟)) (مەشکه ژەندن)

((ناوی دەشته، دەشتی ناوه؟))؟؟ ((مردی دەو بەش؟)) (مەشکه؟)

((دار لەداری، کون لە داری، moo گیسکی هاوساری، مل دابڕاو وەرە دیاری؟))
(مەشکە؟؟)

((دار لە داری ،چەرم لە داری، ملە دابڕاو، تۆ بێ دیاری)) (مەشکە)

((تشتکی من ژتشتا، دەرێ وی ل دەرێ دایکا تە، گووێ وی د دەڤێ بابێ تە؟))
(مەشکە ژەندن و نویشك)

((گای ڕەش، گوی سپی دەکا))، ((مردی سلێ سپی؟)) (مەشکە و نویشك)

((مریشکێکم هەیە زەنگێ زەنگێ، هێلکە ئەکا پڕ بە چەنگێ ؟))
(مەشکە و کەرە، نویشك، کێمەشك، رۆنمەشك)

((ئەگرمێنێ وەکو هەور، فڕێ ئەدا سڵی چەور؟)) (مەشکە و نویشك)

((کەوڵی نێری شاخدارە، هەڵدەواسرێ بە دارە،خواردنەوەکەی سازگارە؟)) (مەشکە)

((مەلێکم هەیە بە حەواوە، پەتەکەی کراوە، مەلەکە رشاوە؟)) (مەشکە و نویشك)

((ئەم لای گڵ و ئەو لای گڵ، تێیدایە نەرمەکەی دل؟))؟ (ماستی ناو گیتەڵ-گۆزەی)

((هۆڤە ئاخ و وێڤە ئاخ، یێ دناڤ دا میر پەداخ؟)) (جەڕکێ روینی، دیزەی رۆن)

((ڕەشەکەی بنەبانێ، خۆش خۆش دەچێتە کابانێ ؟)) (هیزەی رۆن)

((ڕەشی لە بنەبانێ, هەڵدێتە کابانێ ؟)) (هیزە و ڕۆن)

((کەری ڕەش مەزرەقی خۆش؟)) (هیزە و ڕۆن)

((تانجی زەردوو لە کونا مردوو؟)) (هیزە و ڕۆن)

((یەکی رەشی بە موو، لە ئاوێ دەرچوو، سواری پشتی دایکت بوو؟)) (کووندە)

((لە ئاو دەردێ ، لە کەیبانو(باوکت) هەڵدێ؟)) (کووندە)

((نەبایە نەبارانە،لە بەینی دوو دارانە،چك چکەی دلۆپانە))(کووندە و کوندەلأن)

((ئەملای گڵە، ئەولای گڵە، ناوەراستەکەی فێنکی دڵە؟))

(جەڕەی ئاو-کوپە- جەلحە- شەربە)

((سوورەی سەر سەقەت، دایەڵمە دوزەقەت، بخوسێت چەرمە رەقەت؟))

(ئاو لە گۆزە بخۆنەوە)

((لە بەینی دوو گردۆکان، قۆڕە قۆڕی گۆلکۆکان؟)).

(قەناتی بیری ئاو وخوولخوولە)

((بە بەتاڵی دەچیتە ژووریّ، بە پڕی دێتە دەریّ؟)) (دەولکی ئاو)

((مردی کیر قیت؟)) ((مردووی کێر رەپ؟)) (مەسینە)

((کیر قیتی قوون فش؟)) (مەسینە)

((بەردەستی کەپوو درێژ، پێویستە لەبۆ دەسنوێژ ؟)) (مەسینە)

((ژ حەلەب و وانێ تێ، بو قوینا بابێ تە تێ ؟)) (ئاڤە مەسینکێیە)

((هۆ دکەت، هۆ دکەت، بۆ دەرێ قووینا تە شۆل دکەت؟)) (مەسینە، مەسینك)

((هەتا دوو پلانی نەبەنێ ناکەوێتە کار؟)) (مقەس)

((هەتا پەنجەی لە قوونێ ڕانەکەی ناڕوات؟)) (مقەس)

((هەتا پلی لۆ قوونێ نەبەی کاوێژێ ناکا؟)) (مقەس)

((دەستی لە چاوی رابکەی، دەمی دەکاتەوە؟)) (مقەس)

((دەستی بۆ ئەبەی دەمی دائەچەقێنیٚ ؟)) (مقەس)

((پەنجە ئەکەی بە قنگیا، دەم دائەپچڕیٚ ؟) (مقەس)

((تا تیلکی پێوەنەکەی ناجووڵیٚ ؟))، ((دەستی بگەینییٚ دەلەوچی؟)) (مقەس)

((کاوڕە ڕەشی سەربانی، گیا دەقرتێنیٚ بەددانی؟)) (مقەس)

((مەڕە کۆرە(کوێرە) هەڵدەگەڕیٚ، دادەگەڕیٚ دەلەوەڕیٚ ؟)) (مقەس)

((داری دوو لك، پڕ لە کوڵك؟)) (جەو، کەلەخ، برینگی مەڕ و بزن بڕینەوە)

((کاوڕم گیسکی سەر بانی، گیای دەقرتاند بە ددانی؟))

(برینگ،کەلەخ، جەوی بڕینەوەی خوری مەڕ و مووی بزن؟؟ ؟)

((لەسەر ڕا هات نارنارۆکە، لەژێر ڕا هات نارنارۆکە، نە مریشکە نەباڕۆکە، دەهەڵیدە مام بالۆکە؟)) (خەڕەك)

((سیٚ بەرە، سێپەکی دارە، بازی هاوێژتە چنارە، هەتا چنار دەلەرزی، ئەو دەیگرت گۆشت و بەزی؟))؟؟؟ (خەڕەك رستن)

((چەرم و ئاسن و کدوولە، وێیدێخن رەشی دوولا، سەرگەورە کردییە قووڵە؟))

(دۆخ،خەڕەك)

((دار لەبان دارە، ئاسن جڵەودارە؟)) (تەشی)

((دار لەداربی ، ئالقەی لیٚ بزماربی، پەتێکی لیٚ هەوساربی؟)) (تەشی)

((دار لە داری، پەتیلۆکە هەوساری؟)) (تەشی)

((دار لەداری سوار، پەتك هەوسار، ئاسن لە زار؟)) (تەشی)

((چنارێكە و بانێكە و گۆچانێكە؟)) (تەشی)

((بانێك لەسەر چنارێكە، لەسەر بانەكەش گۆچانێكە؟)) (تەشی)

((چنارێكی بەرزە بەرداشێك لەسەر، گۆچانێك لەسەر بەرداش وەستاوە، گۆچان بە ریشمە لووتی بەستراوە؟)) (تەشی)

((بنی ئەسپیندارە، ناوەندی دەستاڕە ، سەری گۆپارە(گۆپاڵە)؟)) (تەشی)

((لە بنی ئەسپیندارە، لە ناوەندی جۆخینە، لەسەری گۆپارە؟)) (تەشی)

((سەری گۆپاڵە، نیڤەكێ بێدەرە، بنی تیرۆكە؟)) (تەشی)

((تشتێ منۆ ، دڕەقسیت، نە دخۆت، نە ڤەدخۆت؟)) (تەشی)

((خولخولۆكەیە دەستت بە ساقی، جا بێرە دیار گەمە و مەزاقی؟)) (تەشی)

((هەر بای دەدەی و قورس دەبی؟)) (تەشی)

((سمۆرەی سەر دارێ، خۆی هەردا سەر چنارێ، هەتا چنار دەلەرزی، سمۆرە دەگری بەزی؟)) (تەشی رستن، خەڕەك رستن)

((ئاسن و بەن و گلۆلە، تێم یەخست ڕەشی دوولا، لێم خوڕی كردیە قولە؟))
(كارگەی جۆلاً)

((چار سەد سواری تەورێزی، لەبەر یەك سواری دەلەرزی؟))
(داوی تەون و پیشك)

((سێسەد سوار لەبەر سوارێكی دەلەرزی؟)) (فرێتی تەون و پیشك)

((ئەو كونە ڕەشەی بەتۆوەوە، ئەو مژانەی بەمنـەوە، خـۆم تـیٚ كوتـا بـە گونـەوە، زیكە زیكە لەبنەوە؟)) (جۆلآیی كردن)

((لەو قۆرتیٚ بەتۆوە، لەو مژانیٚ بەمنەوە، خۆت داویمّی بەگونەوە، ترپ و هۆڕە لە بنەوە؟)) (جۆلّەیی و چنین)

((یەكت لیٚ دەكـەم (1)، یـەكت لـەبن زگـی ڕادەكـەم (2)، یـەكت لـەبن كلكـی دەنـیٚم (3) دووت پیٚوە دەكەم (4)، دووت لیٚوە دەكەم (5) دووی دیـت بەسـەر قوونـیٚدا شۆڕدەكەمەوە، بەهیشكی تیٚت دەنیٚم، بەتەڕی دەری دیٚنمەوە (7) ؟))

وەلأم : (1) یــەك زیــن لــە ئەســپ دەكریٚــت. (2) تەنگــە كــیٚش (تەنگەبەنـد) (3) قوشـقوونە (پـارو، ژیٚركلكـە). (4) ركیٚـب (ئـاوەزەنگ)، (5) ڕیٚـشمەو دەسجلّەو، (6) گولّنگەی پاشكۆی زین، (7) لغاو.

((یـەكی ئـەدەم لـە بـەر بـڕی، یـەكی ئـەدەم لـە دەم تـڕی، دووانـی پیٚـدا شـۆڕدەكەم، بـە وشكی پیٚیدادەكەم، بەتەڕی دەری دەكەم؟)) (بەرسینگەو پارو و ئاوزەنگ و لغاو)

((لەبەرڕا وەسەری دەكەم، بەوشكی دەزاری دەنیٚم، بەتەڕی دەری دیٚنمەوە؟)) (لغاو)

((یـەكیٚكی لیٚ ئەكـەم، دوانـی پیـا بەرئەدەمـەوە بـە وشـكی تیٚیئەخـەم، بەتـەڕی دەری ئەهیٚنمەوە؟)) (زین و لغاو)

((یەكی لە پشتیٚ، دووی پیٚوە شۆڕئەبیٚتەوە، یەكی لەبن كلكی، بەوشـكی تیٚـی ئـەنیٚن، بەتەڕی دیٚتە دەریٚ ؟)) (زین و لغاو)

((دوانــت لیٚ هەلّكیٚــشم، دوانــت لیٚ ڕاكیٚــشم، بەوشــكی تیٚــت ئەخــەم، بەتــەڕی لیٚــت دەركیٚشم؟)) (زین و لغاو)

((یەكت لیٚ دەكەم، دووت پیٚوە دەكەم؟)) (زین و ركیٚب وئەسپ)

((ئاسمانی چەرمین، پلیکانی ئاسن، پێیدا وەسەرکەوتین؟))   (زین، ئاوزەنگ)

((باڵەخانەی گۆشتین، پێبلکەکانی ئاسن؟))   (ئەسپ و ئاوزەنگ)

((قەڵاتی گۆشتن، پێبلقەی ئاسن؟))   (ئەسپ و رکێب و زین)

((کەپر چەرم، پیٚپەلیسك ئاسن؟))   (زینی ئەسپ و رکێب)

((لەگەڵ تــۆمە وەستای حــەوش، بۆم دروست کە جــووتیٚ کەوش، نە دەرزی کاری لیٚبکا نە درەوش؟))   (رکێب، ئاوزەنگ)

((هەندۆکە و مەندۆکە، لەپێش سواران دەڵێی بووکە؟))   (قەڵپووزی زین)

((سوار لەسەر سوار سواردەبی؟))   (سوار لەسەر زینە، زین لەسەر هەسپە)

((چوار پیٚ لە حەردی، دوو لە تەنیشتیٚ، قنگ لەبن کلکیٚ، کیر لەسەر پشتی؟))
(پیاوێك سواری ئەسپ بووە)

((چوار پیٚ دەر زەمین، دوو پیٚ دەر تەنیشت، کیر لە ژێرەوە کوز لەبانی پشت؟))
(ئافرەتێك سواری ئەسپ بووە)

((چوار پیٚ لە زەوی، دوو پیٚ لە تەنشت، (گون) لەناوگەڵێ ،قوز لەسەر پشتیٚ ؟))
(بووکێك سواری ئەسپ بووە)

((ڕۆژەکی چوومە دەشتیٚ، دەعبایەکم گەیشتیٚ، چوار لاق لە عاردی، دوو لە تەنیشتیٚ، گون لەبن زگی کیر لەسەر پشتی؟))   (کوڕێك سواری ئەسپ بووە)

((ئەمڕۆ چوومە دەشتیٚ، دەعبایەکم گەیشتیٚ، قوز لەبن کلکی، گون لەسەر پشتیٚ))
(پیاوێك سواری ماین بووە)

((کەوەڵا و کەوەڵ، ناوێکیان هەیە، شەش پا و دوو سەرە، چاوێکیان هەیە؟))
(کوێرێك سواری ئەسپێکی یەك چاوە)

((که هەڵی ئەگرن ئەزریکێنیٚ، که دایئەنێن ژێرئەبێتەوە؟)) (قەڕاسه، زنجیر)

((شرینه لەدار ڕنه، دار ڕنه له گویٚ بەله، گویٚ بەله بەڕیٚ کەوی، پیٚ پانۆك به دوو کەوی؟)) (تریٚ ڕنین و کاروانی تریٚ)

((شرینی شاری، هنگڤینیٚ داری، گۆهبه لیٚ ب ڕێدا، پیٚ پاڵەی ب دیڤدا؟))
(کەر و باره تریٚ و کاروانچی)
((شرینۆك ل دارینۆك، دارینۆك ل گۆهبەڵۆك، گۆهبەلۆك ب ڕیٚ کەت، پیٚ پەحنۆك ب دیڤ کەت؟)) (تریٚ ییٚ دسەلکادا، سەلك سەر پشتا کەریٚ)

((نه ناڵه نه بزماره، پێچ پێچۆکەی هەزاره؟)) (قەرتاڵە–لاگیره– ریٚ – رووبار)

((نەچاندی له نەزای بکەی، نەزای له نووستی بدەی))
(خویٚ ناچێندریٚ له هێستری نەزۆك باربکەن و له رووباری نەنووستوو بپەڕێتەوه)

((دینم له نەڕوای، باردەکەم له نەزای، دەڕۆم له نەبڕای؟))
(کاروانی خویٚ هێنان کە لە هێستر باردەکراو بە ڕێگەدا دەڕۆیشتن و لە رووبار دەپەڕینەوه)

((شەشت به شەشی، دوازدەت به کونه ڕەشی، لەسەر بیست و چواران دابەشی؟)) (بزمار و ناڵی وڵاخ)

((خشته کونێکه، 40 مەن بارییه، بۆ خۆی بیٚ گیانه، گیاندار سوارییه، گیاندار بەوەوه توانای غارییه، گەر ئەوەی نەبیٚ دەردی کارییه؟)) (ناڵ)

((بێری چار کچ هەیه، هەر کچەکی شەش کون هەیه، هەر کونەکی مێردەك هەیه؟)) ؟؟؟ (کون و بزماری ناڵی وڵاخ)

((گۆزەڵەی شەش کون، شەشی مەن بارییە، خۆی ئادەم نییە، ئادەم سوارییە؟)) (ناڵ)

((کونە گردەڵەی نۆمەن باریەتی، خۆی رۆحدار نییە و رۆحدار سواریەتی؟)) (ناڵ)

((لە دار ئەکریٚ، لەبەرد ئەکریٚ، وەکو ئەسپ زین ئەکریٚ؟))

(پرد– کەپرۆکەی تەون)

((شۆل نینە خوا چانەکا، فێر نینە بەندە نەکا، زینیٚ لە شێران دەکا؟)) (پرد)

((گلۆڵەی بایە، تێمهەڵدایە، بۆ بەغدایە، قەت نەبڕایە؟)) (رێگا)

((تاڵێك ئاوریشم ، بەغدا و بەسڕای پیٚ رائەکێشم؟)) (رێگە)

((لێرەڕا هەتا بەغدا، هەموی ئاوریشمی یەکلا ؟)) (رێگە)

((دچت سەریٚ چیای، نالڤلڤیت؟)) (رێگە)

((دە پێی و سیٚ سەر و دوو کلك؟)) (جوتە ولاٌخێك و جوتیارێك)

((دە لاق وشەش چاو، ناوقەد دار و پشت پیاو؟)) (جوت و جوتیار)

((دوو لە دو هەشتان دەچن؟))

(دوولاقی جوتیار بە دوای هەشت پەلی جووتە ولاٌخەکەی دەڕوات)

((چوار گوێی هەشت پیٚ، دار لە دو قوونیٚ؟)) (جوت و ئاموور، هەوجاڕ)

((چواری گوێیە، هەشتی پێیە، بووك لەوێیە؟)) (جوت و گاسن)

((چواری چاوە، هەشت هەنگاوە، دار لە دواوە، گلدڕەی ناوە؟)) (جوت و ئاموور)

((شەش چاو و شەش گوێیە، سێ سەر و دە پێیە، چواری چاوە، دار لەناوە، دە شاقاوە(دە هەنگاوە)،گڵ دڕەی ناوە ؟))(جوت و جوتیار و نیر و دارکراوە و ئامور)

((شەشی چاوە، دە هەنگاوە(شاقاوە)، بۆ دڕەی ناوە، ناوی دارە، کلکی خوارە؟)) (جوتە وڵاخێك و جوتیار و ئامور)

((چار دەزەقن، چار دەڕەقن، هەشت دەچەقن، نۆت پێوە، هەژدەت تێوە، لێرە وێوە؟)) (چوار چاو و چوار قۆچ و هەشت پەلی جوتێك گا)

((چاریان چاون، داریان لە ناون؟))

(نیری جوت چوار کونی تێدایە و چوار دارکلاوەیان لەناوە)

((هەر لە سبیانێ هەتا ئێوارێ، خۆر(خۆڵ)ێ بە سەرێ خۆ دادەکا، ئێوارێ دێتەخوارێ، جوانترە لە کابانێ مارێ (ماڵێ)؟)) (گاسنی جوتکردن)

((سۆردەکرێتەوە و ناشخورێ؟)) (گاسن، ئاسن،...)

((هەلۆتر و مەلۆتر، سینگ سپیێ(سەرقازی) مل کۆتر، لە هەموو زەویان دەگۆتر.؟)) (داسی درەو، مەڵەغان)

((ماینێ مەلایە، بەرمدایتە چیایە، نەیهێشتییە زلەك گیایە؟))

(داسی درەو یا مەڵەغان، گیزانی قژ تاشین)

((مام حەسەنی بە لنگەکی، دەچتە شەڕێ گوندەکی؟)) (داس، مەڵەغان- بیور)

((سەگی هار پەڕییە بان دار، پەلوپۆی هێنایە خوار؟)) (تەورداس- بیور)

((یەك پێ لە دەشتێ، دوو پێی گەیشتێ، خستییە (وەریگێڕا) سەر پشتێ؟))

(تەبارەی گەنم و سەپان و دروێنە کردن)

((دەدە ناکەم، بەبە ناکەم، بەعیساکەم، بە موساکەم، هەردوو لنگی لە حەواکەم، زیڕوهۆڕی لێ پەیداکەم؟)) (لە کاتی بارکردنی شەغرە،دوولاقی بەرزدەکرێتەوە و دارەکان زیڕ و هۆڕیان لێوە دێ)

((خاڵێکم هەیە لە دەشتێ، ژن دەیهێنێتەوە بە پشتێ ؟))

(قڵشە وگیاو دار و چیلکە هێنانەوە)

((ئەم لای دارە و ئەولای دارە، تێیدایە دوو گوجیلەی هارە؟)) (جەنجەڕ)

((ئەم لای دارو ئەو لای دار، تیایەتی دوو گورگی هار؟)) (جەنجەڕ)

((چواری گوێیە، هەشتی پێیە(بوك رەوێیە)، دەری دارە، پڕ بزمارە، لە ناوی‌دا گورگە هارە؟)) (جوتێك ولاخ و جەنجەڕ)

((چوومە سەربانەکی، من بەرێ خۆدا ئاقارەکی، حەفت بەق ددەڤێت مارەکی؟))

(شەنەی حەفت لك)

((چومە ڕێکەکێ، ڕێ لە دارەکێ، حەفت کلیلن ددەڤێ مارەکێ؟))

(شەنەی حەفت لك، (ملهێب)ی حەفت گوهە)

((چوار ئەنگوست و باسکێك؟)) (شەنەی چوار لك- چەنگاڵ)

((خاڵۆیەکم هاتووە لە نهۆنێ، کیرو گونی ها بەکۆڵێ؟)) (ڕەشکەی کا کێشانەوە)

((ڕەشی گرێ گرێ، ئەگەر نەزانی قوونت خورێ ؟)) (ڕەشکە، داو، شەڵتە)

((هەر لێرە هەتا بەغدایە، هەمووی گوریسی یەك لایە؟)) (ڕەشکە، شەڵتە- ڕێ)

((عەبایەکم هەیە لە دەشتێ، حەودسەد کونی لە پشتێ ؟)) (ڕەشکە، شەڵتە)

((1، 2، 3، 4، عەرەبانەی بێ بزمار، لێك تێپەڕی سەدهەزار؟)) (ڕەشکە)

((بە حەمە شەپڵتەو بە حەمە هەولێری، هەندیان دا لە قەزنە کێری، ڕەقیان کرد وەك شاخە(قۆچە) نێری؟))   (شەڵتەی(کا) داگرتن، داو، تایخە)

((مەیلەکم هەیە مەیلانی نە پێی هەیە نەپانی، بە هەموو ماڵان ئەزانی؟))
(دەستاڕ– دراو)

((ڕەق لە سەر ڕەق، ڕەپ تەکونیٚ، ئیشی ژنیٚ؟))   (دەستاڕ)

((زگ لە سەر زگی، دەستت لە گونی، کاری ژنی؟))   (دەستاڕ)

((تەپ لەسەر تەپی، دەستت لە ڕەپی؟))   (دەستاڕ)

((پانکیٚ لەسەر پانکیٚ، دەستت بە بەلکیٚ؟))   (دەستاڕ)

((سندریکا ل سەر سندریکیٚ، کلیل ل دەستیٚ بیکیٚ؟))   (دەستاڕ)

((بەرەك ل سەر بەرەکی، تەیرەك دخونیت ل دۆلەکی، کونا قوونیٚ ل نیڤەکیٚ؟))
(دەستاڕ)

((چومە ئۆدا ژێری، من دیت ژنا سەر مێری، م گۆت دیٚ چ کەی حورمەتیٚ، گۆت: ڤی مێری، دئینمە نێری؟))   (دەستاڕ)

((چومە مالکێت ژێری، ژن خۆ دهاڤێت سەر مێری؟))   (دەستاڕ))

((چومە دەشتیٚ ژێری، مێم دیت لەسەر نێری؟))   (دەستاڕ)

((ئەتبەمە لانەکا حاسیٚ، دکونێت دکوتم لولیا داسیٚ ؟))   (دەستاڕ)

((ماینیٚ شێیە، لە حەوشێیە، دەحیلێنی، خوێن دەڕژێنی؟))
(بە دەستاڕ نیسك لە حەوشە ایٚبکەن)

((هرڤە بەر و وێڤە بەر، یێ دنیڤیدا میر عومەر ؟))   (جۆنی و دەسکە جۆنی)

((هەتەرۆك و مەتەرۆك، سەری بابت کەچەرۆك (کەچەڵۆك) ؟))

(جوهنی، جۆنی و دەسکە جۆنی)

((چوومە سەر حەردێ، روانیمە زەردێ، دارێك بە چەپۆك بەربۆتە (هەنگژایتە)
بەردێ)) (چەکەنەی ئاشی ئاو)

((وەك شاخە نێری هەڵئەپەڕێ کێری)؟)) (چەکەنەی ئاشی ئاو)

((زمانی لە پشتێ، کلکی لە تەنیشتێ، رزقی لە دەشتێ؟)) (ئاشی ئاو)

((هێزی لە ئاوە، زاری لە پشتێ، بۆخۆی لە بەردی، رزقی لە دەشتێ ؟))
(دۆڵەدانە و بەرداش و کارکردنی ئاشی ئاو)

((هەڵێنە، مەڵێنە، دارەکەی بچەقێنە، ئاردەکەی هورد بێنە، وەك کل بە چاوتی
دابێنە.؟)) (ئاش و گەنم و ئارد؟؟؟)

((ئەسپی تۆپیو جۆ ئەدات؟)) (دان ئەکاتە ناو دۆڵەدانەی ئاش یا گەرۆمەی دەستاڕ)

((بۆخۆی لە چەمانە ئالیکی لە گوندانە؟)) (ئاشی ئاو)

((بۆخۆی لە شارانە مووچەکەی (خواردنی) لە گوندانە؟)) (ئاشی ئاگر)

((هندی بکەنێ تژی نابت، هندی بدەنێ تێر نابت ؟))
((هەر دەخوا و تێر نابی؟)) (ئاش- مقەس- ویستەکانی مرۆڤ)

((هم همۆ، لبەر چەمۆ، نەدز دبەن، نە گور دخۆ؟)) (ئاشی ئاو)

((هندی دبەزیت ، ژ جهێ خۆ ناچیت؟)) (ماتۆڕی ئاو- ئاشی ئاو-مەشکە...)

((پاشیاوی شل دەڤی، ژ جێێ خۆە هەلەڤی؟)) (ماتۆڕی ئاو- ئاشی ئاو-مەشکە)

((گیسکیَ گوڕی، سەر ئاڤیَ(رووباری) خوڕی؟)) (ماتۆڕی ئاو– ئاشی ئاو)

((گیسکیَ گڕی، دەر (پەڕیَ) ئاڤیَ(رووباری) تەمڕی؟)) (ترومپای ئاو لە دەم چەمانە)

((ئاڵدم باڵدم، شەش پێی دووسم، پۆپیتەی دەگرم، ئەگەر نەیزانی پێی دادەفسم؟))، ((شەش پێنە و دوو سم؟)) (تەرازوو، تەرازی، میزان)

((هەڵم و پەڵم، شەش پا و دووسم، پۆپیتەیدەگرم، پێیدا دەفسم؟)) (تەرازی)

((شەش بەند و بەندیلکەك، دارەك و دوو دەول (دەف) و کوتیلکەك؟)) (تەرازی)

((شەش بەندو بەندیلەك، دوو نان و کوتلکەك؟)) (تەرازی)

((شەش پێیە، دوو پانینە، مل یەکە، لە بانینە؟)) (تەرازوو، تەرازی)

((سیَ بەن و دەفەك، دوو دەف و دارەك؟)) (تەرازی)

((دوو بەند و بەندەکە، دوو دەف و دارەکە؟)) (تەرازوو، تەرازی)

((بەندەك و دارەك، شەش بەندك و دوو دەپ؟)) (تەرازی)

((هەلینگە و مەلینگە، شەریفۆکەی شەش لینگە؟)) (تەرازوو)

((پەراسووی هەیە گۆشتی نییە، هەناسەی هەیە رۆحی(رەوانی) نییە، مەمکی هەیە شیری نییە؟)) (کورەدەفێن، کورەدەمێن)

((کارت پێیبیَ فرێی ئەدەی، کارت پێینەبیَ هەڵیئەگری؟)) (تۆڕی راوە ماسی)

((زیندوو هات بەفێڵ، مردووێکی ناشت، بەری دارەکەی ئادەمی لیَ ناشت، زیندوو بۆ خواردن هاتە سەر مردوو، مردوو هەڵبەزی، زیندوو پێوە بوو؟))

(داو، تەڵە، فاق دانانەوە)

((مردوو زیندوو دەگریٚ ؟)) (تەڵە، داو، فاق)

((تشتەك من هەیە دریٚدا، یێ ساخ هات پێدا،یٚیٚمری یە ساخ لە ئەردیدا؟))
(داو، تەڵە، خەفك،

لكۆ، فاق)

((بەرەو بایە روو لە خوایە؟)) (كۆلارەی منداڵان– كولانكە،كلاورۆژنە)

((نەدەمی هەیە نە ددان، فیكە لیٚ ئەدا وەك شوان؟))

(فیتفیتەی منداڵان، تووڕتووڕە–مازوو)

((خڕە وەك (...)ی باوكت، شەقە وەك (....)ی دایكت؟))

(زەنگۆل – قۆزاخەی پەمۆ– بەری دڕكە كەبەر)

((لیٚو دارۆكەی ناو چەرمۆكە، تیتل و پیتل و زڕزڕۆكە؟)) (دەفە)

((سەمای دەكاو بەخۆی دارە، چەرمە خڕەی گویٚ بەگوارە؟)) (دەفە)

((ڕەقۆكە چەرمۆكە، پەتیتلە و زەنگڵۆكە؟)) (دەفە)

((كەلەخ لە دارۆكیٚ، ناوەند لە چەرمۆكیٚ، تلیلیلی لە لەرزۆكیٚ ؟)) (دەفە)

((سەر دارۆكە بن دارۆكە، یا دبنڤە تری وریٚ یا ب زریۆكە؟))؟؟ (دەفا دەروێشی)

((دەچوومە نۆكاران، دەمكوتا بەداران، گرمەی دەهات وەك هاران؟))؟؟؟ (دەهۆڵ)

((تا لیٚی نەدەی دەنگی نایە؟)) (دەهـۆڵ)

((سەگی ئەحمەدەلۆكی (بە دەسكی حەمەدۆكی)، لـە هـەموو دەركان دەكـۆكی؟))
(دەهۆڵ و دار دەهۆڵ)

((حەفتێ و دوو زمان دەزانە، لە ئەو تشتەکی بێ جانە؟)) (رادیۆ– ئامێری سان)

((دارا چل ئاواز؟)) (ڕادیۆ– تەلەفزیۆن)

((دارێکم هەیە دەنێو داران، دەنگی دێ وەك بزن و کاران؟)) (زوڕنا)

((چێوی ئامە، ئائی نەنە، سەری چەشمەش ئائو نەنە، چێشان چێشان مەوزووش پەنە))
(زوڕنا)

((کشتەك هەیە کشتۆنە، تیزو فیزو زرپۆنە، گوست و نینۆك قادۆنە؟))

(جووتـە، پیـك و دووزەلـە)

((ڕیزە ڕیزە دار چەماوە، گەلاّ پشتی چەرمی خاوە، مردووە و زینـدووێکی لـە ناوە؟))؟؟؟؟ (قەفەز و کەو)

((دارەکە دارێکی چەماوە، دەورە دەوری چەرمی خاوە، مردووە و زینـدووێکی لە ناوە؟)) (قەفەز و کەو ، بولبول)

((دەهـ دار و دوو بەن، ئێخسیر تێدا بوویە رەبەن؟)) (سویتا کەوا، داو، تەپکە)

((سێ برانە بەدوای یەکدی غاردەدەن هەرگیزاو هەرگیز بەیەکدی ناگەن؟))

(پانکەی سێ پەڕ)

((بە سێ برا قاچێکیان هەیە؟)) (پانکەی سێ پەڕ)

((بە چوار برا سەرێکیان هەیە؟)) (مێز و کورسی)

((بەچوار برایان مێزەرێك؟)) (مێز)

((مردووی جل بە کۆل، چوار پەل قایمە، زستانە و زستان مالە پایمە؟)) (کورسی)

((مردی دوو قوون))، ((خڕی دوو قوون؟)) (باگوردان)

((قوون بەردی کیر ئاسن(دار)؟)) ،((شەو لە بانە؟)) (باگوردان)

((هاوینان دەنویٚ دەجیٚدا، زستانان دەڕوا دەڕیٚدا؟)) (باگوردان)

((هاوینان میرە، زستانان کارەکەرە؟)) (باگوردان)

((هاوینان دەخەویٚیە، زستانان لە سەر پیٚیە؟)) (باگوردان)

((ئەز چومە سەر گری، کیٚ دیتییە دەوریٚ حەفت زەمان، دار خۆ بهاڤیٚتە بەری؟))
(باگوردان، بان گیٚر، باگۆرە)

((تشتۆ تشتۆ، لدیڤ من وەرە، نە ماکەرە؟)) (باگوردان، بان گیٚر، باگۆرە)

((کەرۆ، کەرۆ، کاییٚ دکەم بە رۆ، هیٚدی هیٚدی دیٚچمی وەڕۆ؟)) (باگوردان)

((کەری مام هەیدەرە، جهورەکیٚ کایێ من دانا بەرە، قڕیش ل دویڤ من وەرە؟))
(باگوردان، بانگیٚر)

((پیرە مامیٚ لە تەلانیٚ، لۆلکیٚ دەخوا بەزمانی؟)) (باگوردان)

((مامەکم هەیە لەسەربانیٚ، پەلوی قوڕ(ماش) دەخوا بەبیٚ نانی؟)) (باگوردان)

((یەکت لیٚدەم، دووت پیٚوە هەڵواسم، ئاوت دەربینم مام قاسم، لە هەموو سەربانیٚك دەتناسم؟)) (باگوردان)

((بەگزادەی هەڵە دەنیٚ، جووتی خالیٚ لە گەردەنیٚ ؟)) (باگوردان)

((لووسی دوو کون، دوولکی دوو گون، سەری پیٚ چاکەن، بن پیٚ خۆشەبن؟))
(باگوردان و دەسکە باگوردان، بانگیٚر)

((له ئاویٚدا دەژی، هەردەم تیٚنییە(تیٚنووە)، له ئاویٚ دەربیٚ پیٚی نییە، تیٚر ئاو بخواتەوە مردییە؟)) (بەلەم، کەشتی)

((دارە، پیٚیبزمارە، کەر لیٚی سوارە؟)) (بەلەم، کەشتی)؟؟

((دوو برایە بەدوای یەکتری ڕادەکەن، قەت ناگەنە یەکتری؟))

(ئەسپە ئاسنینە، دووچەرخە، پایسکل)

((ئاسنی بەیبوونیٚ، تاویٚتۆ پشت ستوونیٚ ؟)) (پیٚمەڕە)

((هەتا بیبڕی دریٚژ دەبی؟)) (جۆگەلە)

((هەتا لیٚی وەربگری گەورە دەبیٚ، هەتا بیدەیتیٚ گچکە دەبیٚتەوە))(چاڵ، کۆرت)

((چەندی ژیٚ راکەی مەزن دبیت، هەندی تو ب کەییٚ سەر دیٚ بچویك بیت؟)) (چاڵ)

((لیٚی هەڵ ئەگری زیاد ئەکا، ئەیخەیە سەر کەم ئەکات؟)) (چاڵ)

((زگی پڕە لەسەر خۆیە، لە چیت پڕکردووە ئی تۆیە))

(چاڵی گەنم و جۆ و هەرزن)

((زگی پڕە، بیٚ سیٚبەرە؟)) (چاڵی گەنم)

شەشەم: رووەك و بەروبوومی رووەك

ڕووەکی کوردستان زۆر و هەمەجۆرن، مێژووش بە بەڵگە سەلماندوویەتی کە یەکەمین جار لە ژیانی مرۆڤایەتی‌دا کشتوکاڵ و ئاژەڵداری لەم وڵاتەدا سەری هەڵداوە، هەڵبەتە مرۆڤیش بیر لەو شتانە دەکاتەوە کە لە ژینگەکەی خۆی دەیبینێ و لەگەڵیاندا دەژی، بۆیە زۆربەی ڕووەکە سروشتییەکان و چێندراوەکان و بەرهەمەکانیان لە نێو مەتەڵەکانیاندا دەبینینەوە:

((سەری هەسانە، بەری قورئانە؟)) (کارگ[1]، قارچك)

((سەری لووسە وەك هەسان، بنی پەڕ پەڕە وەك قورئان؟)) (کوارگ، قارچك)

((سەرش هەسان، چیریش قورئان؟)) (کارگ، قارچك)

((دیوێکی هەسانە، دیوێکی قورئانە؟)) (کوارگ،کارگ، قارچك)

((شتێکم هەیە سەر کڵاوانی، لەبنی پەڕپەڕی قورئانی؟)) (کوارگ، قارچك)

((قورئانی بنێ دنیێ هەندی مەلاو فەقێ دچنێ، ناهێتە خوندنێ؟)) (کارگ)

((قورئان ل بنێ دنێ، چەند شێخ و مەلا هاتنێ، نەشیان بدەن خاندنێ، دهێتە خارنێ؟)) (کوارگ،کارگ، قارچك)

((سەر لووسی بن پەراسوو؟)) (کوارگ،کارگ، قارچك– بان و بنمیچ)

((بەرخەت خەتێ، پشت خیوەتی؟)) (کوارگ،کارگ، قارچك)

((تاوڵی(چادری) یەك ستوون؟)) (کوارگ،کارگ، قارچك)

1- هەرچەندە کەڕوو و کوارگ و دومبەڵان، بە پێی پۆلینکردنی نوێی زیندەوەران و گیانداران، بە کۆمەڵەیەکی سەربەخۆ دادەندرێن و لە ڕووەك جیادەکرێنەوە، بەڵام ئێمە لێرەدا هەر وەك پۆلینکردنی کۆن لەگەڵ ڕووەکمان نووسیون.

((چوومە شارێ شك تێنینە، من گۆشت خار هێسك تێنینە؟))   **(کارگ–مەمك)**

((باوك ئاوە، دایك خۆڵە، منداڵێکە (ئەرێ ڕۆڵە) خەپە تۆڵە؟))   **(دومەڵان)**

((خاش خاش و کوز کوز، چەتری بێ تەناف، دیرەکی داری چۆن هەسونی ساف، لەشامە نییە لە شیراز ئامان، بە خونەی شەونم بەهار دەرئامان)) **(کوارگ)**

((دەفڕی و باڵی نییە، سەری دەبڕی خوێنی نییە؟))

(قەلقەلاشك، گەڵا–کۆڵلارەی منداڵان–ئێستا فڕۆکە، بالۆن و... دەگرێتەوە)

((بەبەرگی سەوز و سوور، وەك چرای شیر و کاپوتی ژنامیر؟))

(چڕۆ– دار گوڵ)

((مردار دەبی و بەفر دەبارێ؟))   **(گەڵای دار دەوەری و زستان دێ)**

((هەر لێرە هەتا ئالقا، هەمی پنێت کالەکا؟))**(چروو،چڵوو، چڵی، گەڵای دار بەڕوو)**

((چاڵێکم کەند چل گەزی، عەدلەخانی تێبەزی، سەری پرە لە دەرزی؟))

(کـــەنگر، کـــەرەنگ) **((فاتمۆکـــەی سەربەکەزی، سەری پڕە لە دەرزی؟))**   **(کەنگر، کەرەنگ)**

((بیرەکا دڕیدا، هەزار کەلەم دڕێکێدا؟))   **(کەرەنگ، کەنگر)**

((نۆمانگ لە زەوی، سێ مانگ بەدەرە، هەوەڵ بۆ ئادەم، دووەمین بۆ کەرە؟))

(رووەکی کەنگر نۆمانگ لەژێرزەوی دیارنییە، کە دەردەکەوێ و ناسکە مرۆ دەیخۆن و دەیکەنە چێشت، کە پیردەبێ ودەبێتە کەنگردڕك و ڕنك کەر دەیخوا)

((سنگی داکوتراو کوتەك نە دیتوو؟))   **(کەنگر)**

((خانمی ل خانێ، کەزی لەسەر بانێ ؟))   **(پیفۆك، تەڕەپیان)**

((بۆخۆی لە بنەبانێ و کەزی لە سەربانێ ؟))

(سەلکی پیفۆك لە ژێر زەوییە و گەڵاکانی شێوە کەزیین و لە سەر زەوین)

((پیرە ژنێ حەفت کراس لەبەرە، هێشتا دەرێ سەرمامە؟)) **(پیفۆك، پیشۆك)**

((بابێ تەییێ مری، دحەفت مێزەرا وەرگری، سەرێ گرە کێرا کری؟))؟؟**(پیشۆك)**

((سەوزە وەك خیار، بەرزە وەك چنار، مزرە وەك هەنار، لە دێ (لە چیا)وە دێ بۆ شار؟))

(ڕێواس)

((سەرشینی موچك (هەنگوچك) سپی؟)) **(کووزەرە)**

((خوا نەیکردووە و هەس))، ((**خوا نەی کردووە و هەیە؟**)) **(قامیش، نەی)**

((هەڵدەستێ وەك فیتەری، کلکێکی لەبانی سەری؟)) **(قامیش، نەی)**

((کەنو لەبان کەنو، دەرگای هەنو؟)) **(قامیش، نەی)**

((هەر ئەڕواو پشتی ئەبەستێ؟)) **(قامیش)**

((رووی گەشە، هەناوی بۆشە؟)) **(قامیش)**

((جاجمە سەوزە، لە گوێ حەوزە، نە قەوزەیە، نە پیرۆزە؟)) **(چیمەن، فریز)**

((هەر لێرە هەتا عەزە، هەمووی مامی تۆبز گەزە؟)) **(گیایشەکرۆکە، کەرتەشی)**

((**هەر لێرە هەتا کەرماشان، گشتی دێوانەی کوتەك (گورز) بە شان؟**)) **(کەرتەشی)**

((هەر لێرە هەتا دەرگەزێن... هەمووی سۆفی سەر لەرزێن؟)) **(شەکرۆکە)**

((باڵای سەوزە، رووی سپییە، چاوی زەردە؟)) **(رووەك و گوڵی نێرگز)**

((گۆپکەی زێڕینە، ناوتەنگی شینە، بنکی ئاخنینە؟)) **(نێرگز)**

((بنی ئاخینە، ناڤترەنگا(ناڤتەنگا) شینە، سەری زێڕینە؟))

(بنی رووەکی نێرگز لە خاکدایە و ناوقەدی سەوەزە کڵاوەی گوڵەکەشی زەردە)

((زەردە زڕنیخ نییە، سپییە پەنیر نییە، کەسکە شووتی نییە، بۆشە قەبە نییە))

(نێرگز)؟؟؟

((شین وەشینی، زەردە وەك زێڕی، سپییە وەك پەنیری؟)) **(نێرگز)**

((بن یێ شینە، سەر یێ سپییە، کولاڤ زێڕینە؟)) **(نێرگز)**

((زەردە وەك زەعفەران، سپییە وەك بەفری کەلان؟)) **(نێرگز)**

((چوومە سەر گردەکی، هەزارم دیت لە ڕەنگەکی؟)) **(کڵووك،کوریك–مێروولە)**

((هەر لێرە هەتا کەرکوك، هەمووی روومەت سۆر وسپی وەك بووك؟)) (کلووك)

((بێ درانە(ددانە)، گەز دەکە، کێ دەزانی، ئەو چکە(چییە)؟)) **(گیای گەزگەزکە)**

((نە لەملایە، نە لەولایە، دەناویدا نەرمە گیایە؟)) **(دوڵ و گیای بەهار؟ ؟)**

((خاڵێکم هەیە لە دەشتێ، ژن دەیهێنێتەوە بە پشتێ ؟)) **(گیا،دار وچیلکە، قڵشە)**

((لە بنی قوڕینە(گڵینە)، لەناوەندی چیغنینە(پووشینە)، لەسەری زێڕینە؟))

(ڕەگ و قەد و گوڵ و دانی گەنم)

((بنی دەگڵی، قەدی دەکەرێ، سەری دەتوو، ئەگەر نەزانی چاوت دەرێ ؟))

(ڕەگی رووەکی گەنم لە خاکدایە و قەدەکەی دەبێتە (کا) و کەر دەیخوا، دەنکی دانەکەشی کە لە نێوگەڵدایە و دەکەوێتە لای سەرەوەی بۆ مرۆڤە)

((کەسکی گیایە، سپی شیرە، زەردی لیرە؟)) **(قەرسیل و فەریك و دانی قەگەنم)**

((کەسکە ڕەنگی گیای، زەرە وەك تیورۆژکێ، سپییە وەك بەفری، ڕەشە وەك ڕەژیێ ؟))

(رووەکیگەنم، گەنم، ئارد، نانی سووتاو)

((راچینم بەشینکی، تێئەکەم بەزەردکی، دەبڕم بەسپیلکی؟))

(رووەکی سەوزی گەنم، تەبارەی فەریك، تەبارەی وشك ودروێنە)

((خواردنێکە هەتا دووجار نەکوڵێ نایخۆن؟)) **(ساوار)**

((لە بازاڕی هیشکە، لە ماڵێ تەڕە؟)) **(ئارد و هەویر)**

((لەبازاڕی سپییە لە ماڵێ زەردە؟)) **(ئارد و نان)**

((چومە سەر گردەکی، فیتەم کردە شوانەکی، سی و سیّ مەڕ هاتن لە بەرانەکی؟)) **(هەویر وئەنگوتك کردنی ئافرەت لە سەر خوانەی نانی)**

((شلی توونت دەکا، گەرمی سارد دەکا؟)) **(نان لە گۆشتاو(نیسکێنە) دەکوشێت)**

((زەردە خۆر، زەردەخەنە، سەد قتوو لەسەر یەك قتووی بەنە؟)) ؟؟ **(کۆگوڵ و دانی گەنمەشامی)**

((مامکی منۆ، پسمیرێ ب شەپکەکی؟)) **(دنکا برنجی ب پووشە، چەڵتووك)**

((مامکی منۆ... حاکم ییٚ دین، بەرگیزاڤە؟))؟؟ **(دینکا برنجی ب پووشك)**

((بەگ زادەی بەرگ بووزی))، ((بەگ زادەی چۆغەر بووزی؟)) **(برنج، چەڵتووك)**

((سەر لە زەوی، گوڵ لە حەوا، ناوی نوقڵە و بەرگی تەلا)) **(چەڵتووك)**

((هەراو هەراو، قنگ لە قوڕاو، کەپەنك لەشان، نوقڵە لەناو؟))

(مەرەزە و چەڵتووك و دنکە برنج) ((پێنج مانگ بەحرییە، بەخۆی حاکمە، بەرگی بووزییە؟)) **(مەرەزە،چەڵتووك)**

((ئەمەندۆکە، پڕ پندۆکە، لەپێش چاوان ئەڵێی بووکە؟)) **(برنج– دۆڵمە)**

((برنجا ب شەل و شەپك؟)) **(ئێپراخن، یەپراخ،دۆڵمە)**

((وردیلە وردیلە، لەبن بەردیلە، هەرکەس نەیزانێ ناوی ئەنێم بێچووە پشیلە؟))

(دۆڵمە، یاپراغ)

((شتێکم هەیە سەوزی سەوزی، تەرسەقوڵ تەرزی؟)) **(یاپراغی بە گەڵامێو)**

((قەسری سپی دەمانچە لەسەر؟)) **(رانە مریشك لەبان پڵاو برنج)**

((بەگوڵی لەنگە، لەبەژنی شەنگە، مێردی کۆڵانی تەنگە؟)) **(هەرزن)**

((قوتۆ، قوتۆ، دەشتێدا، سینگی سۆری دپندیدا؟)) **(نۆك)**

((هەندووکە بە دندووکە، خڕە و لەبارە، ڕەقە وەك دارە، کەپووشی خوارە؟)) (نۆك)

((چوومە کۆزا کارا، هەمووی دم خوارە؟)) **(نۆك)**

((چوومە ڕێیێ بێلێڕیئارە، ڕەوە کەوەك تێدا، هەموو دمك خارە؟)) **(نۆك)**

((پیاوی سپلە، نەبەری هەیە نە پشتە؟)) **(نیسك)**

((دارەکم هەیە هەژ ل هەوە، پێی وەهاتن پێچکە کەوە؟)) **(رووەکی کونجی)**

((گوجەڵمە، گوجەڵمە، دووسەد گوجەڵ؟)) **(رووەکی کونجی)**

((هەلەجە، هەلەجە، بیست و پازدە دەرەجە؟)) **(رووەکی کونجی)**

((چل تاق، چل نێم تاق، پڕیەتی لە برنجی چاك؟)) **(رووەکی کونجی)**

((دچینین کێچ، ڕادبیت ڕم؟)) **(تۆو رووەکیکونجی)**

((هەپلە پان و هەپلە پان، گیاییێ شینە، پەلکی پان، کوڕێی پیرە بابێ جان؟))

(رووەك و بەری پەمۆ، لۆکە)

((جۆخینا لە پشتا بانی، کا چێترە ل دانی؟)) **(پەمۆ و پەموانە، لۆکە)**

((چاندم نۆك، شین بوو بی، پەلك پانی بەر هەرمی؟)) **(پەمۆ، لۆکە)**

((چاندم موو، شین بوو توو، پەلك پان بەرهەمی؟)) **(تۆ و رووەك و بەریپەمۆ)**

((بە گەلاَ توو، بە پەل بی، بە بەرهەمیٚ ؟)) (پەمۆ، لۆکە)

((مە چاندن وەکی نۆکا، شین بوو وەکی سێڤە لۆکا، پێڤە هاتن وەکی گویزە لۆکا؟))

(پەمۆ، لۆکە)

((ژڤێریٚ پێدا، من عەجێبەك دیت دڕیٚدا، کیٚ دیت ماك دزکیٚ بەرخیٚدا؟))

(قۆزاخەی پەمۆ، لۆکە، دانی پەمۆ)

((خڕە وەکی (...)ی بابت، قەڵەشیوە وەکی (...)ی داکت؟))

(قۆزاخەی پەمۆ– بەری کەبەر، شەفەڵە– زنگوڵەی ملی مەڕ و بزن)

((وەك گونی بابت خڕە، وەك هی دایکت داقڵیشاوە، وەك ریشی باپیرەت سپییە؟))

(قۆزاخەی پەمۆ))

((چاندم رشك، شین بوو گویٚ مشك، بووە گەرەشك؟)) (تۆ و رووەکیتووتن)

((زەردی زەعفەران، باردەکەن لە هێستران، دەڕواتە ناو گاوران؟)) (تووتن)

((زەردی زەعفەران... نام لە ئێستران، بردم بۆ شاری کافران؟)) (تووتن)

((شینە وەك شنگی، تاڵە وەك پونگی، ئەگەر نەیزانی کلاٚوی منت بە قنگی؟))

(تووتن)

((شینە وەك شنگی، هاتە وەك پونگی، ئەگەر نەتزانی ئەو پلەت بەقنگی؟))

(رەیحانە)

((شتێکە بەزستان و بەهاوین، لەناو بەفر و لە کادین، هەر گەرمە و ساردنابیتەوە؟))

(بیبەری تیژ (دەلوجەیگەرم)

((شتەکی من شتەکە، کەویٚ سۆری قوتەکە، کەپوو خواری قوندەکە؟))

(رەنگ و بستەی بەری دەلووجە بیبەر) ((لە سەری ڕەشە، لە ناودا کەژە؟))

(باینجان)

((سەری کەسکە، پشتی ڕەشە، دڵی(زگی) سپییە؟)) (باینجان)

((ئەوە چییە، چی پێ دەڵێن، پەپکە بەکونجی پێ دەڵێن، عەبا نارنجی پێ دەڵێن؟))
(باینجانا سوور، تەماتە-پەپکە بە کونجی)

((شتەکی سۆری قورمزی، کونی نییە ئاویش دەدزی؟)) (باینجانا سوور، تەماتە)

((سەری سەیدە، ناوەندی مەلایە، بنی سۆفییە؟)) (تەڕەپیاز)

((سەری سپییە مەلا نییە، لەشی کەسکە سەید نییە؟)) (تەڕەپیازە)

((سەری کەسکە و سەید نییە، مەندیل سپییە و مەلا نییە؟)) (تەڕە پیازە)

((سەری کەسکە و بنی سپییە؟)) (تەڕە پیازە)

((سەرسەوزی بن سپی؟))، ((سەر شەهیدێ، بن مەل؟!)) (تەڕەپیاز)

((قەسری سپی، سواندووکە کەسك؟)) (تەڕە پیازە)

((کۆشکی سپی، سواندە(گوێسەبانە)ی سەوز؟)) (تەڕە پیازە)

((هەسپی سپی، باری کەسك؟)) (تەڕە پیازە)

((سەری لە ئەرزە، قاچی لە ئاسمان؟)) (تەڕە پیازە)

((سەری ئەبڕی و بۆی ئەگری؟)) ، ((سەری دەبڕی و پێیدەگرییێ؟)) (پیاز)

((پڕ بە دەستە و ئەیگـــری، هەر بۆخۆت سەری ئەبـــڕی، ئەوسا دواتر بۆی ئەگری؟))
(پیواز،پیڤاز، پیاز)

((یێ مری مرۆڤی ب گریان بەرددەت؟)) (پیواز،پیڤاز، پیاز)

((گچکە و خڕە پێی ناوێری، فرمێسك لە چاوان دەردێنی؟)) (پیڤاز، پیاز)

((گای سۆری حەفت چەرم، لۆی دەگرێی بەبێ شەرم؟)) (پیڤاز، پیاز)

((گاڕانەکا لەبەرمە، گۆلکی گچکەی حەفت چەرمە؟)) **(پیڤاز، پیاز)**

((چۆغەکەی دەبەری، کلاَوەکەی لەسەری، کی دیویەتی گای جووت چەری؟))

(پیڤاز، پیواز، پیاز)

((خان و مان کچە پاشایە، سی و دوو کراسی لەبەردایە؟)) **(کەلەرم، پیاز)**

((مامەیەکم هەیە لەقوونەوە ریش دەردەکا؟)) **(پیاز)**

((هەتەکان و مەتەکان، کەوێی شامیی قووتەکان؟)) **(پیاز)**

((دایکی لەوێ خەوتووە، تەرکی لەوێ کەوتووە؟)) **(شوتی، زەبەش، شمزی)**

((خەڕ کەوە، خەڕبەند کەوە، بەستمە پنچك، پنچکیش کەوە؟)) **(شووتی)**

((کەری شین، کەربەندی شین، بەستراوەتەوە لە مێرگی شین؟)) **(بــــــەر و بستە و پنجی رووەکی شووتی، شفتی، شمزی، زەبەش، شامی)**

((کەری شین، کەربەندی شین دام کوتا لە مێرگی شین؟)) **(شووتی)**

((لە ئاسمانان تەبەق تەبەق، لە زەوی کوچك و کەڵەك، ماندوو نەبی عەبا بەڵەك؟)) **(شـووتی،کاڵەك، لـەق لـەق)**

((کراسـی کەسـکە، گۆشـتی سـۆرە، هێسکی ڕەشە؟)) **(شووتی)**

((عەبای کەسك، گۆشتی سۆر، هێسکی ڕەش؟)) **(شووتی)**

((عەبدە ڕەشی ناوخوێنی، عەبا کەسکی مەدینێ ؟)) **(شووتی)**

((شورەی سەوز، عەسکەری ڕەش، رووباری سوور، کلیلی ئەو شارە چەقۆیە؟))

(توێکڵ وتۆو ناوەرۆکی بەری شووتی و چەقۆ)

((ولاَتەکی کەسکە، ئاڤا وی سۆرە، خەلکێ وی یێ ڕەشە، کلیلاوی ئاسنە؟))

((دەریای سوور، ماسی رەش؟)) **(شووتی)**

((قەڕاسە پسا، خین ڕژا؟)) **(شووتی کردنەوە و شکاندنی)**

((قەڕیسی ئاو ددەن، گۆلك مەزن دبیت؟))؟؟ **(شووتی، شامی، شمزی)**

((گۆلەوسارم ئاودەدا، گۆلکە شین هەڵدەمسا؟)) **(ئاودانی بڕکە شووتی)**

((هەتا پەتك ئاویٚ نەخواتەوە، گۆلك ئاویٚ ناخواتەوە؟))(ئاودانی شووتی-کوولەکە-)

((گورینکی ئاڤدەن، گۆلك قەلەودبیت؟)) **(ئاودانیبڕکە شووتی-کوولەکە- کاڵەك)**

((گلڤلکی ئاڤدەن، گۆلك مەزن دبیت؟)) **(ئاودانیبڕکە شووتیوکوولەکە،...)**

((بابیٚ ڕونشتی ل دیوانیٚ، گونێت وی چوونە کۆلاٚنیٚ ؟)) **(کولندە، کوولەکە)**

((مامێك هەیە لەسەر هەرزاڵێ، گونی داهێشتۆتە ناو ماڵیٚ ؟))

(کوولەکەی ئاویٚ لەسەر داریٚ)

((بەدەوری پێغەمبەری، کلك لە تەوقی سەری؟)) **(کدوی ئاویٚ، کوولەکە)**

((چـومە سـەرکانی مـام قەنبـەری، شـتێکی سـەیرم دی لەوبـەری، کلکـی لەسـەر تـەپڵی (تـۆقی) سـەری؟))
(بستە و بەری کوولەکەی ئاویٚ، کدو، کودی)

((زگی هەیە، چی ویٚ نییە، کابان دەیگیٚ مێردی نییە؟)) **(کوولەکەی ئاوی)**

((سەرڤە شکێرە، ژبنڤە زێرە؟)) **(سێڤ بن عەردن)**

((هەتا بیخۆن زۆرتر دەبێ؟)) **(توێکلی گوڵەبەڕۆژە)**

((کچا میری ،سەد کراسێت لبەر؟)) **(سەرکە کەلەم- پیواز)**

((لە سەررادیٚ بە ئارۆکە، خۆی پێچاوە بە چارۆکە، نەمریشکە نە باڕۆکە؟))

(کەلەم- هێلکە)

((خڕە وەك مازییە، شینە وەك کودییە، سۆرە وەکی شفتیە؟))

(بەری رووەکی شەفەڵە، کەبەر)

((خڕە وەك گونی بابت، قەڵشێوە وەك (...) دایکت؟))

(بەری دڕکە کەبەر (شەفەلە)– قۆزاخەی پەمۆ– زەنگوڵ)

((لە خەنجەری تیژترە، لە شەکری شیرنترە، لە سماقی ترشترە، لە مێوژی ڕەشترە، لە بیبەری سۆرترە، زستانان لە هاوینان شینترە؟)) (تووتڕك، دڕی)

((شینە مزرە، سۆرە ترشە، ڕەشە شیرنە؟))

(پەرسیلە(قۆڕە) و بەری ترێیڕەش– تووشامی– تووتڕك)

((شێست پێ لە زەوی، شێست پێ لە دەرەوە، ئەو بەر و پۆیەم بۆ لێك دەرەوە))(دڕی)

((دارەك لەسەر ڕێدا، مۆری و مەرجانی دەبەردا، هەرچی گەیێ دەستی لێدا؟))

(دەوەنی بەلاڵوك)

((کەری عەتارا، خۆسۆرکر ژ بەندکو گوهارا؟)) (هەلهەلوك، بەلالوك)

((دارەك ناڤ دارا، زەر دکێ ژبنیێ گوهارا، بوکا عەلیسێ عەمەرە؟)) (گێوژ)

((دارا لناڤ دارا، زەردکەت گوهارا؟)) (گوهیشك،گۆهێژە،گوێژ، گێوژ)

((خەزێمی زۆرن و شۆڕە، دڕکی وەك چڕنوکی تەیری گۆشت خۆرە؟))

(دڕکە زی، ئەستری، خەزێمە)

((هۆڤە هەستی، وێڤە هەستی، دناڤدا شەکر و بەستی؟)) (باوی، بادام، چەقەلە)

((خڕە وەگ گۆ، ترشە وەك دۆ؟)) (هەنار– لیمۆ)

((تاقە سوار، دام لە دیوار، بوو بە هەزار؟)) (هەنار)

((سوارەك هات بەغار، دای لە دیوار، بوو بە هەزار؟)) (هەنار)

((سەد قووتی، سەمەن قووتی، هەر سەت لەناو یەك قووتی؟)) (هەنار)

((سندوقێکی بێ دەر، پڕە لە دوڕ و گەوهەر؟)) (هەنار)

((هەمبانۆکە، بێ دەرکۆکە، پر داندۆکە؟)) (هەنار)

((خانوویەکم هەیە بێ دەرگ و بان، پڕیەتی لە خانمی شان بەشان؟))   (هەنار)

((لەو لکی چووە سەر ئەولکی، سی و سەدی دەسکی؟))   (هەنار)

((سڤۆرەی سك سكی، یێ ل سەر دارێ پندکی(ب پەلکی)، هەزار و ئێکی دزگی؟))
(هەنار)

((سمێ گای، تژی برنجی قوتای؟))   (هەنار)

((چل دەرپ(دەرکە)، چل دەرپیچە، چل خولام، چل خەجیجە؟))   (هەنار)

((بەچل برایان عەبایەك))،((سێ سەد کەس، لەبن عەبایەکی؟))   (هەنار)

((چل تاق، چل نیو تاق، چل حۆری پاژنە پاك؟))   (هەنار)

((بە بەرخی سەوزە، بە کاوڕی سوورە، بە مەڕی ڕەشە؟))

(بەری تووتڕك–شاتوو– ترێی ڕەش)

((بە مندالی ردێنی سپییە، بە جحێڵی سوورە، کەپیر دەبێ ڕەش دەبی؟))

(بەری تووتڕك –شاتوو– ترێی رەش)

((بە منداڵیسپییە، بەگەنجی سوورە ، بەپیری ڕەشە؟))

(تووتڕك– شاتو– ترێی ڕەش)

((باوك پێچ پێچین، دایك لارو وێر، لێی ئەکەوتەوە وەك کەللە شەکر؟))

(داری مێو و هۆشییە ترێ)

((ڕۆڵەی شیرین و شەوێڵە، دایکی چرچ و چەوێڵە؟))   (مێو و ترێ)

((ترشە شیرین دەبی، هەر شیرینەکەیە و ترش دەبێتەوە؟))(پەرسیلە و ترێ و سرکە)

((باب یێ شینە، کوڕی یێ شرینە، نەڤییێ(نەوەی) دینە؟))   (مێو– ترێ– مەی)

((دایکا شینە، کچا شرینە، کچا کچێ یا هار و دینە؟))   (مێو– ترێ–مەی)

((بەخۆی دەچتە کونێ، کلکی بەجێدەمێنێ؟))   (مێوژ)

((هەتا کلکی لێنەکەنەوە ناچیتە ژووریٚ (ناچتە کونیٚ)؟)) (مێوژ)

((گای سوور، کلکی نەبڕی ناچێتە ژوور؟)) (مێوژ)

((گاداکر، دیڤ ژێکر؟)) (مێوژ)

((چومە شکەفتەکی، تژی بزنێت بە شاخەکی؟)) (هەگبەی مێوژان)

((رەشی مشمشی، لە کونیٚ دەخشی؟)) (دۆشاوی ناو هیزە)

((بۆ خۆی سەخت و چوێڕە، ڕۆڵەی شەڕ و نیوە شەڕی؟))؟؟ (تریٚ)

((داری بیٚ گولٚ، ئەسحابەی بیٚ دلٚ، خواردنی بیٚ توێکلٚ ؟)) (هەنجیر،هژیر)

((دارێکم هەیە بەبیٚ گولٚ، بەرێکی دینی وەکو دلٚ ؟))

(هەنجیر، گوڵی هەنجیر لە دەرەوە دیار نییە)

((دارێکم هەیە بیٚ گوڵە، میوەی هەتا بڵێی شیرین و بەدڵە؟)) (هـــــەنجیر)

((پۆرگۆکە پڕ ڕشکۆکە))، ((کراوەکی خڕی پڕ مارومێر؟)) (هەنجیر)

((من خوشك هەیە ، سەری تژی رشك؟)) (هەنجیر،هژیر)

((گۆلمچکا تژی ڕشك، بزنەکا کالٚ ؟)) (هەنجیر،هژیر)

((کومی هوتك، تژە نوتك؟))؟؟؟ (هژیر، هەنجیر)

((لە حوشتری بلندترە، لە کونجی وردترە، لە درهەمی گەورەترە، لە شەکری شیرینترە؟)) (دار هەنجیر بەرزە، تۆوەکەی زۆر وردە، قەوارە و تامی بەرەکەی)

((وردە وەك هەرزن، بەرزە وەك حوشتر، شیرینە وەك شەکر؟)) (توو– هەنجیر)

((لە وشتر بڵندترە، لە کەکرەی تاڵترە، لە زۆر شتان خۆشترە؟)) (دارگوێز و گوێز)

((له دار گەزی تاڵ ترە، لە حوشتری بڵندترە، لە هێلکە[2]ی گچکە ترە؟)) **(گوێز)**

((ئودامشتی، دوو فەقە[3](فێقی) تێدا ڕونشتی؟)) **(گوز، گوێز)**

((خڕە و ڕەقە وەك كەلایە، چوار منداڵی لە زكی دایە؟)) **(گوز، گوێز)**

((چوار برانە بە کلاوەکی))، ((دوو برانە ناڤ هەردوو برا پەردەکە؟)) **(گوز، گوێز)**

((نێوەکەی چوارە، دەورەکەی دارە؟)) **(گوز، گوێز)**

((بەر چووکەی قالب مەزن، ئەگەر نەزانی ببیە بزن؟)) **(گوز، گوێز)**

((تشتەکێ من ژ تشتانە، شیری ددەت ئێ بێ گوهانە؟)) **(گوێزی هندی- کانیاو)**

((لە پەرێزێ کەسکە، لە بازارێ ڕەشە، لە ماڵێ سۆرە؟)) **(چا- ڕەژوو،خەڵوون)**

((لە دار سەوزە، لەبازاڕ ڕەشە، لە ماڵان سوورە؟)) **(تۆچا- ڕەژوو)**

((لە باخ دا سەوزە، لەبازاڕ ڕەشە، لە ماڵەوە سوورە؟)) **(تۆچا- ڕەژوو)**

((ڕەشە و گەرمە و تەڕ ە و تاڵە؟)) **(چایە)**

((هەموو بەهاران جحێڵە، پایزە نویرە؟)) **(داری گەڵاوەریو)**

((سەوزە لە بازاڕ، سورە بەدایکت؟)) **(خەنە)**

((دایك لێڕە، كچ بازێڕە؟)) (مازوو- ڕەژوو، دار مازوو لە چیایە و مازووەکەی لە بازاڕە)

((هەلاران و مەلاران، هێلکەی ئەکا لە داران، بۆ فەقیر و هەژاران؟)) (مازوو)

((داری حەفت بەر، خۆشەی کووندەی، تیماری زمانی؟))

2- هێلکەی مریشك.

3- فێقیێ= میوە.

(دارمازی، جەوت بۆ خۆشکردنی پێستە و کووندە ، مازوو و شەب بۆ زارکولی بەکاردێن، مازوو تەنها بەرێك دەگرێت ئەویش بـــــەڕوو و جەوتە، پێنجەکەی دیکەی (گروان، سیچکە، ماغی، ریشە، گەزۆ) لە ئەنجامی توشبوونی چڵ و گەڵای دارەکە بە چەند جۆرە مێروێکەوە دەردەکەون.بەڵام بە هەڵە بە بەری دارەکە ناویان ناون.

((هەژ ڤێرە، هەتا سندوور، هەمی لاوێت رتل سوور؟))

(گروانی دارمازی– بەری خڕنوك)

((ژ ڤێرە، هەتا میسکا، هەمی رتلێن گیسکا؟)) **(بەڕوو)**

((کراسی یەك تەقە، کڵاوی سەر ڕەقە، بۆ خواردن هەقە؟)) (بەڕوو)

((وەختەکی شینە وەك قەزوانی، وەختەکی زەردە وەك سیقەدانی؟)) **(دمووکانە)**

((ڕایەڵێ لە سپیلکی، تیوەرێخی لە سۆرکی، برینەوەی لە شینکی؟))

(فەریکە قەزوان لە سەرەتادا سپیپاتە و دواتر سوور دادەگەڕێت، کە پێدەگات ڕەنگی سەوزێکی شینباوە، ئینجا دەیڕنن)

((سپی رادچنیت، سووری تێ دەوەڕێت، بە شینی دبڕن؟)) **(کەسکوان، قەزوان)**

((تشتێ من تشتە، یێ بێ بەر و پشتە، پاڤێژیە هەموو دەران ناشکیت، پاڤێژیە شکەفتەکێ دێ شکێت؟))

(قەزوان و دەم)

((لە شاخێك هەڵی دەیە خوارەوە ناشکێ، بیخەیتە ناو چاڵێکەوە دەشکێ ؟))

(قەزوان و دەم)

((باڤێ پشت حەفت چیایا چ لێ ناهێت، باڤێ دکونەکێدا دیشکێت؟)) **(کەزوان)**

((سندوقێ سەمەنێ، تەقە مەکە ئەیشکێنێ ؟)) **(قەزوان)**

((سەر دەتوو، بن دەشاخی؟)) (قەزوان دەخۆی و دارەکەشی لە دارستانی چیاکانە)

((سەری زەردە، ناوی بەردە؟)) **(بەری زەردەلوو، قەیسی– خورما– خورمالۆك)**

((درێژی لوولی گرێ گرێ، سەربڕوای خواردن لە ناو؟))　　　　(دار و بەری خورما)

حەفتەم : زیندەوەر و ئاژەڵ وبەروبوومی ئاژەڵی :

کوردستان خاکێکی بە پیت و ئاوێکی سازگار و ئاووهەوایەکی لەباری هەیە، بۆیە لە کۆنەوە جەنگەڵی چڕ و زەمەند وپووش و پاوان و دانەوێڵەی زۆری هەبووە، کە ئەمانەش ژینگەیەکی گونجاو(خۆراك و جێگە و ئاووهەوای لە بار) بۆ بڵاوبوونەوە و زۆربوونی گیانداری دیکەی دێنێتە کایەوە. ئەو مرۆڤە لە ژینگەکەیدا چاوی هەڵێناوە و لە دەوروبەری خۆیدا جۆرەها گیانداری کیوی دیوە و راوی کردوون ، هەنگ و کوللە و ... باڵندە رەنگاورەنگەکان، گیانلەبەرە جۆراوجۆرەکان، سوودبەخش و زیانبەخشەکان سەرنجیان راکێشاوە...

رەوەندی و ئاژەڵداری پیشەی باپیرانمان بووە، مەڕ و بزن و مانگا و ماین و کەر و مریشك ... یان بەخێوکردووە و بە بەروبوومەکەیان پێداویستە سادەکانی ژیانی ئەوسا و ئێستایان دابین کردووە، بۆیە ناکرێت لە خەیال و بیرکردنەوە و بەرهەمە ئەدەبییەکانیدا ئەم گیاندارانەی دەوروبەری فەرامۆش کردبێ، دەقی ئەم مەتەڵانەی خوارەوەش راستی بۆچوونەکەمان دەنوێنن:

((گۆشتی بێ هێسك؟)) (کرم- مەمك-کوارگ)

((سپییە وەکی مشك، بەهاران تەڕە، پایزان هیشك؟)) (شەیتانۆکە، قەپووچکە، قاوغ)

((سپییە نەکەشکە، گوێی هەیە نەمشکە، بەهاران تەڕە، هاوینا هیشکە؟))

(لوولپێچ، هێلکە شەیتانۆکە،شەیتانۆکە، رۆندز ، قەپووچکە، قاوغ)

((سپییە وەك کەشکی، تەڕە وەك مەشکی، گەر نەزانی تۆقی سەرت بشکێ؟))(رۆندز

((ئەوە چییە سپییە وەك کەشکی، قوتە وەك مشکی؟)) (هێلکە شەیتانۆکە)

((یێ کەژە وەکی کەشك، یێ میتە وەك مشك، بەهاران تەڕە، پایزان هیشك؟))

(لوول پێچ، قاوغ، هێلکە شەیتانۆکە)

((نەکەشکە، نە مشکە، گەر نەزانی بگری گەشکە؟)) (قاوغ، هێلکە شەیتانۆکە)

((سحر هێسك، بەدەن ناسك، چار چویچکی بیٚ پێچك؟))　　　(شەیتانۆکە)

((سەری هێسك، بەدەن ناسك، چوار گوێی بیٚپێچك؟))　　　(شەیتانۆکە)

((بەری گەڵایە، وەك هەڵوایە، شیرین دایە، شیرین دایە؟))　　　(گەزۆ، شۆکە)

((مەڕە ڕەشی موکری، نەمووی هەیە نەخوری؟))　　　(کێچ)

((تشتی من تشتۆکە، یی بیٚ کولاڤ و دەسرۆکە، ناڤیٚ ویٚ زڕچەپۆکە؟))　　　(کـــێچ)

((هیرە وەك هەرزن، ڕەشە وەك بزن، مەلاو حاکم لبەر دلەرزن؟))　　　(کێچ)

((پیٚ پلنگی، ددان سنگیٚ، بەعیساکەی بە مووساکەی، ئەگەر چیدیم لە خەو ڕاکەی؟))

(کێچ)

((هەڵدەپەڕی قەڵانی، حێلم قوتیٚ دەزانی؟))　　　(کێچ)

((ڕەشە وەك بزن، ووردە وەك هەرزن، بەپێنج بۆی ئەڕۆن، بە دووان ئەیدزن))

(کێچ بە دەست گرتن)

((ئەم لام تات و ئەولام تات، وەی بابە جیقم دەرهات؟))　　　(ئەسپیٚ کوشتن)

((سەر تاتە لووس بن تاتە لووس،.................؟))؟؟؟　　　(ئەسپیٚ- کیسەڵ)

((قوڵینگ لووتییەتی، شەش پەلی هەیە و چوار پەڕ باڵیەتی، عالەم لە چنگی ناڵە ناڵیەتی؟))

(پێشکە،پێشوولە، مێشوولە)

((سەری هەسپە، قوونی(بنی) قەسپە، پێی دارە، ددانی مشارە؟))　　　(کوللە)

((بەباڵ مەل و بەشاخ گایە، ماسی پشتە، هەڕە پایە؟))　　　(کوللە)

((مەلێکمان هەیە مەلە خاتۆرە، قاچ و قول باریك، سەر باڵی بۆرە؟))　　　(کوللە)

((بەنێشەوە بەمێشەوە، بە خالقی دەروێشەوە، پەنجەی تەواو لەپاشەوە، پانیەی ئەوا لە پێشەوە؟))
(دەستی کوللە، کولی، کلۆ)

((بەخێشەوە بەمێشەوە، بەخالقی دەروێشەوە،چیت دی پانی لە پێشەوە؟))
(دەستی کوللە)

((مامێکم هەیە لە دەشتێ، قەرتاڵەی گووی لە پشتێ؟)) **(کیز،گووخڵە،قالۆنچە)**

((داپیرەکم هەیە لە دەشتێ سەوییە ریخەکی لە پشتێ؟)) **(گووخڵە،قالۆنچە)**

((گایەکم هەیە گاباری، نە گۆشتی دەخورێ نەباری؟)) **(گووخڵە،قالۆنچە)**

((گای ڕەشی مرواری، بەخۆی دەخۆی یا باری؟)) **(گووخڵە،قالۆنچە)**

((لەسەگ بەبۆن ترە، لە توولە ڕەش ترە؟)) **(کیز، گووخڵە، قالۆنچە)**

((ڕەشە مێوژ نییە، دەفڕی تەیر نییە، ئەنگوتك دەكا ژن نییە؟)) **(قالۆنچە)**

((ڕەشە بزن نییە، کفتەی دەکا ژن نییە؟)) **(کیز، قالۆنچە)**

((ئەگەر بەبارە بەچوار پەلانە، ئەگەر بێ بارە، بە شەشانە؟)) **(کیز،قالۆنچە)**

((باڵی هەیە سەرکەوی، وەدوو کەرێ ئەکەوی؟)) **(گووخلە، قالۆنچە)**

((لە دوور مەیۆ، لە دوور مەیۆ، گرمەی بەراتە سورمەیۆ؟)) (زەردەواڵە)

((هەر لێرە هەتا شارەزوور، هەموو قەشەی(سەیدی) سمێڵ سوور؟)) **(زەردەواڵە)**

((لێرە هەتا شارەزوور، بەباڵ دەفڕێ سمێڵ زەردی پێستە سوور؟)) **(زەردەواڵە)**

((هەر لێرە هەتا مزور، هەمووی چەتەی کلاّو(ردێن) سوور؟))
(زەردەواڵە، زەنگە سوورە، ستانگ)

((چوومە کۆریتەکی هەناو رەشە، پڕی ئەسپی سۆربەشە؟)) **(زەردەواڵە)**

((خاڵۆیەکم هەیە یارۆ یارۆ، دەرقنگ ڕەشی ناوچەوان مارۆ؟)) **(زەردەواڵە)**

((تانجییە زەردی زرزرە لە گوێ، سەیران ئەکا لە دەوری دێ ؟))؟؟؟

(زەرگەتە، زەردەزیرە)

((ڕەش ڕەشە کار نییە، جۆ خۆرە کەر نییە، دیوار برە دز نییە؟)) **(مێروولە)**

((خانوویەکم هەیە تەنگ و تاریک، پڕە لە حوشتری مل باریک؟)) **(شارە مێروولە)**

((بانیو (ماڵێکما) هەن تاریک تاریک، پڕا قووڵی مل باریک؟)) ؟؟ **(شارە مێروولە)**

((گاڕانەک دچتێ تلیا من ناچتێ؟)) **(شارە مێروولە)**

((هۆڵەکم هەیە سەد سەر مەڕی دەبا، بەڵام چڵە گیایەکی نابا؟)) **(شارە مێروولە)**

((ئەشکەوتی سەد پاڵەوانان، بە قامکە پۆشێ دەگیرێ؟)) **(شارە مێروولە)**

((چوومە سەر گردەکی، هرەم کردە مەڕەکی، هەموو دێن لە ڕەنگەکی؟))

(شارە مێروولە، بانگەواز)

((نەکەرە نەهێسترە، بار ژ قالبی مەسترە؟)) **(مێروولە، مێرووستان)**

((برایەکم هەیە لە زوورگی، سەری گەورەترە لە هوورگی؟)) **(مێروستان)**

((سەرێ عالمانە، نافتەنگا زاهیدانە، کوونێت بالگیرانە؟))

(سەر و ناوقەد و قنگی مێروولە)

((قافلـــەی ســـەر زەمـــین، کاســـبکار بـــێ زمـــان، هەرچـــی هەڵیـــدا ســـەد ئافـــەرین نەوجـــەوان؟))

(مێرووستان ، مێروولە)

((مێگەلە بزنێ (مەڕە ڕەشەی) لە جێجۆخینێ، نەگۆشتی دەحورێ ، نەدەدۆشرێ؟)

(مێروولە)

((مەڕی حەمەدی ئامینێ، بەریان دا ناو گڵە شینێ، نە دەدۆشرێ، نەدەفرۆشرێ؟))

(مێروولە)

((مەڕی دایە، لە پشت مایە، نەدەیدۆشن، نەدەیفرۆشن؟)) (مێروولە)

((حەوایلکەی حەوا دەکا، لە ژنان کولێرەی چاتر دەکا، دیاری حاکمان پەیدا دەکا؟))
(هەنگ و شانەی هەنگوینی)

((سەما کەرێك بەچوار پەلان سەما دەکا، خواردنی پادشای پەیدا دەکا؟)) (هەنگ)

((ژن نییە کولێرە کەرە، مار نییە سەر بەکونە، هەوریش نییە دەگرمێنیٚ؟)) (هەنگ)

((مەتەڵ مەتەڵ نەتۆزی، مانگای کاکە گەڵۆزی، نەگەڵی هەیە نەگوان، شیری دەدا بە هەمووان؟))
(هەنگ، کانیاو، گوێزی هیندی)

((نە گەڵی هەیە نەگوان، شیر دەدات بە هەمزەی شوان؟)) (هەنگ، کانیاو)

((دارێکم هەیە لە نێو داران، دەیبڕنەوە بە مشاران، ناڵەی دێ وەك برینداران))
(بڕینەوەی هەنگ لە کلۆرە داردا)

((ئەز چومە دەشتا گەڤەرە، من تەیرەك دیت ب شاش و ب پەڕە، دارا حشکە، فێقیێ تەڕە؟))
(شانا هنگڤینی)

((تەیرەك هات، نانەك هات، نە فترەیە، نە زەکات؟)) (هەنگ و هەنگوین)

((خۆشە، گوشە؟)) (هەنگوین، راست نییە؟چونکە هەنگوین گووی هەنگ نیە)

((هەمیشێو مەمیشێ، هەر لە گووی خۆی دەنیشێ ؟)) (هەنگ، راست نییە؟؟)

((گەلەم رانی، پەچەم دۆشی؟))
(هەنگ بڕینەوە. مێشهەنگ دەکرێنە دەرەوە ئینجا هەنگوینەکەی دەردێنن)

((مەڕم رادا، هەوێزم دۆشی؟)) (مێــشهەنگوین بڕینـــەوە)

((دەخۆی حەلوای سەرینجی، یان گووی مێرووە قنجی (قەڵاسنجێ)؟))
(گوو سەگ، هەنگوین، قەڵاسنج گوندێکی بناری سەفینە بە هەنگداری بەناوبانگە)

((داپیرەکی رەق و هیشکە، تەونی دەکا بەبێ پیشکە؟)) (جاڵجاڵۆکە، داپیرۆچکە)

((دەخوا بێ قوونە، دەڕوا بێ شوونە؟)) **(گەنە، قڕنە)**

((گیان لەبەرە مووی نییە، خواردنی هەیە، ڕیتینی نییە؟)) **(گەنە، قڕنە)**

((دەمی هەیە قنگی نییە، خواردنی هەیە، ڕیتینی نییە، پێستی هەیە خوری نییە؟)) (گەنە، قڕنە)

((هۆە، هۆە، هۆی نییە، چەرمۆکەیە مووی نییە، خواردنی هەیە گووی نییە؟))
(گەنە، قڕنە)

((مەیلەکم هەیە لە دەشتێ، کەچە شیرەکی لە پشتێ؟)) **(دووپشك)**

((زەردی لەبن بەردی، ئاڵقەی شێری، زوادی مەردی؟)) **(دووپشك)**

((چەقماقە، چەق و لەقە، یێ دەستێ خۆ بکەتێ ئەحمەقە؟)) **(دووپشك)**

((لاوکێ ئەلمانا، دگەریێت ل کۆلاْنا(سەربانا)، قوین تیژترە ژ ددانا؟)) (دووپشك)

((ئەز چومە سەربانەکی، قوین کەفتە سەر ڕانەکی، حەفت دوونگ ب بەرانەکی))
(دووپشك)

((حەڵقە زەردە، لەبن بەردە؟)) **(دووسەرە،دووقەدەرە– هەزارپێ– دوپشك)**

((گیانەوەرێکە سەیری وانییە، بە دوو سەر ئەڕوا و هیچ خوێنی نییە؟))
(گرژاڵ، قڕژانگ، قڕژاڵ)

((هەشت لاقە و دوو سەرە، بە پێنج پیت ناوی بەرە؟)) **(قڕژاڵ)**

((هەشت پێ و دوو سەری هەیە، تەڕالکە و خوێنی نییە؟))؟؟؟
(کیڤژاڵ، گرژاڵ، قڕژانگ، قڕژاڵ)

((هەشت پێی هەیە، بەرگە و باخچەی وشکی و تەڕییە؟))؟؟؟ **(قڕژانگ، قڕژاڵ)**

((کوشتمەوە خوێنی نییە، کەورم(کەوڵم) کرد پیستی نییە؟)) **(قڕژانگ، قڕژاڵ)**

((هێستره شەشەم، هەشت پاو دوو دەم،ماڵیان لە چەم، بێ ترس و خەم؟))

(قرژانگ، قرژاڵ)

((سەر تەنتەنە، بن تەنتەنە، چار چنگی فیلی ڤەنگە لووس؟)) (قرژاڵ, کیڤژاڵ)

((باڵی هەیە نافڕێ، دەمی هەیە ناقڕێ، چاوی هەیە ناترووکێ، گۆشتی هەیە دەخوری ؟))

(ماسی)

((دەمی هەیە ناقڕی، بێ پێ و بێ باڵە ئەفڕێ، گۆشتی ئەخورێ، سەرنابڕی؟)) (ماسی

((لە ژوورێ دەژی، لە دەرێ دەمری؟)) (ماسی لە ناو ئاودا دەژی)

((چوار باڵ و دوو چاوە، دوژمنی زەوی و هەتاوە؟)) (ماسی)؟؟

((باڵی هەیە نافڕێ، زاری هەیە ناقڕێ(ناچڕێ)، قوونی هەیە ناتڕێ، دراوی هەیە ناکڕێ ؟))

(ماسی)

((مەلاو قەشەو ماڵە، گۆشتێك دەخۆن بۆ هەموویان حەلاڵە؟)) (ماسی)

((زمانی نییە و گۆشتی دەخورێ ؟)) (ماسی)

((بێ پەڕ و باڵە(بێ مل و باڵە)، ئەگەر مرد گۆشتی حەلاڵە؟)) (ماسی)

((شەش باڵ و سەرێ دایم لە گەوە، گەنج و جەواهیر مەکانی ئەوە؟)) (ماسی)

((چوار باڵ و سەرێ، دایم بەدەوە، دوڕ و جەواهێر مەکانی ئەوە، زەردەی خۆرئاوا لێ بەئەنێشە، هێستری مزگێنی بزانی چێشە؟)) (ماسی)

((زەردی خۆراوا لێی بەئەندێشە، حەکاك ئەو کەسە ئەزانێ چیشە؟)) (ماسی)

((کلاّفەی کەوە، مرغی بێ زمان، هەرکەسێ هەڵیبێنێ ئافەرین جەوان؟)) (ماسی)

((قەلاّی گۆشتن، میراوی ئاوە، هەرچی هەڵیدا، ئاقڵی تەواوە؟)) (ماسی)

((عەکسی مانگ و ڕۆژ لێی بەعەیانە، ئەگەر بیزانی منای عەیانە؟)) **(ماسی)**

((زەردی زەردی، لەبن بەردی، حوکمی ڕۆژێ، زراوی بردی؟)) **(مار، دووپشك)**

((زەردی زەردی، لەبن بەردی، ئەڵقەی شێر و گوی نامەردی؟)) **(مار، دووپشك)**

((کلاڤەی چین چین، چین لەسەر چینانە، هەرچی هەڵیبێنێ ڕۆستەم پاڵەوانە؟)) (مار)

((تێلاَی تاشراو وەستا نەدیو، کەوای دوراو خەیات نەدیو؟)) **(مار و کاژەکەی)**

((توولی تەڕ، دەوبەندی(توولبەندی) تەڕ، دەستی مەکێ، شەیتانی شەڕ))**(مار)**

((ئاسنی سار، لە کونە دیوار، گیت لە گیت، گیت خەپی تار؟)) **(مار)**

((شوا تەڕ لەسەر گەوهەر؟)) **(مار)**

((بێ دەست و پێ، ب رێڤە دچیت؟)) **(مار)**

((شتەکی من چشت نەکەیە، بەعەبای جوڕنەکەیە؟))

(قومقومۆك،خەمە گڕوو- مارمیلۆق)

((شڵی قوولی(گوولی)، بێ موو، ئەقیڕێنی زوو زوو؟)) **(بۆق)**

((قوندەی بێ موو، دەقیڕێنی زوو زوو؟)) **(بۆق)**

((شلی قوولی بێ مووە، قرە قری لە دووە؟)) **(بۆق)**

((شل و نەرمە و بێ مووە، لە نێو ئاودا زیندووە؟)) **(بۆق)**

((چار(چوار) پێی قووتەکە(قووندەکە)، لەبانان ڕادەکا؟)) **(بۆق)**

((بەباری کلکی هەیە و پێی نییە، بەخرتی پێی هەیە و کلکی نییە؟)) **(بۆق)**

((بە منداڵی کلکی هەیە و لاقی نییە، بە پیری لاقی هەیە و کلکی نییە؟))

(مێکوتە و بۆقی تەواو)

((قوڕە شینی بێ موو، ئەقیڕێنێ زوو زوو؟)) **(بۆق)**

((مەڕە کەڕەی بن گەوڕەی، هەڵدەپەڕێ و نالەوەڕێ ؟)) **(بۆق)**

((ئەوە چییە بە دەست شێرە، بە پێست پڵنگە، بە چاو بازە؟)) **(بۆق)**

((بانی قانی کۆتکانە، جرت و فرتی جاشکانە؟)) **(کیسەڵ، جلە، رەقیاو)**

((لەسەری عروسە، لەلنگا ئینگلیسە، لە نێوەندی پیسە؟)) **(کیسەڵ)**

((سەرتاتە لووس، بن تاتە لووس، چارچنگەڕۆ، فیر مەنگەنووس؟)) **(کیسەڵ)**

((سەر ئاڤە لووس، بن ئاڤە لووس، سەرخەنکی فێڵی فەنگەنووس؟)) **(کیسەڵ)**

((سەرتانە لووس، بن تانە لووس، قوڕی کەنیٚ قوڕ مەنگەنۆس؟)) **(کیسەڵ)**

((سەرش هەسان، چیریش هەسان، دلیراسیش بەچکە شەیتان؟)) **(کیسەڵ)**

((پشتی بەردە و بەرد نییە، چوار پێی هەیە کەر نییە، کەما خۆرە و کەر نییە؟))

(کویسەڵ، کیسەڵ، جلە، رەقیاو)

((سەری بەردە بەرد نییە، ژێری بەردە و بەرد نییە، گیا خۆرە کەر نییە، هێلکەکەرە مرنییە؟))

(کویسەڵ، کیسەڵ، جلە، رەقیاو)

((دەپە نەدارە، ستوو قاقیچکە، هێکا دەکەت نە مریشکە؟)) **(کیسەڵ، جلە، رەقیاو)**

((مریشکە قوڵی گاڕگاڕدەکا،دانی ناخوا و هێلکەش دەکا؟)) **(کیسەڵ)**

((سەرڤە دەپە و دەپ نییە، ژبنڤە دەپە و دەپ نییە ، هێکا دکەت مریشك نییە))

((دچەریت کار نىییە، دزەلیت مار نییە، هێکان دکەت مریشك نییە؟))**(کویسەڵ)**

((پیری بن گلی، دەلێی بەردە بن هەنگلی؟)) **(کیسەڵ، جلە، ڕەقیاو)**

((ئەم لای شاخ و ئەولای شاخ، تێیدایە چورچەی پەیداخ؟)) **(کیسەڵ)**

((پەزی هەکەو مەکە، دزێت گرێژنەکە؟)) **(کیسەڵ، مریشك، کەو)**

((لێرە چووم هەتا مەکە، هەمی میهێت کوڕەکە، دزێن و گرێژ نەکە؟))

(کیسەڵ، مریشك، کەو)

((سەرڤە دەپە نەدارە، بنڤە دەپە نەدارە، گیای دخۆت نەکارە، دچیت کونێڤە نەمارە))

((هێڕ هێڕیە نەکارە، چلی خۆرە نەمارە، سەر دەپەیە نەدارە؟)) **(کیسەڵ)**

((مەیلەکم هەیە لە دەشتێ، کەچە سێلەکی(تاتە بەردەکی) لە پشتێ ؟))**(کیسەڵ)**

((چەرم و چیقالە، مووی نینە، چار دەست و پێنە، دویف لێنە؟))؟؟ **(کیسەڵ)**

((شووتی شەترقی، دام لە بەردی نەتەقی؟)) **(کیسەڵ)**

((کوڕێکمان بوو بێ دەست و پا، ژنێ بکە شوکری خودا؟)) **(هێلکە)**

((نەمریشکە نە باڕۆکە، بە سەری خۆی دادا سپی چارۆگە؟)) **(هێلکە)**

((خرشە وەك گۆ، سپییە وەك دۆ؟)) **(هێلکە)**

((کاشی چینی، ئاوی دوو ڕەنگ؟)) **(هێلکە)**

((قۆریە و فەخفوری، ئاوی دوو ڕەنگ؟)) **(هێلکە)**

((پیاڵەی سپی ئاوی دووڕەنگ؟)) **(هێلکە)**

((جامی(بادیێ) تەنگ، ئاوی دوو ڕەنگ؟)) **(هێلکە)**

((سێنی و فەخفووری، ئاوی دوو رەنگە، بەساردی شلە، بەگەری تونگە؟))

((گوێزێکمان هەیە سپی ڕەنگ، تێیدایە ئاوی دوو ڕەنگ؟)) **(هێلکە)**

((دەریای دوو ڕەنگ، بێ شەپۆل و دەنگ؟)) **(هێلکە)**

((لە دەرێ یەکە و لە ژوورێ دووانە؟)) **(هێك، هێلکە)**

((عەمەرە، عەمەرە، سێ پێستی سپییە و ئێکی زەرە؟)) **(هێك، هێلکە)**

((سایقەی سامالێ هەوری فەڕەنگی، دوو ئاو لە جامێ، هەریەك لە ڕەنگی؟))

((هاتە مالامە عەنتەر ، دوو کورتەکیت لبەر، ئێك سپیەیە،ئێك زەر؟)) (هێلکە)

((مامێ من حەیدەرە، سێ قوتك لبەرە، دوو سپیەنە، ئێك زەرە؟)) **(هێلکە)**

((یەك فەردە خوێ دێنێ، دەیخەینە ناو خوێێ هەر سوێر نابێ ؟)) (هێلکە)

((کلاوی هەمزە پاڵەوان، نە دەرزی دیوە نە درووومان؟)) **(هێلکە– جەفت)**

((کلاوی هەمزە پاڵەوان، بێ تێکەڵ(تەقەڵ) و بێ دورمان؟)) (هێلکە–کلاوی بەڕوو)

((کراوی هەمزە پاڵەوانی، نە درزی هەیە نە درووومانی؟)) (هێلکە –کلاوی بەڕوو)

((کلاوی هەمزە پاڵەوان، بێ دوورمان و بێ نیشان؟)) (هێلکە –کلاوی بەڕوو)

((هێسکەی کادینە، چ پێبلکەی نینە، مردی تێدا ژینە؟)) **(هێلکە)**

((قەسری سپی بێ دەرگا، زیندەوەرێکی وا تێدا؟)) **(هێلکە)**

((خانووی سپی بێ دەرگا، زیندەوەرێکی لە ناودا؟)) (هێلکە)

((ماڵی ئەحمەد پاشایە، بێ پەنجەرە و دەرگایە؟)) **(هێلکە)**

((قەلایەکم هەیە گەچ گەچین، نەپای هەیە نەپاچین؟)) (هێلکە)

((قەلاّی گەچین، ڕێی نییە تێی بچین؟))　　　　(هێلکە)

((قەراتۆکەی گێچینە، هیچ پێبلقەی لێ نینە، مردی تێدا زندینە؟))　　　　(هێلکە)

((خانییێ بێ دەری))،((گومەتێ سپی بێ دەرك؟))،　　　　(هێلکە)

((قەسری سپی بێ دەرگەهـ؟))　　　　(هێلکە)

((مەتەلۆك و مەتەلۆك، قوینا تە دکەم مەنجەلۆك، ئاڤکێن بانا، شلقا ل خۆ ددەت، یێ دبەمە دهۆك؟))

(هێلکە)

((میرێ(لاوێ) زەرێ یێ دقەسرا سپیدا؟))　　**(زەردێنەی هێلکە، زەرکا هێکێ)**

((زەرێ زەرانێ، ل ناڤ مێزەرا کتانی، نە ل عەردییە و نە ل عاسمانی؟))(زەرکا هێکێ)

((عەجایب گومەتێکم دیت، مانگ و ڕۆژی لەنێو دایە، کە ڕۆژ هەڵدێ لە گومەتدا، بلەور شوشە دەشکێنێ، ئەگەر نایزانێ ئاسانە، تیرۆکەش هەڵیدێنێ؟))

(هێلکە)

((بلوورین گومەزێکم دی، مەوهو ڕۆژی لەنێوابوو،
کە ڕۆژ هەڵێ لە گومەزدا، بلوورین شووشە ئەشکێنێ،
ئەگەر مەردی و مەتەڵ زانی، بەفیکری خۆت هەڵی بێنە،
موعەممایەکی هێند سەهلە، کە تیرێکیش هەڵیدێنێ؟))　　(هێلکە)

((زیندوو لە مردوو پەیدا دەبێ، مردووش لە زیندووی پەیدا دەبێ؟)) **(هێلکە)**

((نەنە کوڵکن، تەتە نەکوڵکن، تەتەزا کوڵکن؟)) ؟؟؟　**(مریشك، هێلکە ، جووجەڵە)**

((دەوێتە کولکن، دەوێتەزا نە کوڵکن، بەچەی بەچەزا کوڵکن؟))؟؟　　(مامر و هێلکە)

((بەموو لە بێ مووی پەیدا دەبێ، بێ مووش لە بەمووی پەیدا دەبێ؟))　　(هێلکە)

((ریتۆ ژ پیرتۆ دبێت، پیرتۆ ژ ریتۆ دبێت؟))　　　　**(هێلکە)**

((وەکی دەبی مردییە و حەرارە(حەڵاڵە)، هەر مردیە و حەرامە دەبیٚ، لەپاشان حەرار(حەڵاڵ) دەبێتەوە؟))
(هێلکە,جووجەڵەی ناوهێلکە، باڕۆکە)

((تیکەی قنگ ئەخوات؟)) **(هێلکە ئەخوا)**

((پارووی قوونیٚ(تیکەی قنگ) دەخۆی یان دەرخۆنەی قوزی؟)) (هێلکە و دوونگ)

((مەڕەمای قوونیٚ دەخۆی یان دەرخۆنەی قوزی؟)) **(هێلکە و دوونگ)**

((ئەگەر عەقڵداری و ئەقلت تەواوە، چی گۆشتی لە دەر، پێستی لەناوە؟))
(سیقەتۆرە)

((دەیکوژتەوە قەساب نییە، گۆشتی دەخوا گورگ نییە؟)) **(باز، هەڵۆ، باشووکە)**

((هەڵنیشتووە لەو چڕە، زۆر توندو تیژو چڕە، هێجگار بەبەندو بڕە؟)) **(هەڵۆ)**

((هەڵنیشتووە لەو گردە، جیقنەی دەکا زۆر وردە، هێجگار بەدەست و بردە؟)) (هەڵۆ)

((لە چڕی گرتی سەنگەر، لە عاسمانیٚ گرتی لەنگەر، خۆی بۆ ڕاگرە قوڕبەسەر، کەروێشك و کەو بوونە کەر؟))
(هەڵۆ، باز)

((سەری سپییە حاجی نییە، کەویٚ شۆڕە مەلا نییە، گۆشتی دەخوا ئینسان نییە؟))
(خەرتەل،سیسارکە کەچەڵ،داڵاش،داڵەکەرخۆرە،داڵەگەڕگەڕ، لاشەخۆر)

((سەری سپییە و سۆفی نییە، کەویٚ شۆڕە و مەلا نییە، گۆشتی دەخوا و ئینسان نیە؟))
(سیسارکە کەچەڵ)

((لە بەفری سپیترە، لە تەنی ڕەشترە، لە باگوردانی نەرمترە، لە چێڵی بەرزترە؟))
(قەڵە باچکە، کلك مەقڵی– لەق لەق)

((سکی بەرخە، پشتی کارە، کلك مەقەرە (**مەقەسە**) ، سەری مارە)) **(پەڕەسێلکە)**

((سەری مارە، پشتی کارە، زگی بەرخە، دوو کەلەخە؟)) **(پەڕەسێلکە)**

((دندووکی قەڵەم، سەرکی مارە، ژێر سکی بەرخە، پشتی کارە؟)) (پەڕەسێلکە)

((کلك مەقەس، ڕوو هەترەس؟)) **(پەڕەسێلکە)**

((ڕەشە وەکی قەترانی، سپییە وەکی کەتانی، سۆرە وەکی مەرجانی، دەفڕێ دەچتە ئاسمانی؟))

(پەڕەسێلکە – لەگ لەگ)

((لە ڕویناسی* سۆرترە، لەبەفری سپی ترە، لە فیلی ڕەشترە؟))

(پەڕەسێلکە– لەگ لەگ)

((ژ بەفرێ سپی ترە، ژخوینێ سۆرترە، ژقیری ڕەشترە، ژچیای بلندترە، ژ بەری نزمترە؟)) (پەڕەسێلکە – لەگ لەگ، حاجی لەق لەق)

((لە ئاسمانان تەبەق تەبەق، لەسەر میلی کورت و کەڵەك، ماندوو نەبی عەبابەڵەك؟))

(لەق لەق)

((سەت سوار هاتن لە کویتەڵێ، یەك لە یەکی خۆشتر دەڵێ؟))**(ڕەوی قاز و قوڵنگان)**

((لە حەوایە وەکو نیسکە، لە ئاوێیە وەکو گیسکە؟))

(قاز و قوڵنگ لە دوورەوە لە ئاسمان بچووك دیارن و لە ناو ئاودا گەورە دیارن)

((مل نەخشینە و لە چیای زۆرە، ڕەنگی بۆرە و قاچی سۆرە، دوژمنی خۆیتی و خۆخۆرە؟))

(کەو)

((پوورەکم هەیە لە کێوی، بە ربان[1] هێلکەی ئەپێوی؟)) **(کەو)**

***ڕووناس گیایەکی سرووشتییە ، ڕەنگی ریس و خوری پێ سوور دەکەن**

1-ربة =دةفريَكة نزيكةى 8 كيلؤ طةنم دةطريَت، دركةية بؤ ئةوةى كة ماكةو هيَلكةى زؤر دةكات.

((هەژ زاخۆ هەتا سولەیمانیێ، هەمی کچێت چاڤ کلووکن؟)) **(کەو)**

((ژ ڤێریێ هەتا بلبل، هەمی لاوێت چاڤ ب کل؟))؟؟ **(کەو)**

((دەچمە ناو حەسارەکی، بانگ دەکەمە یارەکی، سەتم لۆ دێن بە جارەکی؟))

(مریشك داندان)

((مەلای بەیانیان بانگ دەدا، ئاوی دەخواتەوە و نوێژێش ناکا؟)) **(کەڵەشێر)**

((مەلای نا مەلا، ڕدێن دوو لیسکە، ئەولادی قوونێ چاوناسی شەوێ)) **(کەڵەشێر**

((مەلای (سۆفی) بەڕدێن، ڕدێنی بەموو، چەرمە چەکاڵتە، هەیهو هەیهو؟))

(کەڵەشێر، کەڵەباب، دیکل)

((مام هورمزە، ردێنی قورمزە، سۆفی سەحەرە، خواردنی پاشەرۆکە؟)) (کەلەشێر)

((سۆفی سەحەری، مامی دوو ڕدێن، ئەولادی قوونێ ؟)) **(کەڵەباب)**

((سەری بە ردێن، ردێنی بێ موو،چەرمە چەکاڵتە، هەیهوو هەیهوو؟)) **(کەڵەباب)**

((مەلای نامەلا، فەقێی نافەقێ، سۆری دوو فلیقان، ئەولادی قوونێ ؟))**(کەڵەباب)**

((پیرە مامێ لە خەرێ، بەڕدێنی ئەرێ بەرێ ؟)) **(کەڵەباب)**

((سەر مشارۆ، پێ خەپارۆ؟)) **(کەڵەشێر، کەڵەباب، دیکل)**

((سەری شاخە، کلکی کێلە، قنگی کێرە، دەنگی دلێرە، ناوی شێرە؟)) (کەڵەشێر)

((سینگ لەسەر پشتێ، بە قوونی هەنگشتی))**(کەڵەشێر لەسەر پشتی مریشك بێ)**

((دەم لەسەر سەری، پێ لەسەر پشتی، ئەولادی گشتی؟)) (کەڵەشێر لەسەر مریشك)

((دوو پێی لە عەردی، دوو لەسەر پشتی، دەم لەسەر سەری، باڵ لە تەنیشتی؟))
(کەڵەشێر لە سەر پشتی مریشك بێ)

((ئاقڵدارەکەی ئاقلێ بەگیرە، لە نێو مەلاندا کامیان بەشیرە؟)) (**شەمشەمەکوێرە**)

((ئەگەر ئاقڵ داری و ئەقڵت لە بیرە، لە تەیرەکانا کامیان بەشیرە؟)) (شەمشەمەکوێرە)

((بە ڕۆژ دەنوێ ،بە شەو کاسبی دەکا؟)) (**شەمشەمەکوێرە– سیخوڕ**)

((تەیری بێ پەڕ ؟)) (**شەمشەمەکوێرە**)

((سێ پا دەر زەمین، چوار پا دەر باڵە بزن، بزەنی باری تەعالا، جرتی بەفرتی، تەماشای بکە، فرتی بە جرتی؟))؟؟ (**مشك**)

((چاو رەش و گوێ مووچ لمووز بەرازانی، مێملی هەمبانە وداندۆك ونانی، دەر و ژوور دەکا زۆر بە پەنهانی؟))
(**مشك**)

((سوورەباوێ ، چووە راوێ، کەوتە داوێ ؟)) (**مشك و تەڵە مشك**)

((چوار سەنگەر و نانێکی ئیعدامێ؟)) (**تەڵە مشك**)

((سێ ژووری ئیعدامە، ئەو نانەی دەیخوا حەرامە؟)) (**تەڵەی مشك**)

((قاسمی دیوار سمی؟)) (**مشك – مێرووله**)

((لوولەی گۆشتین، دیوار ئەبڕی؟)) (**مشك– جورج**)

((مامێکم هەیە لەبن گڵی،بە سمێڵی خۆی (بەگونان) دەڵێ وڵی وڵی؟)) (**جورج**)

((مەیلەکم هەیە لە دەشتێ، حەفسەد کونی لە پشتێ ؟)) (**ژووژك– رەشکەی کا**)

((مامەکم هەیە لە دەشتێ، بارەك نەشتەری لە پشتێ ؟)) (ژیژی، **ژووژك**)

((ئێك دهات ژدەشتێ، ملەکێ ستریا ل پشتێ، من گۆتی مام دێ چکەی، گوت دێ چمە بەهەشتێ، من گۆت بۆچی؟ گۆت خۆشترە ژدەشتێ ؟)) (ژووژك، ژیژی)

((مامەکی من ل دەشتیٚ، بارەکیٚ ستریا ل پشتی، دکت ناکت ناگەهتە پشتیٚ ؟)) (ژیژی)

((مامەکم هەیە لە دەشتیٚ، سیٚ سەد تیری لە پشتیٚ؟)) (ژیژی،ژوژك–سیخوڕ)

((چار پەل دەڕوا لە ڕێیە، قالبی دڕك و زرێیە، چاوی دەرێیترێیە؟)) (ژوژك)

((مەتەڵ مەتەڵ بەتیزە، باری کەرەکەم نەقیزە؟)) (ژیژی، ژوژك– سیخوڕ)

((لەبن خوری، لەسەری دڕی، هەتا دەزانی پێوە دەتڕی؟)) (ژوژك– سیخوڕ)

((خاڵۆیەکم هەیە، هوونی هوونی،دەست لە باخەڵ، سەر لە قوونی؟)) (ژوژك)

((هۆلك مۆلك، مامیٚ تەیێ دفن گۆلك؟)) (ژیژی، ژوژك)

((پیرە مامیٚ لە تەلانی، تیران داویٚ بێی کەوانی؟)) (سیخوڕ)

((بەسەر پیرەژن، بەچەنگ مناڵە، بەپشتی ڕۆستەم نەتەوەی زاڵە؟)) (سیخوڕ)

((بەسەر کافرە، بەپیٚ منداڵە، بەتیر وکەوان ڕۆستەمی زاڵە؟)) (سیخوڕ)

((کەللە خڕ، سمێل بابڕ، پەرچەم مەریوانی، راوچی ماڵێیە و کەس بە هەستی نازانی؟)) (پشیلە، کتك، فۆلکلۆر نییە ؟)

((هەل هەلە، سمێل بەلە، ویٚ دگەڕێت، لسەر تاڤێت کودەلا؟)) ؟؟ (پشیلە، کتك)

((سەر گل گلە، بن گل گلە، چاڤ زیق و سمێل بەلە؟)) (کەروێشك، کیفریشك)

((هەر ل ڤان دەرا، هەر ل وان دەرا، تشتەك دەرکەت ل ناڤ بەرا، پێت گورگا، گوهێت کەرا؟)) (کەروێشك، کێڤریشك)

((هەلو دەرا، هەلو دەرا، شین پێت سەگا، گوهێت کەرا؟)) (کەروێشك)

((چ ل دەشتێ بیت، چ ل ناڤ بەرا، چ لەبەر قورمێن داروبارا، پێن گورگانە، گوهێن کەرا ؟))

(کەروێشک،کێڤریشک)

((پاسەوانی بەکارە، لە پشت دەرگاو دیوارە، بە سەرمایێ زۆر هارە؟)) (سەگ)

((چاومۆنی کلك بۆرە، فێڵبازی مامر خۆرە، نرخی پێستەکەی زۆرە؟)) (رێوی)

((بۆرەی چاو زەرد بەهێزە، راوچییەکی بە پارێزە، شەوبینە و رەنگی دێزە، مگێزی لە هەوێزە؟)) (گورگ)

((هەڤرستە، تاتە رستە، خۆش فێهرستە؟)) **(هرچ، ورچ)**

((چوار چەلێ، گوە بەلێ، دوازدە گولێ، پیرێ خەرتەلێ؟))

(چوار پەل و گوێی بەل و دوازدە گوانی مالۆسێك)

((چار دەچەقن، سێ دەلەقن، دوو دەزەقن، دوو دەرەقن؟))

(چوار پەل و، گوێ و کلك و، دوو چاو و، دوو شاخی بزن؟)

((چواری چەقە، دووی زەقە، دووی رەقە، دووی لەقە؟))

(پەل و چاو و شاخ و گوێی بزن)

((چوومە دۆلەکا ب خرەبەر، من داپیرا تە گرت، باپیرێ من خۆ هاڤێتە سەر؟))

(تەگە دەپەریتە بزن)

((چوومە لێرەکی پەدار پەدار، قەت دارەکی وەنەبوو بکەمە دەستەدار؟))

(شاخ،قۆچی بزن) ((چوومە شکەفتەکێ تژی گۆپالێ، ئێکی وە نەبوو دەستێ خۆ بگرم بەمە مالێ ؟))

(قۆچ، شاخی بزن)

((ئەروا بۆ دەشت رووی لە ماڵە، ئەروا بۆ ماڵ رووی لە دەشتە؟)) **(شاخی بزن)**

((هەموو نوستن، گزگل بەپێوە؟)) **(شاخی بزن)**

((کلك رەپ بوو، قوولە رەش دەربوو؟)) **(بزن کلکی قیتدەکاتەوە و پشقل دەکا)**

((قیتمانە، قیت دەبتەوە، غیلمانە، غل دەبتەوە؟)) **(بزن پشقل(کشپل،قشپل) دەکا)**

((سەر باڵ باز و بن باڵ سوێسکە، ئەڕنەمووك ئەو.......؟))؟؟؟

((لنگە دەستاڕێ لە لێژی؟)) **(دوونگ)**

((یەکە و پێی دەڵێن دوو؟)) **(دوونگ)**

((مەڕەمای قوونێ دەخۆی یان دەرخۆنەی قوزی؟)) **(دوونگ)**

((دەرخۆنە لەسەر قوونە، چەند خۆشە و چەند بەڕوونە؟)) **(دوونگە مەڕ)**

((دیزەی روونە، دەرخۆنەی قوونە، ئەگەر نایخۆی بۆ منی بێنە؟)) (دوونگ)

((دەرخوینکێ قوینێ، دەرمانێ گرارێ ؟)) (دوونگی بەرانی)

((سەرپۆشی قوزی، دەرخۆنەی قوونی، نێری دیارە بەکیر و گونی؟))

(دوونگی مەڕ و بەران)

((ڕەقۆزەی قوزی، تامی چێشتی؟)) (دوونگی مەڕ)

((سەرقاپی قوونێ، تامی بروێشێ، هەرکەس نەیزانێ چاوانی بێشێ؟)) (دوونگ)

((دەستاڕۆکێ بەکەڤری ڤە؟)) **(دوونگ)**

((شتێك هەیە لە چیایە، سپیاتی سپیانی تێدایە، ناوی گێزەر گیایە، جەرگم بووە کون بە کون، کوندەڵانم بیننە کن؟)) **(ژاژی پەنیری رەوندی کوێستانان)**

((چەرمە و گەرمە و نەرمە، دۆخینی(بەنەخوێنی) بکەوە ، بینە بەرمە، ئەگەر نەم خوارد، بدە لە سەرمە؟))

(گیپە)

((گەرمیشە و نەرمیشە، بەنەخوێنەکە بکەوە و تێینیشە؟)) (گیپە)

((فڕنی فڕنی فڕناوێ، گێزبەلەی بەر هەتاوی، سووژنی لە قوونێ باوێ (درێشەی لە کوونێ هەردەی)، هەوەست دەچتە ماستاوێ ؟)) **(کەباب)**

((ناوی ئاسن دەری گۆشتە)) (کەباب)

((هەشتیان هەترە مەتیتە، چواریان مەچیتە چیتە، یەکیان بانە پلیتە، دوویان پانە پلیتە(مێرەمە قیتە)؟))

(گوان و چوارپەل کلك و گوێی سەگ)

((هەشتی هەر تەڕە مەتینە، دووی لە دۆڵەمەقینە، چواری مەچیتە چینە؟))

(گوانی سەگ و مەڕ و مانگا)

((چواری چێلی، هەشتی دێلی، دوازدەی ڕەمە چێڵی؟))

(گوانی مانگا و دێڵە سەگ و مالۆسی بەران)

((شتێك هەیە شتانە، نام لە بوخچەی سوڵتانە، تا ساڵێکی دی ئەو دەمانە؟))

(ماوەی ئاوسی ماین و ماکەر)

((کۆنە ناڵێك، نامە چاڵێك، هەتا ساڵێك؟)) **(ئاوسی ماین)**

((لەتە ناڵێ خستمە پاڵێ، هەتا ساڵێ ؟)) **(پەڕینی ئەسپ وماوەی ئاوسی ماین)**

((ئەوڕۆ چوومە دەشتێ، دەعبایەکم گەیشتێ، شەش پێ لە عەردی، دوو لە تنیشتێ، یەك لە قەڵیشتێ ؟))

(ئەسپ سواری ماین بووە)

((زگی خەزنەیە، پشتی مرادە، قوونی گووفەکە؟))

(سگی ماین جێگەی زاوزێکردنە و جوانە ماین زۆر بە نرخە، پشتی خۆشە بۆ سواربوون وگەڕان، لە قنگییەوە تەرس دەردەدا)

((لە زەمانی پیر و چاکان، کوڕ گەورەترە لە بابان؟)) **(هێستر لە (کەر) گەورەترە)**

((هەر لە زەمانی پیر و ئەسحابی، کوڕ گەورەتر بووە لەبابی؟)) (هێستر)

((هەلەران و مەلەران، لە دەوری باب و باپیران، کوڕ چاترن لەبابان؟))

(هێستر کوڕی کەرە و لەباوکی باشترە)

((مامکێ منۆ... کوڕ ژبابێ مەسترە؟)) ((کوڕ ژ بابی مەزنترە؟)) (هێستر)

((هەموو توخمەکەی ببڕێتەوە، ساڵێ تر سەوز ئەبێتەوە؟)) **(هێستر)**

((دەڕوا لە ڕێ ڕێ، نەدەچێندرێ، نەدەڕوێ ؟)) **(هێستر)**

((گوێ درێژی ئاقڵ هیچ، دەنگ ناخۆشی یاپراخ پێچ، هەوراز بڕی بە پێچ چێچ))
(کەر، گوێدرێژ)

((حەیوانە و گەلەك ژیرە، ژیر بی، ژیرت وەبیرە؟)) **(مرۆڤ–مەیموون–ماین)**

ئەم مەتەڵە وەڵام بدەوە:

((زیندانێك دوو دەرگای هەیە، دەرگایەکیان بەرەو ئازادبوونە، دەرگاکەی دیکەیان مەرگە، لە هەر دەرگەیەکدا پاسەوانێك هەیە، دەرگاوانێکیان هەرگیز درۆ ناکات و ئەوەی دیکەشیان هەرگیز راست ناڵێت، ئەگەر یەکێك لە ناو زیندانەکەدا بەندکرابێت و نەزانێت کام دەرگا بەرەو مردنی دەبات و کامە دەربازی دەکات، نەشزانێت کامە پاسەوان راستگۆیە و کامەشیان دروزنە، بەڵام بۆی هەبێت تەنها پرسیارێك لە پاسەوانێکیان بکات، چ پرسیارێك دەکات بۆ ئەوەی دەرگای دەرباز بوون بدۆزێتەوە دەرباز ببێت؟

هەشتەم :مەتەڵی تایبەت بە بیرکاری.

15 =	4	9	2
15 =	3	5	7
15 =	8	1	6
15=	15 =	15 =	15 =

دەقی زۆر مـــەتەڵان تایبەتن بە بیرکـاری، سەرەڕای ئەوەی وەك مەتەڵ سوودی خۆیان هەیە، لە رووی زانستییەکانی ماتماتیك و بیرکاری و جەبریشدا بایەخێکی تایبەتیان هـەیە، بەڵام تاکو ئێستا لەم رووەوە هەڵنەسەگێندراون، هـەندێك مەتەڵی بیرکاری زۆر ئاسانن و تەنها وردبوونەوەیەکی کەمی دەوێت یا وەڵامی مەتەڵەکە هەر لە نێو دەقەکەدایە وەك:

((نیوەی هەزاری چوار سەد و بیست و پێنجە)   وەڵامەکەی: $4\times 125 = 500$

هەندێکیشیان وشیاری و قووڵبونەوەو لێکدانەوەی باشی دەوێ. هەروەها هەر چوار کرداری: (کۆ، کەم، جاران، دابەش) دەگرنەخۆ سەرەڕای توان وهاوکێشەی جەبری و ... نموونە بۆ توان:

((نۆ نوردی نان، نۆ نان نۆ نان، هەر نانەی نۆ کفتە لەسەر، هەر کفتەی نۆ پشیلە لەسەر، هەر پشیلەی نۆ فەرخە لەبەر، ئایا ژمارەی فەرخە پشیلەکان چەندە؟)) $= 9$ **توان** $5 = 9\times9\times9\times9\times9 = 59049$ **بێچووە پشیلە.**

(9نوردی، 81نان، 729 کفتە، 6561پشیلە ، 59049، بیچووە پشیلە)

هەندێك مەتەڵ وەك هاوکێشەیەکی جەبری داوای نرخی یەك بڕی نادیار دەکا وەك:

((رەوە چۆلەکەیەك بە ئاسماندا تێدەپەڕین، چۆلەکەیەکی تر لە سەر داری گوتی: ئێوە چەند چۆلەکەنە، یەکەکیان وەڵامی دایەوە و گوتی: ئێمە و هێندەی دیکەی ئێمە و نیوهەندەی ئێمە و چارەگی(چوار یەکی) ئێمە لەگەل تۆدا دەبینە سەد. ئایا چەند چۆلەکە بووین؟)) وەڵامەکەی :

هاوکێشە جەبرییەکەی :گریمان ژمارەی رەوە چۆلەکەکان یەکسانە بە (س) کەواتە:

(س + س + 0.5س +0.25 س + 1 =100)

2.75س + 1 = 100

2.75س = 100 – 1

س = 99÷ 2.75

س = 36 ، 36+36+18+9+1=100.

هەندێکیشیان وەك هاوکێشەیەکی جەبری داوای نرخی دوو بڕی نادیار دەکەن وەك: ((دوو رەوە کۆتر لە تەنیشت یەکدی دەفڕین و لە یەکدیان دەپرسی ئەنگۆ چەند کۆترن، رەوەی یەکەم گوتی:. ئەگەر یەکێك لەنگۆ بێتە ناوەمە، ئەمە دەبینە هەندیٖنگۆ. رەوەی دووەمیش گوتیان: ئەگەر یەکێك لەنگۆ وەگەر رەوەی مە بکەوی ئەوا ئەمە دەبینە دوو هەندی نگۆ. ئایا ژمارەی کۆتری هەر رەوەیەك چەند بووە؟)) وەڵام:-

گریمان ژمارەیکۆترەکانی رەوەی یەکەم = س .

ژمارەی کۆترەکانی رەوەی دووەمیش = ص.

کەواتە : س + 1= ص − 1

ص+1 =2(س −1)

س= 5، ص=7

1- 5+1 = 7 − 1

2- 7+1= 2(5−1).

دەقی چەند مەتەڵێکی دیکەی تایبەت بە بیرکاری :

((رەوەکا تەیرا گۆتە رەوەکا تەیرێن دی :- ئەگەر یێك ژهنگۆ بێتە ناومە، ئەم دێ سێ جار هندی هنگۆ لێ هێین. رەوادی گۆتیێ:- نە خێر! ئەگەر یێك ژهنگۆ بێتە ناومە، ئەم دێ هندی ئێك لێ هێینٚ. ئایا ژمارا هەر رەوەکێ چەند بوویە؟)) (3 ، 5)

((بە پێبلقەکی چوومە سەر قەڵاتێ هەولێرێ، پایەکانم دەژماردن، دوو دووم دەژمارد یەك دەماوە، سێ سێم دەژمارد یەك دەماوە، چارچارم(چوار چوارم) دەژماردن یەك دەماوە، پێنج پێنجم دەژمارد یەك دەماوە، شەش شەشم دەژماردن هەر یەك دەماوە. ئایا پیبڵقەکە چەند پایەی هەیە؟)) وەڵام:- (61 ، 121)

((خراره گوێزێکمان هەیە, گوێزەکان دوو دوو دابنێی یەك دەمێنێتەوە، سێ سێیان دابنێی دوو دەمێننەوە، چوار چواریان دابنێی سێ دەمێننەوە، پێنج پێجیان دابنێی چوار دەمێنێتەوە، شەش شەشیان دابنێی پێنج دەمێننەوە، حەفت حەفتیان دابنێی شەش دەمێنێتەوە، هەشت هەشتیان دابنێی حەفت دەمێنێتەوە، نۆ نۆیان دابنێی هەشت دەمێنێتەوە ، دە دەیان دابنێی نۆ دەمێننەوە ، ئایا خرارەکە چەند گوێزی تێدایە؟)) (2519 گوێز)

((دوو پیرێژن یەکەو سەبەتەیەك هێلکەیان هەبوو، ئەگەر پیرەژنی یەکەم دوو هێلکە بداتە پیرەژنی دووەم ئەوا ژمارەی هێلکەکانیان یەکساندەبێت، ئەگەر پیرەژنی دووەم دوو هێلکە بداتە یەکەم ئەوا ژمارەی هێلکەی یەکەمیان دەبێتە دوو ئەوەندەی دووەمیان؟)) وەلام:- (14، 10)

((ژنە جوتیارێك هەندێك هێلکەی لە ناو سەبەتەیەکدا دەفرۆشت، پیاوێك نیوەی هێلکەکان و نیو هێلکەی لێکڕی، پیاوێکی دیکەش نیوەی هێلکە ماوەکان ونیو هێلکەی کڕی، سێیەم کەسیش نیوەی هێلکە ماوەکان و نیو هێلکەی کڕی، بەبێ ئەوەی هیچ هێلکەیەکیش بکەنە نیوە یا بیشکێنن، هەر کەسەو بەشی خۆی برد و ڕۆیشت، سەبەتەی هێلکەکانیش هیچ هێلکەیەکی تێدا نەمابوو، ئایا سەبەتەکە چەند هێلکەی تێدا بوو؟)) وەلام: 7 هێلکە

(نیوەی 7 = 3.5 (+ 0.5)، نیوەی3= 1.5 (+ 0.5) ، نیوەی 1 = 0.5 (+0.5)

((سێ کەس چوونە چێشتخانەیەك نانیان خوارد و ویستیان پارەکانیان بدەن، ئەوی یەکەم گوتی چەندت پول بدەمێ، خاوەن چێشتخانەکەش گوتی دەغیلەکەم چەندی تێدایە تۆش ئەوەندەی تێبکە وهەشت درهەم بۆ خۆت هەڵگرە، گوتیە دووەمیان دەخیلەکە چەندی تێدایە تۆش ئەوەندە بکە ناوی و هەشت درهەم بۆ خۆت هەڵگرەوە، گوتیە سێیەمیشیان دەخیلەکە چەندی تێدا ماوە تۆش ئەوەندەی بکە نــاو و هەشت درهەمیش (پەنـــجایی) بۆخۆت هەڵگرەوە, دواجــار کە سەیری

دەخیلەکەی کرد بینی هیچی تێدا نەماوە، ئایا لە سەرەتادا دەخیلەکە چەند پەنجایی تێدابووە؟)) وەڵام: 7 پەنجایی (7+7− 8=6)، (6+6−8=4) ، (4+4−8=0)

((نەخۆشێکی شڕ داوای سێوی دەکرد، لە باغێکدا سێویان دەفرۆشت، بەڵام لە ڕێگەی باغەکەدا لەحەفت دەرگایان گومرگیان وەردەگرت، هەر دەرگەیەك بە جیا نیوەی سێوەکانیان وەك گومرگ لە کڕیارەکە دەستاند، دەبێت چەند سێو لە باغەوانەکە بکڕن بۆ ئەوەی سێوێك بگەیننە دەست نەخۆشەکە؟)) (128 سێو)

((سێ برا، سی سەر مەڕیان هەبوو، مەڕەکان هەندێکیان یەك بەرخ و هەندێکیان دوو بەرخ و هەندێکیان سێ بەرخیان لەبەربوو، مەڕ و بەرخەکانیان بەشکردن و هەر یەکەیان دە مەڕو و بیست بەرخی بەرکەوت، بە مەرجێك هیچ بەرخێك لە دایکی دانەبڕا، ئایا چەند مەڕیان یەك بەرخ و چەندیان دوو بەرخ و چەندیان سێ بەرخیان هەبووە؟)) 3 × (3 مەڕەی یەك بەرخی+ 4 مەڕی دوو بەرخی +3 مەڕی سێ بەرخی)

((پیاوێك 15 سەر مەڕی هەبوو، کە مرد کوڕێك وکچێك و ژنێکی لە پاش بەجێمابوو، رایسپاردبوو: دەبێ نیوەی مەڕەکانی بدرێتە کوڕەکەی و چواریەکی بۆ کچەکەی بێت و پێنجیەکی بۆژنەکەی بێ، بەڵام دەبێ هەرکەسەیان بەبێ لە یەکتری کڕینەوە و بەبێ زیاد و کەم بەشی خۆیان وەربگرن ؟))

(15+1 =16. : 8 مەڕ بۆ کوڕەکە، +4 بۆ کچە، + 3 بەشی ژنەکە =15)

((کابرایەك مرد 17 سەر مەڕ و سێ کوڕی لە پاش بەجێمابوو، بە زیندوویی رایسپاردبوو کە نیوەی مەڕەکان بۆکوڕی گەورە و سێیەکی بۆ ناوەنجییەکەیان ونۆیەکی بۆ گچکەکەیان بێ، بەڵام بەمەرجێك هەر کەسەیان دەبێ بەشی خۆی بۆ جیابکرێتەوە و نابێ مەڕەکانیش بفرۆشن یا سەریان ببڕن یا بە نیوەیی بدەنە یەکتری. چۆنیان دابەش دەکەیت؟)) وەڵام:

(17+1 =18. : 9مەڕ بۆ کوڕی گەورە، + 6 بۆ ناوەنجییەکە، +2 بەشی گچکەکەیان =17)

((چل کەس، پیاو و ژن و منداڵ تێکەڵاوبوون، چل سێویان بە سەردا دابەشکردن، هەرپیاوێك دوو سێویان دایێ و هەرژنێکیش سێو و نیوێك و هەرمنداڵێکیش نیو سێو، هەرکەسە و بەشی خۆی وەرگرت, ئایا چەندیان پیاو و چەندیان ژن و چەندیان منداڵبوون بۆ ئەوەی چل سێو بەسەر چل کەسدا دابەشبکرێت؟))
(2پیاو=4 سێو+17 ژن=25.5 سێو+21 منداڵ = 10.5.سێو)

((چل کەس، گڕوو(گەڕ) و کەچەڵ و کوێر، بەتێکەڵاوی چوونە گەرماو (حەمام) خۆیان شوشت، چـل دیناریان دایە خاوەن حەمامەکە، هەرگڕوێك دەبوو 4 دینار بدات و هەر کەچەڵێك 2 دینار و هەر کوێرێکیش چارەگە دینارێك, ئایا چەندیان گڕوو و چەندیان کەچەڵ و چەندیان کوێربوون، بۆ ئەوەی چل کەس بە چل دینار خۆیان بشۆن؟))(1 گڕو=4 دینار،15 کەچەڵ = 30 دینار، 24 کوێر= دینار، 40=40)

((سەد دینارت دەدەنێ، بۆ ئەوەی سەد سەر سپیان (مەڕو بەران و بەرخ)ی پێبکڕیت، بە مەرجێك هەر مەڕێك بە پێنج دینار و بەرانێك بە دینارێك و هەر بەرخێك بە درهەمێك بێت؟)) (19 مەڕ= 95 دینار، 1 بەران=1 دینار، 8بەرخ = 4 دینار، 100=100)

((سەد دینارت دەدەنێ ،بۆ ئەوەی سەد یەکسم (ئەسپ و هێستر و گوێدرێژ)ی پێبکڕیت، بە مەرجێك هەرئەسپێك بە 4 دینار و هێسترێك بە نیو دینار وهەرکەرێك بە چارێگە دینارێك بێت؟))
(15 ئەسپ= 60 دینار، 75 هێستر= 37.5 دینار، 10کەر= 2.5 دینار، 100=100)

((دوو برادەر هیزەیەکی پڕ دۆشاویان کڕی کە دە هۆقەی تێدابوو، بەڵام تەرازوویان لانەبوو بۆ ئەوی هەرکەسە و پێنج هۆقەکەی خۆی جودابکاتەوە، کابرای دۆشاوفرۆش دوودەفری دیکەی لەلابوو یەکێکیان حەفت هۆقە و ئەوی دیکەش سێ هۆقەی دەگرت، بۆی بەشکردن، چۆنی کردۆتە دو پێنج هۆقەیی ؟))(1 هۆقە = 4 کێلۆ

دەفری دە هۆقەیی	دەفری حەفت هۆقەیی	دەفری سێ هۆقەیی
10	0	0
7	0	3
7	3	0
4	3	3
4	6	0
1	6	3
1	7	2
8	0	2
8	2	0
5	2	3
5	5	0

((دوو کوڕ و دوو باوك سێ سێویان دانێ و هەر یەکەی سێوێکی بەرکەوت؟))
(کوڕ و باوك و باپیرن.)

((نۆ ڕەنووس (ژمارە)، لە یەکەوە تا نۆ بەبێ دووبارە کردنەوە، لە ناو نۆ چوارگۆشەی (3×3)دا بنووسە، بەمەرجێك سەرجەمی کۆی چوار گۆشەکانی تەك یەك بە ستوونی بکاتە پازدە و بە ئاسۆییش هەر بکاتە پازدە و بەشێوەی (×) هەر بکاتە پازدە؟))

15 =	4	9	2
15 =	3	5	7
15 =	8	1	6
15=	15 =	15 =	15 =

((ئاشەوان بە خۆی و بە ژنەوە، باراشهێڕ بە خۆی و بەخوشکەوە بوون سێ هەناریان دانێ و هەر یەکەی هەنارێکی بەرکەوت؟))

(ژنی ئاشەوان خوشکی باراشهێڕە)

((دە لە دەیان دەربێنی دەمێنێتەوە دە؟))

(دەستەوانە، دەسکێش، پەنجەوانە و پەنجەکانی هەردوو دەست)

((دە و دە ناکاتە بیست لەگەڵ پەنجای دەکاتە یازدە؟)) (کاتژمێر 10.10)

((لە پێنجان دوو بڕوا دەمێنێتەوە پازدە؟))

(دوو رکات نوێژی بەیانی لە پێنج نوێژ بڕوات دەمێنێتەو پازدە رکات)

((سێ کەس دوو سێویان خوارد، هەر یەکە و سێوێکی بەرکەوت؟))

(ژن و مێردیك بون، ژنەکە دووگیان بوو)

((دوو کەس بەندکران،دوای سێ مانگ کە لە زیندان بەربوون، ببونە چوار؟))

(ژن و مێردێك بوون، ژنکە لە بەندیخانە جمکێکی ببوو)

((بە سێ گیانلەبەران، سێ سەر و شەش چاو و دوو لاقیان هەیە؟))

(ماسی+ مار + کەو)

نۆیەم : بابەتی جۆراوجۆر

دەقی هەندێك مەتەڵ هەن لەگەڵ بەشەكانی ئێمە دیارمان كردوون رێك نەكەوتن، بۆیە ناچـاربووین لـە بەشێكی تایبەت و هەمەرەنگدا كۆیان بكەینەوە وەك:-

((مەلا ومەلاژن، قەشە و قەشەژن، مالم و مالمەژن دەیانەوێ لە زێیەك بپەڕنەوە، تەنها بەلەمێكی بێ بەلەمەوان هەیە كە ئەویش تەنها دوو كەس هەڵدەگرێت، مەلا و قەشە و مالم، هەرسێكیان دڵیان لە یەكدی پیسە و هەر یەك لەوان ناهێڵێت ژنەكەی لەگەڵ خۆی نەبێت لەگەڵ هیچ پیاوێكی دیكە سواری بەلەمەكە بێت. چۆنیان دەپەڕێنیتەوە؟))

(هەرسێ ژنەكە بە دوو كاروانان دەپەڕنەوە، ماڵمەژن دەگەڕێتەوە و بەلەمەكە دێنێتەوە، مالم و مالمەژن دەمێننەوە، مەلا و قەشە پێكەوە سواردەبن و دەپەڕنەوە لای ژنەكانیان. مەلا و مەلاژن سواری بەلەمەكە دەبنەوە و دەگەڕێنەوە، مەلا و مالم ژنەكانیان جێ دێلن و پێكەوە دەپەڕنەوە، قەشەژن بە دوو كاروانان هەدووژنەكەی دیكە دەپەڕێنێتەوە)

((پیاوێك، مەڕێك و گـورگێك و گونییە جـۆیەكی هـەبوو، دەیویست لە رووباری بیانپەڕێنێتەوە، لە كەناری زێیەكشدا بەلەمێكی بێ بەلەمەوان هەبوو كە ئەویش تەنها خودی كابراكە و یەكێك لە سێ شتەكانی هەڵدەگرت، ئەگەر گورگەكە بێی خاوەنەكەی لەوبەر یا لەمبەر بكەوێتە لای مـەڕەكە ئەوا دەیخـوات، خـۆ ئەگەر مەڕەكەش بكەوێتە لای جۆیەكە هەمدیسان جۆیەكەی دەخورێت، ناچاریشە دەبێ یەك یەك بیانپەڕێنیتەوە. چۆنیان دەپەڕێنیتەوە؟))

(گورگ و جۆیەكە جێدێلێ و مەڕەكە دەپەڕێنیتەوە، دەگەڕێتەوە و گورگەكەش دەپەڕێنێتەوە،مەڕەكە لەگەڵ خۆیدا دەگێڕێتەوە، مەڕەكە جێدێلێت و جۆیەكە دەپەڕێنێتەوە و لای گورگەكە و دای دەنێت، دواجار دەگەڕێتەوە و مەڕەكە دوبارە دەپەڕێنێتەوە)

((سی کەس لە ناو بەلەمێکدا بوون و لە ناو دەریادا دەڕۆیشتن، بەلەمەکە بەر شتێك کەوت و کون بوو، دەبوو پازدە کەس فڕێبدەن بۆ ئەوەی باری بەلەمەکەیان سـووکبێت و پازدەکەی دیکە بتوانن بگەنە شـوێنی مەبەست، سەرنشینەکان 15 مـوسڵمان و 15 بتپەرست بـوون، لەنێوان خۆیاندا وا رێککەوتن بە تێکەڵاوی لە تەك یەك بەڕیز بوەستن و هەرجارەی هەشت کەس بژمێرن و نۆیەم باوێنە ناو دەریاکەوە، بە جورێك ڕیزبوون کە لە ئەنجامدا هەر پازدە بتپەرستەکان فڕێدرانە ناو دەریا و هەموو موسڵمانەکانیش گەیشتنە شوێنی مەبەست ئایا چۆن ریزببوون؟))

ئەم مەتەڵە بە فۆلکلۆر نازانم؟؟ × موسڵمان ، + بتپەرست

+ × × + + × + + + × × + + × + × × × + × × + + + + +× × × ×

((سیَ کەس بەسەر پردێکدا پەڕینەوە، یەکەمیان پردەکەی بە چاو دیت و بەسەر پـردەکە دارۆیشت و پێی بەر پـردەکە کەوت و پەڕییەوە، دووەمیان پردەکەی دیت بەڵام پێی بەرنەکەوت و پەڕییەوە، سێیەمیان نە پردەکەی دیت نە پێی بەر پردەکە کەوت کەچیپەڕییەوەش؟)) (ژنێك منداڵێکی لە ئامێزە و یەکێکیشی لە سکی دایە)

((لە کچێکیان پرسی :– دایکت بۆ کویَ چووە؟ ئەویش گوتی:– چووە دۆستی بکاتە دوژمن، یەکی بکاتە دوو، دێتەوە دووان دەکاتە یەك؟))

(چووبوو داوای قەرز بکاتەوە، مامانی ژنێك دەکا کە منداڵی دەبوو، بێتەوەش لێفێکی دووبەرگ بدرووی)

((باوکێك و دایکێك و کوڕێك، چایان لەپێش بوو، پیاوەکە چایەکەی لە راستەوە بەرەو چەپ بە ملاك تێك ئەدا، ژنەکە لە چەپەوە بۆ راست، منداڵەکەش بە شیوەی بازنە تێکی ئەدا . بۆ چایەکانیان وا تێك ئەدا؟)) (بۆ ئەوەی شەکرەکە بتوێتەوە)

((پیاوێك لە دەرەوەی وڵات گەرایەوە، ژنەکەی پێی گوت:. پیاوەکە چیت بە دیاری بۆ هێناوم، ئەویش گوتی:. هەگبەکەم بکەوە شتێکی وەك خۆت جوانم بۆ هێناوی. کوڕەکەی گووتی:. باوکە چیت بۆ من بە دیاری هێناوە؟ ئەویش گوتی:. هەگبەکەم

بكـــەوە شتێكی وەك خـــــۆت شیرینم بـــۆ هێناوی. كچە بچكۆلەكەشی گوتی:. بـــاوكە ئەی بـــۆ مـــــن چیت هێناوە؟ باوك:. هەگبەكەم بكەنەوە شتێكی وەك خۆت ناسك و نازدارم بۆ هێناوی. ئایا چی بۆ هێنابوون؟)) (ئاوێنەیەك)

((هەم خەسووە و هەم بووكە؟)) (ژنێك خەسووی ماوە و كوڕەكەشی ژنی هێناوە)

((ژورێك پڕی كچ بوو، هەر پیاوێك بچووبووایەتە ژوورەوە كچەكان دەیانكوشت. بەڵام پیاوێك چووە ژوورە و گوتی من نـــــــۆ قسان دەكەم ئەوجا بمكوژن، كە قسەكانی كرد كچەكان نەیان كوشت و هاتە دەرەوە. ئایا پیاوەكە چی گوتووە بۆ ئەوەی كچەكان نەیكوژن؟)) (گوتبووی :كامە كچ لە هەمووتان پیرترە یان ناشیرینترە با ئەو بمكوژێت!)

((پیاوێكی ســـەر رووتاوە بۆ چـــارەسەری قـــژ وەرین چـــووە لای دكـــتۆر، دكتۆریش سەیری كرد و دەرمانێكی بۆ نووسی و گوتی لە دەرمانخانەكەی ژێرەوەمان دەرمـــــانەكە بكـــڕە، كابراكەش چـــووە دەرمـــانخانەكە و چـــاوی بە خـــاوەنی دەرمانخانەكە كەوت, دەرمانەكەی نەكڕی و كاغەزی دكتۆری دڕاند و چووە دەرەوە. بۆ دەرمانەكەی نەكڕی؟)) (چونكە خاوەن دەرمانخانەكەش سەری رووتابۆوە– ئەگەر كەچەڵ دكتۆر با چارەی سەری خۆی دەكرد)

((پاشایەك ویستی راوێژكارێكی بكوژێت، وەزیرەكانی لە دیوانێ كۆكردنەوە و گوتی: دوو كاغەزم نووسیون و خستوومنەتە نێو قووتیەك، لە یەكێكیان نووسراوە (لە سەری بدە)، لەوی دیكەش نووسراوە (ئازادی بكە)، با بەخۆی بێت یەكێكیان رابكێشێت، كامەیانی دەرهێنا ئەوی لەگەڵ جێبەجێدەكەم، راوێژكارەكەش دوو سێ قسەی كردن و كاغەزێكیانی راكێشا و پاشا نەیتوانی بیكوژێت،دەبێ چی گوتبێت؟)) (گوتبووی : ئەگەر نووسرابوو ((ئازادی بكە)) ئەوا تۆ بمكوژە، ئەگەریش نووسرابوو ((لە سەری بدە)) ئەوا ئازادم بكە ..چونكە دەیزانی لە هەردوو كاغەزەكە نووسراوە لە سەری بدە.)

((خاڵ بۆ ئەم پیتانەی خوارەوە دابنیٚ، بەمەرجێك مانایەکی تەواو ببەخەشیٚ!))
ــــە سەر ــــە سەرــــە سەردەکا.   (بەشەر، بەشەربە، شەڕ دەکا)

((نیوەی لە هەوە, نیوەشی لێرە؟))   (هەولێر)

((ئەوە چییە لە تەیراوەی دەست پیٚدەکا، لە قەلاٚت کۆتایی دیٚ؟))   (پیتی ت)

((ئەوە چییە لە ئاسمان دیارە ، لە زەوی دیار نییە؟))   (پیتی س)

((ئەوە چییە لە قەڕنێك جارێك دەبیندریٚ، لە ساڵێك نابیندریٚ، لە دەقیقەیەك دوو جار دەبیندریٚ ؟))   (پیتی ق)

((ل مام هەیە، ل خال تونە، ل ماڵ هەیە، ل باڵ توونە؟))   (پیتی م)

((لە نێوان زەوی و ئاسمان‌دا چی هەیە؟))   (پیتی و)

((ناوی شارێکە،باری دوو ولاٚخە؟))   (چوارتا)

((ناوی خواردنێکە، لە هەر لاوە بیخۆی وەك یەکە؟))   (نان، خۆخ)

((ناوی خواردنێکە، پێچەوانەی بکەیتەوە دەبێتە ناوی ولاٚتێکی عەرەبی؟))   (ماش، شام)
((مەتەڵێکم هەیەپێنج پیتە، لە ئارد دایە و بیٚپیتە، پاش و پێشی وەك یەکە، ئەوی مەتەڵەی هەڵبێنی، دیارە هونەر ئەنوێنی؟))   (کەپەك)

((پیاوێك بە یەك سعات چووە حەج و گەڕایەوەش؟))
(سعاتەکەی دەستی خۆی نەگۆڕیبوو)

((لە پەنجەرە دەچێتە ژوورەوە و لە دەرگا دێتە دەرەوە؟))   (نامە و سندوقی پۆستە)

هەندێك مەتەڵ سووكی منداڵانە : .

((بە شانت، بە شەرواڵت، زاوای خاڵت، هاتە ماڵت، چی دەدەیتێ ؟))

(باوكت هاتە ماڵت چی دەدەیتێ)

((تاكە خوشكی خارتە (خاڵتە) و پلكیشت (پووریشت) نیە؟)) (دایكتە)

((كوڕی باوكتە و كوڕی دایكتە و براشت نییە؟)) (خۆتی)

((مێردی بووكی نەنكت، هاتە ماڵت ،چیئەدەیتێ)) (باوكت بێتەوە چی ئەدەیتێ)

((نانە خۆرەی پێنج ئەنگوست چییە؟)) (مرۆ)

((بەچ دەڵێن ژاژی و بە چی دەڵێن كفتە؟)) (بە دەمی)

((چوومە ماڵێك ژن و مێردێك دانیشتبوون، پێیان پێكەنیم، بەچی پێكەنیم؟))

(بەدەم و لێوم)

((چۆن دە كەس لە ژێر چەترێكی ئاسایی دەوەستن و تەڕیش نابن ؟))

(لە ڕۆژێكدا كە باران نەبێت)

((چۆن دەستت دەخەیتە ناو پیاڵەیێك چای و دەستیشت تەڕنابێت؟)) (چای وشك)

تێبینی:

هەندێك گەمە لە كۆڕی مەتەڵ گوتندا دەكرێن و بیركردنەوەی باشیشی دەوێت، وەك: یاری هێلكاری و شێوە دروستكردن.

دانان و هەڵگرتنەوەی دەنكە (داركە) شخاتە. دانان و هەڵگرتنەوەی بەرد كەتا رادەیەك لە دامەكردن دەكات ...

بەڵام چونكە بە دەست دەكرێن و پتریش بە لای یاری دادەشكێنەوە بۆیە لەگەڵ مەتەڵ تۆمارمان نەكردن .

دەیەم: وەڵامی لەخۆی :

ئەم جۆرە مەتەڵانە باسی شتێکی تایبەتی دەکەن، بەڵام لە نێو دەقی مەتەڵەکەدا راستەوخۆ و بێپێچ وپەنا وەڵامەکە دەڵێت، تەنها هەست راگرتن و وردبوونەوەیەکی کەمی گەرەکە، لە هەمان کاتیشدا جۆرە شێواندن و بە هەڵەبردنێك لە گوتنی مەتەڵەکە دەکەن، وەك بڵێی پیت و وشەکان لە گۆکردندا تێکەڵاو دەکەن و بە خێرایی دەگوترێن بۆ ئەوەی بەرامبەرەکەی تەفرەبدات و بۆ شتێکی دیکە هەڵەتەی بکات، ئەو جۆرە مەتەڵانە تایبەتن بە منداڵ و مرۆڤی ساویلکە و تامگێل نموونە: .

((ئەگەر ئەقڵت بێ ئەقڵ بەهەشتە، شەش پەل و دوو شاخ، پەپوولەی دەشتە))

(پەپوولە)

((ئەورەشە مووشە)) (ئەو رەشە مووە)

((بەرەلەبەنە.)) (بەرە لە بەن دروستدەکرێ)

((بێتەرتاڵە، لێوتەرەدوونە.)) (رووەکی (بی) تامی تاڵە و دوو لێوی مرۆڤیش تەڕن)

((بێکلکە و بێتووکە، گیاندار شرو وڕ ، بۆرە وەك مار، چوارپێیە وەك سوار، بۆقیشەو پێت ناڵێم.)) (بۆق)

((بیکەرەمتاشی)) (بیکەرە ئەم تایەشیان)

((بێ لاق و بێ بارە(باڵە)، لە راکردن بەغارە، هێلکە دەکا مارە)) (مار)

((پڕتانە، پڕتانە، هەرچی نەزانی حەیوانە)) (پڕتان، تانۆك، پەرژین،چەپەر)

((پێ چو ماشێن)) (پێ رۆیشت، شوێنەکەی مایەوە)

((پیرەژنێ گمە گمە، تێمهەڵدەن سەرەسمە، پیسکە ئەویش جاجمە)) (جاجم)

((پیرەژنێloورە لوورە، لێدەن بە بەردە زوورە، پیسکە ئەویش مافوورە)) (مافوور)

((تەنها سێ هێلکەیان بە سەر حەفسەد و دوو پیاوان دا بەشکرد، هەموویان یەك و هێلکەیان بەرکەوت.)) (حەفسەد ناوی کچێکە)

((جۆگەی دەکات.)) (کە رووەکی جۆ گەشەدەکات قەف و گە دەکات)

((جۆماکاچوو.)) (جۆ ماوە،کا (با) بردی)

((چنار قیت و گامێش بەسەرەوەیە.)) (دارچنار بەرزە و گامێشیش سەری هەیە)
((چوار پێی قوتەکە (قوندەکە) لە بانان رادەکا، بۆقە و پێت ناڵێم.))
((چواری چەقە، دووی زەقە، بۆقیشە و پێت ناڵێم.)) (بۆق)
((حەلوای تەنکە نانی هەتا نەیخۆی نازانی؟))
((خانە خوێیەك خزمەتێکی باشی میوانەکەی کرد، بەلام کە بەڕێی کرد پێی گوت خوات لەگەڵ نەبی، میوانەکەش گوتی ماڵت ئاوانەبی، بۆ وایان گوت؟))
(هەردووکیان ناویان نەبی(کانەبی) بوو)
((خڕە وەك گۆیە، ترشە وەك دۆیە، کەرە لیمۆیە.)) (لیمۆ)
((خڕە و قووڵە و مدەوەر، کلاویشە و پێت ناڵێم.)) (کلاو)
((خودا نەی کردووە و هەیە.)) (نەی، قامیش)
((خودا نەی ناوە هەس.)) (نەی، قامیش)
((خۆشەمووشە)) (خۆ ئیمڕۆ شەممەیە)
((خوشکەکەتان ژنی کامتانە)) (کەتان ناوی ژنێکە)
((خوێیسوور داسووك خوار.)) (تامی خوێ سوێرە و داسی درەویش خوارە)
((دایکی حەمەدی ئامینێ ناوی چییە؟)) (ئامین ناوی دایکی حەمەدییە)
((دارەبەن دەشاخی دایە و کەریش بەسەرەوەیە.))
(داربنێشت لە شاخە و کەریش سەری هەیە)
((دەبزانە، بزبزە هەرزانە، یەك (هەسان)ە و یەك (گویزان)ە؟))
((دەچییە کنی کــفرە، دەستی بۆ دەبەی هەر کــفرە، ناوی دێنی هەر کـــفرە، سەیری دەکەی هەر کـفر کفرە)) (دەوەنی کفر)
((دەری دارە و ناوی قوڕە، کەرە فامکە خشتبڕە.)) (خشتبڕ)
((دەسکی دارە ، سەری بزمارە، سپییە و درێژە، کەرە درێشە.)) (درێشە)
((درێژە تەنگە، کورتە تەنگە، خڕە تەنگە.)) (تەنگەی کورتانی ولاخ)
((دووی دەزەقن، دووی دەڕەقن، دووی دەلەقن، چار دەچەقن، ئەگەر

نازانی شێتۆکەی خۆمان ، بزن بزن.)) (چاو و شاخ و گوێ و قاچی بزن)

((دۆینەی بە زستانێ لێ دەنێن، بە بەهارێ دەیخۆن))

(ئێوارەی نەورۆز لێی دەنێن و رۆژی دواتر دەیخۆن)

((رەشە لووسەزل.)) (ئەو رەشە لووسە تاڵە مووە)

((سەر خڕی ناو بۆش.)) (مەتەڵێکی نوێیە، پیاوێك بۆشی ناوە)

((سەر خڕی ناو شیرین.)) (شیرین ناوی کچێکی کەللە خڕە)

((سەری تەسکە و بنی بڵاوە، گێژە کڵاوە ، بێژە کڵاوە.)) (کڵاو)

((سەری تیژە بنی کونە، گێژە بزانە سوژنە.)) (سوژن)

((سەری راستە و کلکی خوارە، نیوەی ئاسنە و نیوەی دارە، هێڕە مشارە، کەرۆ مشارە.)) (مشار)

((سەری قەوی بنی باریك، کەرە توورە، کەرە توورە!) (توور)

((سپییە لووسە زل)) (ئەو سپییە لووسە زلە کایە)

((سپیە و درێژە چۆڕاوە، ئەگەر نازانی پڵاوە.)) (پڵاو برنج)

((سێ پل پانە تەنگە، تەنگە، تەنگە.)) (تەنگەی کورتانی ولاخ)

((سێ پێنج پازدە، دوو حەڤدە، سێ بیست.))(3 × 5 (=15) + 2 (=17)+3 = 20)

((سێتۆن کا؟)) ، ((سێ لۆریکا) (سی تەن کا)

((شێست و دوو کەر لە ملەکی چوونە دەر، بوونە شەش گوە و سێ سەر.

(شێست ناوی پیاوێکە)

((شیوێك بە بەهارێ لێندرا، بە پایزێیان خوارد، هێشتا هەر گەرم بوو.))

(بەهار و پایز دووناوی کچانەن)

((قەڵ فڕی گۆزە بە قوونەوە.)) (قەڵ دەفڕێت و گۆزەش ژێری هەیە)

((کاچوو مادانی.)) (با هات، کای برد، ما دان)

((کانۆکانە نۆ کانۆکانە، کەرۆ بزانە، کوڕۆ بزانە.)) (کای نۆك)

((کە دەچتە جۆتی یەکە، دێتەوە سێنە)) (سێنە، ناوی جوتیارەکەیە)

((کەڵەبابی پیرە پلکیٚ، بەیانیان کلك لە سەر قونیٚ، ئێواران قون لەبن کلکیٚ.))
(کلك لەسەر قونێیە و ،قونیش لەبن کلکێیە)
((کلکی باریك خۆی ئەستوورە، کەرە تەندوورە.)) (تەندوور)
((گایەکم دیت پیست و دوو شاخی هەبوو)) (گا پیستەیەك و دوو قۆچی هەیە)
((گۆشتی سەگی گڕوو دەخوریٚ)) (پێست و گۆشتی سەگی گەڕ خورشتی هەیە)
((گوێت هەرەو دوونە)) (گوێت هەر ئەو دووانەن)
((گویٚ لەسەرە.)) (گویٚ بە سەرەوە نووساوە)
((لاس و ژن ، مانای چیە؟)) (پیاوێکی ناو لاس و ژنەکەی)
((لەسەریٚ چناریٚ کانییە.)) (کا لە سەر دار چنارا نییە)
((لە لای ئێوە کە یەکێك بمرێت چرا لەسەر کنگیا دائەنێن.))
(چرا لەسەر ژێری خۆیا دائەنرێت)
((لەو تایەش کەن، دەو تایەش کەن.)) (تای تەرازوو یا گونییە)
((مەڕی مەمی، مەم شوان، نۆ مەڕ، دە بێری، یازدە کسۆك، دوازدە بەران، هەموو چەندن؟)) (9 مەڕ +1 بێری + 1 کسۆك(سەگ) + ا بەران =12)
((مۆزتەڕەلیچە)) (مۆز تەڕە و لینچە)
((مەلا بە ڕۆژووە و پیزاودەخواتەوە، ڕۆژووەکەشی ناشکیٚ.)) (پیاز ئاو دەخواتەوە)
((مەلایێك ختمێکی قورئانی بە یەك سعات خوێند!))
(مەبەست کات نییە، سعاتەکەی لەبری خوێندنەکە وەرگرتووە)
((من باوکی خۆم لەناو لانکدا بینیوە)) (من لە ناو بێشکە بووم باوکی خۆم دیوە)
((ناوماڵیٚ بە شەکرەی رادێخن.)) (شەکرە ناوی ئافرەتێکە)
((نیوەی هەزاری چوار سەد و بیست و پێنجە.)) ($4 \times 125 = 500$)
((هەندووکە، بە دندووکە، ناوی نۆکە.)) (نۆك)
((یەکێکم دیت سی و دوو چاوی هەبو.)) (مرۆ سیپەلاك و دوو چاوی هەیە)

تەتەڵەی زمان (تێکەوتن، زمان خلیسکان):

ئەم جــــۆرەیان مــەتەڵ و هەڵهێنان نین، بەڵام تــــــاقیکـــردنەوە و رەوانبێژی و تێکەوتنی تێدایە و لە کۆڕی مەتەڵ گوتندا دەگوترێن:

هەندێ جار بە دووبــارەکردنەوەی رستەکان یا وشەکان یا پیتەکان کە بەزۆری لە یەکدی نزیکن وجێگەی پیت یا وشەکان دەگۆڕێن، مانایەکی سەیر دێتە کایەوە و کابراکە تێدەکەوێت، هەندێك لەم گوتانە چەند پیتێکن کە بە خێرایی چەند جارێك دەیانڵێنەوە جنێو بەخۆیان دەدەن و درەنگیش هەست بە جنێودانی خۆیان دەکەن، ئەوانەی کە زمانیان رەوان نییە یا زوو هەست بە داوەکە ناکەن تێدەکەون یا تێکەڵاویان دەکەن...بەشی زۆری ئەم جۆرە رستانە بۆ پێکەنینی منداڵان داندراون بەڵام لە هەمان کاتیشدا زیرەکی و رەوانی ئەو کەسانە دەردەخات کە دەیانڵێنەوە.

نموونە:

پێنج جار خێرا خێرا و لەسەر یەك ئەم گوتانەی خوارەوە دوبارە بکەوە:

سەڵم کی . ... ،	**شەکەرم جا.....،**	**رم هێ.....،**
گم سە ....،	**گێ لە سەرم......،**	**لکم گۆ. ....هتد**

حەوت جار خێرا خێرا و لەسەر یەك ئەم رستانەی خوارەوە دوبارە بکەوە: .

((ئەو رەشماڵە شەش تەختە رەشماڵە، تەڕ شەش تەختە رەشماڵە.))

((بەرخی بەحرێ))

((بلە خڕە، زۆر جل شڕ و دڕە))

((پیرەژنەی گو زەردە، گوو زەردەم بە دەمت، دەمت بە گوو زەردەم.))

((تەرمی نحێ، بابی نحێ ، نح لەپشتێ، هەرچی حەفت جاران بیڵێ دەچتە بەهەشتێ))

((جەنجەڕی حەمە خەنجەری جیڕەجیڕیەتی.))

((چل چەنگ تۆچەڵتووك، چووە كن چل چەنگ تۆ چەڵتوكی، گۆتی ئەتۆ چ چل چەنگ تۆ چەڵتووكی؟ گوتی ئەمن چل چەنگ تۆ چەڵتووكم، ئەدی ئەتۆ چ چل چەنگ تۆ چەڵتووكی؟.))

((چومە چەمی چەقان، چەقەڵ چەڵتوكی ئەتەقاند.))

((چومە سەر كێلی قەبری قەمەرەلوڕ، پاڵمدا بە كێلی قەبری قەمەرەلوڕ، ئافەرین قەمەرەلوڕ بۆ خۆت و كێلی قەبرت قەمەرەلوڕ.))

((چوومەماڵێ رەشەی رەشمیشاغەی، گۆتمە ژنێ رەشەی رەشمیشاغەی، بمدێ رێشمە رەشی ئەسپە رەشی رەشمیشاغەی.))

((چومە چۆمەكی چار سنگم بڕین بە جارەكی، دووم كوتا كایێ، دووم دا دایێ.))

((چوومە چۆمەكی بە نیسك، لێی بوو نێریەكی بە تیسك، تیسكم گرت و هەریهاتمێ(هەڵیهاتمێ) تیسكم بەردا و هەریهاتمێ.))

((چوومە دۆڵەكی بە پووش، تێیدابوو ئەسپێكی توش، ئەمن وەشاندم ئەسپ تووشاندی.))

((چوومە سەر كانییەكی سێ كۆتك تێ، یەك گوو تێ، یەك توو تێ، یەك موو تێ. یا توو تێدا هەر تووم خوارد، یا موو تێدا هەر تووم خوارد، یا گوو تێدا هەر تووم خوارد.))

((چوومە چۆمەكی تەڕ، لێی بوو دوو گای لەڕ ، یەك شلە لەڕ، یەك قوڵە لەڕ ، ئەوان دەیانخوارد شلەهەڕ، ئەمن دەمخوارد شنگی تەڕ.))

((خوری ئەم بەڕە تەڕە، لە خوری كام مەڕە لەڕ بڕاوەتەوە.))

((رەخ و چانێت چێلێ و چالێ، زڤڕیم كەفتمە چالێ))

((ریویەكی رەقی رنیاوە، لە لێوی لێڕ و لێەڕەوارەكی، ریوی لۆ لێڕی دەلووری، لێڕ لۆ ریوی دەلووری.))

((ریوی لەڕە، جلی تەڕە، لە گەوەڕا، تەڕ لەوەڕا.))

((سەد دەرزی دوو سەد دەرزی، بە كونی دەرزی دایكم دابەزی.))

((سركە سۆرەی بە تاتی، غارم دایێ بە ساتی، سركەم خوارد سل بەجێما.))

((سیٚ سەبەت بە ئاویٚ داهاتن، یەك گوو، یەك موو، یەك توو، لە گوی بەزم ، لە مووی بەزم، تووی دەگەزم. لەقەم دا لە گوو، چنگم دا لە موو، قەپم دا لە توو.))

((شاخ و گر و گندۆر، تێڕ سپیی یا كوژی سۆر. یخ كەر، یخ جل. یخ جڵهوڕ))

(شەش تەشت مزاش، مشت مزاش.))

((شەش مریشكم هەنە، سێی سپی پۆپیتە رەش، سێی رەشی پۆپیتە سپی.))

((شەش شویشەن سەر شەش سەرشۆركا شویشتن.))

((شلە ساوار سیٚ شلە ساوار.))

((شوانی مەڕە لەڕ لەوەڕێن ئەو مەڕە لەڕە لە رۆخی رێیٚ و لە لێڕی مەلەوەڕێنە.))

((قالە قیتە، قەیتانی قاچی قرتاند.))

((قەت قەڵ لە كەڵی قەشقەی كەوی نابی.))

((قەڵا كەو قڕكرن.))

((قەڵە رەشەی سەر گومەتی، هورد هورد كلكی دەكوتی، پلم بە پتت، پتت بە پلم.))

((قەڵەباچكەی سەر مێوی ، جار جار كلكی دەبزێوی، خشپ كلكم بە قنگی، خشپ قنگی بە كلكم.))

((قوڕی كۆڕیٚ كەری قڕ كرد.))

((قولی كوڕەك هەبوو، كوڕیٚ قولی كەوەك هەبوو، چ كەو ژ كەویٚ كوڕی قولی خورتتر نەبو.))

((كاوە لە كارگەی كۆكاكۆلای كەركوك كرێكارە))

((كەلە كۆتكی ئاشی سوسیٚ، بە شەوی سێشەم دەسووتیٚ.))

((كوژییٚ تێڕكا دایٚی سۆر و زەرە.))

((كوونا مامیٚ من قیڕ پێڤە، قیڕ ب كوونا مامیٚ من ڤە.))

((گاكەی كاكەم، كاكەی گاكەی خوارد.))

((گەیشتمە نێرییەكی پرچن پرچن، هەر پرچم گرت و هەڵیهاتمیٚ ، هەر پرچم بەردا و هەڵیهاتمیٚ.))

((گەیشتمە تاژیەكی ریخن ریخن، هەر ریخم برد لە بۆ دەمی و هەر دەمی هێنا لە بۆ ریخیٚ.))

((گۆشتی شەکی سوورم خوارد.))

((مام وسو بە شەوی سیٚشەم مەچووە شووە بییان، لۆ سەوەشیر و سەوییان))

((مەشکە رەشەی دەرك بەشە، دەرکت بە دەستی دایکم، دەستی دایکم بە دەرکت))

((میوانەکمان هات، دایکم نۆ نانی دایێ، نۆ گای دایێ. نۆ نانی دایێ، نۆ گای دایێ ، نۆ نانی دایێ نۆ گای دایێ.))

((مام رەپەدان چوومە تەڕکان، تەڕکی منی بە بنی تەڕکی، بنی تەڕکی ویم بە تەڕکی.))

((هەرلێرە هەتا منارە، هەمووی کون و کوند و کۆلارە ، کونی کوندەی دایکم یارە.))

((و قبرُ حربٍ بمكانٍ قفرٍ... وليس قربَ قبر حرب قبرُ))

((لنا بقرةٌ، ولبقرتنا رقبةٌ، ولرقبة بقرتنا رقةُ، ورقة رقبة بقرتنا أرق من رقة رقبة بقرتكم))

((ركب أمه، شال أبوه، شرب ميت ببطن حي، أكل حلال ببطن حرام... ؟))

((خالي رجل أمي... ؟)) خاڵۆم پیاوێکی نەخوێندەوارە

چەند پرسیارێك

هەموومان دەزانین کە مـــەتەڵی فۆلـــکلۆری پــــــــــرسیارن و لە کۆنەوە هەڵبەسـتراون، لـە کۆتـایی پرسـیارە کۆنەکانـدا بـەباشمان زانـی چـەند پرسـیارێکی سەردەمی بڵاوبوونەوەی زانست و خــــــوێندەواری و کۆمپیوتەر وئەتنەرنێت و ... رووبــەروی خـۆم و خوێنــەران بکەمــەوە، بـۆ ئـەوەی رابـردوو و ئێـستا و داهـاتوو بەیەکەوە ببەستینەوە، بەڵام ئەوەی لە ماوەی حەفتەیەکا وەڵامیان نەداتەو ئەوا !!!!. مەبەستمان لە پـــــرسیارەکان قـــووڵبوونەوە و بـــیرکردنەوەیە، بۆ ئەوەی چاومان بکەینەوە و پتر بەدوای زانیاریدا بگەڕێین و رۆشـــــــنبیری گشتی و هەمەبابەتمان زۆرتر بکەین. پرسیارەکان :

1- لە خولەکێکدا چەند جار مرۆڤێکی ئاسایی: دڵی لێدەدات؟ چەندجار هەناسە دەدات؟ چەندجار چاودەتروکێنی؟ هەروەها بۆ ماوەی چەند دەتوانێت بژی بەبێ :- هەناسەدان ؟بەبێ خۆراك خواردن؟ بەبێخواردنەوەی ئاو و شلەمەنی؟ بەبێ نووستن ؟

2- ناوی سێ ترسناکترین نەخۆشی ئەم سەردەمە بژمێرە؟

3- کێشی گـۆی زەمین چـەندە؟ تیرەکـەی چـەندە؟ رووبـەری وشـکاییەکەی چـەندە؟ چەند لە مانگەوە دوورە؟ چەندیش لە خۆرەوە دوورە؟ ناوی سێ بەرزترین لووتکە چیای جیهان بژمێرە؟ قووڵترین خاڵ لە زەریاکاندا لەسەر ئاستی دەریاوە لە کوێیە و چەند قووڵە؟ نـاوی سـێ درێـژترین رووبـار لـە جیهانـدا؟ سـێ بەرزترین تاڤگـە لـە جیهانـدا؟ سـێ درێـژترین پـرد لـە جیهانـدا؟ سـێبەرزترین کۆشـك لەجیهانـدا ؟سـێ گەورەترین مزگەوت لە جیهاندا بژمێرە؟ ناوی حەوت شتە سەیروسەمەرەکانی جیهان بژمێرە؟

4- لەسـاڵی 1900ز دانیـشتوانی سـەرگۆی زەوی چـەندبوون؟ ئێـستا چـەندن ؟ لـە 2050 دەبنەچەند؟ چەند وڵاتی سەربەخۆ لە جیهاندا هەن؟ ناوی سێ گەورەترین و ناوی سێ بچووکترین وڵاتانی جیهان لە رووبەردا؟ و دواتریش لە دانیشتواندا؟ ئینجا

لەرووی ئابوورییەوە بژمێرە؟ سێ کۆنترین شار لەجیهاندا، سێ گەورەترین شار لە دانیشتوان لە جیهاندا بژمێرە؟ گەورەترین نەتەوەی بێوڵاتی سەربەخۆ کامەیە؟

5- سێ بەناوبانگترین وڵاتانی جیهان لە بەرهەمهێنانی :- نەوت ؟ زێڕ؟ گەنم؟ برنج؟ مانگا؟ مەڕ؟ ماسی بژمێرە؟

6- خێراترین گیانلەبەر لەراکردندا ناوی چییە و چەند کیلۆمەترە لە کاتژمێرێکدا ؟ گەورەترین گیانلەبەر لەوشکایی دواتریش لە ئاودا ناویان چییە و کێشیان چەندە؟- ناوی خێراترین باڵندە لە فڕیندا؟ لە راکردنا ؟ ناوی چاوتیژترین گیانلەبەر؟ ناوەی بەبۆنترین(هەستی بۆنکردن) گیانلەبەر بێنە؟

7- خێرایی تیشك چەندە ؟ خێرایی دەنگ چەندە؟ خێرایی خێراترین فڕۆکە؟ خێراترین ئوتومبێل؟ خێراترین شەمەنەفەر چەند کم/کاتژمێرە؟

8- کێ و کەی کارەبای دۆزییەوە ؟ کێ و کەی و لە کوێ شەمەندنەفەری دروستکرد؟ کێ و کەی و لە کوێ ترومبێلی دروستکرد؟ کێ و کەی و لە کوێ رادیۆی دروستکرد؟ کێ و کەی و لە کوێ تەلەفزیۆنی دروستکرد؟ کێ و کەی و لە کوێ فڕۆکەی دروستکرد ؟ کێ و کەی و لە کوێ کۆمپیوتەری دروستکرد ؟

9- یەکەم نووسین لەجیهاندا کەی بووە و لە کوێ بووە؟ یەکەم نووسین بە زمانی کوردی کامەیە و کەی و لە کوێ بووە ؟ یەکەم رۆژنامە لەجیهاندا کەی و لە کوێ دەرچووە؟ یەکەم رۆژنامەی کوردی کەی و لە کوێ و کێ دەریکردووە؟

10- پێناسەی ئەم ناوانەی خوارەوە بکە:

شێخ عوبێدوڵڵای نەهری، عومەر کوڕی عەبدول عەزیز، غەزالی، ئیبنول سینا، مایکل ئەنگلۆ، بتهۆڤن، گۆتە، فرۆید، داروین، مەندل، ئەنشتاین، ئەبراهام لنکۆلن...

سەرچاوەکان

1 ئاوازی ئەحمەدی حەمەدەمین دزەیی (1984) فۆلکلۆری کوردی لە ناوچەی دزەییاندا، بەغدا ، ل94-96.

2 احمد عبدالله زەرۆ (985) مامکێن کوردی ، بەغدا.

3 احمد عبدالله زەرۆ (982) نووسەری کورد، ژ8،خولی دوو ، ... مامکێن کوردی، 7-27 .

4 ئەحمەد قەرەنی (984) کانی ، بەغدا، ل 136-150.

5 ئۆرخانی غالب (1982) گۆڤاری رۆشنبیری نوێ، ژ 94، ل 78-79.

6 ئۆرخانی غالب (1984) چەند باسێکی ئەدەبی، سلێمانی ، ل 25-36.

7 بەیان ، گۆڤار ، ژ 13 (974) (گرەوی ژمارە)، ل بەرگی دواوە لە ناوەوەڕا.

8 بڕەك ئەیوبیان (1982) هەتەڵەی کوردی – ئێران-مهاباد.

9 پیرەمێرد- کاکەی فەلاح (1982) پەندەکانی پیرەمێرد ، ب 1 ، چ 2 ، ل 107 .

10 پیرەمێردی نەمر – کاکەی فەلاح (1980) پەندەکانی پیرەمێرد ، ب 4 , ل 142-143.

11 پێزانی ئالیخانی (985) دوو مراری ژ گەنجینا فۆلکلۆرێ کوردی، هەولێر ، ل 7-56 .

12 حەسەن جاف (1985) چیرۆکی نوێی کوردی، ل 55 ، بەغدا، چاپخانەی عەلا.

13 جمال بابان (1971) پەروەردە و زانست، بۆ زاخاوی مێشك، ژ 1، ساڵی 1، ل96.

14 جەلال مەحمود عەلی (1982) ئیدیۆم لە زمانی کوردیدا،ل 284،279،237، 292، 295.

15 خالد حسین(985) دەرگەهەك بۆ فۆلکلۆری کوردی، بەغدا، ل 87-88.

16 رەحیمی قازی د. (1359) پێش مەرگە، چ 2، ل پێنجەم و شەشەم.

16 رۆستەم باجەلان (983) گۆڤاری کاروان، ژ 14 ، ل 111-112 .

17 رۆستەم باجەلان (985) فۆلکلۆر : کۆمەڵە بەرهەمێکی فۆلکلۆرییە، ب 2، بەغدا، ل 28-45.

18 رۆستەم باجەلان (986) گۆڤاری رۆشنبیری نوێ، بەغدا، ژ 109، ل333- 342.

19 سەدرەدین خۆشناو (986) گۆڤاری کاروان،ژ 48 ، ل 104-115.

20 سەدرەدین نورەدین ئەبوبەکر (998) گۆڤاری کاروان ژ 119 ،ل 121.116 .

21 سەدرەدین نورەدین ئەبوبەکر (998) گۆڤاری کاروان ژ 126، ل 117.113.

22 سەردار فەتاح (1977) خەرمانێك لە مەتەڵی فۆلکلۆری کوردی، چاپخانەی راپەڕین.

23 سروە، گۆڤار ، ئێران– ورمێ، چاپخانەی سەلاحەدینی ئەیوبی، ژمارەکانی: 21، 22، 23، 24، 25، 26، و ژمارە 53 ساڵی 1369 ، هەشت مەتەڵ. ژمارە 54 ، دوازدە مەتەڵ و ژمارە 59، حەڤدە مەتەڵ و. ژمارە 60 ، نۆ مەتەڵی تێدایە.......،..

24 سعدالله اسماعيل شێخانی (1985) گوڵبژێرێك له فۆلكلۆری كوردیدا، بەغدا ،ل 64-84
25 شوكریه د. رەسول ئیبراهیم (1983) گۆڤاری كاروان ، لێكۆلینەوەی زانستی فۆلكلۆر... ژ 14 ، ل 16-25.
26 شوكریه د. رەسول ئیبراهیم (1984) پەندی پێشینان و قسەی نەستەقی كوردی، زانكۆی سەلاحەدین، بەغدا، چاپخانەی الادیب.
27 شوكریه د. رەسول (1984) ئەدەبی فۆلكلۆری كوردی ، ب 2، زانكۆی سەلاحەدین.
28 شكریه رەسووڵ ئیبراهیم (1997) رێگاكانی كاری مەیدانی فۆلكلۆری كوردی ، هەولێر.
29 شوكر مستەفا (1987) گۆڤاری بەیان ، ژ 135، ل 99.سی مامكی كوردستانی سوریای تێدایه.
30 عەباس عەبدوڵا یوسف (984) فۆلكلۆر : كۆمەڵه بەرهەمێكی فۆلكلۆرییه -بەشی یەكەم، بەغدا، ل 31-32.
31 عەباس عەبدوڵا یوسف (985) فۆلكلۆر : بەشی دووەم بەغدا، ل 46-50.
32 عەباس عەبدوڵا یوسف (985) فۆلكلۆر : بەشی سێیەم ، بەغدا، ل 55- 61.
33 عەباس عەبدوڵا یوسف (1991) فۆلكلۆر : بەشی دووەم، بەغدا، ل 46-50.
34 عەزیز گەردی (1972) رەوانبێژی، بەرگی یەكەم ، چاپخانەی الجاحظ، بەغدا.
35 عەزیز گەردی (1979) رەوانبێژی، بەرگی سێیەم - سلێمانی ، ل 52، 68،64، 72.
36 عەزیز گەردی (1974) رەخنەی ئەدەبی، چاپخانەی الحوادث ، بەغدا.
37 عومەر د. ئیبراهیم عەزیز (1985) فۆلكلۆر، بەشی دووەم, بەغدا، ل 3-19.
38 د. عومەر ئیبراهیم عەزیز(1992) گۆڤاری لاوك، ژ 1، ساڵی 1، بیبلۆگرافیای فۆلكلۆری كوردی ، ل 98 .
39 عومەر شێخەڵڵا دەشتەكی، پەندی كوردی، ب 1 (1972) و ب 2 (1980)، ل 127و 143
40 علاءالدین سجادی (978) دەقەكانی ئەدەبی كوردی، بەغدا، ل 163-167.
41 د.عیزەدین مستەفا رەسوول (1979) لێكۆلینەوەی ئەدەبی فۆلكلۆری كوردی، چ- 2 ل 210- 213، زانكۆی سلێمانی . چاپی یەكەمیش له ساڵی 1970 بووە.
42 فخرالدین رؤوف نقشبندی (بابه شیخ) (1978) چەپكێك له مەتەڵی فۆلكلۆری كوردی. سلێمانی، چاپخانەی كامەران.
43 كامەران موكری (984) ئەدەبی فۆلكلۆری كوردی، زانكۆی سەلاحەدین، ل 102-105.
44 كەریم شارەزا (1983) پەندی بەراوردكاری ، بەغدا، چاپخانەی سەمیرامیس.

45 لاوك ،(1980) ، ملوانكەی مەتەڵی فۆلكلۆری كوردی، گۆڤاری ئاسۆی زانكۆ ،ژ 2، ساڵی چوارەم، ل 83–89.
46 كوردۆيف ، قەناتی كوردۆ (976) كۆمەڵە تێكستی فۆلكلۆری كوردی، شوكر مستەفا، بەغد، ل 268– 273 .
47 محمد كريم شەريف (1971) فۆلكلۆری هۆنراوەكانی كوردەواری ، بەغدا. چ 2، ل 12–18
48 محمد كريم شەريف (971) فۆلكلۆری يارییەكانی كوردەواری، كەركوك، ل 178–180.
49 محمدی مەلا كريم (981) گۆڤاری رۆژی كوردستان، ژ 63(يان 60[1]) ، ل 34–42.
50 نەقابەی مامۆستايان، هەولێر (1961) سەرنجێك لە دەروازەی فۆلكلۆری كوردەوە، ژ 1، ل 25. بەغدا ، چاپخانەی ارشاد.
51 وەزارەتی پەروەردە (1979) زمان و ئەدەبی كوردی، بۆ پۆلی پێنجەمی ئامادەيی.
52 هۆشيار نوری لەك (2004) مەتەڵی كوردەواری، هەولێر.
53 هێمن موكريانی (975) تحفة مظفرية، ئۆسكارمان، ب 1، كۆڕی زانياری كورد، بەغدا.
54 د.هيوا عمر احمد (1979) ، مێژووی فۆلكلۆر ، گۆڤاری نووسەری كورد ، ژ 4، ل 66
55 د.هيوا عمر احمد (985) ، ئەدەبی فۆلكلۆری منداڵان ، رۆژی كوردستان ، ژ 69، ل 36
56 الكساندر هجرتی كراب (1967) علم الفولكلور ، ترجمه رشدی صالح، القاهره.
57 جوزيف فاخوري ( ) حك دماغك ، هل انت ذكي– المكتبة الحديثة، بيروت، ص 15 و 24.
58 دار ابن النديم ( ) الحوازير الشعبية، مبناها ومعناها– 222حزورة، بغداد،ص 23– 42.
59 رجاء ناجي الدبو (1985) الألغاز متعة وفائدة، بغداد، ص 8 و 9.
60 عبدالاله رؤوف (985) كتاب الألغاز ((اختبر ذكائك))، بغداد، ص 14 و 24.
61 د. عبدالمجيد يونس (1973) دفاعا عن الفولكلور.
62 محمد توفيق وردي (1975) نماذج التراث الشعبي الكردي، نجف، ص 61–68.
63 محمد عابد الجابري (1985) نحن والتراث، الطبعة الرابعة، بيروت، دار التنوير.
64 ئەنتەرنێت ويب: (rinkworks. Com/brainfood) Riddles. com

1– لە بەرگی گۆڤارەكە نووسراوە ژمارە 63، كەچی لە پێرستی ناوەرۆكی بەشە كوردييەكەی نووسراوە ژمارە 60 .!

سوپاس و پێزانین

ئەم بەڕێزانەی لە خوارەوە ناویان نووسراوە زۆر بە دڵسۆزییەوە یارمەتیان داوم، هیوای تەمەندرێژیان بۆ دەخوازم و ئاواتمە وێنەیان زۆربێت.

– پ. د. شوکریە ڕەسووڵ:– چاوی بە لێکۆڵینەوە و پۆلینکردنەکاندا خشاندووە و پێشەکی بۆ نووسیوە.

– بەڕێز د. عەزیز گەردی : بەسەر کتێبەکدا چۆتەوە.

– بەڕێز مامۆستا عەبدولکەریم مەحمود شێخانی: بەسەر کتێبەکدا چۆتەوە.

ئەو بەڕێزانەی بە وێنەی فۆلکلۆری یارمەتیان داوم :-

– هونەرمەند حوسێن عەبدوڵا خۆشناو لە چاڵاکی قەتابخانەکان–هەولێر.

– شێخ جەعفەر بەرزنجی لە بەڕیوەبەرایەتی فۆلکلۆر– وەزارەتی رۆشنبیری– هەولێر

– چەند وێنەیەکیشم لە گۆڤارەکانی: بەیان، کاروان، نوسەری کورد، گزنگ...(عگا قزاز، سلیمان شاکر عارف، جەمال بەختیار) ورگرتووە.

– عوسمان پیرداود(نووسینگەی گۆڤار): بەرگ و وێنەکانی ئامادەکردووە.

سوپاس و پێزانیشم بۆ ئەو دڵسۆزانەی کە لە کۆکردنەوەی مەتەڵەکاندا یارمەتیان داوم: ـ

1–دایکم (هەمین ئەحمەد مەلا عەبدولرەحمان،60ساڵ)دەشتی هەولێر .نەخوێندەوار

2– مامۆستایان (عەبدولباقی فارس،45 ساڵ) و (مامۆستا ئەسکەندەر مزووری) لە دەڤەری مزوری و بارزان و ئۆردوگاکانی قوشتەپە وهەریر .

3– خاتوو(زاریێ ، هاوسەری مەلا خدر قادر، 51 ساڵ) ، نەخوێندەوار، لە کەندێناوە و دوبز..

4– خاتوو(زێنەب خێزانی مەلا ئەحمەد خەنجەر گەوری قوڵتەپەیی، 70ساڵ) نەخوێندەوار، لە ناوچەی دەشتی هەولێر.

5– مام (عەزەکوردە ،72 ساڵ و عەیشێی کچی40، ساڵ)، نەخوێندەوار، سەرگەڕان،دیبەگە

6- مامۆستا (ئیحسان محەمەد عەلی، 46 ساڵ) لە ناوچەی ڕێدار و ساڵەیی و کەرکوک.

7-مامۆستا (سەباح ئەسعەد خۆشناو، 48 ساڵ)، لە ناوچەی خۆشناوەتی.

8-مامۆستا (فاتیح حاجی مەحمەد دارەبەنی، 45 ساڵ) لە ناوچەی گەردیایەتی .

9-مامۆستا(ئومێد سالح عەولا، 28 ساڵ) لە هەریر و خۆشناوەتی و سورچیایەتی.

11-مامۆستا (سەتار عەباس رەزا مەسیح) قوتابی لە کۆلێجی پەروەردە، زمانی کوردی، زانکۆی بەغدا- لە گەڵ کۆمەڵە قوتابییەکی هاوڕێی .لە دەڤەرە جیاجیاکانی کوردستان بە شێوەیەکی گشتی

12- مامۆستا (حەمەدەمینی حاجی محەمەدی مەمی خەلی، 46 ساڵ) فەرمانبەری دارستان، لە ناوچەی چۆمان و باڵەکایەتی و رواندز.

13-مامۆستا(تایەری مەلا ئەنوەر گۆمەگرووپی، 52 ساڵ) لە تەقتەق و ئۆمەر گومەت.

14- مامۆستایان (وەلی....؟؟و شەوچرا درویش...) لە ناوچەی سلێمانی و هەورامان.

15-مامۆستایان: (محەمەد سالح، 48 ساڵ) رابەری کشتوکاڵ و (حەسەن سەربەنی) لە دەڤەری دهۆك.

16-ئەندازیارانی کشتوکاڵ (کەژاڵ محێدین کابایز، 28 ساڵ). مەتەڵەکانیشی پاکنووس کردەوە و چەند مەتەڵی شاری هەولێریشی لە لابوو. (هاژە عوسمان دزەیی)

17- مامۆستا (صخریا عیسا کەریم هەرمۆتەیی،42 ساڵ) لە کۆیە، هەندێك مەتەڵی بۆ هێنام کە پێشتر بە زمانی سریانی و عەرەبی لە گۆڤاری (بیت النهرین)بڵاوکرابوونەوە.

18- مامۆستا (فەخرییە فەتحولا عەلی، 58 ساڵ) هەولێر.

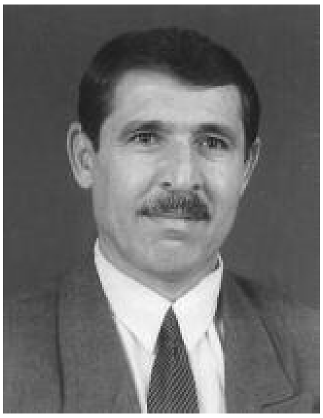
19- مامۆستا (عەبدوالغەفار سابیر خورشید، 36 ساڵ، هەولێر)،مەتەڵی ئینگلیزی بۆ هێنام

20- مامۆستا (وریا قاتع ،64 ساڵ)، لە هەورامان و پێنجوین و مەریوان و مەتەڵی فارسی.

21- مامۆستا (حەکیمی مەلا سالح)، لە هەڵەبجە و مەتەڵی فارسی.

22- مامۆستایان (سەید تەلعەت خەفاف ، 62 ساڵ، هەولێر) و (احسان صابر سعید، 58 ساڵ، هەولێر) مەتەڵی تورکییان بۆ هێنام .

23- مامۆستا عومەری مەولودی ، 55 ساڵ، بۆکان

نووسەر لە چەند دێرێکدا:

- سەدرەدین نورەدین مەلا ئەبوبەکر شێخبزێنی .

- لە 1951/9/1 لە گوندی هەمزەکۆر/ قوشتەپە/ هەولێر -هەرێمی کوردستانی عێراق لەدایك بووە.

- لە ســـاڵی 1973 پەیمانگـــەی کشتوکاڵی/ پاراستنی ڕووەك لە بەغدا بە پلەی یەکەم تەواو کردووە .

- لە ساڵی 1990 کۆلیژی کشتوکاڵی لە زانکۆی بەغدا بە پلەی یەکەمەکانی کۆلیژ تەواو کردووە .

- تاکو ئێستا (29) کتێب و نامیلکەی بە چاپ گەیاندووە، وێڕای گەلێك وتار و لێکۆڵینەوە کە لە گۆڤار و ڕۆژنامەکانی هەرێمی کوردستان بڵاوکراونەتەوە.

کتێبە بەناوبانگەکانی :

1- (هەنگ بەخێوکردن) بە کــوردی و بە عـــارەبی- 2001 و 2004 .

2- (دەرد و نەخۆشییەکانی ڕووەك) بە کوردی و بە عارەبی) - 2003 .

3- (شەخەڵی دار بەڕوو- سنووری ستەم و ئازار) ڕۆمان - 2004 .

- لە بواری کەلەپوری کوردیشدا :

(زەمبیل فرۆش) و (لاس و خــەزال)- لێکۆڵینەوە و پەخشـــانی چیرۆك، کە لەلایەن بـــەرێز (سەعدوڵا شێخانی) کۆکرابۆوە و لە ساڵی 1986 چاپکراوە .